НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

КУНДЕЛЬСЬКА ІРИНА СЕРГІЇВНА

УДК 343.97:343.53 (477)

ДИСЕРТАЦІЯ

ЗАПОБІГАННЯ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ (ВІДМИВАННЮ) МАЙНА, ОДЕРЖАНОГО ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ В УКРАЇНІ

08 – Право

081 – Право

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело _____ **І. С. Кундельська**

Науковий керівник – **Миронюк Тетяна Василівна**, кандидат юридичних наук, доцент.

Київ – 2024

АНОТАЦІЯ

Кундельська І. С. Запобігання легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом в Україні. – *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.*

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право. – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2024.

Дисертація присвячена розробленню та удосконаленню теоретичних і практичних засад запобігання легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом в Україні, кримінологічної характеристики правопорушників, визначенні та розкритті його детермінант.

За результатами дослідження стану кримінального, кримінального процесуального законодавства та правоохоронної діяльності, отриманих емпіричних даних, обґрунтовано низку нових концептуальних положень, наукових, законодавчих, організаційно-правових, практичнозастосовчих рекомендацій та висновків, які мають вагоме значення не лише для науки, а й для діяльності правоохоронних органів та інших суб’єктів запобігання легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом в Україні.

Вивчення наукових джерел та аналіз історичного розвитку змін щодо правової регламентації криміналізації та запобігання легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом дали можливість розмежувати у відповідному контексті шість етапів формування даного процесу: I) ранні етапи до 20 століття; II) початок 20 століття; III) 70-80 роки 20 століття; IV) 90-ті роки; V) 2000-ті роки; VI) сучасність.

Запропоновано авторське визначення поняття «легалізація майна, одержаного злочинним шляхом» – це процес приховування походження незаконно набутих речей, а також майнових прав та обов’язків шляхом їх інтеграції в легальну економічну систему через різноманітні транзакції та операції з метою уникнення відповідальності та правового переслідування.

У дисертації проаналізовано положення міжнародно-правового законодавства та правозастосовну практику щодо запобігання легалізації

(відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом Сполучених Штатів Америки та окремих країн Європейського Союзу. З'ясовано, що в цих країнах, законодавство, що регулює питання запобігання легалізації майна, одержаного злочинним шляхом, розроблено з урахуванням політики Америки та традицій романо-германської правової системи. Правові системи країн європейського континенту демонструють спільні закономірності у процесі свого розвитку, мають подібні джерела права, які наділяються відповідною юридичною силою. В багатьох країнах існують спеціалізовані закони та нормативи, які регулюють заходи запобігання легалізації майна злочинного походження, встановлюють вимоги до фінансових установ, а також правила звітності та ідентифікації клієнтів.

На підставі аналізу зарубіжного досвіду запобігання легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом наведено рекомендації про подальше впровадження окремих заходів в правову та практичну площину України. Науково аргументовано доцільність запровадження у практику зарубіжних методик, зокрема, запропоновано розглянути можливість перейняти досвід США щодо використання штучного інтелекту як ефективного інструменту для запобіжної діяльності.

Визначено, що соціальна обумовленість кримінальної відповідальності за легалізацію (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом – це визнання необхідності введення юридичних санкцій і покарань з метою протидії діянням, які спрямовані на зміну законного характеру незаконно здобутого майна та запобігання негативним соціально-економічним наслідкам таких дій для суспільства та держави в цілому.

На основі наукових досліджень та статистичних даних встановлено взаємозв'язок між формами організованої злочинності та відмиванням майна. Проаналізувавши зміст статті 209 Кримінального кодексу України, визначено, що в ній відсутня частина щодо вчинення даного кримінального правопорушення злочинною організацією. Тому відповідно кваліфікація в такому випадку включатиме і статтю 255 (сукупність кримінальних

правопорушень). Проте, в подальшому, з'ясовано, що за вчинення легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом у складі організованої групи в великому розмірі (частина третя), покарання буде тяжчим, ніж за вчинення аналогічного протиправного діяння у складі злочинної організації (стаття 209, частина перша або друга статті 255), що зумовлює необхідність врегулювання меж санкцій у статті 209 Кримінального кодексу України, так як протиправна діяльність злочинної організації має більш тяжкі суспільно-небезпечні наслідки, ніж організованих груп.

Враховуючи зазначене вище, запропоновано доповнити частиною четвертою статтю 209 шляхом розмежування частини третьої, привести у відповідність санкції та викласти дані зміни у такій редакції: *частина третя* «дії, передбачені частиною першою або другою цієї статті, вчинені організованою групою, караються позбавленням волі на строк від *шести до десяти років* з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років та з конфіскацією майна» та *частина четверта* «дії, передбачені частиною першою або другою *або третьою* цієї статті, *вчинені в особливо великому розмірі*, караються позбавленням волі на строк від *восьми до дванадцяти років* з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років та з конфіскацією майна».

У роботі розкрито зміст елементів кримінологічної характеристики запобігання легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом.

Аналізом стану, рівня, динаміки та масштабів поширення легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом в Україні у період 2019 – 2022 років, встановлено, що питома частка повідомлень про фінансові операції, отриманих підрозділом фінансової розвідки України (Державна служба фінансового моніторингу) від суб'єктів фінансового моніторингу, що здійснюють антилегалізаційну діяльність на первинному рівні, значно зменшилась. Такі позитивні зміни, ймовірно, свідчать про зміцнення ефективності заходів щодо запобігання легалізації (відмиванню) майна,

одержаного злочинним шляхом. Водночас у 2022 році спостерігається найбільше таке зниження, що обумовлено, зокрема, введенням воєнного стану в Україні, в зв'язку з військовою агресією російської федерації. Однак, протягом 2023 року антилегалізаційна діяльність стабілізувалась, тому фіксується збільшення повідомлень про фінансові операції.

Разом з тим, за офіційними даними Офісу Генерального прокурора, зафіксовано стрімке зростання кількості зарєстрованих кримінальних правопорушень, передбачених статтею 209 Кримінального кодексу України та кількості предикатних злочинів, застосування нових методів і інструментів незаконної діяльності, які постійно змінюються і вдосконалюються, що свідчить про необхідність продовження пошуку ефективних методів протидії та запобігання даному деструктивному явищу.

Надано ґрунтовну характеристику основних детермінант даного кримінального правопорушення, здійснено їх класифікацію на окремі групи за відповідними критеріями, серед яких виокремлено: соціально-економічні, організаційно-управлінські, політико-ідеологічні, правові, соціально-психологічні.

У ході дослідження, на підставі вивчення матеріалів кримінальних проваджень та результатів проведеного анкетування, наведено узагальнений кримінологічний опис особи, що вчиняє кримінальне правопорушення за статтею 209 Кримінального кодексу України, якою є: особа чоловічої статі, віком від 35 до 60 років, здебільшого громадянин України, з вищою або базовою вищою освітою, одружена, раніше не судима, може обіймати керівну посаду, має постійне місце проживання та мешкає у великому місті.

Розроблено типологізацію кримінальних правопорушників за посадово-рольовою функцією у сфері легалізації (відмивання) майна, отриманого злочинним шляхом, а саме: 1) представники банківських установ; 2) особи, які виконують функції контролю та нагляду в банківській сфері; 3) особи, які професійно займаються процесом легалізації переважно в офшорних юрисдикціях; 4) IT-фахівці, що беруть участь у фінансових операціях 5) особи,

які завдяки своєму високому службовому статусу сприяють легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом.

У межах аналізу загальносоціальних заходів запобігання кримінальному правопорушенню, передбаченого статтею 209 Кримінального кодексу України, вивчено два основні аспекти: учасники (суб'єкти) процесу запобігання легалізації майна, одержаного злочинним шляхом, їх повноваження та система заходів запобігання легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом.

Встановлено, що на загальносоціальному рівні запобігання потребують вирішення такі основні завдання: удосконалення національного законодавства, формування ефективної системи інституційного забезпечення, боротьба з незаконною діяльністю організованих форм злочинності, інформаційно-аналітичне та наукове забезпечення та покращення міжнародної співпраці.

З'ясовано, що в Україні система взаємодії суб'єктів, що здійснюють спеціально-кримінологічне запобігання, є досить налагоджена. Разом з тим, наголошено, що слід удосконалювати таку взаємодію, враховуючи сучасні тенденції економічної злочинності та активніше співпрацювати з представниками громадськості, медіа та іншими зацікавленими інституціями.

Аргументовано доцільність створення спільної бази даних зареєстрованих фактів вчинення підозрілих фінансових операцій, які потребують негайної перевірки, та факти, за якими порушені кримінальні провадження або ухвалені судові рішення, а також розробку електронної картотеки, яка у взаємозв'язку з застосунком «Дія», відомчими базами правоохоронних та інших органів, міститеме повну інформацію щодо фізичних та юридичних осіб, діяльність яких є, була, або може бути ризиковою (підозрілою).

Розроблено проєкт Програми запобігання та протидії легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та розповсюдження зброї масового знищення на 2024 – 2029 роки, яка передбачає систему заходів формування реалізації та координації державної

політики у сфері діяльності уповноважених на те державних органів, з урахуванням модернізованих тенденцій злочинності, використання державних, регіональних та локальних ресурсів, удосконалення та впровадження нормативно-правового забезпечення, міжнародного співробітництва, практичних та організаційно-управлінських заходів.

Запропоновано впровадити в освітній процес окрему спеціальність «Організація роботи суб'єктів, які здійснюють запобігання та протидію легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом», яка передбачає розробку робочих навчальних програм, планів та блоків тематичних, методичних матеріалів, що сприятиме розвитку компетентностей та кваліфікацій потенційних фахівців.

Надано рекомендації стосовно запровадження низки змін і доповнень до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», зокрема: викласти його у такій редакції: Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) *майна*, одержаного злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», а також по тексту здійснити заміну *«доходи»* на *«майно»*; доповнити Закон поняттями: «*майно,* одержане злочинним шляхом», «*запобігання*», «*протидія*» та окремим розділом *«Заходи запобігання та протидії»*.

Розроблено та впроваджено в практичну діяльність методичні рекомендації «Організаційно-правові основи запобігання, виявлення та розкриття працівниками правоохоронних органів незаконних фінансових операцій та інших протиправних дій з подальшою легалізацією (відмиванням) майна, одержаного злочинним шляхом», які містять наступні розділи: загальні положення, найпоширеніші способи відмивання злочинних доходів (майна), схематичне зображення структури власності, класифікація віртуальних активів та правові основи запобігання відмиванню майна, одержаного злочинним шляхом.

Ключові слова: легалізація доходів, одержаних злочинним шляхом, легалізація майна, одержаного злочинним шляхом, запобігання, кримінальні правопорушення, суб’єкт запобігання, кримінологічна характеристика, детермінанти, особа кримінального правопорушника, загальносоціальні заходи, спеціально-кримінологічні заходи, фінансовий моніторинг, взаємодія.

ABSTRACT

Kundelska I. Prevention of legalization (laundering) of property obtained by criminal means in Ukraine. – *Qualifying scientific work on manuscript rights.*

Dissertation for obtaining the degree of Doctor of Philosophy in specialty 081 - Law. – National Academy of Internal Affairs, Kyiv, 2024.

The dissertation is devoted to the development and improvement of theoretical and practical principles of prevention of legalization (laundering) of property obtained through crime in Ukraine, criminological characteristics of offenders, identification and disclosure of its determinants.

According to the results of the study of the state of criminal, criminal procedural legislation and law enforcement activities, a number of new conceptual provisions, scientific, legislative, organizational and legal, practical recommendations and conclusions, which are of significant importance not only for science, but also for the activities of law enforcement agencies, were substantiated based on the empirical data obtained. and other subjects of prevention of legalization (laundering) of property obtained by crime in Ukraine.

The study of scientific sources and the analysis of the historical development of changes regarding the legal regulation of criminalization and prevention of legalization (laundering) of property obtained through criminal means made it possible to distinguish in the relevant context six stages of the formation of this process: I) early stages before the 20th century; II) the beginning of the 20th century; III) 70-80 years of the 20th century; IV) the 90s; V) the 2000s; VI) modernity.

The author's definition of the concept of "legalization of criminally obtained property" is proposed - it is a process of concealing the origin of illegally acquired things, as well as property rights and obligations by integrating them into the legal economic system through various transactions and operations in order to avoid responsibility and legal prosecution.

The thesis analyzes the provisions of international law and law enforcement practice regarding the prevention of legalization (laundering) of property obtained

through crime in the United States of America and certain countries of the European Union. It was found that in these countries, the legislation governing the issue of preventing the legalization of property obtained by crime was developed taking into account the American policy and the traditions of the Romano-Germanic legal system. The legal systems of the countries of the European continent demonstrate common patterns in the process of their development, have similar sources of law, which are endowed with the appropriate legal force. In many countries, there are specialized laws and regulations that regulate measures to prevent the legalization of property of criminal origin, establish requirements for financial institutions, as well as rules for reporting and identification of clients.

Based on the analysis of foreign experience in preventing the legalization (laundering) of property obtained through criminal means, recommendations are given for the further implementation of certain measures in the legal and practical sphere of Ukraine. The expediency of introducing foreign methods into practice is scientifically argued, in particular, it is suggested to consider the possibility of adopting the experience of the USA regarding the use of artificial intelligence as an effective tool for preventive activities.

It was determined that the social conditioning of criminal responsibility for the legalization (laundering) of property obtained through criminal means is the recognition of the need to introduce legal sanctions and punishments in order to counteract actions aimed at changing the legal nature of illegally obtained property and preventing the negative socio-economic consequences of such actions for society and the state as a whole.

On the basis of scientific research and statistical data, the relationship between forms of organized crime and money laundering has been established. Having analyzed the content of Article 209 of the Criminal Code of Ukraine, it was noted that there is no part in it regarding a criminal organization, therefore, accordingly, the qualification in such a case will also include Article 255 (set of criminal offenses). However, in the future, it was found that for committing the legalization (laundering) of property obtained by crime as part of a large organized group (part three), the

punishment will be more severe than for committing a similar illegal act as part of a criminal organization (Article 209 , part one or two of Article 255), which makes it necessary to regulate the limits of sanctions in Article 209 of the Criminal Code of Ukraine, since the illegal activity of a criminal organization has more severe socially dangerous consequences than that of organized groups.

Taking into account the above, it is proposed to supplement the fourth part of Article 209 by distinguishing the third part, bring the sanctions into line and set out these changes in the following wording: part three «actions provided for by the first or second part of this article, committed by an organized group, are punishable by imprisonment for a term of six to ten years with deprivation of the right to hold certain positions or engage in certain activities for a period of up to three years and with confiscation of property» and part four «actions provided for by part one or two or three of this article, committed in a particularly large amount, are punishable by deprivation of liberty for a term of eight to twelve years with deprivation of the right to hold certain positions or engage in certain activities for a period of up to three years and with confiscation property».

The work reveals the content of the elements of the criminological characteristics of preventing the legalization (laundering) of property obtained by crime.

An analysis of the state, level, dynamics and scope of the spread of legalization (laundering) of property obtained through criminal means in Ukraine in the period

From 2019 to 2022, it was established that the specific share of reports on financial transactions received by the Financial Intelligence Unit of Ukraine (State Financial Monitoring Service) from financial monitoring entities that carry out anti-legalization activities at the primary level has significantly decreased.

Such positive changes probably indicate the strengthening of the effectiveness of measures to prevent the legalization (laundering) of property obtained through criminal means. At the same time, in 2022, the largest such decrease is observed, which is due, in particular, to the introduction of martial law in Ukraine, in connection with the military aggression of the russian federation. In 2023, preventive

activities in this area stabilized, therefore a slight increase in reports on financial transactions is recorded. However, during in 2023, anti-legalization activity stabilized, therefore an increase in reports on financial transactions is recorded.

At the same time, according to official data of the Office of the Prosecutor General, a rapid increase in the number of registered criminal offenses provided for in Article 209 of the Criminal Code of Ukraine and the number of predicate crimes, the use of new methods and tools of illegal activity, which are constantly changing and improving, is recorded, which indicates the need to continue the search for effective methods of counteraction and prevention of this destructive phenomenon.

A thorough description of the main determinants of this criminal offense was provided, their classification into separate groups was carried out according to the relevant criteria, among which the following were distinguished: socio-economic, organizational-management, political-ideological, legal, social-psychological.

In the course of the research, based on the study of the materials of criminal proceedings and the results of the conducted questionnaire, a generalized criminological description of a person who commits a criminal offense under Article 209 of the Criminal Code of Ukraine is given, which is: a male person, aged from 35 to 60 years, mostly a citizen of Ukraine, with higher or basic higher education, married, no previous convictions, can hold a managerial position, has a permanent place of residence and lives in a big city.

A typology of criminal offenders by position and role function in the field of legalization (laundering) of property obtained through criminal means has been developed, namely: 1) representatives of banking institutions; 2) persons performing control and supervision functions in the banking sector; 3) persons professionally engaged in the process of legalization mainly in offshore jurisdictions; 4) IT specialists participating in financial operations 5) persons who, thanks to their high official status, contribute to the legalization (laundering) of property obtained through criminal means.

Within the framework of the analysis of general social measures to prevent criminal offences, provided for in Article 209 of the Criminal Code of Ukraine, two

main aspects were studied: the participants (subjects) of the process of preventing the legalization of property obtained through criminal means, their powers and the system of measures to prevent the legalization (laundering) of property obtained through criminal means.

It has been established that the following main tasks need to be solved at the general social level of prevention: improvement of national legislation, formation of an effective system of institutional support, fight against illegal activities of organized forms of crime, information, analytical and scientific support and improvement of international cooperation.

It has been established that in Ukraine the system of interaction of subjects carrying out special criminological prevention is quite established. At the same time, it was emphasized that such interaction should be improved, taking into account the current trends of economic crime and more active cooperation with representatives of the public, media and other interested institutions.

The expediency of creating a joint database of registered facts of suspicious financial transactions that require immediate verification, and facts for which criminal proceedings have been initiated or court decisions have been made, as well as the development of an electronic card index that is interconnected with the «Action» application, departmental databases, has been argued law enforcement and other bodies, contains complete information about individuals and legal entities whose activities are, were, or may be risky (suspicious).

The project of the Program for prevention and countermeasures against the legalization (laundering) of property obtained through crime, the financing of terrorism and the proliferation of weapons of mass destruction for the years 2024-2029 has been developed, which provides for a system of measures for the formation of the implementation and coordination of state policy in the sphere of activity of state bodies authorized to do so, taking into account modernized crime trends, use of state, regional and local resources, improvement and implementation of regulatory and legal support, international cooperation, practical and organizational and management measures.

It is proposed to introduce into the educational process a separate specialty «Organization of the work of entities that carry out prevention and countermeasures against the legalization (laundering) of property obtained through criminal means», which involves the development of work training programs, plans and blocks of thematic, methodical materials, which will contribute to the development of competencies and qualifications of potential specialists.

Recommendations have been made regarding the introduction of a number of amendments and additions to the Law of Ukraine «On Prevention and Combating the Legalization (Laundering) of Criminal Proceeds, Financing of Terrorism and Financing of the Proliferation of Weapons of Mass Destruction», in particular: to set it in the following wording: Law of Ukraine «On Prevention and combating the legalization (laundering) of criminally obtained property, the financing of terrorism and the financing of the proliferation of weapons of mass destruction», as well as replacing «income» with «property» in the text; to supplement the Law with the concepts: «property obtained by crime», «prevention», «counteraction» and a separate section «Measures of prevention and countermeasures».

The methodological recommendations «Organizational and legal foundations of prevention, detection and disclosure by law enforcement officers of illegal financial transactions and other illegal actions with subsequent legalization (laundering) of property obtained through criminal means» were developed and implemented in practice, which contain the following sections: general provisions, the most common methods of laundering criminal proceeds (property), a schematic representation of the ownership structure, classification of virtual assets, and the legal basis for preventing the laundering of criminally obtained property.

Key words: legalization of proceeds of crime, prevention, criminal offenses, the subject of prevention, criminological characteristics, determinants, the person of the criminal, general social measures, special criminological measures, financial monitoring, interaction.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

Статті в наукових фахових виданнях України:

1. Кундельська І. С. Проблемні питання легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, і вдосконалення протидії цьому явищу в Україні. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ.* 2020. № 2. с. 73–80. DOI: https://doi.org/10.33270/04202002.73. URL: https://lawjournal.com.ua/uk/journals/tom-10-2-2020/problemni-pitannya-legalizatsiyi-vidmivannya-dokhodiv-oderzhanikh-zlochinnim-shlyakhom-i-vdoskonalennya-protidiyi-tsomu-yavishchu-v-ukrayini.

2. Кундельська І. С. Особливості кримінологічної характеристики особи злочинця, що вчиняє легалізацію (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: «Юридичні науки».* 2021. № 12. DOI: https://doi.org/10.25313/2520-2308-2021-12-7831. URL: https://www.inter-nauka.com/issues/law2021/12/.

3. Kundelska I. S. Experience of individual European Countries in building a system to prevent money laundering. 2022. Vol. 27, №. 2. PP. 108-117. DOI: https://doi.org/10.56215/0122272.108.URL: https://lawscience.com.ua/web/uploads/pdf/Scientific%20Journal%20of%20the%20National%20Academy%20of%20Internal%20Affairs_Vol.%2027,%20No.%202+-108-117.pdf

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Кундельська І. С. Щодо визначень поняття запобігання легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом. *Priority Areas of Science Innovations.* Abstracts of the 26th International scientific and practical conference. Primedia E-launch LLC, USA, Washington. 2021. Pp 34-41.

2. Кундельська І. С. Кримінологічна детермінація легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом. *Людина, кримінологія, наука* : Міжнародна наукова конференція, присвячена 40-річчю діяльності в галузі освіти і науки та 65-річчю життя криміналіста Валеріу Буйора (Молдова, м. Кишинів, 24 берез. 2023 р.). Кишинів, 2023. Вип. 2. С. 776–770.

3. Кундельська І. С. Щодо визначень поняття запобігання легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом. *Кримінально-правові, кримінологічні та кримінально-виконавчі заходи попередження злочинності* : матеріали Всеукраїнської наук.-практ. Інтернет-конф. (26 листопада 2021 р.). Одеса: ОДУВС, 2021. 108 с.

4. Кундельська І. С. Соціальна обумовленість кримінальної відповідальності за легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення* : матеріали IУ міжвідомчого науково-практичного круглого столу (Київ, 2 листопада 2023 р.). Київ, 2023. С. 121–124.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ 19

ВСТУП 21

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАПОБІГАННЯ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ (ВІДМИВАННЮ) МАЙНА, ОДЕРЖАНОГО ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ 31

1.1. Стан наукового дослідження проблем запобігання легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом 31

1.2. Соціальна обумовленість кримінальної відповідальності за легалізацію (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом в Україні 49

1.3. Зарубіжний досвід побудови та функціонування системи запобігання легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом 59

Висновки до розділу 1 70

РОЗДІЛ 2. КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЛЕГАЛІЗАЦІЇ (ВІДМИВАННЯ) МАЙНА, ОДЕРЖАНОГО ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ 74

2.1. Сучасний стан і тенденції легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом 74

2.2. Особливості кримінологічної характеристики осіб, які вчиняють легалізацію (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом 84

2.3. Кримінологічна детермінація легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом 94

Висновки до розділу 2 111

РОЗДІЛ 3. ЗАХОДИ ЗАПОБІГАННЯ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ (ВІДМИВАННЮ) МАЙНА, ОДЕРЖАНОГО ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ В УКРАЇНІ 113

3.1. Загальносоціальні заходи запобігання легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом 113

3.2. Спеціально-кримінологічні заходи запобігання легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом 126

3.3. Удосконалення національної системи заходів запобігання легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом 146

Висновки до розділу 3 157

ВИСНОВКИ 160

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ: 172

ДОДАТКИ 196

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ВК – легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом

ФТ – фінансування тероризму та/або фінансування розповсюдження зброї масового знищення

ПВК/ФТ – запобігання та протидія легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення

Закон про ПВК/ФТ – Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення»

FATF – Financial Action Task Forceon Money Laundering, Група з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей

Держфінмоніторинг, ДСФМ – Державна служба фінансового моніторингу України

ПФР – підрозділ фінансової розвідки

ПФМ – первинний фінансовий моніторинг

СПФМ – суб’єкт первинного фінансового моніторингу

ПФО – підозріла фінансова операція

КБВ – кінцевий бенефіціарний власник

ЗУ – закон України

КПК України – Кримінальний процесуальний кодекс України

КК України – Кримінальний кодекс України

ОГ– організована група

ЗО – злочинна організація

ООН – Організація Об’єднаних Націй

ЄС – Європейський Союз

КМУ – Кабінет Міністрів України

МВС – Міністерство внутрішніх справ України

ВРУ – Верховна Рада України

СБУ – Служба безпеки України

НАБУ – Національне антикорупційне бюро України

НАЗК – Національне агентство з питань запобігання корупції

ДБР – Державне бюро розслідувань

БЕБ – Бюро економічної безпеки України

АРМА – Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів

НПУ – Національна поліція України

ОГП – Офіс Генерального прокурора

ВАКС – Вищий антикорупційний суд

ДСА – Державна судова адміністрація України

НКЦПФР – Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку

НБУ – Національний банк України

ДПС – Державна податкова служба

ВАКС – Вищий антикорупційний суд

ВА – віртуальний актив

ВНЗ – вищий навчальний заклад

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Економічна безпека держави є складовою частиною її національної безпеки, що перебуває в нерозривному взаємозв'язку з усіма економічними, політичними та соціальними процесами, що відбуваються в суспільстві. Кримінальне правопорушення, передбачене ст. 209 КК України (легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом) вчиняється не лише з метою подальшого використання незаконно набутого майна в економічній діяльності для одержання прибутку, або задля власного збагачення, але й для вчинення більш тяжких злочинів, таких як фінансування тероризму, незаконного обігу зброї, організації вбивств на замовлення, фінансування груп сепаратистського спрямування та ін.

Легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом на сучасному етапі є досить актуальною проблемою у сфері економічного та правового розвитку держави, а різноманітні фактори призводять до зростання цієї проблематики, надаючи їй значущість в контексті сучасних глобальних викликів. По-перше, нинішнє загострення збройного конфлікту з росією та загальне відчуття недостатнього захисту соціуму створюють умови для інтенсивного впливу факторів, що сприяють легалізації незаконно набутого майна. По-друге, в умовах постійної технологічної та економічної динаміки, процеси легалізації набувають більш високого ступеня складності та таємності, ускладнюючи їх вчасне виявлення та запобігання. По-третє, легалізація майна спричиняє утримання незаконно набутих коштів в тіньовій сфері, що впливає на фінансову стійкість та ефективність соціально-економічних систем.

Саме тому удосконалення системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом є необхідною умовою та запорукою політичної та економічної безпеки держави. Удосконалення даної діяльності передбачає: створення комплексних та ефективних механізмів, орієнтованих на вдосконалення правового регулювання, забезпечення системної координації між різними суб'єктами фінансового моніторингу,

правоохоронними та іншими органами, підвищення кваліфікації працівників у сфері запобігання та розслідування фінансових злочинів, здійснення систематичної співпраці з міжнародними організаціями та іншими країнами з метою обміну інформацією та кращими практиками у цій області. Сьогодні цей процес триває, і на даний момент комплекс проблем залишається невирішеним.

Протягом 2019 – 2023 років у Єдиному реєстрі досудових розслідувань обліковано 2432 кримінальних правопорушення, передбачених ст. 209 КК України. За результатами проведеного нами аналізу зафіксовано збільшення кількості облікованих таких кримінальних правопорушень з 283 у 2019 до 969 у 2023 роках. Це свідчить про наростаючу тенденцію легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, зокрема у 2019 році – 4,8%, у 2020 році – 6,5%, у 2021 році – 7,2%, у 2022 році – виражений ріст до 12,8%, а в 2023 році зафіксовано рівень вищий, ніж у всі попередні роки, а саме – 20%.

Динаміка легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом свідчить про зростання даного кримінального правопорушення: у 2020 році порівняно з 2019 роком збільшення становить на 23%, у 2021 році порівняно з 2020 роком на 13,5%, у 2022 році порівняно з 2021 роком на 10,6%, у 2023 році порівняно з 2022 роком на 50,7%.

У 2019 році судами засуджено – 27 осіб, у 2020 – 21 особу; у 2021 році – 31 особу, у 2022 році – 16 осіб, а у 2023 – 70 осіб. Встановлена сума доходів, здобутих злочинним шляхом (за обвинувальними актами) за 2019 – 2023 роки склала понад 4,6 млн грн.

Питання протидії та запобігання легалізації (відмиванню) доходів (майна), одержаного злочинним шляхом досліджувались у працях відомих вітчизняних вчених у різних галузях права, зокрема: П. П. Андрушко, О. М. Бандурка, О. М. Джужа, М. І. Бажанов, А. С. Беніцький, А. Ф. Волобуєв, В. І. Галаган, О. О. Дудоров, Ф. Г. Бурчак, Ю. О. Волошин, В. К. Грищук, Л. М. Доля, В.Я Конопельський, М.В. Лошицький, О. Г Мироненко, М. І. Мельник, Є. О. Несвіт, Д. М. Павлов, В. М. Попович, О. Є. Користін, В. В. Чернєй, С. С. Чернявський, А. Г. Чубенко, О. Ю. Якімов та інші.

Сформульовані зазначеними авторами положення в галузі кримінального права, кримінології та інших галузях правових наук мають важливе наукове та практичне значення. Проте, спеціальних досліджень, присвячених комплексному аналізу запобігання легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом, на дисертаційному рівні в сучасних умовах не проводилось. Зазначені обставини свідчать про актуальність обраної теми дисертації, її наукову і практичну значущість та перспективність для подальших досліджень.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження спрямоване на реалізацію Концепції боротьби з тероризмом в Україні, затвердженої Указом Президента України від 05 березня 2019 року № 53/2019. Дослідження виконано відповідно до державної антикорупційної програми на 2023 – 2025 роки, схваленої постановою Кабінету Міністрів України від 04 березня 2023 року № 220; Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021 – 2023 роки, що затверджена Указом Президента України від 11 червня 2021 року № 231/2021, рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 серпня 2021 року «Про Стратегію економічної безпеки України на період до 2025 року», введеного в дію Указом Президента України від 11 серпня 2021 року № 347/2021 та розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2023 року № 1207-р «Про затвердження плану заходів, спрямованих на запобігання виникненню та/або зменшення негативних наслідків ризиків, виявлених за результатами третьої національної оцінки ризиків у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, на період до 2026 року»; Тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020 – 2024 роки, затвердженої наказом МВС України від 11 червня 2020 року № 454; Основних напрямів наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2018 – 2020 роки (рішення Вченої ради від 26 грудня

2017 року, протокол № 28). Тему дисертації затверджено на засіданні Вченої ради Національної академії внутрішніх справ від 12 листопада 2020 року (протокол № 22).

Мета і завдання дослідження. Мета дослідження полягає у розробці комплексу заходів запобігання легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом в Україні.

Для досягнення зазначеної мети поставлено наступні *завдання:*

– здійснити аналіз стану наукового дослідження проблеми запобігання легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом;

– охарактеризувати соціальну обумовленість кримінальної відповідальності за легалізацію (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом;

– проаналізувати зарубіжний досвід побудови та функціонування системи запобігання легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом та можливості його імплементації в національне законодавство та практичну діяльність України;

– вивчити сучасний стан і тенденції легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом;

– виокремити особливості кримінологічної характеристики особи, яка вчиняє легалізацію (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом;

– визначити кримінологічну детермінацію легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом;

– запропонувати загальносоціальні заходи запобігання легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом;

– запропонувати спеціально-кримінологічні заходи запобігання легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом;

– надати пропозиції щодо удосконалення системи заходів запобігання легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом в Україні.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, що виникають у зв'язку із запобіганням легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом в Україні.

Предмет дослідження – запобігання легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом в Україні.

Методи дослідження обрано з урахуванням об'єкта і предмета дослідження. У роботі використано сукупність загальнонаукових і спеціальних методів наукового пізнання, а саме: *історико-правовий метод* – у процесі визначення витоків становлення й розвитку наукового дослідження проблеми запобігання легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом та соціальної обумовленості кримінальної відповідальності за дане кримінальне правопорушення (підрозділи 1.1, 1.2.); *герменевтичний метод* – для аналізу та тлумачення текстів монографічних видань, наукових статей, навчальних матеріалів, а також текстів зарубіжних нормативно-правових актів у галузі легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, що дозволило розкрити сутність та узагальнити формульовані в роботі положення (підрозділи 1.1, 1.2, 1.3); *компаративістський метод* використано для порівняння законодавства національних стандартів із відповідними нормами іноземних країн та їх аналізу (підрозділ 1.3); *нормативно-догматичний метод* послугував методологічною основою для дослідження кримінологічної характеристики особи кримінального правопорушника та кримінологічної детермінації легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом (підрозділи 2.2, 2.3); *порівняльно-правовий та соціологічний методи* було використано для з'ясування сутності загальносоціальних і спеціально-кримінологічних заходів запобігання легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом (підрозділи 3.1, 3.2); *метод державно-правового моделювання та прогнозування* використано для розробки концептуальних засад вдосконалення організації та функціонування системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом за допомогою моделі, що існуватиме за умови запровадження відповідних нововведень (підрозділ 3.3);

контент-аналізу – під час опрацювання за окремими кількісними та якісними параметрами матеріалів кримінальних проваджень з подальшою інтерпретацією одержаних результатів у роботі (підрозділи 2.1, 2.2, 3.3); *статистичний метод* – для здійснення аналізу зібраних емпіричних даних, а також офіційної статистичної звітності (підрозділи 2.1., 2.2, 2.3, 3.1, 3.2).

Емпіричну базу дослідження становлять зведені дані вивчення 250-ти кримінальних проваджень, відкритих за ст. 209 КК України упродовж 2019 – 2023 років з Дніпропетровської, Житомирської, Київської, Львівської, Одеської, Харківської областей країни; узагальнені результати опитувань 175 працівників центрального апарату Департаменту стратегічних розслідувань Національної поліції України та працівників його міжрегіональних територіальних управлінь в Львівській, Одеській, Київської областях; статистичні й аналітичні матеріали Державної служби фінансового моніторингу України, Національної поліції України, Офісу Генерального прокурора, Державної судової адміністрації України за 2019 – 2023 роки, а також результати вивчення оперативно-розшукової практики з урахуванням значного досвіду роботи автора безпосередньо в підрозділах Національної поліції України.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що в дисертаційному дослідженні на основі комплексної кримінологічної характеристики, вивчення матеріалів кримінальних проваджень і судової практики запропоновано шляхи запобігання легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом. У результаті дослідження автором сформульовано й обґрунтовано низку концептуальних наукових положень, практичних рекомендацій, достовірних і науково обґрунтованих висновків, що визначальні для подальшого розвитку кримінально-правової та кримінологічної доктрини та дозволять здійснити удосконалення державної політики протидії злочинності у економічній сфері, а саме:

вперше:

– обґрунтовано необхідність внести зміни до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», зокрема: викласти його у такій редакції: Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) *майна*, одержаного злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», а також по тексту здійснити заміну *«доходи»* на *«майно»*; доповнити Закон поняттями: «*майно,* одержане злочинним шляхом», «*запобігання*», «*протидія*» та окремим розділом *«Заходи запобігання та протидії»*;

– розроблено проєкт Програми запобігання та протидії легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та розповсюдження зброї масового знищення на 2024 – 2029 роки, якою передбачено систему організаційно-управлінських, правових та практичних заходів;

– розроблено методичні рекомендації «Організаційно-правові основи запобігання, виявлення та розкриття працівниками правоохоронних органів незаконних фінансових операцій та інших протиправних дій з подальшою легалізацією (відмиванням) майна, одержаного злочинним шляхом»;

удосконалено:

– визначення поняття «легалізація майна, одержаного злочинним шляхом» – це процес приховування походження незаконно набутих речей, а також майнових прав та обов’язків шляхом їх інтеграції в легальну економічну систему через різноманітні транзакції та операції з метою уникнення відповідальності та правового переслідування;

– типологію осіб кримінальних правопорушників за посадово-рольовою функцією у сфері легалізації (відмивання) майна, отриманого злочинним шляхом: 1) представники банківських установ; 2) особи, які виконують функції контролю та нагляду в банківській сфері 3) особи, які професійно займаються

процесом легалізації в офшорних юрисдикціях 4) IT-фахівці, що беруть участь у фінансових операціях 5) особи, які завдяки своєму високому службовому статусу сприяють легалізації;

– кримінологічний опис особи, яка вчиняє кримінальне правопорушення, передбачене ст. 209 КК України, якою є: особа чоловічої статі, віком від 35 до 60 років, зазвичай громадянин України, з вищою або базовою вищою освітою, одружений, раніше не судимий, а також може обіймати керівну посаду, здебільшого з постійним місцем проживання, мешканець міст;

– структуру ст. 209 КК України, доповнивши її ч. 4 шляхом розмежування ч. 3 та приведення у відповідність санкцій ст. 209, ст. 255 КК України;

– визначення основних причин та умов, серед яких виокремлено соціально-економічні, організаційно-управлінські, політико-ідеологічні, правові, соціально-психологічні;

– систему спеціально-кримінологічних заходів запобігання легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом, що передбачає проведення профілактичних заходів за участю всіх зацікавлених структур державної влади; вдосконалення законодавчого регулювання та нормативної бази; розробку та впровадження наукового підґрунтя і новітніх технологій у сфері запобігання економічним злочинам; ефективне використання можливостей міжнародного співробітництва;

– перелік критеріїв до осіб (суб’єктів), уповноважених державних органів, які реалізовують запобіжні заходи щодо легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом та їх професійних компетентностей: аналітичні навички; знання нормативно-правового поля; фінансові компетенції; технологічні вміння; комунікативні навички; етичні стандарти; здатність до прийняття рішень; креативність та гнучкість; співпраця;

дістало подальший розвиток:

– визначення основних шести етапів криміналізації та формування системи запобіжної діяльності легалізації (відмиванню) майна, одержаного

злочинним шляхом, починаючи з періоду близько 27 років до нашої ери і закінчуючи періодом сучасності;

– науково аргументовано доцільність запровадження у національну практику зарубіжних методик запобігання легалізації майна, одержаного злочинним шляхом та використання штучного інтелекту як ефективного інструменту для запобігання легалізації майна злочинного походження;

– визначення поняття «спеціально-кримінологічне запобігання», що представляє собою комплексну діяльність суб'єктів фінансового моніторингу та інших державних органів, спрямовану на виявлення причин та умов вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 209 КК України та способів їх усунення, а також встановлення осіб, схильних до його вчинення;

– рекомендації щодо визначення класифікації «віртуальних активів»;

– необхідність впровадження в освітній процес спеціальності «Організація роботи суб'єктів, які здійснюють запобігання та протидію легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом» у вищих навчальних закладах України;

– положення про необхідність удосконалення нормативно-правового та методологічного регулювання у сфері легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом у зв'язку із запропонованими змінами до ЗУ та наявністю військового конфлікту.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що сформульовані та аргументовані в роботі теоретичні положення, висновки й пропозиції упроваджено та надалі може бути використано в:

– *законотворчій діяльності* – шляхом запровадження змін та доповнень до ЗУ «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», а також ст. 209 КК України;

– *діяльності правоохоронних органів* – при розробці та вдосконаленні відомчих (міжвідомчих) нормативно-правових актів, підготовці методичних рекомендацій з питань запобігання, виявлення, розкриття незаконних

фінансових операцій та інших протиправних дій з подальшою легалізацією (відмиванням) майна, одержаного злочинним шляхом, у системі службової підготовки та у практичній діяльності оперативних працівників Департаменту стратегічних розслідувань Національної поліції України щодо вказаної категорії злочинів (акт впровадження ДСР Національної поліції України від 15 листопада 2023 року);

– *освітньому процесі та науково-дослідній роботі* – під час формування лекцій, розробки навчальних та практичних посібників, методичних рекомендацій, тестових завдань і дидактичних матеріалів з кримінології та кримінально-виконавчого права, а також при проведенні різних форм занять із відповідних дисциплін у процесі підготовки студентів на бакалаврському та магістерському рівнях за спеціальністю 081 «Право», та у рамках системи підвищення кваліфікації працівників Національної поліції України (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 23 листопада 2023 року).

Апробація матеріалів дисертації. Результати дослідження обговорювалися на кафедрі кримінології та кримінально-виконавчого права Національної академії внутрішніх справ, а також в рамках декількох науково-практичних конференцій, включаючи: «Кримінально-правові, кримінологічні та кримінально-виконавчі заходи попередження злочинності» (Одеса, 26 листопада 2021 року), «Priority Areasof Science Innovations» (29-30 November 2021, USA, Washington), «Людина, кримінологія, наука» (Молдова, м. Кишинів, 24 березня 2023 року), «Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення» (Київ, 2 листопада 2023 року).

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з анотацій українською й англійською мовами; переліку умовних позначень; вступу; трьох розділів, що містять дев’ять підрозділів; висновків; списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 272 сторінки, із яких 151 сторінка – основний текст, 24 сторінки – список використаних джерел (193 найменування), 77 сторінок – додатки.

РОЗДІЛ 1.
ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАПОБІГАННЯ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ (ВІДМИВАННЮ) МАЙНА, ОДЕРЖАНОГО ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ

1.1. Стан наукового дослідження проблем запобігання легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом

Україна протягом останніх років перебуває у стані війни, терористичної загрози та загрози сепаратизму. Використання фінансової системи з метою інтеграції та переадресації фінансових потоків, що спрямовуються на підтримку такої злочинної діяльності – це виклик для держави. Економічна злочинність в Україні характеризується постійним вдосконаленням схем з легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом. Зокрема, існують масштабні зловживання з бюджетними коштами, прояви корупції, виведення капіталів в іноземні юрисдикції, діяльності конвертаційних центрів («скруток»), шахрайства, ухилення від сплати податків та зборів, приховування реальних власників інвестиційних проєктів, які інвестують в найбільш прибуткові галузі економіки тощо. Поширення тіньової економіки та зростання організованої злочинності значною мірою підриває національну економічну безпеку України [1].

Сучасний стан наукового дослідження проблеми запобігання легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом характеризується активністю та розмаїттям досліджень, спрямованих на вивчення цієї проблеми з різних поглядів: правового, кримінологічного, економічного, соціального та технологічного. Оскільки легалізація майна є складним та міждисциплінарним явищем, дослідження проводяться на різних рівнях та з різних підходів. Науковці з різних галузей зосереджуються на вивченні причин, мотивів та механізмів відмивання майна, розробці ефективних правових та кримінальних

стратегій для боротьби з цим явищем, а також впровадженні інноваційних технологій для виявлення та запобігання легалізації злочинного майна.

Змістовний вклад в розроблення національних та інтернаціональних систем протидії відмиванню майна, одержаного злочинним шляхом та проблеми тінізації економіки зроблено такими зарубіжними вченими, як У. Гілмор, Дж. Гросман, Ф. Бретт, Х.-Х. Кернер та Е. Дах, Дж. Модінгер, Т. Рейтер, Р. Седдіг, Дж. Робінсон, К. Коттке, Дж. Жданович та іншими.

Науково-теоретичні дослідження щодо даної проблематики продемонстровані у працях відомих вітчизняних вчених у різних галузях права, зокрема: О. М. Бандурки, О. М. Джужи, М. І. Бажанова, А. С. Беніцького, Ф. Г. Бурчака, В. К. Грищука, Л. М. Долі, О. Г Кальмана, М. Н. Мироненка, М. І. Мельника, Є. О. Несвіта, В. М. Поповича, О. Ю. Якімова, А. В. Яковлєва, П. П. Андрушка та ін.

Крім того, питання протидії відмиванню майну в своїй науковій діяльності досліджували А. Ф. Волобуєв, В. І. Галаган, Н. С. Карпов, О. Є. Користін, М. В. Лошицький, В. В. Чернєй, С. С. Чернявський, А. Г. Чубенко, Д. М. Павлов, Ю. О. Волошин, А. М. Колодій, О. О. Дудоров та інші.

Розглянемо саме трактування поняття «легалізації (відмивання)», які наявні сьогодні в науковій літературі та в юриспруденції.

За даними британського правознавця У. Гілмора, термін «відмивання» використовувався службовцями правоохоронних органів США як професійний жаргонізм, однак поширився він під час Уотергейтського політичного скандалу в США в середині 70-х рр. минулого століття [2, с. 89].

Німецькі дослідники Х.-Х. Кернер та Е. Дах під відмиванням розуміють усі операції, які здійснюються з метою на першій стадії приховати наявність, походження або цільове призначення майнових цінностей, одержаних від злочину, щоб на другій стадії регулярно отримувати з них доходи [3].

Нині вітчизняними вченими також запропоновано багато визначень поняття «легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом».

Зокрема, О. М. Бандурка трактує як приховування істинного джерела отриманих матеріальних цінностей, перетворення незаконної готівки в іншу форму активу, приховування істинного власника незаконно набутих доходів тощо [4, с. 35].

Л. М. Доля під легалізацією грошових коштів та іншого майна, здобутого злочинним шляхом, вбачає здійснення різних економічно значущих дій з одержаними внаслідок вчинення злочину грошовими коштами та іншим майном [2, с. 93].

На думку Н. М. Мироненко, під «відмиванням» слід розуміти інвестування або переказ грошових коштів, зароблених злочинним шляхом, з метою приховування джерела їх надходження [5, с. 25].

О. Є. Користін визначає, що легалізація – це негативне соціально-економічне явище, в основі якого приховування незаконного походження доходів, спотворення інформації про природу їхнього походження, місцезнаходження, розташування, рух, дійсну належність та прав власності на такі доходи, а також надання їм у будь-яких формах правомірного вигляду, коли особі відомо, що ці матеріальні блага є доходами, отриманими незаконним шляхом, а також інші дії, прямо або опосередковано пов’язані з оформленням правомірності фактичних відносин володіння, користування, розпорядження доходами або з прихованням їх незаконного походження [6, с. 29-30].

А. Г. Чубенко та М. С. Удовик вважають, що відмивання від корупційних діянь являє собою складний процес, що включає безліч операцій, проведених різними методами, які постійно вдосконалюються [7, с. 186].

С. С. Чернявський відмічає, що вітчизняні фахівці використовують системний підхід, за яким тіньова економіка – складне явище, що відображає багаторівневу систему соціально-економічних відносин, а західні дослідники надають перевагу так званому операційному (технологічному) підходу, якому властиве трактування тіньової економіки через вимірювання її зовнішніх виявів [8, с. 7].

В економічній енциклопедії за редакцією С. В. Мочерного визначення «відмивання грошей» розтлумачується як операції, які проводить власник грошей, аби приховати справжні джерела їх надходження і надати таким операціям законного характеру. При цьому використовуються такі прийоми, як численні переведення грошей через дочірні компанії, у ході яких «губляться» першоджерела платежів, надходження переводяться у готівку. Таким чином, часто гроші, одержані в незаконному бізнесі, вкладаються у цілком легітимні й прибуткові проєкти [9].

В редакції Закону про ПВК/ФТ від 16.08.2020 в ст. 5 вказано, що до легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, належать будь-які дії, пов’язані із вчиненням фінансової операції чи правочину з доходами, одержаними злочинним шляхом, а також вчиненням дій, спрямованих на приховання чи маскування незаконного походження таких доходів, чи володіння ними, прав на такі доходи, джерел їх походження, місцезнаходження, переміщення, зміну їх форми (перетворення), а так само набуттям, володінням або використанням доходів, одержаних злочинним шляхом [10].

Енциклопедія сучасної України трактує «відмивання грошей» як поняття, яке використовується для позначення дій, спрямованих на маскування джерела походження коштів і майна, одержаних злочинним шляхом, та переведення їх з кримінального у легальний обіг [11].

В термінологічному словнику з питань ПВК/ФТ та корупції за редакцією Чубенка А. Г., Лошицького М. В., Павлова Д. М., Бичкової С. С. та Юніна О. С. дається наступне визначення відмивання коштів (грошей) (англ. moneylaundering [ˈmʌni ˈlɔːndərɪŋ]) – конверсія або переказ майна, якщо відомо, що таке майно являє собою доходи від злочинів, з метою приховання злочинного походження цього майна або з метою надання допомоги будь-якій особі, яка бере участь у вчиненні основного правопорушення, для того, щоб вона могла ухилитися від відповідальності за свої діяння; приховування справжнього характеру, походження, місцезнаходження, способу

розпорядження, переміщення, прав на майно або його належність, якщо відомо, що таке майно є доходами від злочинів; за умови дотримання основних принципів своєї правової системи: придбання, володіння або використання майна, якщо в момент його одержання відомо, що таке майно являє собою доходи від злочинів; участь, причетність або вступ у змову з метою вчинення будь-якого зі злочинів, визнаних такими відповідно до статті 6 Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності (2000 рік, Палермо) замах на його вчинення, а також пособництво, підбурювання, сприяння або надання порад під час його вчинення [12].

Користін О. Є., Аркуша Л. І. та Беніцький А. С. під легалізацією майна розуміють негативне соціально-економічне явище, в основі якого приховування незаконного походження доходів, спотворення інформації про природу їхнього походження, місцезнаходження, розташування, рух, дійсну належність та прав власності на такі доходи, а також надання їм у будь-яких формах правомірного вигляду, коли особі відомо, що ці матеріальні блага є доходами, отриманими незаконним шляхом, а також інші дії, прямо або опосередковано пов’язані з оформленням правомірності фактичних відносин володіння, користування, розпорядження доходами або з приховуванням їх незаконного походження [13].

Проаналізувавши наявну термінологію, пропонуємо власне визначення поняття «легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом» – це процес приховування походження незаконно набутого майна шляхом його інтеграції в легальну економічну систему через різноманітні транзакції та операції з метою уникнення відповідальності та правового переслідування.

На основі аналізу наукових праць, а також в подальшому законодавства, що регулює відносини, які становлять предмет нашого дослідження, можна зробити припущення про те, яким чином було визначено поняття кримінального правопорушення «Легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом».

Так, згідно з ч. 1 ст. 209 КК України передбачена кримінальна відповідальність за набуття, володіння, використання, розпорядження майном

щодо якого фактичні обставини свідчать про його одержання злочинним шляхом, у тому числі здійснення фінансової операції, вчинення правочину з таким майном, або переміщення, зміна форми (перетворення) такого майна, або вчинення дій, спрямованих на приховування, маскування походження такого майна або володіння ним, права на таке майно, джерела його походження, місцезнаходження, якщо ці діяння вчинені особою, яка знала або повинна була знати, що таке майно прямо чи опосередковано, повністю чи частково одержано злочинним шляхом [14].

Разом з тим, варто зауважити, що така правова конструкція аналізуємого складу кримінального правопорушення не виникла без попереднього контексту, а склалася під впливом тривалого історико-правового розвитку.

При огляді історичного контексту змін в національному кримінальному законодавстві, пов’язаному з протидією легалізації майна, виявлено, що ця тема не отримала достатньої уваги у вітчизняних дослідженнях. Проте, історія правової регламентації відмивання доходів сягає далеко в минуле і пов'язана з розвитком правових норм, спрямованих на боротьбу з фінансовою злочинністю та запобігання легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом. Адже саме така історія свідчить про те, як поступово зростаюче розуміння загрози фінансової злочинності спонукало держави та міжнародні організації вживати заходів для запобігання відмиванню майна, одержаного злочинним шляхом, та ефективної боротьби з цим явищем.

Проведений нами аналіз наукових праць із проблем запобігання легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом, а також міжнародних та національних організаційно-правових засад побудови системи даної діяльності, дали змогу виділити основні періоди (етапи) її становлення та розвитку.

Перший етап – ранні етапи до 20 століття. Перші прояви відмивання майна можна відстежити ще в давніх цивілізаціях, де були відсутні конкретні законодавчі акти, спрямовані на боротьбу з цим явищем. Ранні етапи історії правової регламентації легалізації майна дійсно мають багато цікавих

відомостей, але через обмежений доступ до деталей цих подій, надаємо узагальнені дані.

На стадії існування давніх цивілізацій існують деякі приклади, які можна вважати прототипами відмивання майна чи спробами приховати походження незаконно набутих активів. Незважаючи на відсутність формальних правових регламентацій, ми вважаємо, що ці приклади вказують на спробу злочинців легалізувати свої злочинні надбання.

Візьмемо до прикладу Римську імперію, в якій грабіжники намагалися продати або обміняти набуте незаконно майно – награбовані коштовності чи цінності, через торгівельні операції. Це допомагало, ймовірно, приховати початкове походження злочинно набутих активів [15].

Починаючи з 793 року нашої ери і продовжуючи наступні 300 років, вікінги робили набіги на прибережні та внутрішні регіони Європи та вели торгівлю аж до Візантійської імперії на сході, навіть виконуючи роль елітної варязької гвардії для візантійського імператора [16]. Здійснюючи напади та розбої, часто намагалися легалізувати свої здобутки, торгуючи награбованими товарами, які були отримані злочинним шляхом. Вони можливо продавали ці товари або обмінювали їх на інші, щоб приховати істинне походження.

Історія цивілізації Стародавнього Єгипту захоплює період майже 40 століть. У давньому Єгипті були випадки, коли злочинці намагалися продати або обміняти вкрадені або незаконно набуті предмети, такі як цінності чи предмети мистецтва. Це дозволяло їм замаскувати походження своїх активів [17].

У середньовічній Європі (X–XVI століття) злочинці продавали або обмінювали викрадені предмети на ярмарках або на ринках, пробуючи приховати той факт, що вони є результатом злочинної діяльності [18].

Варто згадати на цьому етапі Еру Великих географічних відкриттів (XV-XVII століття). Розвиток торгівлі між різними частинами світу створив нові можливості для відмивання майна. Злочинці могли намагатися вкладати

свої набуті кошти в міжнародні торговельні операції, щоб вивести їх з підозрілого контексту [18].

Далі зазначимо про період виникнення та становлення первісної біржової торгівлі. Розвиток біржової торгівлі, особливо великих товарних бірж, таких як Амстердамська біржа у XVII столітті, створив нові шляхи для злочинців легалізувати своє майно через участь у біржових операціях [19].

Другий етап – початок 20 століття. Під час Першої та Другої світових воєн відмивання майна відігравало значну роль для забезпечення фінансової підтримки ворожих держав та злочинних організацій. Вперше це явище почало активно вивчатися та дискутуватися на міжнародних форумах. Цей період став важливим етапом у формуванні свідомості про проблему відмивання грошей та необхідності прийняття міжнародних заходів для її протидії.

Аналізуючи історію, стає очевидним той факт, що під час Першої та Другої світових воєн злочинці та ворожі держави намагалися зловживати фінансовою системою, щоб забезпечити себе коштами для фінансування воєнних операцій та інших цілей.

Разом з тим, варто врахувати наявність існування таких злочинних організацій як наркоторговці та контрабандисти, які використовували відмивання майна для легалізації своїх здобутків, а також для забезпечення фінансування своєї діяльності. Це допомагало їм уникнути правового переслідування та збільшити свою впливовість.

Внаслідок відмін злочинної діяльності під час світових воєн, міжнародна спільнота почала дедалі більше усвідомлювати серйозність проблеми відмивання грошей та його зв’язок з злочинністю та фінансуванням тероризму. У цей період почали формуватися перші міжнародні організації, що займалися протидією відмиванню грошей, такі як Фінансова діяльність проти відмивання грошей, яка була заснована у 1989 році з метою розробки стандартів та рекомендацій для боротьби з відмиванням грошей.

Під впливом зростаючої свідомості про проблему відмивання грошей, на міжнародному рівні були прийняті різні документи та конвенції, спрямовані на

боротьбу з цією проблемою. Один із прикладів – Конвенція ООН проти транснаціональної злочинності (2000 рік), яка включає положення щодо відмивання грошей та визначає обов'язковість ухвалення національних заходів для протидії цьому явищу [20].

Цей період став важливим в історії боротьби з фінансовою злочинністю, оскільки відмивання грошей стало глобальною проблемою, яка потребувала спільних зусиль країн та міжнародних організацій для її розв'язання.

Третій етап – 70-80 роки 20 століття. Національні уряди стали розробляти свої законодавчі акти, спрямовані на протидію відмиванню грошей. Цей період в історії боротьби з відмиванням грошей характеризувався значущими зусиллями національних та міжнародних організацій для розробки стандартів та заходів з протидії цьому явищу. Пріоритет віддавався виявленню, запобіганню та переслідуванню фінансової злочинності через співробітництво та спільні зусилля.

Зауважимо, що в 1988 році відбулося прийняття Першої Гаазької конвенції про боротьбу зі відмиванням доходів, отриманих злочинним шляхом. Ця конвенція встановила міжнародні стандарти та обов'язковість країн-учасниць впроваджувати ефективні закони та заходи для протидії відмиванню грошей [21].

Крім того, відбулися законодавчі зміни в США. У 1970 році був прийнятий Закон про боротьбу з відмиванням грошей (Bank Secrecy Act), який зобов'язував банки повідомляти про підозрілі фінансові транзакції [22].

У 1986 році була ухвалена поправка до цього закону, яка розширила його застосування та визначила відмивання грошей як окремий кримінальний злочин.

Протягом цього періоду країни стали більш уважними до контролю за фінансовими операціями та здатністю визначити підозрілі транзакції. Банки та фінансові установи розпочали впроваджувати програми з перевірки клієнтів на відмивання грошей (KYC – Know Your Customer) та повідомляти про підозрілі транзакції [23].

Також став актуальним обмін інформацією між країнами щодо підозрілих фінансових операцій та злочинних діянь. Це сприяло виявленню та переслідуванню міжнародних мереж фінансової злочинності.

Четвертий етап – 90-ті роки. В 90-х роках відмивання грошей дійсно стало глобальною проблемою, особливо через зростання міжнародної торгівлі та фінансових ринків. Процес глобалізації, швидкість і обсяги міжнародних фінансових транзакцій створили сприятливе середовище для фінансової злочинності та відмивання грошей. Наведемо деякі ключові аспекти того, що відбувалося в цей період.

По-перше, відбувалось розширення географії фінансових операцій. Міжнародний характер фінансових ринків та глобальна торгівля стали приводами для фінансових злочинців відмивати гроші через різні юрисдикції. Це дозволяло їм легалізувати кошти через різні банківські системи та країни, ускладнюючи виявлення.

По-друге, спостерігається недостатність правового регулювання. У 90-х роках багато країн були недостатньо підготовлені до боротьби з фінансовою злочинністю та відмиванням грошей. Відсутність дієвих законів, контролю та надійних механізмів здійснення відмивання грошей створювала фактори, що сприяли злочинній діяльності.

По-третє – міжнародні зусилля. У 90-х роках міжнародна спільнота вдосконалила зусилля щодо боротьби з відмиванням грошей. FATF створила перші 40 рекомендацій для країн щодо запобігання та виявлення відмивання грошей [24]. Ці рекомендації встановили стандарти та принципи, які країни-учасниці повинні були використовувати для розробки своїх національних законів та заходів.

І врешті-решт, відбулись законодавчі зміни. У цей період багато країн удосконалювали свої законодавчі рамки для боротьби з відмиванням грошей. Вони впроваджували нові стандарти для виявлення та переслідування підозрілих фінансових операцій. Крім того, країни стали більше співпрацювати

на міжнародному рівні для обміну інформацією та координації заходів щодо відмивання грошей.

Так, в 1991 році Україна приєдналась до Віденської Конвенції ООН про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин, в якій було дано вперше визначення відмивання грошей та взагалі визнано злочином відмивання грошей, одержаних від незаконного обігу наркотиків [25].

У 1995 році Україна приєдналась до Конвенції про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, яка передбачала обов'язковість для держав-учасниць прийняти законодавство, яке містить внутрішні правила і процедури з питань відмивання грошей та які види злочинів вважатимуться підставою для відмивання, включаючи серйозні кримінальні діяння, такі як наркоторгівля, корупція та організована злочинність [21].

Також Україна приєдналась до Європейської конвенції про взаємну допомогу в кримінальних справах, яка передбачає забезпечення взаємної допомоги між державами у розслідуванні та переслідуванні осіб, що займаються відмиванням грошей. Держави-учасниці зобов’язані надавати допомогу в наданні інформації, обшуках та інших правових процедурах, необхідних для розслідування та припинення відмивання доходів [26].

Загалом, 90-ті роки були важливим періодом у формуванні міжнародної свідомості про проблему відмивання грошей та удосконаленні заходів для її протидії. Злочинці відчули необхідність адаптуватися до нових реалій, використовувати нові технології та шляхи, щоб легалізувати своє незаконно набуте майно.

П’ятий етап – 2000-ні роки. У 2000-х роках боротьба з відмиванням грошей набула ще більшого значення та інтенсивності. Цей період відзначався розвитком міжнародних стандартів, прийняттям ключових міжнародних документів, активними зусиллями країн та організацій для запобігання та протидії фінансовій злочинності та відмиванню грошей.

На початку 2000-х років відмивання грошей стало важливою темою для міжнародних організацій, зокрема для FATF. З’явилося більше уваги до виявлення підозрілих фінансових транзакцій та участі фінансових установ у боротьбі з відмиванням грошей.

У середині 2000-х років з найбільш значущих досягнень цього періоду став Фінансовий діалог Стабілізаційного фонду FATF, що активно сприяв створенню та вдосконаленню міжнародних стандартів щодо протидії відмиванню грошей та фінансуванню тероризму. Фінансовий діалог Стабілізаційного фонду розробляв рекомендації щодо обміну інформацією, ідентифікації та заборони фінансових операцій, які пов’язані зі злочинними діями, а також вдосконалення систем контролю за фінансовими транзакціями.

Багато країн у цей період внесли зміни до свого національного законодавства для впровадження стандартів FATF [24]. Це включало в себе прийняття законів, які зобов’язували фінансові установи вживати заходів для виявлення та зупинення фінансового відмивання. Також країни створили спеціальні органи, такі як фінансові розвідки, для виявлення та аналізу підозрілих фінансових транзакцій, які можуть бути пов'язані з відмиванням грошей. Наприклад, в США Фінансова злочинна розвідка (Financial Crimes Enforcement Network, FinCEN) була створена в 1990 році як частина Міністерства фінансів. Але саме в 2000-х роках FinCEN активно розвивалась та розширювала свої функції в напрямку виявлення фінансового відмивання [27].

У багатьох інших країнах також були створені аналогічні органи. Наприклад, Financial Transactions and Reports Analysis Centre of Canada (FINTRAC) в Канаді була створена в 2000 році [28]. В багатьох європейських країнах також відбувалися подібні ініціативи у цей період.

Фінансову розвідку в Україні створено в 2003 році (Financial Intelligence Unit, FIU). Ця організація, офіційно відома як Державна служба фінансового моніторингу України, метою якої є забезпечення виявлення, припинення та розслідування фінансових злочинів, включаючи відмивання грошей, корупцію та інші злочини, пов'язані з фінансами.

У 2003 році у Кодекс України про адміністративні правопорушення була внесена нова стаття 166-9. Ця стаття передбачала адміністративну відповідальність за порушення законодавства щодо запобігання та протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом. Згідно з цією статтею, особи, які порушують вимоги Закону про запобігання та протидію легалізації доходів, можуть підлягати адміністративному стягненню. Це може включати наявність несанкціонованого доступу до інформації, недостатній контроль за фінансовою діяльністю, невиконання обов'язкових процедур перевірки клієнтів, невідповідність ідентифікаційних процедур. Ця стаття спрямована на зміцнення контролю та відповідальності у сфері фінансової діяльності з метою запобігання відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом. Вона стала однією зі складових частин правового механізму боротьби з цим явищем в Україні та сприяла покращенню ефективності контролю за фінансовими операціями та їхньою легітимністю [29].

Водночас, в подальшому відбулись зміни до статті 209 КК України та введено нове визначення для самого терміну ВК як «вчинення фінансової операції чи укладення угоди з коштами або іншим майном, одержаними внаслідок вчинення суспільно небезпечного протиправного діяння, що передувало легалізації (відмиванню) доходів, а також вчинення дій, спрямованих на приховання чи маскування незаконного походження таких коштів або іншого майна чи володіння ними, прав на такі кошти або майно, джерела їх походження, місцезнаходження, переміщення, а так само набуття, володіння або використання коштів чи іншого майна, одержаних внаслідок вчинення суспільно небезпечного протиправного діяння, що передувало легалізації (відмиванню) доходів» [30].

Крім того, КК України доповнено новою статтею 209-1 «Умисне порушення вимог законодавства про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», яка передбачає кримінальну відповідальність за умисне неподання або подання завідомо

недостовірної інформації про підозрілі фінансові операції та розголошення відомостей про них [14].

У той же час, 12 червня 2003 року набрав чинності Закон про ПВК/ФТ [31]. ДСФМ розпочала приймати та аналізувати повідомлення від учасників фінансового моніторингу.

У 2004 році ДСФМ стала членом Егмонтської групи, члени якої мають можливість здійснювати обмін інформацією щодо фінансових розслідувань, досвіду та можливостей боротьби з відмиванням майна. Згодом, в 2007 році Україна стала першою державою на пострадянському просторі, яку було обрано місцем проведення засідання Робочих груп Егмонт. Держфінмоніторинг організував та провів у м. Києві засідання робочих груп Егмонтської групи, участь у якому взяли 125 представників підрозділів фінансових розвідок і міжнародних експертів [31, с. 42].

Варто згадати про кризу 2008 року, яка також відома як Глобальна фінансова криза, адже вона була однією з найсерйозніших та найвпливовіших економічних криз у світовій історії [32]. Криза виникла на тлі проблем у фінансовому секторі США та так званого обвалу ринку нерухомості. Однією з головних причин кризи була практика видачі нерозумних кредитів та випуску ризикованих іпотечних цінних паперів, які базувалися на ненадійних позичальниках. Ці цінні папери потім були не достатньо оцінені та втратили свою вартість, спричинивши кризу в фінансовому секторі.

Криза таким чином вразила практично всі сфери світової економіки та викликала глибокий рецесійний вплив у багатьох країнах. І водночас глобальна фінансова криза підкреслила значущість ролі відмивання грошей у фінансовій системі. Адже спостерігається явне погіршення контролю за фінансовими транзакціями внаслідок фінансової нестабільності. До того ж в умовах кризи злочинці можуть змінити свою фінансову стратегію.

Після вибуху фінансової кризи, світ вступив у післякризовий період, який був важким та складним. Багато країн у світі вживали економічних стимулів,

таких як зниження відсоткових ставок та програми фіскальної стимуляції, для підтримки економіки під час рецесії.

Відкрився діалог про необхідність реформування банківського сектору та зміцнення регулювання для запобігання подібним кризам у майбутньому.

Міжнародні організації, зокрема Міжнародний валютний фонд та FATF, працювали над удосконаленням стандартів та процедур для забезпечення фінансової стабільності.

В кінці 2000-них років спостерігається впровадження більш жорстких стандартів для банків – фінансові установи, особливо банки, стали зазнавати більшого тиску щодо заборони клієнтів, які можуть бути пов’язані з відмиванням грошей. Вони змушені були вдосконалювати внутрішні процедури та системи моніторингу транзакцій.

Також відбувається зростання уваги до криптовалют та віртуальних активів. Адже поява біткоїна та інших криптовалют викликала занепокоєння щодо можливостей відмивання грошей [33]. Було прийнято різні заходи для регулювання цього сектора та запобігання відмиванню грошей через криптовалюти.

На цьому етапі відбувається розробка та впровадження технологій кібербезпеки та електронного моніторингу, які стали ключовими аспектами у протидії відмиванню грошей. Банки та фінансові установи шукали способи ефективно виявляти та реагувати на підозрілі транзакції.

Загалом, відмивання доходів у 2000-х роках отримало значно більше уваги з боку міжнародної спільноти та стало об’єктом регулювання та контролю на рівні країн та міжнародних організацій. Розвиток технологій та міжнародної співпраці допомагав вдосконалювати методи та інструменти для протидії цьому негативному явищу.

У цей період загальна свідомість про проблему відмивання грошей зросла. Компанії, банки та фінансові установи стали більш уважними до своїх клієнтів, виявляючи та повідомляючи про підозрілі транзакції.

Шостий етап – сучасність. На сучасному етапі боротьба з відмиванням майна залишається актуальною та важливою проблемою для всього світу. Період сучасності, починаючи з початку 21 століття, характеризується розвитком технологій, змінами у фінансовому секторі, посиленням міжнародного співробітництва щодо виявлення та запобігання фінансовій злочинності.

В квітні 2020 року Парламентом прийнято нову редакцію Закону про ПВК/ФТ, яким внесено також і зміни до ст. 209 КК України – відбулась заміна «доходів» на «майно», а також змінено саму структуру статті, а саме: «Набуття, володіння, використання, розпорядження майном, щодо якого фактичні обставини свідчать про його одержання злочинним шляхом, у тому числі здійснення фінансової операції, вчинення правочину з таким майном, або переміщення, зміна форми (перетворення) такого майна, або вчинення дій, спрямованих на приховування, маскування походження такого майна або володіння ним, права на таке майно, джерела його походження, місцезнаходження, якщо ці діяння вчинені особою, яка знала або повинна була знати, що таке майно прямо чи опосередковано, повністю чи частково одержано злочинним шляхом» [10].

За результатами детального аналізу цих змін, нами надано ряд пропозицій, які викладено в питанні 3.3 розділу 3 дисертаційного дослідження.

Розглянемо інші ключові аспекти запобігання відмиванню майна в період сучасності.

По-перше, це технологічні виклики, адже з розвитком криптовалют, електронних платежів та інших технологій, злочинці знаходять нові способи обходу традиційних методів виявлення та протидії відмиванню майна [33].Такі технології надають можливість здійснювати фінансові транзакції анонімно. На сьогодні банки та фінансові установи активно використовують різні технології для виявлення підозрілих транзакцій, що можуть свідчити про відмивання майна.

Проблема легалізації майна, одержаного злочинним шляхом має міжнародний характер, тому співпраця між країнами є важливим елементом боротьби з цією проблемою. Міжнародні організації, такі як FATF, продовжують і надалі спільно розробляти стандарти та рекомендації для країн-учасниць.

По-друге, це законодавчі зміни. Багато країн удосконалюють свої закони та регулятивні механізми запобігання відмиванню майна. Вони впроваджують більш суворі вимоги щодо виявлення та повідомлення про підозрілі транзакції, забезпечують конфіденційність та захист осіб, які повідомляють про підозрілі операції.

Окремим аспектом є застосування санкційних обмежень. Країни та міжнародні організації вживають санкції проти тих, хто сприяє відмиванню майна або фінансує тероризм. Це може включати заморожування активів, обмеження доступу до фінансових послуг та інші обмежувальні заходи.

Крім того, до періоду сучасності варто віднести повномасштабне вторгнення росії в Україну, яке розпочалося з 24 лютого 2022 року та відповідно до Указа Президента України № 64/2022 в державі введено воєнний стан [34].

Безпрецедентний масштаб російської агресії спровокував значні ризики відмивання майна на континенті та глобально – в усьому світі. При цьому, схеми, ризики та загрози легалізації майна спровоковані не окремими злочинцями чи організованими злочинними групами, а діями усієї держави. З’явилися незаконні фінансові потоки, пов’язані з конфліктом/військовою агресією, нові типи схем, схеми ухилення від санкційних обмежень, інструменти, які застосовуються для приховування походження коштів, які використовуються для фінансування війни.

В свою чергу, з метою попередження виведенню коштів до представників країни-агресора, які в подальшому використовуються на потреби армії російської федерації (далі – рф), з 24 лютого 2022 року введено в дію Постанову НБУ № 18 «Про роботу банківської системи в період запровадження

воєнного стану», яка запровадила ряд обмежувальних заходів, зокрема заборону банкам здійснювати будь-які валютні операції, учасником яких є юридична або фізична особа, яка має місцезнаходження (зареєстрована/постійно проживає) в рф або в республіці білорусь (далі – рб), та для виконання зобов'язань перед юридичними або фізичними особами, які мають місцезнаходження (зареєстрована/постійно проживає) в рф або в рб [35].

03 березня 2022 року ВРУ прийняла ЗУ «Про основні засади примусового вилучення в Україні об'єктів права власності Російської Федерації та її резидентів», який є одним із способів відновлення економічних інтересів українського народу та держави [36].

Крім того, 24 лютого 2023 року FATF вирішила посилити санкції до рф шляхом призупинення її членства у цій організації, оскільки дії країни-агресора суперечать основним принципам FATF, які спрямовані на сприяння безпеці, захищеності та цілісності глобальної фінансової системи. Такі дії є грубим порушенням зобов'язань щодо міжнародної співпраці та взаємоповаги, на основі яких члени FATF погодилися впроваджувати та підтримувати Стандарти FATF [37].

Враховуючи наведене вище, зазначимо, що процес введення кримінальної відповідальності за легалізацію (відмивання) майна, яке було одержане злочинним шляхом та запобігання даному кримінальному правопорушенню, пройшов довгий історичний шлях і нормативно-правову еволюцію, від початкового визнання суспільної небезпечності до конкретного закріплення в нормах права.

Стаття 209 КК України виникла внаслідок довготривалих наукових досліджень, обумовлених потребами суспільного розвитку та нагальною потребою в забезпеченні захисту від кримінальних загроз відповідних форм.

1.2. Соціальна обумовленість кримінальної відповідальності за легалізацію (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом в Україні

Поняття «соціальна обумовленість» виступає як потужний інструмент сучасної кримінально-правової політики держави, оскільки воно дозволяє надавати аспект протиправної поведінки, який раніше не вважався таким в суспільстві, моделі кримінально караної діяльності. Будь-яке порушення закону, незалежно від його ступеня тяжкості, вказує на порушення норм правопорядку та законності, які держава встановила для суспільства і громадян. Держава не лише говорить про правові цінності в суспільстві, але й установлює та формулює принципи законності та правопорядку, забезпечує їх виконання та підтримку, створює умови для боротьби з правопорушеннями, включаючи введення кримінальної відповідальності.

Слід зазначити, що питання впливу соціальних факторів на кримінально-правові заборони та необхідність розробки ефективної кримінально-правової політики вже були предметом наукового аналізу в Україні, проведеного такими вченими, як: Д. О. Балобанова, В. О. Гацелюк, В. К. Грищук, І. В. Козич, О. І. Гозуватий, М. І. Хавронюк. В. О. Навроцький, О. О. Пащенко, М. Й. Коржанський, В. О. Туляков, В. І. Борисов, П. Л. Фріс та інші.

Кожен раз, коли досліджується питання, чи існує кримінальна відповідальність і як вона виконується, науковці ретельно розглядають вплив соціальних факторів на ці юридичні явища.

Суспільна небезпечність, як об’єктивна ознака злочину, виявляється у тому, що діяння спричиняє шкоду суспільним відносинам, які охороняються кримінальним законом, або має реальний потенціал спричинити таку шкоду. Для визначення ступеня суспільної небезпечності злочину використовуються об’єктивні та суб’єктивні критерії оцінки [38, с. 77].

За О. І. Гузоватим, соціальна обумовленість кримінальної відповідальності представляє собою реакцію держави через правові заходи на нанесену шкоду таким цінним аспектам, як авторитет держави, організація

державної служби, мету та завдання установ і організацій сектора публічного управління, а також нормативно закріплений порядок їх функціонування [39, с. 35-38].

М. І. Хавронюк вважає, що головна ідея полягає в тому, що соціальна обумовленість виявляється через загрозу або фактичну шкоду, яка може бути завдана об’єктам, що підпадають під захист кримінально-правового законодавства [40, с. 55].

На думку В. К. Грищука «суспільна небезпека діяння особи визначається її здатністю спричинити значну шкоду об’єкту кримінального права або створити реальну загрозу її виникнення» [41, с. 99].

П. Л. Фріс вважає, що криміналізація відображає процес визнання суспільно небезпечних форм поведінки, на які держава вважає за потрібне та доцільне впровадити кримінальну відповідальність, закріплюючи їх як злочини у кримінальному законодавстві [42, с. 20].

М. Й. Коржанський визнає суспільну небезпечність злочину як його об’єктивний вияв, зовнішню шкідливість, яку визначають наступні фактори: 1) важливість та цінність суспільних відносин (об’єкта), на які впливає злочин; 2) масштаб і характер завданої шкоди; 3) метод дії; 4) мотиви скоєння; 5) ступінь вини. При цьому ступінь суспільної небезпечності зазвичай визначається головним чином через спосіб, яким вчинений злочин, і масштаб заподіяної шкоди. Ступені суспільної небезпечності розрізняються для різних видів злочинів [43, с. 120-121].

Соціальна обумовленість кримінальної відповідальності за легалізацією (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, є важливим аспектом у боротьбі з фінансовою злочинністю та виконанні завдань правової держави. Це поняття означає, що особи, які вчиняють дії з легалізації незаконного майна, підлягають кримінальному переслідуванню та належній відповідальності за свої дії згідно з чинним законодавством.

Питання соціальної обумовленості кримінально-правової заборони та створення належної кримінально-правової політики відмивання майна,

безперечно, є предметом інтересу для багатьох українських вчених та експертів у галузі кримінального права та кримінально-правової політики. Зокрема, дана проблематика досліджувалась В. В. Франчуком, М. І. Хавронюком, С. С. Алексєєвим та іншими.

Так, В. В. Франчук включає легалізацію «брудних» доходів до категорії економічних злочинів, на які звертається особлива увага світової громадськості. Він правильно відзначає, що вимоги міжнародних правових актів, включаючи ст. 209 КК України, регулюють цей вид злочинів [44, с. 177].

На нашу думку, соціальна обумовленість кримінальної відповідальності за легалізацію (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом – це визнання необхідності введення юридичних санкцій і покарань з метою протидії діянням, які спрямовані на зміну законного характеру незаконно здобутого майна та запобігання негативним соціально-економічним наслідкам таких дій для суспільства та держави в цілому.

Крім того, М. І. Хавронюк [40] вказує, що криміналізація відмивання також пов’язана з першим приводом для криміналізації. Автор включає необхідність виконання зобов’язань за міжнародними договорами, ратифікованими ВРУ. В цьому контексті слід зазначити, що на європейському рівні проблема координації дій держав у боротьбі з легалізацією злочинних доходів вперше отримала докладне висвітлення у Конвенції від 08 листопада 1990 року, яку Україна ратифікувала Законом від 17 грудня 1997 року.

Але для того, щоб кримінальний закон був ефективним у боротьбі з відповідними суспільно небезпечними діяннями, які виявляються соціально небезпечними, іншими словами, які загрожують суспільству, ніж інші правові норми, кримінальна відповідальність повинна бути обумовлена соціальними та кримінологічними факторами. Прорахунки законодавця можуть призвести до двох небажаних результатів: виникнення прогалин у кримінальному законі і занадто великої кількості правових заборон [45, с. 62].

Погоджуючись із такою позицією, спробуємо розглянути доцільність включення ВК, до кримінального законодавства України у 2001 році.

Наголошуємо на тому, що до 2020 року ВК була вторинним злочином, тобто її кримінальна відповідальність залежала від попереднього вчинення особою основного (предикатного) злочину, який призвів до отримання доходів, що відмиваються. Проте, у новій редакції ст. 209 КК України, прийнятої на підставі внесених змін до Закону про ПВК/ФТ, відсутнє зазначення про здійснення «попереднього» діяння як необхідної складової елементу кримінального правопорушення.

Варто зазначити, що прийняттю будь-якої правової норми, включаючи ст. 209 КК України, передують певні підготовчі етапи. Сукупність цих етапів можна назвати процесом формування правового акту.

Як зазначає С. С. Алексєєв: «Процес формування правового акта можна розділити на дві основні стадії: перша – стадія виникнення об’єктивної суспільної потреби, на якій виникає необхідність у врегулюванні певних суспільних відносин або проблем. Суспільство або держава розпізнають певну проблему чи потребу в правовому регулюванні, яка потребує врегулювання через юридичні норми. Друга стадія – стадія правотворчості. На цій стадії держава вживає дій для створення, розробки і прийняття правового акта, який би задовольняв виявлену суспільну потребу. Це може включати у себе розробку проєктів законів, обговорення їх у парламенті, прийняття та опублікування закону або іншого правового акта. Отже, процес формування правового акта розпочинається з пізнання суспільної потреби і завершується прийняттям і закріпленням її у вигляді юридичних норм [45, с. 108-109].

Законодавча діяльність, спрямована на встановлення кримінально-правових заборон, не може бути вільною і, в ідеалі, має підпорядковуватися певним правилам, розробленим юридичною наукою.

У теорії кримінального права існує різна термінологія для визначення обставин, які можуть обґрунтовувати введення кримінально-правової заборони. Вчені використовують терміни, такі як «підстави криміналізації», «умови криміналізації», «приводи криміналізації», «критерії криміналізації», «принципи криміналізації» і інші. Ці підходи можуть вказувати на одне й те ж

або бути дуже схожими за змістом. Головна дискусія полягає у термінологічних аспектах і не впливає на сутність обов'язкових вимог до криміналізації.

Так, наприклад, В. І. Борисов підкреслив, що різноманітні соціальні, економічні, політичні, психологічні та інші фактори, що мають різний ступінь значущості, визначають соціальну обумовленість кримінального закону. Аналіз і визначення цих факторів допомагають пояснити необхідність встановлення кримінально-правового захисту певних суспільних відносин, передбачити розвиток різних аспектів кримінального законодавства і забезпечити науково обґрунтований зміст закону [38, с. 288].

П. Л. Фріс стверджував, що оцінка певної дії як злочинної залежить від об'єктивної суспільно-політичної обстановки та соціокультурних уявлень населення [46, с. 15].

Тому у розгляді обумовленості криміналізації легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, вважаємо за доцільне застосувати один із доктринальних підходів та врахувати підстави та принципи, що сприяють цій криміналізації.

Поняття «підстава» та «принцип» мають відмінні значення і не слід їх ототожнювати. «Підстава» вказує на основу або підґрунтя для чого-небудь, тоді як «принцип» визначає основне вихідне положення або основу певної теорії. У контексті розгляду проблеми криміналізації ці терміни мають свою унікальну роль та значення [47, с. 966].

Ми вважаємо, що криміналізація ґрунтується в основному лише на одній підставі – наявності суспільно небезпечної поведінки, яка вимагає запровадження кримінально-правової заборони.

Більше того, враховуючи, що легалізація «брудного» майна в більшості випадків є наслідком вже вчиненого кримінального правопорушення, криміналізація в цьому випадку обумовлена наявністю конкретного зв'язку між законною діяльністю, такою як фінансові операції, з одного боку, і діями, які вже були визнані кримінально караними, з іншого. Важливо відзначити, що цей зв'язок не є причинним. Визначення цього зв'язку залежить від суб'єктивних

аспектів кримінального правопорушення, зокрема від усвідомлення особою факту вчинення основного кримінального правопорушення. Цей зв'язок можна встановити в ситуаціях, коли вторинне кримінальне правопорушення прямо чи опосередковано сприяє розвитку чужої або своєї злочинної діяльності. При цьому друге кримінальне правопорушення встановлює зв'язок з первинним кримінально-караним актом, а не з фактом притягнення особи, яка його вчинила до кримінальної відповідальності. Важливо зазначити, що цей зв'язок не обов'язково вказує на пряму залежність між ступенями суспільної небезпеки основного і вторинного кримінальних правопорушень.

Щодо принципів криміналізації, ми приєднуємося до позиції науковців, які визначають їх як науково обґрунтовані та об'єктивно застосовувані загальні правила та критерії для оцінки допустимості та доцільності введення нових кримінальних законів або змін у відповідальність за конкретний вид суспільно небезпечних діянь.

Законодавець повинен враховувати принципи кримінального права під час декриміналізації діянь, тобто при формуванні державної політики у сфері кримінального правопорядку. У цьому випадку, основу кримінально-правових відносин складають загальні принципи права і принципи, специфічні для галузі кримінального права [48, с. 390].

Кримінальна відповідальність за легалізацію (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом базується, на нашу думку, на кількох важливих принципах. Перш за все, це принцип справедливості та рівності перед законом. Кожна особа має нести відповідальність за свої дії, незалежно від її соціального статусу, політичних зв'язків або матеріального стану. Це сприяє демократичному розвитку суспільства, де закон є рівним для всіх громадян.

Крім того, легалізація майна, одержаного злочинним шляхом, часто позв'язана з намаганнями приховати походження такого майна та вивести його на легальний ринок. Це може порушувати рівновагу в економіці та шкодити розвитку суспільства в цілому. Протидія даному негативному явищу є важливим аспектом для забезпечення економічної стабільності, чесної

конкуренції та гарантує дотримання принципу прозорості та боротьби з корупцією.

Відповідальність за легалізацію незаконно отриманого майна є необхідною для забезпечення дотримання законів та недопущення безкараності. Це важливо для встановлення довіри громадян до державних інституцій, збереження порядку та відвернення можливих наслідків фінансової злочинності, що відображає збереження принципів правової держави.

Система кримінальної відповідальності за легалізацію майна злочинного походження також має значний соціальний вплив на формування поведінкових норм та цінностей у суспільстві. В державі, де такі дії караються і їх негативні наслідки примусово виявляються, формується більш відповідальний підхід до фінансової поведінки та створюється атмосфера, в якій громадяни більш відповідально ставляться до фінансових операцій.

Принцип соціальної обумовленості передбачає належне розкриття та розслідування випадків легалізації майна, що забезпечує відповідний сигнал усім учасникам суспільства про недопустимість подібних дій. Здатність судової системи ефективно та безупинно діяти є ключовою для зміцнення довіри громадян до правосуддя та держави в цілому.

Важливим аспектом в соціальній обумовленості є також просвітницька робота та освіта громадян у плані наслідків та ризиків, пов’язаних з легалізацією майна злочинного походження. Чим більше людей розуміють, як це може вплинути на економіку, стабільність, злочинність та рівень корупції, тим більша ймовірність, що вони будуть готові співпрацювати з правоохоронними органами та допомагати виявляти незаконні дії.

Зауважимо, що важливо розглядати відмивання кримінальних капіталів як не лише спосіб приховати походження майна від злочинної діяльності, але й як джерело фінансування злочинності та її економічне підгрунтя. Ця аналізована практика надає злочинцям можливість використовувати здобуте від кримінальних правопорушень майно, що робить їхню діяльність більш вигідною та надає додатковий стимул для злочинної поведінки. Така діяльність

також підвищує привабливість інших злочинних сфер, які приносять значний прибуток, такі як наркобізнес, торгівля людьми, незаконний обіг зброї тощо.

Варто зазначити, що діяльність організованих форм злочинності становить значну загрозу в таких обставинах. Згідно з пунктом «а» ст. 2 Конвенції ООН від 15 листопада 2000 року про боротьбу з транснаціональною організованою злочинністю, термін «організована злочинна група» вказує на структуровану групу, що складається з трьох або більше осіб і функціонує впродовж певного періоду для спільного вчинення одного або декількох серйозних злочинів з метою отримання фінансової або іншої матеріальної вигоди [20].

Вітчизняні дослідники, включаючи В. П. Коржа, також вказують на взаємозв’язок між організованою злочинністю і відмиванням майна [49, с. 178]. Відмивання розглядається як ознака організованої злочинності.

Крім того, тісний зв’язок між процесом відмивання майна та організованою, до прикладу наркозлочинністю, полягає в тому, що злочинні групи намагаються вкладати майно, отримане від наркобізнесу, у високоприбуткові законні підприємства. Це дозволяє їм поступово здійснювати контроль над цілими галузями підприємницької діяльності, засобами масової інформації та органами влади [50, с. 8].

Зростання економічного та політичного впливу організованої злочинності, включаючи відмивання злочинного майна, має вплив не тільки на економіку, але й на суспільство загалом [51].

Детально проаналізувавши ст. 209 КК України, ми прийшли до висновку, що в ній наявна прогалина щодо притягнення до відповідальності осіб, які здійснюють легалізацію (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом у складі *організованої групи* та *злочинної організації.*

Зауважимо, що в червні 2020 року ст. 255 «Створення, керівництво злочинною спільнотою або злочинною організацією, а також участь у ній» КК України викладено в новій редакції, з метою удосконалення механізму притягнення осіб, що складають, зокрема, злочинну організацію до

кримінальної відповідальності. У зазначеній статті не конкретизується вид злочинної організації, дозволяючи застосування цього поняття до будь-якої організації, яка відповідає загальному визначенню злочинної організації, наведеному у ч. 4 ст. 28 КК України.

Оскільки в ст. 209 КК України відсутня частина щодо злочинної організації, то кваліфікація здійснюватиметься за сукупністю – ст. 209 та ст. 255 КК України.

Проте, в ході аналізу виявлено, що за вчинення легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом у складі організованої групи в великому розмірі, покарання буде тяжчим, ніж за вчинення аналогічного протиправного діяння у складі злочинної організації. При цьому варто наголосити, що вчинення кримінального правопорушення за ст. 209 КК України у складі ЗО має більш тяжкі суспільно-небезпечні наслідки, ніж ОГ. Тому ми вважаємо, що слід здійснити відповідне врегулювання покарань у санкції ч. 3 даної статті [14].

Пропонуємо внести зміни до ст. 209 КК України, а саме доповнити її ч. 4 шляхом розмежування ч. 3, а також привести у відповідність санкції, та викласти їх у такій редакції:

- ч. 3 «дії, передбачені частиною першою або другою цієї статті, вчинені організованою групою, караються позбавленням волі на строк від *шести до десяти років* з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років та з конфіскацією майна»;
- ч. 4 «дії, передбачені частиною першою або другою *або третьою* цієї статті, *вчинені в особливо великому розмірі*, караються позбавленням волі на строк від *восьми до дванадцяти років* з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років та з конфіскацією майна».

Отже, соціальна обумовленість кримінальної відповідальності за легалізацію (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, виступає не лише як інструмент реакції на незаконні фінансові операції, але й як ключовий

фактор формування відповідальної, правовідданої та етично налаштованої фінансової поведінки в суспільстві. Її розвиток та вдосконалення мають бути у фокусі урядів, міжнародних організацій та наукових спільнот, які спільно прагнуть до створення справедливого та стійкого економічного середовища.

Важливо відзначити, що відмивання майна, що надходить в результаті злочинних дій, виступає ключовим супутником різноманітних форм кримінальної діяльності. Спроби подолати чи суттєво обмежити організовану економічну злочинність виявляються недостатньо ефективними без радикальних заходів щодо викорінення легалізації злочинного майна.

Недоліки у законодавчому регулюванні політичних та економічних реформ в Україні породжують парадоксальну ситуацію, де законодавча основа, замість гарантування дотримання законності, стає одним із факторів, які ускладнюють цей процес.

Таким чином, настає необхідність активізації розробки ефективних заходів для запобігання легалізації «брудного майна». В першу чергу, важливо припинити проникнення нелегального капіталу в легальний сектор економіки України, щоб уникнути зрощування легальних та нелегальних фінансових потоків.

Розвиток ефективного функціонування ринкового механізму, особливо фінансової системи, сприятиме прозорості обігу капіталу, підвищуючи рівень економічної безпеки, що стає особливо важливим для держави протягом періоду трансформацій.

Тому, боротьба з вчиненням цього правопорушення повинна реалізовуватись як складова системи загальносоціальних та спеціально-кримінологічних заходів; вона не може обмежуватися лише кримінально-правовими заходами. З метою ефективної протидії відмиванню майна, одержаного злочинним шляхом важливо враховувати його невід’ємний стійкий зв’язок з економічною політикою держави, соціально-економічними процесами та явищами.

Важливо підкреслити, що соціальна обумовленість включає і роль громадськості, яка може впливати на формування політики в даній сфері. Громадська думка та активність можуть створювати тиск на владні структури, щоб вони діяли ефективно та цілеспрямовано у питаннях запобігання та припинення легалізації незаконних доходів.

Завдяки розумінню соціальної обумовленості кримінальної відповідальності за легалізацію майна, можна розробляти більш ефективні стратегії, спрямовані на запобігання та припинення цього явища. Це вимагає спільних зусиль держав, міжнародних організацій, громадськості та наукової спільноти. Залучення різноманітних секторів суспільства і обмін досвідом дасть можливість вдосконалювати підходи та реагувати на змінні умови, що є критичним для забезпечення успішного запобігання легалізації майна злочинного походження та збереження законності в сучасному світі [52; 53].

1.3. Зарубіжний досвід побудови та функціонування системи запобігання легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом

Планетарна спільнота визнає, що відмивання майна, одержаного у результаті злочинної або іншої незаконної діяльності, стало глобальною загрозою економічній безпеці, у зв’язку з чим від держав вимагається прийняття, втілення, використання узгоджених заходів запобігання та боротьби з цим суспільно небезпечним явищем як на національному, так і на міжнародному рівнях.

Зарубіжний досвід у запобіганні легалізації злочинно одержаного майна, базується на впровадженні різних стратегій і інструментів, спрямованих на боротьбу з цим явищем і є важливим джерелом для України та інших країн у веденні ефективної боротьби з цими проблемами. В багатьох країнах існують спеціалізовані закони та нормативи, які регулюють легалізацію майна

злочинного походження. Ці закони встановлюють вимоги до фінансових установ, а також правила звітності та ідентифікації клієнтів.

Зазначимо, що проблемам зарубіжного досвіду запобігання легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом присвячені наукові дослідження таких вітчизняних учених, практиків і науковців: О. В. Баранецької, А. В. Хомяк [54], В. С. Пономаренка, О. М. Колодізєва, О. В. Лебідь [55], Н. В. Москаленко [56], А. О. Золковера, С. В. Миненка [57], І. М. Копиці, О. В. Смагло [58] та М. В. Шепітька [59].

Загалом система запобігання та протидії відмиванню майна у рамках документів ООН, міжнародних конвенцій, ратифікованих Україною, FATF та стандартів, рівнозначних тим, які були прийняті ЄС, визнана обов’язковим елементом економічної безпеки сучасної держави [60].

Слід зауважити, що формування законодавства з запобігання легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом, здійснювалось під авторитетом політики США з урахуванням традицій романо-германської правової сім’ї [61].

США, як країна з провідною економікою світу, одні з перших почали вживати заходів щодо легалізації злочинних доходів. Керівні органи країни проводили активну діяльність, пов’язану зі створенням системи протидії різним схемам, спрямованим на легалізацію доходів, одержаних злочинним шляхом. Важливим елементом цієї системи стало створення законодавчої бази, що регулювала б діяльність фінансових інститутів [56].

У 1970 році був прийнятий перший Закон про банківську таємницю («Bank Secrecy Act», BSA), метою якого була протидія здійсненню незаконних фінансових операцій, що пов’язані з відмиванням злочинних доходів, з використанням прихованих рахунків в іноземних банках [22]. В подальшому в США розроблено та впроваджено низку нормативно-правових актів, які регулюють питання запобігання легалізації (відмиванню) майна, одержаних злочинним шляхом («Money Laundering Control Act», «Comprehensive Money

Laundering Act», «Anti-Drug Abuse Act», «Crime Central Act. Par», «Federal Deposit Insurance Corporation Improvement Act» та інші).

Особливе місце в системі установ щодо запобігання відмиванню грошей у США посідає Управління по боротьбі з фінансовими злочинами (Financial Crimes Enforcement Network – FinCEN), скоординована діяльність усіх державних органів у цій сфері. FinCEN виконує роль ПФР США, основною функцією якого є надання допомоги правоохоронним органам у їх протилегалізаційній діяльності як на американській території, так і на міжнародному рівні [56].

Разом з тим, FinCEN посідає певне місце у розслідуванні загроз національній безпеці США та разом із спеціальними службами володіє доступом до банків даних Центрального розвідувального управління (ЦРУ), військової розвідки і Агентства національної безпеки (АНБ), що дає можливість виявляти інформацію, яка передається цифровими засобами як у країні, так і за її межами.

У США наявне потужне програмне забезпечення систем штучного інтелекту FinCEN дозволяє здійснювати автоматичне сканування 60 державних і комерційних баз даних і одночасно проводити аналіз розрізнених відомостей про один об’єкт (організації, приватну особу), що перебуває в різних установах США. Крім обробки фінансової бази даних, яка має конфіденційну інформацію за 25 останніх років, FinCEN використовує штучний інтелект для підготовки нових видів довідок. Вони отримали умовну назву «Форми про кримінально-карану діяльність». Такі форми складаються у FinCEN у тих випадках, коли банки, інспектори міністерства фінансів, податкової служби та інші перевіряючі виявляють підозрілі з погляду законності операції. Крім того, зазначена система штучного інтелекту може автоматично розпізнавати заповнені від руки фінансові бланки та дешифрувати неправильно введені імена, абревіатури та інші параметри. Це дозволяє FinCEN після приєднання до системи відстеження депозитних операцій реєструвати рух фінансів у момент здійснення операції. Якщо щось викличе у локального комп’ютера підозру,

федеральний комп'ютерний центр автоматично подасть сигнал тривоги комп'ютеру банку одержувача. У результаті виплату грошей буде попереджено ще до завершення банківської операції [56].

Враховуючи викладене, на нашу думку, Україні слід розглянути можливість запровадження та використання штучного інтелекту на прикладі США, що в майбутньому удосконалить національну систему запобіжної діяльності в даній сфері.

Щодо правових систем країн ЄС, то вони мають вичерпні закономірності розвитку і подібні ознаки джерел права з відповідною юридичною силою, важливим соціальним значенням та масовим ступенем поширеності.

Так, форма польської системи ПВК/ФТ визначається, насамперед, правовими нормами як національного, так і ЄС. Основним правовим актом у цій сфері є Закон Польщі від 01.03.2018 «Про протидію відмиванню грошей та фінансуванню тероризму» [62]. Даний нормативно-правовий акт визначає численні зобов'язання Генерального інспектора фінансової інформації – GIFI (General Inspector of Financial Information) як центрального елементу польської системи ПВК; зобов'язаних установ та інститутів, що співпрацюють, особливо у сфері співробітництва та обміну інформацією.

Перш за все, вони зобов'язані установити та оцінити ризик ВК та ФТ, пов'язаний з економічними відносинами, укладеними з клієнтами, або з випадковими операціями, які вони здійснюють, повідомляючи GIFI про обставини, які можуть свідчити про підозру у скоєнні злочину відмивання грошей або фінансування тероризму, а також про обґрунтовані підозри, що конкретна операція чи конкретна вартість майна можуть бути пов'язані з тим чи іншим вищезгаданим злочином.

Більше того, зобов'язані установи надають GIFI інформацію про так звані «надпорогові» операції, вартість яких перевищує 15 000 злотих і це депозит або зняття коштів, грошові перекази, купівля або продаж валютних цінностей тощо. На основі цього ризику та його оцінки з метою запобігання вчиненню протиправних діянь Генінспектор фінансової інформації застосовує заходи

фінансової безпеки, спрямовані на отримання інформації про своїх клієнтів та їх кінцевої мети користування послугами та продуктами. Він має право затримувати всі підозрілі транзакції на 48 годин та передавати документи в прокуратуру, де прокурор має право затримати транзакцію, якщо, на його думку, вона не відповідає вимогам закону [62].

Також, з метою запобігання можливого вчинення кримінального правопорушення, прикордонна служба та керівники митних та податкових органів надають GIFI інформацію про декларування готівкових перевезень через кордон ЄС.

Окрім цього, GIFI перевіряє підозри щодо ВК або ФТ, які містяться у надісланих для розгляду повідомленнях, а також інформацію, надану іноземними ПФР з метою ПВК. Якщо ж злочин вже вчиняється і наявна обґрунтована підозра у відмиванні грошей або фінансуванні тероризму, GIFI повідомляє компетентного прокурора, який у співпраці з правоохоронними органами вживає заходів для пред’явлення обвинувачення проти підозрюваних. В свою чергу, прокурор зобов’язаний повідомити GIFI про: винесення рішення про блокування рахунку або утримання операції; початок провадження; зупинення провадження у справі; початок зупиненого провадження; подання звинувачення; подання обвинувального висновку; винесення ухвали про пред’явлення обвинувачення у злочині [62].

У разі підозри у вчиненні злочину або податкового правопорушення, відмінного від злочину ВК або ФТ, GIFI надає інформацію, що обґрунтовує цю підозру, компетентним органам (правоохоронним органам, спеціальним службам та Голові KAS) у розпорядження вживати заходів, що випливають із їхніх статутних завдань. Крім того, якщо йому стає відомо про обґрунтовану підозру у порушенні правил, що стосуються функціонування фінансового ринку, GIFI подає інформацію, що обґрунтовує цю підозру, до Комісії з фінансового нагляду– PFSA [63].

Через міжнародний аспект злочинів, що відмивають гроші та фінансують тероризм, GIFI обмінюється інформацією з іноземними ПФР. На їх

обґрунтовану вимогу GIFI може дозволити розкриття інформації, наданої ним іншим органам чи іноземним ПФР, або використання цієї інформації для цілей, відмінних від завдань ПФР. Подібним чином GIFI може також звертатися до іноземного ПФР з проханням надати згоду на передачу отриманої від нього інформації до судів, прокуратури та інших підрозділів, що співпрацюють, інших іноземних ПФР або для використання такої інформації для цілей, відмінних від виконання своїх завдань. Крім того, GIFI може вимагати призупинення транзакції або блокування рахунку на обґрунтовану вимогу іноземної ПФР, «що передбачає підозру у скоєнні відмивання грошей або фінансування тероризму» [63].

У державі, територія якої складається з метрополії у Західній Європі та низки заморських володінь – Французькій Республіці, центральним органом системи запобігання легалізації кримінальних доходів та боротьби з фінансуванням тероризму є TRACFIN (Traitement du Renseignement et Action contre les Circuits FINanciers clandestins). Функції голови в зазначеному органі виконує директор Казначейства, а секретаріатські функції – апарат та генеральний директор Управління з митних питань та непрямих прав, що є генеральним секретарем TRACFIN. ПФР складається із центру збирання інформації, відділу фінансової експертизи, оперативного відділу та є підконтрольним Міністерству економіки, фінансів та індустрії Франції. TRACFIN є органом, до якого надається інформація про відкриті в банках рахунки фізичних та юридичних осіб [64].

У лютому 2020 року в французьке законодавство була впроваджена П’ята директива – директива ЄС № 2018/843 від 30 травня 2018 року [65] з метою посилення прозорості операцій юридичних осіб та складних юридичних структур шляхом розширення доступу до реєстрів бенефіціарних власників [66].

Характерною рисою законодавства Франції є те, що в ньому відсутні вимоги щодо надання інформації про фінансові операції у випадку, якщо сума фінансової операції перевищує певну межу.

Служба фінансової розвідки займається збором та обробкою різної інформації, включаючи заяви про підозрілі операції, які отримують від фінансових організацій, та прохання, що надходять від її іноземних партнерів. Вона здійснює активну міжнародну співпрацю, яка є запорукою ефективної боротьби з відмиванням доходів. Та може також обмінюватися інформацією з центральним управлінням боротьби з серйозними фінансовими злочинами, митницею, контрольними органами в областях, в яких співробітники зобов'язані подавати заяви, а також із закордонними службами, наділеними такою самою компетенцією. У разі явного невиконання вимог або серйозної недбалості, за прикладом функціонування механізму боротьби з відмиванням грошей, TRACFIN, що не має повноважень застосування санкцій, повідомляє контролюючий орган або федеральний орган [64].

Ознаками для надання суб'єктами фінансового моніторингу даних про фінансові операції є мотивована підозра, що здійснюється ВК. Якщо особа власника чи КБВ юридичної особи піддається сумнівам щодо трастового фонду чи умисно створеної організації з управління активами, в якому незнайомою є особа бенефіціара, або особа довірителя, то таку інформацію обов'язково повідомляють на адресу TRACFIN для перевірки [64].

Окрім цього, одним із заходів, що здійснюється органом, є розробка спільно з Банківською комісією плану щорічного контролю, якого до прикладу дотримується Національне управління митної розвідки та розслідувань.

Щодо Федеративної Республіки Німеччини, то прийнятий Gesetz zur Verhinderung Der Geldwäsche vom 14 August 2002 (Закон про запобігання відмиванню грошей від 14.08.2002) визначає, що ПФР Німеччини належить до складу поліції і пріоритетними напрямками роботи даного підрозділу є: збір та аналіз звітів про підозрілі фінансові операції; передача результатів аналізу до правоохоронних органів; статистичний аналіз звітів про підозрілі фінансові операції; публікація щорічних звітів; забезпечення установ, що зобов'язані здійснювати фінансовий моніторинг, інформацією про типології та методи відмивання кримінальних доходів; співробітництво з іншими ПФР [67].

Центральним банком цієї держави є Бундесбанк, але він не здійснює функцій регулювання та нагляду у сфері ПВК/ФТ. Бундесбанк здійснює фінансові операції, що відносяться до комерційних – обмін валюти, зокрема, німецьких марок, а також погашення чеків Бундесбанку, так як відповідно до німецького законодавства він є фінансовою установою, що надає банківські послуги і, таким чином, має обов'язок щодо звітування про операції [68].

Органом, який здійснює нагляд за діяльністю фінансових установ у Німеччині є Федеральне відомство нагляду за діяльністю фінансових установ – BaFin. Якщо будь-яка установа підтримує ділові відносини з будь-якими включеними до переліку особами та організаціями і, зокрема, веде рахунки на ім'я подібних осіб або організацій, вона зобов'язана негайно повідомити про це BaFin, направивши докладну доповідь. Під постійним наглядом BaFin перебуває фінансовий інститут VPE Wertpapierhandels Bank AG, який має дозвіл відповідно до 32 Закону про банківську діяльність [69].

Як федеральний орган BaFin має право накладати на компанії штрафні санкції. Крім розгляду цих загальних доповідей BaFin, що є установою другого ярусу, починає діяти лише у разі, коли його втручання необхідне. BaFin повинен втрутитися тоді, коли група виявляє порушення або коли компанія, що перевіряється, відмовляється співпрацювати. На прохання наглядових, правозастосовних органів та судів BaFin може надавати їм відповідні дані. Цей захід покликаний сприяти виявленню фінансових потоків, які сприяють відмиванню грошей.

Діяльність по ПВК в Австрії здійснює спеціальний підрозділ, створений в складі Групи боротьби з організованою злочинністю – EDOK (the Central Department for Combating Organized Crime, Reporting Office). Ця група фінансової розвідки регулярно проводить з службовцями кредитних та фінансових установ наради з питань боротьби з відмиванням грошей. Усі переліки рахунків суб'єктів, які можуть бути пов'язані з відмиванням, направляються до EDOK, Національного банку Австрії, кредитних установ та Торгової палати Австрії. Даний ПФР розглядає повідомлення щодо підозрілих

операцій, що направляються кредитно-фінансовими інститутами. На законодавчому рівні EDOK має право з'ясовувати правовий статус і докладні дані про іноземного клієнта у кредитних організаціях і фінансових інститутах щодо клієнтів, які мають відкриті і закриті рахунки, отримані кредити [70].

Банки та кредитні установи зобов'язані надавати в EDOK дані про всі підозрілі операції, а також працівники Національного банку і Міністерства фінансів Австрії, які наділені контролюючими функціями й відповідно володіють інформацією про факти відмивання грошей. Службові особи EDOK на 24 години мають право зупинити реалізацію підозрілої угоди, а також здійснити перевірку за фактом відмивання грошей [70].

У рамках Федерального Міністерства внутрішніх справ була сформована спеціальна цільова група, яка спільно з Групою боротьби з тероризмом і Групою боротьби з організованою злочинністю вживає необхідних заходів на національному рівні. Але між цими представниками влади, на яких покладено функцію нагляду за сектором СПФМ відсутнє тотожне розуміння ризиків, тому ці установи базуються більше на встановлених законом вимогах, а не на відповідному аналізі ризиків. Більш того, фінансові штрафи, які накладаються ПФР не є вагомими. Також відсутнє розуміння того чи всі ці органи влади можуть застосовувати санкції однакового рівня та чи застосовують вони їх на постійній основі задля досягнення комплаєнсу в економічному секторі [61].

В Іспанії створено Адміністративну службу при Комісії з попередження відмивання грошових коштів та фінансових злочинів – SEPBLAC (SERVICIO EJECUTIVO DE COMISION), на яку покладено завдання – попереджати та розслідувати випадки відмивання грошей, у тому числі аналізувати інформацію, що надходить, і надсилати її іншим компетентним органам. Управління заступника Генерального директора надає підтримку Голові у його роботі, готує робочі документи, щоденно спостерігає за політикою попередження та представляє Іспанію у міжнародних організаціях, які займаються попередженням ВК та ФТ [71].

Як приклад результатів, досягнутих завдяки зусиллям, спрямованим на впорядкування структур та процедур, можна навести розробку та затвердження у штаб-квартирі Комісії планів огляду, внаслідок яких проводиться впорядкований відбір суб'єктів, перевірка яких має бути проведена SEPBLAC. До суб'єктів фінансового моніторингу відносяться: аудитори, бухгалтера, податкові консультанти, а також організації, що займаються продажем старовинних речей, що мають історико-художню цінність та творів мистецтва. Процес нагляду на регулярній основі дає можливість вчасно виявити, усунути та накласти санкцій, так як наявні порушення у процесах управління ВК/ФТ ризиками.

СПФМ повинні інформувати ПФР про операції у випадку, якщо вони пов'язані з передачею готівкових коштів, чеків або інших документів, обміном валютою, а також про операції з резидентами офшорних юрисдикцій на суму, що є більшою 30 тис. євро [71].

Центральний Банк Іспанії удосконалив опіку в сфері ПВК [71]. Зворотні взаємовідносини з зобов'язаними суб'єктами, здебільшого, є достатніми в більшості секторів, де звіти про підозрілі транзакції подаються неодноразово. Іспанія демонструє здатність своїх систем, фінансового нагляду і моніторингу ефективно здійснювати контроль над фінансовими установами, злочинцями та їх спільниками. Систематично служба виявляє, усуває та накладає санкції у зв'язку із порушеннями у процесах управління ризиками щодо відмивання коштів.

Проте, SEPBLAC також повинен працювати над покращенням нагляду за юридичним відділом. Іспанії слід переглянути наявні ризики у сфері нерухомості та секторі іноземних злочинних мереж та відобразити це в методології боротьби з відмиванням доходів, одержаних протиправним шляхом, адже це є важливим аспектом [61].

В Італії фінансові організації повинні повідомляти про всі підозрілі операції в Ufficio Italiano dei Cambi (UIC) – спеціальний орган Банку Італії, який виконує функції ПФР. Функції, що стосуються отримання та розслідування

повідомлень про підозрілу діяльність, здійснюються Службою боротьби з відмиванням грошей Валютно-фінансового управління Італії. Так, італійське Валютно-фінансове управління може на прохання слідчих на підставі розділу 6 Закону 197/91 [72] призупиняти фінансові операції на строк до 48 годин, якщо це не заважає розслідуванню та не веде до згортання поточних операцій посередників. Інший документ, як видається, є дорученням міністерства охорони навколишнього середовища Італії про переказ коштів у банк «Uffizioitalianodeicambi».

Насамперед, слід зазначити, що Валютно-фінансове управління Італії та Італійська служба фінансової розвідки не є двома різними державними органами.

Зрештою через його Постійне представництво італійський уряд був проінформований про те, що необхідно зробити для пошуку зниклого внеску, після чого він зв’язався зі своїм банком «Uffizioitalianodeicambi», який безпосередньо направив необхідну інформацію до «Cassia» 10 вересня 1999 року [72].

У разі виникнення будь-якого серйозного відхилення, що вказує на можливість відмивання грошей, італійське Валютно-фінансове управління проводить офіційні фінансові розслідування та на підставі загальної домовленості з відповідними наглядовими органами повідомляє слідчі органи.

Управління злочинним капіталом в Італії та вчасний контроль за ним здійснюється завдяки дієвому механізму попередження, але наявна модель більш спрямована в сторону індикаторів правоохоронних органів і не залучає в достатній мірі індикатори, які істотніше координуються з ризиком легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним [61].

Таким чином, в результаті проведеного наукового дослідження, нами вивчено законодавство та системи організації дій щодо ПВК з метою якісного забезпечення економічної безпеки США та окремих країн ЄС. В умовах сьогодення всі заходи, які проводяться як українською так і зарубіжними державами з метою ПВК, не є вичерпними та не канонізують обмежень щодо

втілення в економічну сферу новітніх перспективних заходів для ефективнішого виконання своїх зобов'язань в системі фінансового моніторингу.

Загалом, впровадження зарубіжного досвіду відбувається в комплексі з врахуванням національних особливостей та потреб. Розробка відповідного правового каркасу, налагодження ефективних механізмів співпраці між різними суб'єктами, навчання фахівців та залучення громадськості – це ключові складові успішної стратегії в запобіганні легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом [73; 74; 75].

Провівши аналіз іноземного досвіду щодо взаємодії органів, які здійснюють запобіжну діяльність у сфері ВК, ми дійшли висновку, що найбільш ефективна співпраця спостерігається у США. Тому адаптування такої взаємодії до практики роботи в Україні є необхідною умовою покращення ефективності даної діяльності. Велике значення має узгодження та вчасний обмін даними при проведенні заходів щодо встановлення фактів легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом.

Висновки до розділу 1

Перший розділ дисертації присвячений дослідженню теоретичних, методологічних та правових засад запобігання легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом.

1. У сучасних умовах боротьби зі злочинністю в Україні актуальною залишається проблема, пов'язана з легалізацією (відмиванням) майна, одержаного злочинним шляхом. Із розвитком та зміною економічних, політичних процесів, зростанням інформатизації та діджиталізації усіх процесів, використання ІТ-технологій ускладнюється структура кримінальних правопорушень та підвищуються ризики легалізації майна як в державі так і поза її межами. Економічна злочинність є найбільш поширеною у всіх країнах світу, незалежно від їх розвитку. В таких умовах роль та значення національної системи запобігання легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним

майном набуває важливого значення, а її належний рівень функціонування дасть можливість мінімізувати ризики, пов'язані, зокрема з фінансуванням тероризму, розповсюдженням зброї масового знищення, наркозлочинністю, організована злочинністю та інших.

2. Законодавчий захист фінансових ресурсів від процесу, відомого як «відмивання», завжди був однією з важливих складових для забезпечення належного дотримання прав та свобод особи і громадянина в правових державах. У зв'язку з цим, здійснено розмежування історичного розвитку організаційно-правових змін у відповідному контексті, який включає, на нашу думку, шість етапів: ранні етапи до 20 століття, початок 20 століття, 70-80 роки 20 століття, 90-ті роки, 2000-ні роки та сучасність.

3. Проаналізовано наявну термінологію в наукових і правових джерелах та запропоновано власне визначення поняття «легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом», як процесу приховування походження незаконно набутих речей, а також майнових прав та обов'язків шляхом їх інтеграції в легальну економічну систему через різноманітні транзакції та операції з метою уникнення відповідальності та правового переслідування.

4. Соціальна обумовленість кримінальної відповідальності за легалізацію (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом – це визнання необхідності введення юридичних санкцій і покарань з метою протидії діянням, які спрямовані на зміну законного характеру незаконно здобутого майна та запобігання негативним соціально-економічним наслідкам таких дій для суспільства та держави в цілому.

Основні принципи формування кримінальної відповідальності за відмивання майна, одержаного злочинним шляхом – справедливості та рівності перед законом, прозорості та боротьби з корупцією, соціальної обумовленості та принципи правової держави.

Один із важливих аспектів у соціальній обумовленості також включає роботу з підвищення свідомості та освіту громадян щодо можливих наслідків і

ризиків, пов’язаних з легалізацією доходів злочинного походження. Саме тому запобігання та протидія цьому правопорушенню не повинна обмежуватися виключно кримінально-правовими заходами; вона має розглядатися як частина комплексу загальносоціальних та спеціально-кримінологічних заходів запобігання в державі.

5. Запропоновано внести зміни до ст. 209 КК України, а саме доповнити її ч. 4 шляхом розмежування ч. 3, а також привести у відповідність санкції.

6. Правові системи країн європейського континенту демонструють спільні закономірності у процесі свого розвитку. Вони мають подібні джерела права, які наділяються відповідною юридичною силою, мають важливе соціальне значення та відповідну систему органів в сфері ВК.

Так, польська система діє в особі Генерального інспектора фінансової інформації Фінансової розвідки – GIFI; ключовим органом системи запобігання легалізації злочинних доходів Франції є TRACFIN; Федеральна установа BaFin – наглядовий орган, який контролює ринок фінансових послуг Німеччини; підрозділ фінансової розвідки Австрії EDOK здійснює нагляд за високоризикованими кредитними установами, який ґрунтується більше на встановлених законом вимогах, а не на детальному аналізі ризиків; Виконавча служба Комісії з питань запобігання відмиванню грошей та грошових правопорушень Іспанії – SEPBLAC, виявляє, усуває та накладає штрафні санкції у зв’язку із допущеними порушеннями під час здійснення відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом; Фінансова Гвардія Італії має законодавчо закріплені обов’язки з нагляду за більшістю спеціально визначених СПФМ та здійснює свою діяльність на основі ризик-орієнтованого підходу.

7. Проаналізувавши зарубіжний досвід ПВК, запропоновано розглянути доцільність використання штучного інтелекту як ефективного інструменту для запобігання легалізації (відмиванню) майна злочинного походження в Україні. Необхідною умовою ефективної діяльності у даній сфері

також стане налагоджена система взаємодії органів, що здійснюють запобіжну діяльність, до прикладу як у США.

РОЗДІЛ 2.
КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЛЕГАЛІЗАЦІЇ (ВІДМИВАННЯ) МАЙНА, ОДЕРЖАНОГО ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ

2.1. Сучасний стан і тенденції легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом

Сучасний стан легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом є серйозною та актуальною проблемою для багатьох країн. Ця діяльність має дуже негативний вплив на фінансову систему, економіку та стабільність суспільства.

Наразі більшість дослідників і фахівців вбачають, що ВК є найбільш рентабельним видом нелегальної підприємницької діяльності в усьому світі [76]. Зокрема, сучасні кримінологи активно продовжують проводити дослідження щодо кримінологічної характеристики.

А. П. Закалюк вважає, що під кримінологічною характеристикою кримінального правопорушення (або правопорушень) розуміється сукупність інформації, яка є достатньою для опису конкретного кримінального правопорушення або певного виду правопорушень. Ця інформація необхідна для запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень. Кримінологічна характеристика включає в себе аналіз системи ознак конкретного кримінального правопорушення, включаючи всі його властивості, закономірності, фактори і наслідки, а також властивості особистості злочинця, якщо розглядається окремий тип правопорушення [77].

Позиція І. М. Даньшина щодо терміну «кримінологічна характеристика окремих видів злочинів» є обґрунтованою. Він вказує на те, що ця характеристика охоплює не лише опис рівня, коефіцієнтів, структури та динаміки злочинів, а також включає в себе аналіз особистості тих, хто вчиняє ці злочини, їх мотиви та цілі злочинної поведінки [78, с. 8-9].

У цьому контексті важливо зазначити позицію О. М. Джужі, який вважає, що кримінологічна характеристика представляє собою збір певних даних про конкретний злочин або групу злочинів, який використовується для боротьби з ними. Також, варто звернути увагу на те, що кримінологічна характеристика, так само як і розробка набору заходів для запобігання злочинам, є важливою складовою цілісної системи запобігання кримінальним правопорушенням. Отже, розуміння терміну «кримінологічна характеристика» базується на визначенні його змісту та включених до нього кримінологічно значущих ознак [79; 80].

Дослідження поточного стану системи боротьби з легалізацією (відмиванням) майна, одержаного злочинним шляхом вказує на наявність тенденції як до зростання, так і до зменшення фактів відмивання злочинно набутих активів. Згідно з даними ДСФМ у період з 2019 року по 2023 рік (див. рисунок 2.1), спостерігається переважно зниження обсягу повідомлень про фінансові операції, які підлягають фінансовому моніторингу: у 2020 на 58,61% у порівнянні з 2019 роком, а в 2021 році – на 85,48% у порівнянні з 2019 роком, у 2022 році на 28,9% в порівнянні з 2021 роком. Проте, у 2023 році встановлено незначне збільшення таких повідомлень – на 21,2 % в порівнянні з 2022 [81, с. 20-23].

Позитивні зміни у 2019-2021 роках, ймовірно, свідчать про зміцнення ефективності заходів щодо запобігання легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом.

Водночас, припускаємо, що в 2022 році найбільше таке зниження обумовлено також введенням воєнного стану в Україні за Указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» [34].

Протягом 2023 року наша держава стабілізувала систему ПВК та знову активно відновила свою діяльність в умовах війни, тому фіксується незначне збільшення повідомлень до ДСФМ про фінансові операції.

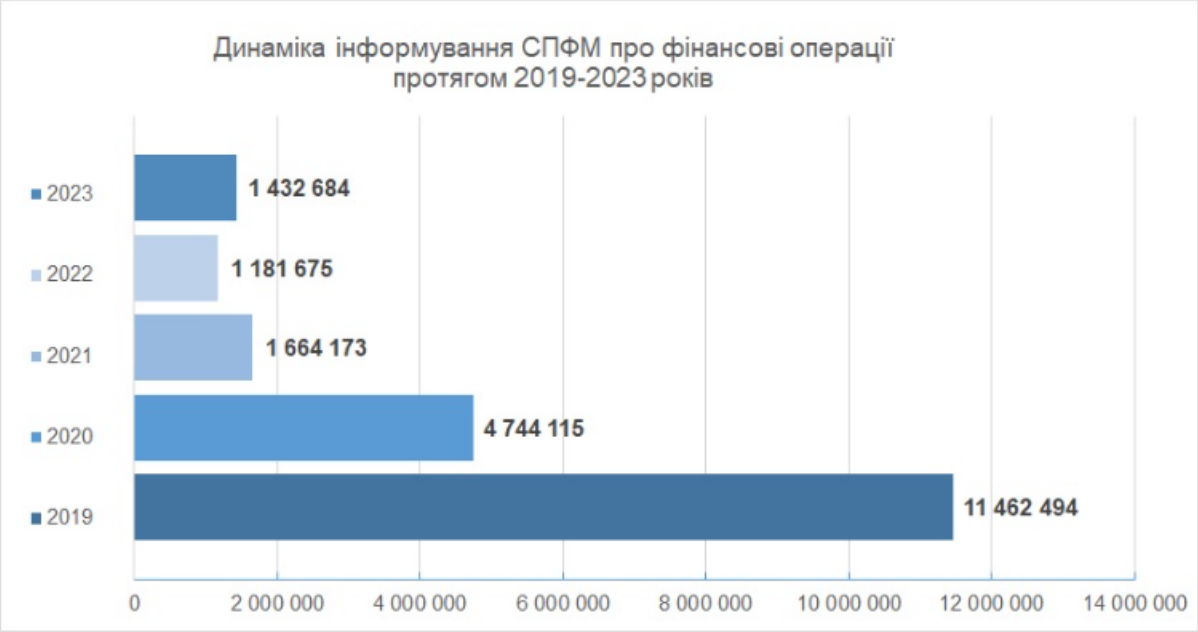

Рисунок 2.1

Аналізом кількості повідомлень про фінансові операції у звітний період (див. рисунок 2.2) встановлено, що більшу частку повідомлень про фінансові операції до ДСФМ надали банки, водночас небанківські фінансові установи менш активні у цьому плані [82].

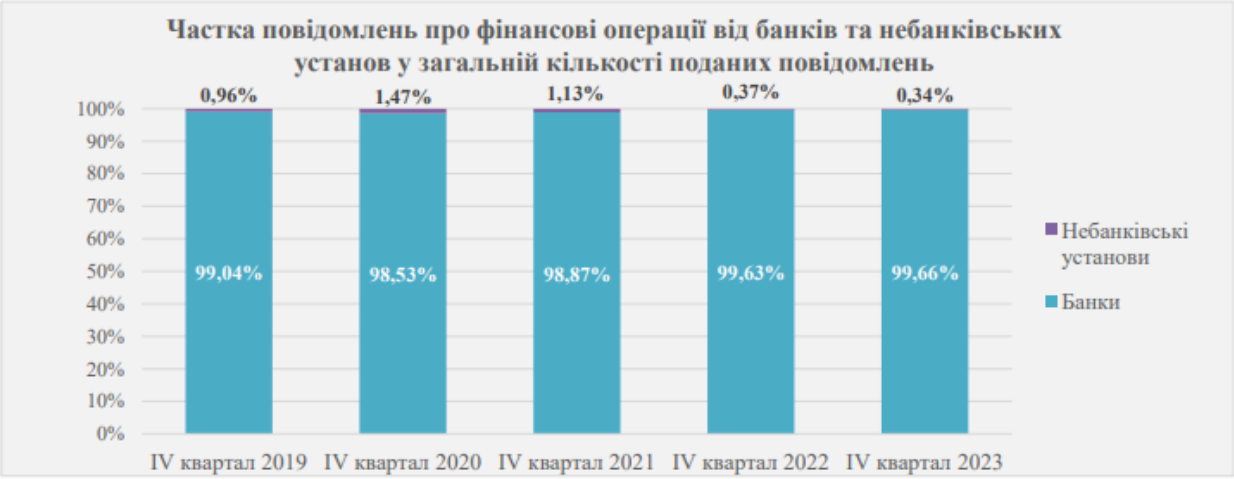

Рисунок 2.2

Зокрема, у 2022 році питома вага повідомлень про фінансові операції у формі електронних записів, становить 98,4% від загальної кількості повідомлень, що були прийняті від цієї категорії СПФМ [83].

Розподіл взятих на облік ДСФМ повідомлень про фінансові операції, що підлягають фінансовому моніторингу має такий вигляд (див. рисунок 2.3): порогові фінансові операції – 84,46 %; підозрілі фінансові операції (діяльність) – 15,47 %; порогові та підозрілі фінансові операції (діяльність) – 0,01 %; відстеження (моніторинг) фінансових операцій – 0,06 %[82].

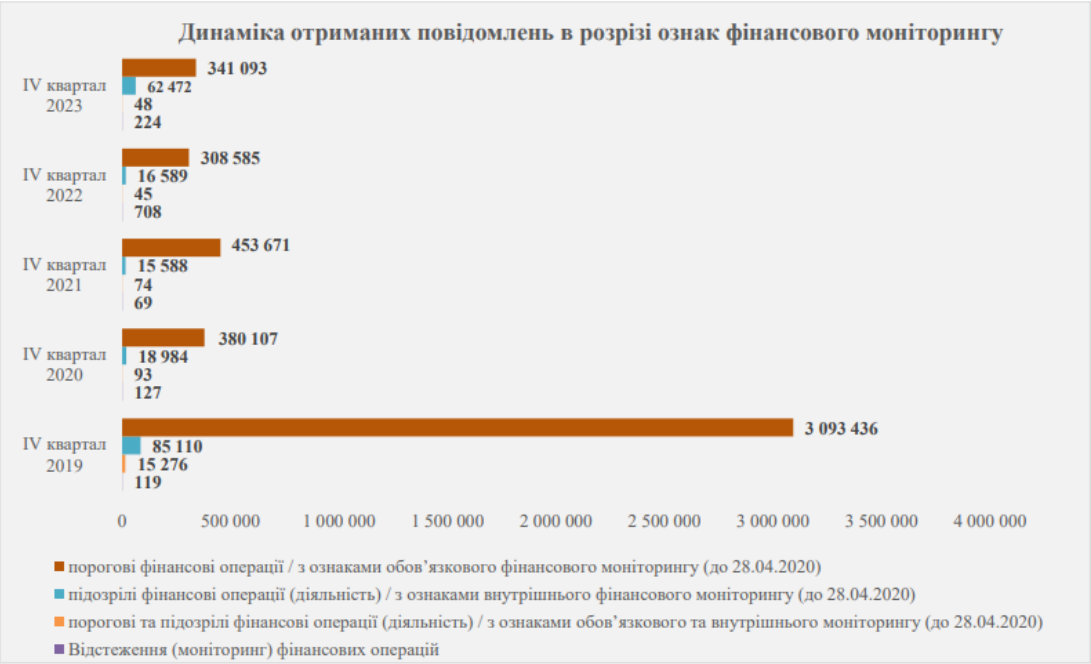

Рисунок 2.3

Використовуючи офіційні статистичні дані ОГП пропонуємо здійснити аналіз питомої ваги зареєстрованих кримінальних правопорушень за ст. 209 КК України та кримінальних правопорушень, що віднесені до сфери господарської діяльності, яка включає зазначену статтю [84].

Зазначимо, що питома вага (П.в.) визначається співвідношенням кількості кримінальних правопорушень певного виду (Кп.в) до їх загальної кількості (Кп.з), вираженої у відсотках.

Так, у 2019 році зареєстровано 5947 кримінальних провадженнях у сфері господарської діяльності, з яких 283 за ст. 209 КК України (П.в. – 4,8%), у 2020 році – 5342, з яких 348 за ст. 209 КК України (П.в. – 6,5%), у 2021 році – 5469, з них 395 за ст. 209 КК України (П.в. – 7,2%), у 2022 році – 3414, включаючи 437 за ст. 209 КК України (П.в. – 12,8%) та у 2023 році – 4840, з них – 969 за ст. 209

КК України (П.в. – 20%).Таким чином, спостерігається тенденція зростання питомої ваги кримінальних правопорушень за ст. 209 КК України в сфері господарської діяльності, що свідчить про інтенсифікацію проблеми легалізації майна у цьому секторі.

Така тенденція може бути пов’язана з тим, що злочинці активно використовують різноманітні схеми та методи для приховання та відмивання незаконно отриманого майна через економічні підприємства та фінансові структури. Окрім того, не варто залишати поза увагою, наявність в 2022 – 2023 роках збройних конфліктів між українськими силами та бойовиками, які отримували підтримку з боку рф. Така нестабільність, включаючи загострення економічних, політичних та соціальних проблем, створює умови, які сприяють зростанню різних видів злочинності, а в першу чергу – економічної.

Разом з тим, на основі зазначених вище даних, розрахуємо ланцюговим способом динаміку кримінальних правопорушень, передбачених ст. 209 КК України протягом 2019 – 2023 років. Т.л. = Кп.і./Кп.і-1х100, де Т.л. – темп ланцюговий зростання або зниження; Кп.і – кількість кримінальних правопорушень, вчинених у певному році; Кп.і-1 – кількість кримінальних правопорушень, вчинених у попередньому році ряду динаміки.

Динаміка легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом свідчить про зростання даного кримінального правопорушення: у 2020 році порівняно з 2019 роком збільшення становить на 23%, у 2021 році порівняно з 2020 роком на 13,5%, у 2022 році порівняно з 2021 роком на 10,6%, у 2023 році порівняно з 2022 роком на 50,7%.

Отже, аналіз стану, структури та динаміки ст. 209 КК України, а також правопорушень у сфері господарської діяльності, підтверджує той факт, що сучасна економічна злочинність виявляється більш високою та складною, вимагаючи від урядових і правоохоронних структур невідкладних та ефективних заходів для її запобігання та протидії, зокрема щодо відмивання майна, одержаного злочинним шляхом, яке прямо чи опосередковано, впливає

на всі основні складові частини фінансової системи нашої держави [85, с. 29; 86].

Варто зазначити, що згідно з ст. 21 Закону про ПВК/ФТ ДСФМ, уповноважені органи державної влади із залученням інших суб'єктів (у разі потреби) здійснюють проведення національної оцінки ризиків (НОР) не рідше одного разу на 3 роки, яка визначає сфери, вразливі до ВК/ФТ в Україні, потенційні наслідки прояву ідентифікованих ризиків для фінансової системи та національної безпеки, а також ефективні заходи, що повинні вживатися державою та приватним сектором для боротьби з виявленими ризиками. За результатами НОР формується відповідний звіт, який містить інформацію, в тому числі, щодо аналізу розгляду судами кримінальних проваджень за ст. 209 КК України [10, 87].

Пропонуємо розглянути аналіз судової практики на підставі інформації, зазначеної у звіті, наданої ДСА упродовж 2019 – 2021 років та власного дослідження такої практики у 2022 – 2023 роках.

Так, в середньому, за період 2019 – 2021 років (див. рисунок 2.4), судами було розглянуто понад 30 кримінальних проваджень з винесенням вироку [87; 88].

Результати розгляду судами кримінальних проваджень за ст. 209 ККУкраїни

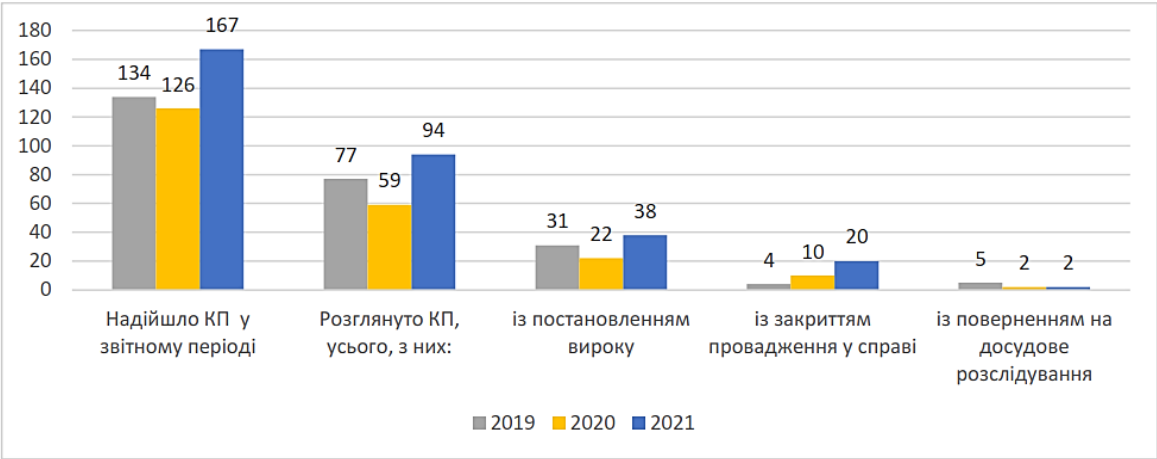

Рисунок 2.4

Згідно офіційних даних ДСА, протягом 2022 – 2023 років судами було

розглянуто 19 та відповідно 72 кримінальних провадження з винесенням вироку [88]. Важливо відзначити, що з моменту повномасштабного вторгнення росії на територію України близько 20% судів опинилися під окупацією або в зоні активних бойових дій. З цієї причини парламент прийняв закон, який тимчасово надає повноваження голові Верховного Суду для передачі юрисдикції суду, в якому припинено здійснення процесуальних функцій, до іншого визначеного суду.

Після розгляду кримінальних проваджень за ст. 209 КК України, протягом 2019 – 2021 років (див. рисунок 2.5) судами засуджено 79 осіб, що становить 24% від загальної кількості осіб, які були включені у ці провадження. Рішення про конфіскацію коштів та майна було прийнято щодо 17 осіб, що складає 22% від загальної кількості засуджених [87; 88, с. 274].

Відомості щодо осіб (ст. 209 КК України)

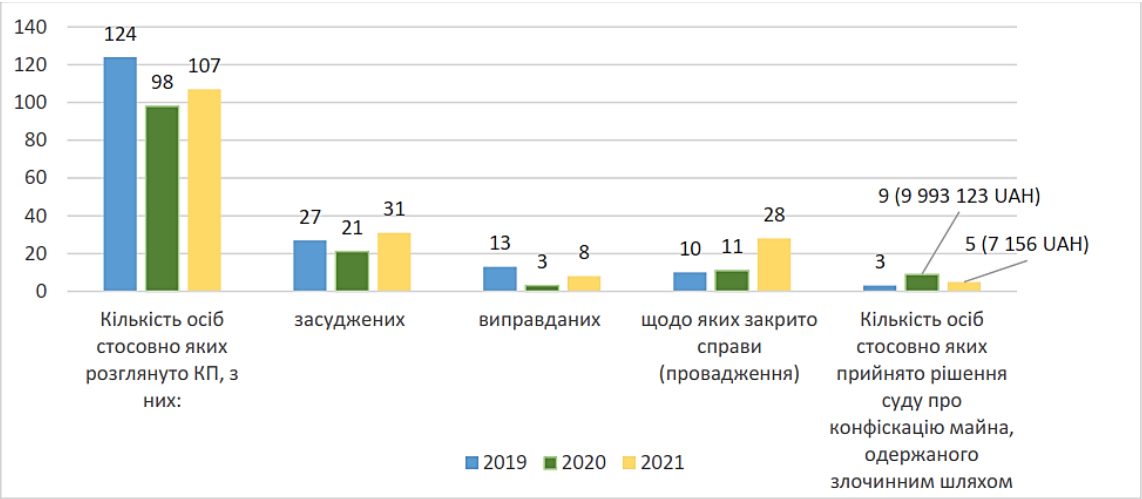

Рисунок 2.5

У 2022 році судами засуджено 16 осіб, а у 2023 – 70, рішення про конфіскацію коштів та майна було прийнято щодо 3 та 17 осіб відповідно [88].

Протягом 2019 – 2021 років судами міста Києва, Львівської, Донецької, Івано-Франківської та Одеської областей (див. рисунок 2.6) активно розглядалися справи за ст. 209 КК України. Цей період визначався значущими

подіями та викликами, які викликали особливий інтерес з боку правоохоронних органів та судової системи [88, с. 275; 89; 87].

Регіональний розподіл розглянутих судами справ з постановленням вироку за ст. 209 КК України протягом 2019 – 2021 років

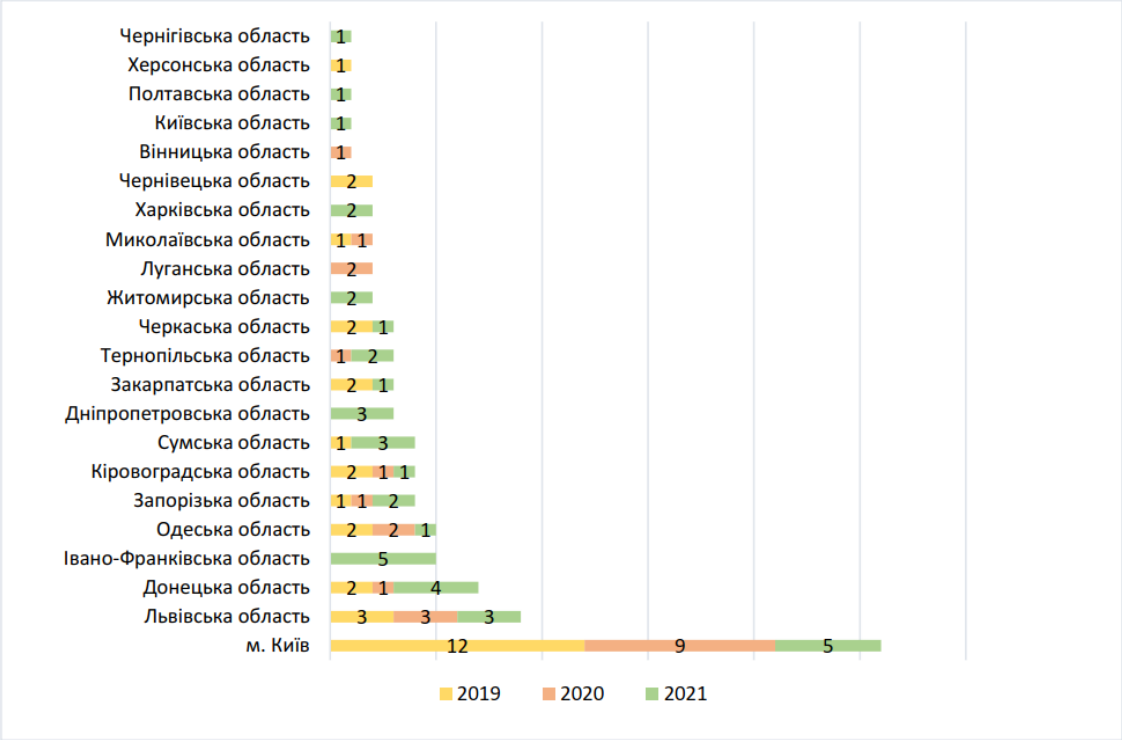

Рисунок 2.6

У 2022 році найбільше проваджень розглянуто судами м. Києва (3), Івано-Франківської (2), Одеської (2), Сумської (2), Рівненської областей (2). У 2023 році судами Одеської області розглянуто 11 кримінальних проваджень, Сумської – 8, Вінницької та Київської – 6 [88].

В ході дослідження, проведеного Касаційним кримінальним судом як частиною Верховного Суду, було встановлено, що із загальної кількості 56 вироків, які були винесені протягом 2019-2021 років (див. рисунок 2.7), 49 було признано винними у вчиненні сукупності предикатного кримінального правопорушення та кримінального правопорушення, що передбачене ст. 209 КК України [88, с. 276; 90].

Судові вироки за 2019 – 2021 роки, у яких підсудних було визнано винуватими у вчиненні сукупності предикатного кримінального правопорушення та кримінального правопорушення, передбаченого ст. 209 КК України

Рисунок 2.7

Інформація щодо кількості обвинувальних вироків за злочини, які передували (предикатні кримінальні правопорушення) легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом за 2022 – 2023 роки наведена у додатку Є [88].

За інформацією ОГП встановлена сума доходів, здобутих злочинним шляхом (за обвинувальними актами) за 2019 – 2023 роки склала понад 4,6 млн грн [84].

Варто зазначити, що легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом викликає негативні наслідки для різних економіко-фінансових показників, таких як розмір ВВП [88, 91, 92, 93], доходи населення і держави [88, 96, 97], рівень зайнятості, інфляція [88, 94, 95] та інші. Схематичне зображення впливу легалізації на зазначені економічні показники наведено у додатку Ж.

Звертаємо увагу, що злочинність у сфері господарської діяльності загалом та ст. 209 КК України зокрема, характеризується поширенням та зростанням латентних форм протиправних дій, що проявляється у тенденції до

прихованості та використанні неофіційних механізмів для реалізації незаконних цілей.

Зазначимо, що під терміном «латентна злочинність» у кримінології та правоохоронній практиці розуміють сукупність протиправних дій, які фактично відбулися, але не відображені у державних статистичних звітах щодо злочинності та не були піддані розслідуванню у визначений законодавством спосіб. Це визначення латентної злочинності ґрунтується на ознаках, що є загальними для всіх таких прихованих правопорушень [98, с. 97].

На основі опитування респондентів установлено [додаток Б], що частка латентної (невиявленої) протиправності у сфері легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом складає близько 70 %.

Крім того, опитуванням установлено [додаток Б], що до причин латентності кримнальних правопорушень, передбачених ст. 209 КК України відносяться: недоліки у звітності та контролі, що перешкоджають розкриттю злочинів, здійснених у сфері господарської діяльності (15%); низький рівень виявлення та фіксації злочинів за ст. 209 КК України (18%); приховуванням фактів з боку окремих працівників правоохоронних органів, наявність корупційного механізму для прикриття протиправних діянь (10%); приховуванням фактів злочину з боку окремих підприємців, працівників банківських установ, фізичних осіб (25%); припинення кримінального провадження на стадії досудового розслідування або судового розгляду (6%); неправомірне виправдання винного (7%); недосконалість санкції ст. 209 КК України (19%).

Таким чином, сучасний стан, рівень та динаміка показує, що легалізація майна є складним процесом. Крім того, зміни в політичних, економічних умовах та геополітичних факторах можуть впливати на способи та обсяги легалізації.

Динаміка легалізації майна може коливатися від року до року. Для більш точного аналізу потрібно вивчати статистичні дані, які надаються офіційними

органами статистики та дослідницькими організаціями, що спеціалізуються на вивченні фінансової злочинності.

2.2. Особливості кримінологічної характеристики осіб, які вчиняють легалізацію (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом

В системі продуктивного запобігання легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом, слід приділяти значну увагу ролі особи кримінального правопорушника, адже характеристика такої особи відкриває перспективу безпомилково вирішувати проблеми щодо відповідальності та покарання, виявляти причини й умови, що впливають на вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 209 КК України.

Особа кримінального правопорушника досліджувалася вітчизняними та зарубіжними вченими-кримінологами на різних етапах функціонування суспільства. Я. І. Гілінський, А. Ф. Зелінський,Т. А. Денисова, В. В. Голіна, І. М. Даньшин, О. М. Джужа, В. М. Дрьомін, О. О. Дудоров, А. П. Закалюк, А. Ф. Зелінський, О. М. Костенко, Ч. Лоброзо, В. О.Туляков присвятили ряд наукових досліджень такій характеристиці. В свою чергу, науковці А. М. Бойко, О. Г. Кальман, В. М. Попович, О. Л. Мусієнко, В. В. Тіщенко, С. С. Чернявський, В. В. Чернєй, В. Ю. Шепітько вивчали характеристику осіб, які вчиняли злочини економічної спрямованості.

Так, одним із основних елементів характеристики злочину будь-якого виду є дані про особу кримінального правопорушника, його цілі та мотиви. Як правило, її ціллю є прагнення до якомога більшої наживи, гарантії власної безпеки, пошук корумпованих зв’язків у владних структурах, тому такі особи постійно відшліфовують свою незаконну діяльність, розвивають її окремі компоненти, що призводить до «природного відбору» латентних способів реалізації відмивання майна, одержаного злочинним шляхом [99, с. 23-24].

А. Ф. Зелінський зазначав, що особистість кримінального правопорушника – це сукупність соціально-демографічних, психологічних та

моральних характеристик, які тією чи іншою мірою типово притаманні людям, винним у злочинній діяльності [98]. У розвиток такої думки А. Ф. Зелінський, а в подальшому і Т. А. Денисова акцентували увагу на тому, що поняття «особа кримінального правопорушника» не можна ототожнювати з поняттями «особа винного», «особа підсудного», «особа засудженого» тощо. Наприклад, дослідження особи засудженого має будуватися, виходячи з кримінально-виконавчої характеристики особи (після оголошення вироку і призначення покарання), а також з особливостей карально-виправного впливу [100].

О. М. Джужа вважає, що дослідження особи кримінального правопорушника має відбуватися на трьох рівнях: 1) індивідуальному, де аналізуються особливості конкретної особистості; 2) груповому, для характеристики осіб у певній сфері злочинності; 3) загальному рівні, спрямованому на оцінку особливостей правопорушиків взагалі [101, с. 20].

Ми підтримуємо ідею того, що особа, яка скоїла кримінальне правопорушення, передусім характеризується своїми соціальними особливостями, а не лише юридичними визначеннями, які конкретизуються на рівні законодавства.

Особа, яка скоїла кримінальне правопорушення, описується як сукупність соціально значущих характеристик, ознак, взаємозв’язків і стосунків, які вказують на її участь у порушенні кримінального закону, враховуючи при цьому інші (неособисті) обставини та умови, які впливають на її злочинну поведінку [102, с. 94].

Характеристика особи кримінального правопорушника визначається переважно з точки зору кримінально-правової концепції суб’єкта кримінального правопорушення. Основною метою дослідження є аналіз спеціально-кримінологічних характеристик осіб, які включають соціально-демографічні ознаки, кримінально-правові аспекти, особливості різних сфер його життя та соціальних зв’язків, морально-психологічні та біофізичні риси. Дослідження особистісних характеристик осіб, які скоюють кримінальні правопорушення, необхідне для відповіді на питання про те, яким чином і чому

конкретна особа вчинила певне діяння, за яке вона має нести відповідальність, які запобіжні заходи можуть бути найбільш ефективними і які особливості поведінки жертв в різних видів злочинів [103, с. 158].

Вітчизняні кримінологи визначають структуру особи кримінального правопорушника, що поділяється на такі основні елементи:

1) соціально-демографічні ознаки, які охоплюють відомості про стать, вік, рівень освіти, сімейний стан, рід занять, наявність постійної роботи, її тривалість, частоту зміни місця роботи, інші джерела матеріального доходу, національність, громадянство, місце проживання та інші відомості. Така сукупність відомостей не відображає цілковитого образу особи кримінального правопорушника, а лише описує його зовнішній аспект. Водночас у статистичній звітності щодо осіб, які вчинили правопорушення, як наголошує А. Б. Блага, такі ознаки надають важливу інформацію, без якої неможлива повна кримінологічна характеристика особи кримінального правопорушника [104, с. 92].

На основі опитування респондентів та вивчення матеріалів кримінальних проваджень установлено [додаток А, Б], що особами, які вчиняють легалізацію злочинного майна, переважно є особи чоловічої статі у віці у віці 35-60 років – 65,1%, а частка осіб жіночої статі такої ж вікової групи становить близько 34,9 %.

Такі особи мають переважно вищу освіту (57,2%), а також середню і спеціальну (38%), не мають освіти (4,8%). Є громадянами України (95,2%) з постійним місцем проживання [додаток А].

2) особистісно-рольові властивості характеризують соціальні позиції особи кримінального правопорушника в різних сферах життєдіяльності (у суспільному житті, родині, на виробництві). Особа кримінального правопорушника, яка генерує майно, одержане злочинним шляхом, виступає носієм багатьох різноманітних соціальних ролей.

У сфері сімейних відносин така особа переважно перебуває у шлюбі (80,4%) з постійним джерелом доходу (84,8%), у професійній діяльності може

бути керівником суб'єктів підприємницької діяльності – директором, головним бухгалтером, засновником та власником (40,6%), технічним працівником – економістом, операціоністом (9,1%), працівником банківських установ – керівником банку, керівником та службовою особою відділів обслуговування клієнтів, юридичною особою, яка має ознаки фіктивності (42,9%), колишнім банківським працівником (2,3%), іншою посадовою особою – 5,1% [додаток А, Б].

Соціум пропонує особистості велику кількість соціальних ролей, що породжуються сучасним потенціалом розвитку економіки, управління та загалом соціального середовища, яке і встановлює для неї так звані приписи поведінки.

3) морально-психологічна підсистема особи кримінального правопорушника, а саме моральні властивості (світогляд, духовність, погляди, переконання, соціальні установки та ціннісні орієнтири) і психологічна характеристика особи кримінального правопорушника (особливості її інтелектуальних, емоційних і вольових якостей).

Визначення В. О. Коновалової та В. Ю. Шепітька стосовно особи-кримінального правопорушника вказує на розуміння її як сукупності психологічних і моральних характеристик, що виникають внаслідок вчинення злочинів [105, с. 358].

В. М. Мельничок висловлює думку, що злочинцеві характерні не лише моральні властивості, а й цінності, прагнення, його соціальна позиція, зв'язки, інтереси, потреби, схильності та звички [106, с. 97-102].

Емоційна сфера осіб, які вчиняють легалізацію майна, одержаного злочинним шляхом характеризується як правило завищеною самооцінкою, емоційною стійкістю, самовпевненістю, бажанням долати труднощі, які виникають в процесі здійснення легалізації, відповідним рівнем емоційного інтелекту. На фоні достатньо сильно розвинутих вольових якостей характерними також для них є підвищена ділова активність, заповзятість, підприємливість, енергійність і цілеспрямованість, упертість.

Разом з тим, моральні ознаки досліджуваних осіб включають цинізм, що виявляється в цілковитому нехтуванні інтересами суспільства й держави та аморальність, що виявляється в правовому та моральному нігілізмі, відсутності ціннісних орієнтирів або їх хибності. Відмивання незаконно одержаного майна є потужним фактором деморалізації суспільства, девальвації моральних цінностей, деформації індивідуальної та суспільної психології, що нищить духовні та моральні цінності, сприяє поширенню у суспільстві кримінальної психології [106].

Моральна свідомість особи кримінального правопорушника значно спотворена, її дефекти мають глибокий характер, переростають у негативні звички та переконання. Аморальні вчинки серед них більше поширені, ніж серед законослухняних громадян. У них немає почуття відповідальності за свої неправомірні дії, вони не цінують власну честь і гідність, проте нехтують гідністю інших, ігнорують громадську думку про свою негідну поведінку, їм не властиві почуття справедливості, твердість волі в дотриманні морального обов’язку. У системі їхніх ціннісних орієнтацій на першому місці стоять егоїстичні й корисливі спрямування, вигода, кар’єризм, власний добробут, самолюбство [107].

4) кримінально-правові ознаки – це дані про мотиви, характер і ступінь суспільної небезпечності вчиненого кримінального правопорушення, особу кримінального правопорушника, його ставлення до вчинених дій, чи кримінальне правопорушення вчинено одноособово чи групою осіб, інформацію про попередній антисуспільний спосіб життя особи, вид і строк призначеного покарання, визнання вини у вчиненому злочині тощо.

Однією з характерних особливостей відмивання майна, одержаного злочинним шляхом є відсутність судимості у особи кримінального правопорушника (99,2%), що підтверджується аналізом матеріалів кримінальних проваджень за ст. 209 КК України [додаток А]. Зазвичай такі правопорушення вчиняються з корисливих мотивів. Більшість осіб скоюють правопорушення в складі організованих злочинних угрупувань, зокрема:

групами осіб без попередньої змови між собою – 2,3%, групами осіб за попередньою змовою – 25,1%, організованими групами – 50,9%, злочинними організаціями – 20,6%, вчиняється одноособово – 1,1% [додаток Б].

До таких груп можуть входити працівники банківських установ, різноманітних комерційних структур (24,4%), один або кілька програмістів, які володіють знаннями та навичками в галузі комп'ютерних інформаційних технологій (19,6%), а також інші службові особи [додаток А, Б].

При цьому особа, яка притягується до кримінальної відповідальності за ст. 209 КК України виконує роль організатора – 34,3%, виконавця – 19,4%, пособника – 33,7%, підбурювача – 12,6% [додаток Б].

Загалом, структура особи кримінального правопорушника, яка здійснює легалізацію незаконно одержаного майна повинна мати всі ознаки, властивості, якості та інші показники, які у своїй сукупності характеризують особу, яка нехтує законом, порушує заборони, притягується до кримінальної відповідальності та заслуговує покарання. При цьому структура особи правопорушника повинна відображати не лише різноманітність ознак, що її утворюють, і різновид характеру, але і різну їх роль в етіології злочинної поведінки [108].

За результатами проведеного нами дослідження, на підставі вивчення матеріалів кримінальних проваджень, вважаємо за доцільне визначити типологію, що базується на посадово-рольовій функції особи, а саме:

1) *представники банківських установ.* Група правопорушників складається із таких підкатегорій: 1) особи, що керують банківськими установами, їх філіями та заступниками (21,3%); 2) керівники відділів в банківських установах (кредитні, кредитно-фінансові, валютні операції, інноваційного розвитку тощо), а також головні бухгалтера банків (44,3%); 3) інші працівники банку (кредитні інспектори, економісти, операціоністи, касири та інші) (34,4%) [додаток А].

Представники цього сегменту правопорушників володіють досить високим рівнем освіти, а саме: у 57,2 % осіб є вища освіта, із них 47,5% мають

економічну освіту, 19,7% – технічну, 29,5% – юридичну, 3,3 % – іншу [додаток А].

Зазвичай, ці особи є ініціаторами створення злочинних схем для збагачення. Керівники фінансових установ часто самостійно вирішують, як розподіляти банківські ресурси, мають широкі ділові та особисті контакти. Завдяки своєму службовому статусу та можливостям, вони успішно приховують сліди своїх злочинних дій та уникають відповідальності.

Згідно з нашими висновками, серед представників банківської сфери, які були приведені до кримінальної відповідальності, близько 21,3% входили до першої підгрупи, 44,3% – до другої підгрупи і 34,4% – до третьої. Вчиняють злочини у групі осіб (96,7%), і вкрай рідко – самостійно (3,3%) [додаток А]. Вони взаємодіють між собою, формуючи різні способи співпраці у підготовці, вчиненні, приховуванні слідів або забезпеченні «прикриття» злочинних дій.

У ланцюгу злочинних актів, об’єднаних загальною метою, суб’єкти кримінального правопорушення, відповідно до свого статусу та розподілу ролей, вчиняють основні або допоміжні кримінальні правопорушення, виступають як ініціатори, організатори, учасники, співучасники або пособники (96,7%). Особою правопорушником є переважно чоловіки (80,3%), і їх більшість належить до вікової групи від 35 до 45 років. В середньому вони мають 7 років досвіду роботи в банківській сфері [додаток А]. Кожен із них характеризується як працьовитий та досвідчений професіонал**.**

Кримінальні правопорушники вікової групи від 18 до 25 років становлять лише 14,8%. Зазвичай у них є досвід роботи в банку до 5 років [додаток А]. Але характерною для цієї групи є висока корислива мотивація для легкої злочинної наживи. Ці особи активно приєднуються до кримінальних намірів керівництва, виконуючи роль співучасників або посібників у різних видах зловживань.

2) *особи, які виконують функції контролю та нагляду в банківській сфері.* До цієї категорії ми відносимо посадових осіб органів, які мають виняткові повноваження щодо контролю та нагляду за діяльністю банків. В Україні такі повноваження надаються підрозділам НБУ, які контролюють

щонайменше шість сфер, що можуть потенційно бути джерелом значного злочинного збагачення. Ці сфери включають в себе операції з валютою та валютне регулювання, рефінансування та нагляд за діяльністю банків, процедури їх ліквідації, а також державні закупівлі.

Працівники НБУ зазвичай мають високий рівень освіти, зокрема типовою освітою для цієї категорії осіб правопорушників є вища економічна (72,5%) та спеціалізована в області фінансів або банківської справи (27,5%), оскільки їх функції та обов'язки вимагають фахового знання у галузі фінансів, економіки, банківської діяльності та права [додаток А].

З матеріалів кримінальних проваджень встановлено, що протиправна професійна діяльність може виявлятися через низку різноманітних дій, включаючи, але не обмежуючись, наступними: незаконне одержання фінансових пільг або підкуп у зв’язку з наданням банківських ліцензій, видачею кредитів чи іншими фінансовими послугами; підробка фінансової документації з метою виведення коштів або приховання фактів фінансових операцій; використання конфіденційної інформації для особистого збагачення або передачі третім особам; втручання у функціонування ринку цінних паперів з метою маніпулювання цінами акцій або інших фінансових інструментів; сприяння незаконним фінансовим схемам або шахрайствам, включаючи відмивання майна та фінансування тероризму [додаток А].

3) *особи, які професійно займаються процесом легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом переважно в офшорних юрисдикціях*. До них відносимо адвокатів (9,6%), бухгалтерів (48,1%), брокерів (19,2%), трейдерів (5,8%), агентів, які займаються виявленням осіб, що мають намір проводити легалізацію в цих офшорних зонах (17,3%) [додаток А].

Ці особи часто мають вищу освіту в галузі фінансів, економіки, права або бізнесу (75%). Освіта може бути додатковою, такою як спеціальні курси з міжнародного банкінгу або фінансового моніторингу (21,2%). Багато з цих осіб мають значний досвід роботи у фінансовому секторі, включаючи діяльність в

банківській сфері, інвестиційних компаніях або аудиторських фірмах [додаток А].

Зазначимо, що виявити таких осіб досить складно, зокрема, через неузгодженість дій правоохоронних органів різних країн і відсутність належної правової бази щодо запобігання таким кримінальним правопорушенням. Дана категорія осіб для здійснення протиправної діяльності обирає ті країни, де банки найбільше дотримуються банківської таємниці, і контроль з боку правоохоронних органів щодо легальності так званих «грошових потоків» є лише формальним.

Адже, офшорним регіонам як правило притаманні такі характеристики фінансової системи, як відсутність або низькі податки на окремі види прибутків, дотримання банківської таємниці, обмежений валютний контроль, спрощена процедура реєстрації компаній, що по факту сприяє протиправній діловій активності.

Важливо також відзначити, що зонами з підвищеним ризиком для здійснення операцій комерційних чи банківських структур є території, де тривають збройні конфлікти або терористичні акти. У таких умовах через нестабільність у політичній, економічній та господарській сферах значно активніше переміщуються кошти, які здобуто через різні злочинні дії.

4) *особи, які беруть участь у фінансових операціях, використовуючи комп'ютерні технології (IT-фахівці).* У сучасному світі, де комп'ютерні технології є неодмінною частиною бізнесу та фінансової сфери, IT-фахівці мають можливість використовувати свої професійні знання та навички, зокрема, для вчинення легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом.

За результатами аналізу матеріалів кримінальних проваджень виявлено, що IT-фахівці в більшості мають вищу технічну освіту (59,2%) та можуть мати спеціалізовану освіту в галузі інформаційних технологій, комп'ютерних наук або суміжних галузях (38,8%), пов'язаних із кібербезпекою, криптографією,

аналізом даних та іншими аспектами IT-сфери, які можуть бути використані для легалізації незаконно здобутого майна [додаток А].

Вік IT-фахівців може бути різноманітним, від молодих спеціалістів (44,9%) до більш досвідчених професіоналів (55,1%) [додаток А]. Оскільки IT-галузь досить динамічна, можна зустріти фахівців різного віку.

Ця категорія осіб є важливими учасниками протиправних дій за ст. 209 КК України, оскільки саме вони забезпечують технічний бік злочинної діяльності та допомагають особам кримінальних правопорушників залишатися невиявленими. Знання і навички IT-фахівців дозволяють переміщувати кошти через різні IP-адреси, проводити транзакції з використанням анонімних криптовалютних систем та спеціальних технологій анонімності (mixers), що ускладнює відстеження походження коштів.

5) *особи, які внаслідок свого високого службового становища сприяють в легалізації (відмиванні) майна, одержаного злочинним шляхом*. До цієї групи осіб відносимо депутатів та чиновників різних відомств, які використовують свій вплив та статус в урядових або законодавчих органах під час здійснення легалізації (відмивання) незаконно здобутого майна та інших фінансових операцій, що можуть бути пов’язані зі злочинною діяльністю.

Зазвичай вони мають вищу освіту, часто в галузі економіки, права, фінансів, бізнес-адміністрування або інших суміжних областях (60,9%). Освіта може бути доповнена додатковими курсами або тренінгами з питань фінансової регуляції, міжнародного бізнесу та антикорупційних стандартів. Їхній вік може варіюватися, але зазвичай це люди середнього (60,9%) і старшого віку (32,6%), які мають значний досвід у відповідних галузях [додаток А].

Такі особи можуть впливати на різні аспекти фінансової системи з метою приховування походження майна та його легалізації. Вони можуть надавати корисливі послуги або іншу підтримку для осіб кримінальних правопорушників, можуть бути причетні до різних видів фінансових кримінальних правопорушень, включаючи корупцію, та інші дії, які сприяють злочинцям у досягненні їхніх незаконних фінансових цілей.

На основі опитування респондентів [додаток Б], а також аналізу судової практики та інших доступних даних про особу, яка вчиняє кримінальне правопорушення за ст. 209 КК України, можна сформулювати типовий кримінологічний опис такої особи. Ця особа зазвичай є чоловіком у віці від 35 до 60 років, громадянином України, має вищу або базову вищу освіту, одружена. Зазвичай обіймає керівну посаду, має позитивну репутацію, не має попередніх судимостей, проживає у великому місті та має постійне місце проживання.

Загалом, кожна особа наділена унікальними особистісними рисами, які відображають її індивідуальний досвід, сформований під впливом сімейних, виробничих, побутових та інших відносин – мікросередовищем, де вона перебуває. Це має важливе значення для правильного розуміння суті осіб, які порушують закон, розкриття механізму формування їхніх криміногенних характеристик та корекції їхньої поведінки [109, с. 79].

2.3. Кримінологічна детермінація легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом

Детермінація злочинності належить до визначальних при дослідженні будь-якого з її видів, включаючи й кримінальні правопорушення, що пов’язані з ст. 209 КК України. Український правознавець А. П. Закалюк наголошує на тому, що від її розуміння залежить досягнення ключової мети кримінології, якою є наукове обґрунтування характеристик щодо ефективного запобігання злочинності [77, с. 183].

Детермінації злочинності, на думку А. П. Закалюка, це вся сукупність явищ, процесів, фактів, проявів, з якими вона взаємопов’язана та якими вона обумовлена [77, с. 184].

О. М. Джужа впевнений, що коли аналізується поняття детермінантів злочинності через діапазон філософської доктрини про причинність, то поряд із поняттям причини, яка викликає певний наслідок, неодмінно існує поняття

умови, яка сама цього наслідку не викликає, але сприяє причині «виконати свою справу» [110, с. 59].

Однією з характерних особливостей кримінологічної детермінації злочинності є її суспільна зумовленість. Науковець І. М. Даньшин в монографічному дослідженні «Детермінація економічної злочинності в Україні в умовах переходу до ринкової економіки» зазначає, що специфіка відносин між суспільними явищами полягає в тому, що вони здебільшого віддзеркалюються свідомістю людей, проявляються у формі мотивації їх поведінки, здобувають ознаку цілевизначення та зацікавлень окремих осіб і суспільства в цілому [111, с. 86].

Доктор юридичних наук А. М. Бойко досліджував види детермінації та виділив основні з них – це причини, зумовлення, кореляція, зв’язок станів, системно-структурний зв’язок [112, с. 86]. А. П. Закалюк наголошує на трьох основних елементах системи кримінологічної детермінації: причини, умови, корелянти [77, с. 186].

Варто зазначити, що серед усіх видів детермінації найбільше кримінологічне значення має причинність, оскільки ця категорія відображає не ймовірний, а закономірний зв’язок між злочинністю та явищами, що її генерують. Причинний зв’язок з’являється між гомогенними явищами, що не властиво для інших видів зв’язків. Однакові причини формують однакові результати за одних і тих самих умов. О. М. Костенко причинами злочинної поведінки вважає фактори, які вводять волю і свідомість індивідуума у криміногенний стан, тобто зумовлюють утворення в особи комплексу беззаконня й фантазій, проявами якого і є злочини [113, с. 118].

Причини та умови злочинності є результатом взаємодії різних соціально-негативних явищ і процесів, що діють як система. Вони виникають не внаслідок випадкового набору чинників, а утворюють цілісну систему, де різні підсистеми і елементи розташовані в ієрархічному і підпорядкованому взаємозв’язку. Причини можна розглядати як явища, які породжують інші явища – результати. Цей зв’язок є генетичним у природі. Щоб визначити, що є

причиною і що – наслідком, потрібно виділити два основних елементи: «причину» і «наслідок». Причинні фактори включають соціально-психологічні визначники, які складаються з різних складових, таких як економічні, політичні, правові, і побутові аспекти на різних рівнях суспільної свідомості [110, с. 66; 114].

Питання про причини у кримінології має важливе значення як для теорії, так і для практики. Це допомагає правоохоронним органам не лише боротися з злочинністю, а також використовувати різноманітні економічні, соціальні та інші ресурси, якими може користуватися суспільство та держава.

Визначення причин конкретного злочину передбачає виявлення факторів, які мають вирішальне значення у його виникненні. Ці фактори особливо активні на стадіях мотивації та прийняття рішень щодо вчинення кримінального правопорушення, а також при визначенні мети та засобів її досягнення. Умови злочинності включають обставини, які сприяють виникненню та існуванню злочину і злочинності загалом, і пов'язані з об’єктом та предметом посягання [115, с. 372-373].

Існують різні підходи до класифікації причин та умов злочинності. Наприклад, залежно від змісту, причини та умови злочинності можна розділити на кілька категорій, такі як соціальні, економічні, психологічні, ідеологічні, політичні, культурно-виховні, організаційно-управлінські та інші. За походженням, причини і умови злочинності можуть бути індивідуальними (пов’язаними безпосередньо з особою кримінального правопорушника), фізичними (пов’язаними з природними явищами, кліматом тощо), а також соціально-економічними (пов’язаними з впливом соціальних та економічних факторів на процес прийняття рішень, такі як рівень багатства чи бідності, політичний режим, можливість реалізувати законні інтереси і т.д.). Залежно від ступеня впливу на суб’єкта, існують об’єктивні та суб’єктивні причини і умови злочинності. Об’єктивні причини і умови існують незалежно від волі та свідомості людей і можуть бути пов’язані з історично обумовленим рівнем розвитку суспільства, стихійними лихами та іншими природними явищами.

Суб'єктивні причини та умови злочинності визначаються діяльністю людей і часто є результатом помилок, недоліків і упущень [116, с. 273].

Розглянемо детальніше причини за змістом, які сприяють вчиненню ст. 209 КК України.

Соціально-економічні. Рівень розвитку соціальної сфери є важливим показником успішного зростання економіки держави. Все, що погіршує якість життя населення та завдає шкоди як окремій людині, так і суспільству в цілому, може бути факторами, що становлять загрозу соціальній безпеці. Існує прямий взаємозв'язок між рівнем соціальної стабільності в суспільстві і рівнем соціальної безпеки. Порушення соціальної стабільності призводить до зростання рівня соціальної небезпеки [117] та збільшення кількості злочинів, пов'язаних із порушенням державних соціальних норм в Україні. Під час аналізу факторів, які призводять до зростання кримінальності, І. В. Маслій виявив тенденцію до зростання бідності серед населення України, що стимулює злочинність і сприяє розвитку тіньових відносин в економічній сфері [118, с. 124]. Кримінальна економіка, як соціальний інститут, становить загрозу не лише національній безпеці, але й моральному розвитку людини і це створює підвищений інтерес як науковців, так і практиків у цьому питанні [118, с. 124].

У своєму дослідженні А. В. Дивнич аналізує вплив економічних чинників на рівень злочинності в Україні. Він акцентує увагу на тому, що зазвичай нижчі рівні правоохоронних органів не розглядають вплив динаміки економічних факторів на майбутній стан суспільства та рівень злочинності як показника, що його характеризує. Замість цього, нездійснення запобіжних заходів для компенсації негативного впливу економічних причин та умов, що сприяють злочинам, має негативний зворотний деструктивний ефект на інвестиційний клімат. Ця ситуація суттєво гальмує розвиток національної економіки і призводить до додаткового негативного впливу на рівень злочинності [119, с. 147].

Завдання забезпечення соціальної безпеки включають у себе ідентифікацію та оцінку ризиків та загроз, пошук потенційних резервів для

підвищення соціальної безпеки та прискорення соціально-економічного розвитку держави, а також розроблення механізмів, інструментів і методів для запобігання соціальним загрозам [120, с. 198].

Особливості розвитку економічної системи держави проявляються в нерівномірності розвитку галузей господарства, стратегічних та тактичних помилках в економічних реформах, нестабільній економічній ситуації, неефективному розподілі бюджетних коштів, рівні безробіття, збільшенні розбіжностей у майновому статусі громадян, співвідношенні між вільним ринком та обсягами державного регулювання тощо. До факторів економічної злочинності також відносять загальну економічну кризу, суперечності між економічними потребами населення і можливостями суспільства задовольнити їх, високий рівень безробіття, інфляцію, зростання рівня доходів та розподіл населення за рівнем доходів, поширення тіньової економіки, недостатню інтеграцію національної економіки у світову економічну систему та інші [121].

В. Г. Сюравчик, аналізуючи фактори, що впливають на економічну злочинність, наголошує на важливості вивчення не лише короткострокових чинників, але й довгострокових та середньострокових, оскільки ці чинники формують тенденції розвитку цього явища [122, с. 44].

О. Г. Кальман аргументує необхідність застосування діалектико-матеріалістичних принципів для розуміння детермінації злочинності у сфері економіки. У його дослідженні причин та стратегій протидії економічній злочинності підкреслюється важливість проведення багатофакторного аналізу. Він вважає, що фактори можна класифікувати у шість основних груп: соціально-економічні, політико-ідеологічні, соціально-психологічні, правові, організаційно-управлінські, а також фактори, пов’язані з правоохоронною та правозастосовною діяльністю [123, с. 11].

Так, аналізом кримінальних проваджень та висловлюючи власну позицію, встановлено, що до *соціально-економічних* причин (24,8%), які зумовлюють вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 209 КК України слід віднести наступні [додаток А]:

1) *недоліки організації, координації та функціонування економічної системи*, які можуть призвести до зловживань, корупції та недодержання правил, що стосуються економіки;

2) *соціально-економічна криза в державі*. Зростання інфляції, зменшення обсягів виробництва, ріст безробіття, спад інвестицій та низька економічна активність, зростання бідності, дефіцит бюджету, зростання боргу держави, недостатність фінансування соціальних та інфраструктурних програм, зменшення обсягів інвестицій у розвиток економіки, соціальні конфлікти – ті негативні явища, які можуть призвести до нестабільності держави;

3) *втрата історичних традицій і моральних норм, в основі яких знаходяться повага до приватної власності, чесного заробітку, чесного фінансового бізнесу*, що може призвести до зменшення поваги до власності, поширення нечесних методів заробітку і бізнесу, а також зростання аморальності в суспільстві;

4) *досить великий податковий тиск* може мати вплив на громадян і бізнес, оскільки вони повинні витрачати більше грошей на сплату податків, що може обмежити їхні можливості для інвестування, розвитку бізнесу чи особистого споживання. Водночас, великий податковий тиск може забезпечити державі необхідні фінансові ресурси для здійснення різних програм та функцій, включаючи громадські послуги, освіту, охорону здоров’я і безпеку;

5) *високий рівень тіньового сектору економіки*: втрата податкових надходжень, сприяння корупції, порушення правил конкуренції, відсутність соціального захисту та інше;

6) *значний рівень корупції* має серйозні наслідки для суспільства та держави, включаючи: зниження довіри до влади, зниження ефективності державних служб, відсутність справедливості, гальмування економічного розвитку, сприяння злочинності, в тому числі організованій, відсутність довіри на міжнародному рівні;

7) *відсутність прозорості і чесної конкуренції*, що може призвести до погіршення якості товарів і послуг, підвищення цін для споживачів.

До *політико-ідеологічних* причин (19,2%) варто віднести [додаток А]:

1) *недостатньо зважене відношення до пріоритетів економічної політики країни і забезпечення здійснення конституційного принципу рівності усіх форм власності і державного захисту умов їх функціонування.* Така ситуація може призвести до неефективного використання ресурсів та неефективних реформ, а також до відсутності чіткого визначення завдань економічного розвитку;

2) *дефекти у виконанні урядової кримінальної і кримінологічної політики у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом*, які можуть включати такі аспекти, як недостатню законодавчу базу; відсутність координації між різними органами правопорядку та контролю; слабку контрольованість фінансових операцій; недостатню свідомість громадськості щодо наслідків; відсутність ефективного міжнародного співробітництва; недостатність матеріальних, інтелектуальних ресурсів, фінансової підтримки та інше;

3) *нестабільність фінансової, валютної, податкової, митної, промислової, сільськогосподарської політики держави,* що може стати причиною низького рівня довіри населення до реформ, в тому числі економічних, а також урядової політики в цілому;

4) *політика широкого введення зарубіжного досвіду господарювання, який не завжди відповідає українським реаліям через різницю в культурних, інституційних та економічних аспектах між країнами:* неоднорідність ринкових характеристик та конкурентних умов; наявність великого діапазону соціальних, економічних та географічних відмінностей між країнами;

5) *високий рівень корумпованості системи державного регулювання підприємницької діяльності*, що може призвести до економічних збитків через неефективне використання ресурсів, неправомірне прийняття рішень та втрату можливостей для економічного зростання;

6) *непорозуміння між різними гілкам влади, особливо законодавчою і виконавчою,* що може уповільнювати процес ухвалення рішень, сприяти

політизації рішень, ускладнювати процес реформування системи, порушувати баланс влади та призводити до політичних криз, а також до втрати довіри громадськості до владних структур та політичної системи загалом;

7) *нерозвиненість судової влади,* зокрема: недостатня незалежність, недостатня професійність, відсутність інноваційних методів роботи та сучасних технологій, корупція та вплив зовнішніх факторів, інше;

8) *корумпованість державного і муніципального апарату, що перешкоджає прийняттю ефективних і справедливих заходів відповідальності відносно осіб, які вчиняють кримінальне правопорушення за ст. 209 КК України.* Корумпованість може викликати сумнів у справедливості та об'єктивності судових рішень, що може зробити судову систему менш ефективною у притягненні до відповідальності осіб, які вчинили правопорушення за ст. 209 КК України.

Правові причини. До найбільш значущих криміногенних правових факторів злочинності у сфері економічної діяльності належать: економічна невмотивованість багатьох законодавчих рішень, наявність вагомих недоліків у механізмі правового регулювання різних сфер економічної діяльності, постійні трансформації нормативної бази, недоліки фахової правосвідомості у сфері боротьби з економічною злочинністю в цілому, зневажливе ставлення до забезпечення реалізації принципу невідворотності відповідальності за вчинення відмивання майна, одержаного злочинним шляхом.

Крім того, аналізом кримінальних проваджень встановлено, що до правових причин (14,4%), які зумовлюють вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 209 КК України, слід віднести наступні [додаток А]:

1) *відсутність упорядкованості в господарському законодавстві,* яка може включати: фрагментарність та розбіжність інтерпретацій законодавства, відсутність консолідації та системності, прогалини, колізії в законодавстві, нестабільність умов бізнесу, затримки та перешкоди у вирішенні спорів;

2) *правові заходи, що регулюють економічні відносини не відповідають*

завданням соціально-економічного розвитку суспільства і вимогам об'єктивних економічних законів. Якщо правова система не відповідає потребам розвитку економіки, це може створювати невизначеність та нестабільність для бізнесу, ускладнюючи планування та розвиток економічних процесів. Водночас невідповідність правових заходів сучасним вимогам може призвести до зниження конкурентоспроможності національної економіки на міжнародному ринку;

3) *низький рівень особистої участі населення в запобіганні злочинам в сфері економіки:* відсутність достатньої інформації про види економічних злочинів, їхні наслідки та методи запобігання; низький рівень довіри до правоохоронних органів та системи правосуддя; страх перед наслідками, такими як «помста» чи «відплата» з боку осіб, які здійснюють легалізацію незаконно одержаного майна.

Окремо варто виділити політико-правові детермінанти, які включають:

1) *відсутність зацікавленості значної частини представників державного апарату в ефективній боротьбі з відмивання майна, придбаного незаконним шляхом.* Деякі учасники державного апарату можуть мати особистий інтерес у тому, щоб не розслідувати чи приховувати випадки відмивання майна через корупційні зв'язки чи неправомірну вигоду; відсутність мотивації та підтримки від вищих структур чи законодавства для активної боротьби з цим явищем; політичні чинники можуть впливати на рішення про те, які випадки відмивання слід розслідувати або навпаки, не розглядати через політичні чи інші мотиви; відсутність співпраці та координації між різними державними органами також може призводити до неефективності в запобіганні та боротьбі з відмиванням [124; 125];

2) *здійснення транскордонних переказів валютних цінностей до країни агресора на підтримання російської армії та воєнних дій на території України,* що порушує закони та суверенітет країни. Ці дії можуть бути класифіковані як фінансування ворожої діяльності, агресії чи тероризму, що порушує міжнародне право та правила міжнародних відносин. Такі дії є неприйнятними

та можуть мати серйозні юридичні наслідки для осіб, які їх здійснюють;

3) *послаблення режиму фінансового моніторингу на період дії воєнного стану* може бути спрямоване на деякі практичні аспекти: проведення гуманітарних операцій, фінансова підтримка військових операцій, стимулювання економіки та уникнення економічних труднощів та інше.

Соціально-психологічні причини. На нашу думку, що знаходить своє підтвердження в аналізі кримінальних проваджень, встановлено, що до соціально-психологічних причин (10,4%), які зумовлюють кримінальні правопорушення, пов'язані з незаконним відмиванням майна, слід віднести наступні [додаток А]:

1) *недоліки правовиховної роботи з населенням*: недостатня доступність інформації, складність правового мовлення, низький рівень правової грамотності, відсутність правової освіти, недостатній доступ до правової допомоги;

2) *розшарування суспільства за майновим станом*, що може впливати на: доступ до освіти, адже особи з вищим соціальним статусом через фінансові можливості можуть отримувати якісну освіту, вивчати додаткові курси, навчатись в спеціалізованих приватних закладах; здоров'я та медичні послуги; можливості працевлаштування; політичну участь – рівень доступу до політичного впливу та можливостей впливати на прийняття рішень у суспільстві також може відрізнятися залежно від майнового стану;

3) *тенденція до зростання важливості володіння будь-чим і схильності демонструвати рівень свого багатства.* Особи можуть прагнути демонструвати свій соціальний статус через різноманітні способи: розкішне житло, автомобілі преміум-класу, подорожі тощо. Це може бути спробою показати своє становище в суспільстві та отримати визнання. Медіа, соціальні мережі часто підсилюють ці ідеали та сприяють формуванню певних стереотипів щодо успіху, який часто асоціюється з матеріальними благами.

Однак, ця тенденція також може призвести до певних проблем, напркилад, таких як надмірна споживчість, конкуренція у спробі домогтися

вищого соціального статусу;

4) *жадібність та прагнення до наживи, що призводить до корупції та масштабної криміналізації суспільства*: особи можуть використовувати свої посади чи вплив для особистої вигоди, не дотримуючись закону чи норм етики; можуть використовувати нелегальні методи, включаючи шахрайство, контрабанду, торгівлю наркотиками та інші види злочинів.

Зростання жадібності та прагнення до наживи може призвести до соціального розшарування, зниження довіри до установ, збільшення нерівності та відчуття несправедливості у суспільстві;

5) *правовий нігілізм,* що може виявлятися у не дотриманні правил, законів та вимог; ігноруванні правових норм, що призводить до порушень громадського порядку, погіршення правопорядку, роботи державних інституцій;

6) *зневажання ймовірністю притягнення до відповідальності за корисливий злочин,* яке може супроводжувати певні наслідки: порушення довіри до системи правосуддя та правоохоронних органів; посилення корупції в правоохоронних органах та судовій системі, оскільки це може спонукати осіб до спроби вплинути на процес правосуддя через неправомірну вигоду чи інші незаконні методи; зниження ефективності правової системи та збільшення загального рівня правопорушень;

7) *втрата населенням довіри та готовності надавати підтримку правоохоронним органам, що займаються виявленням і розслідуванням корисливих злочинів*: низький рівень співпраці; загроза правопорядку; посилення соціальної напруги.

Організаційно-управлінські причини (31,2%). За матеріалами вивчених кримінальних проваджень за ст. 209 КК України ідентифіковано найбільш типові причини, які обумовлюють поширення легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом [додаток А].

Так, до організаційно-управлінських причин, які зумовлюють вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 209 КК України, слід

віднести наступні:

1) *недоліки функціонування механізму державного управління щодо економічних процесів та формування його апарату*: бюрократія та недостатня ефективність; політичний вплив; нестабільність кадрової політики; відсутність координації між різними відомствами і рівнями управління; корупція та нечесність; недостатня прозорість і відкритість у владних структурах; відсутність ефективної стратегії розвитку; недостатність участі громадськості;

2) *здійснення контрольно-розпорядчих функцій без урахування їх економічної доцільності й завдань профілактики економічної злочинності:* обмеження розвитку ініціатив та інновацій; додаткові витрати на дотримання вимог; можливість корупції;

3) *недостатня професійна підготовка працівників правоохоронних органів та їх надмірна завантаженість на роботі*: неефективне проведення розслідувань; збільшення ризику помилок та неправомірних дій; втома та зниження продуктивності роботи; неспроможність вирішувати нагальні проблеми;

4) *низький рівень координації діяльності правоохоронних органів по боротьбі з корисливими злочинами.* Може призвести до різних негативних наслідків: дублювання зусиль та втрати ресурсів; прогалин у виявленні корисливих злочинів та слідчих дій, що ускладнює їх розслідування; низької ефективності боротьби зі злочинністю; недовіри громадськості;

5) *відсутність високоефективного механізму пошуку за кордоном (насамперед, в офшорних зонах) і повернення незаконно надбаного і (або) вивезеного майна*: безкарність злочинців; втрата довіри громадськості; стимулювання корупції та недобросовісної діяльності; втрата значних економічних ресурсів для країни.

Варто зауважити, що на такі ж згадані вище причини вказали й респонденти під час проведеного анкетування, а саме: на соціально-психологічні вказав 31 респондент (41,3 %), соціально-економічні – 67 (89,3 %), нормативно-правові – 21 (28 %), організаційно-управлінські – 19 (25,3 %),

політико-ідеологічні – 30 (40 %), політико-правові – 9 (12 %) [додаток Б].

Щодо умов злочинності, які є другим після причин видом детермінант. В літературі з кримінології широко використовуються різні терміни для опису понять «умови злочинності». Як вказує О. М. Джужа, «… Щодо умов, вони безпосередньо не породжують злочинність, але створюють сприятливе середовище для прояву причин, сприяючи виникненню соціально небезпечних наслідків. Умови можуть виникати через недоліки в управлінській та організаційній сферах діяльності різних галузей господарства і державного апарату» [116].

Умови – це чинники, які потрібні для того, щоб конгломерат сваволі та ілюзій проявився саме у виді криміналу [113, с. 118].

Умови, на відміну від причин, не мають у собі вродженої здатності породжувати явища або події, а виступають лише як фонові фактори, які сприяють або ускладнюють виникнення причинного наслідку [102, с. 118]. Отже, умова є фактором, який у певній мірі пасивний, вона лише сприяє створенню причинного зв’язку, але безпосередньо не призводить до виникнення злочину [120, с. 341].

Фактори, які сприяють вчиненню злочину (пасивні чинники), формують його оточуюче середовище. У кримінології, такі фактори зазвичай класифікуються на суб’єктивні та об’єктивні.

Суб’єктивні умови, у контексті вчинення економічних злочинів, відносяться до негативних психологічних та моральних характеристик оточення особи кримінального правопорушника, які сприяють його неправомірним діям. До суб’єктивних умов учинення економічних злочинів, зокрема і легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, варто віднести наступні [120, с. 349-354]: 1) віра частини населення у можливість швидкого збагачення в умовах ринкових відносин без значних зусиль; 2) довірливість громадян до реклами, особливо якщо вона поширюється за допомогою різних масових засобів сполучення і охоплює великі території (газети, телебачення, рекламні плакати на будівлях); 3) схильність деяких

підприємців до ризикованих операцій у пошуках великого прибутку; 4) недостатня ретельна перевірка кандидатів на посади; 5) недоліки в організації служб економічної безпеки підприємств і банків; 6) недостатня ефективність контролюючих і правоохоронних органів у виявленні та реагуванні на економічні правопорушення; 7) корумпованість державного управління.

Усунення суб'єктивних умов, які сприяли вчиненню кримінального правопорушення, в конкретному кримінальному провадженні може мати два напрямки. По-перше, для цього необхідно притягнути до відповідальності всіх осіб, які будь-яким чином сприяли вчиненню злочину. Наприклад, для встановлення кримінальної відповідальності щодо всіх учасників злочину необхідно ініціювати кримінальне провадження. А щодо тих осіб, чия діяльність може бути розглянута як дисциплінарне або адміністративне правопорушення, чи які можуть бути приведені до матеріальної (цивільної) відповідальності, доцільно подати відповідні пропозиції щодо притягнення цих осіб згідно з відповідними дисциплінарними, адміністративними чи цивільними процедурами. По-друге, ефективне усунення умов, які сприяли вчиненню аналізуємого кримінального правопорушення, вимагає проведення роз'яснювальної та виховної роботи серед населення або певних соціальних груп на основі інформації, що міститься у матеріалах кримінального провадження, або справи, що розглядається [120, с. 343-344].

Об'єктивними умовами злочинності зазвичай вважають соціальні протиріччя, які не залежать безпосередньо від свідомості чи волі населення. Серед таких умов можна відзначити [120, с. 354-355; 121, с. 180-186]: 1) повільний та суперечливий процес соціально-економічних реформ, пов'язаний з переходом до ринкової економіки, а також відсутність чіткої концепції (програми) цих реформ; 2) загальноекономічну та фінансову кризу, яка продовжує поглиблюватися; 3) масове зубожіння населення, більшість якого знаходиться на межі бідності або за її межами, при цьому в Україні не сформувався середній клас; 4) недосконалість законодавства, що регулює

фінансово-господарські відносини, яка виражається у частих змінах законодавства та високому податковому тиску на підприємців; 5) відсутність ефективної системи державного контролю за діяльністю комерційних структур; 6) ослаблення авторитету влади та неефективність державного управління, що в свою чергу призводить до байдужості значної частини населення до правопорядку; 7) існування тіньової економіки, яка за своїми матеріальними та фінансовими ресурсами рівноцінна легальній економіці і створює середовище для організованої злочинності.

За даними матеріалів кримінальних проваджень за ст. 209 КК України специфічні умови, які сприяли вчиненню правопорушенню, можна узагальнити так: відсутність належного контролю з боку державних органів становить 28,4%; недоліки в організації служби економічної безпеки підприємств і банків – 20,8%; недостатньо ретельна перевірка кандидатур при найманні на роботу – 22,4%; недоліки нормативного регулювання підприємницької діяльності – 6,8%; неналежне виконання службовими особами своїх обов’язків – 9,2 %; недостовірне відображення відомостей у документації фінансової звітності – 12,4% [додаток Б].

Варто зауважити, що точне визначення об’єктивних умов, які сприяли вчиненню злочину, потребує глибокого аналізу та узагальнення великої кількості кримінальних справ у певній категорії. Усунення таких умов вимагає радикальних економічних, політичних та соціальних заходів, спрямованих на вирішення проблем, виявлених під час аналізу [120, с. 344].

Умови, що сприяли вчиненню кримінального правопорушення, часто стають очевидними під час аналізу фактичних обставин самого злочину. Ці умови можуть бути прямо пов’язані з обставинами, в яких відбулося злочинне діяння, визначаючи його методи та способи вчинення. Наприклад, у випадку кримінального правопорушення, передбаченого ст. 209 КК України, який зазвичай орієнтований на неправомірне збагачення, вони можуть складатися основних та додаткових аспектів. У цьому ланцюгу додаткове кримінальне правопорушення часто стає умовою або методом вчинення основного злочину.

Саме спосіб вчинення злочину не рідко стає ключем до визначення обставин, які сприяли його вчиненню в даному випадку.

Різні фактори, які взаємодіють у масових системах, можуть бути пов'язані між собою через кореляцію. Це взаємозв'язок, де зміни одних факторів часто викликають зміни в інших. Це явище показує, що розвиток одних подій або явищ може відображатися на інших. Тут поєднуються різні аспекти, такі як закономірність і випадковість, взаємозалежність та незалежність. Кореляційний детермінізм має значення для масових явищ, включаючи злочинність. Виявлення зв'язку між явищами, що вивчаються, є важливим етапом, який передує вивченню причинної залежності [126].

Зв'язок кореляції або зв'язок відповідності відображає статистичну залежність між різними параметрами або змінними випадкових явищ. Цей зв'язок має ймовірний характер і вказує на певне співвідношення між причиною (факторною ознакою) і наслідком (результативною ознакою), але не передбачає повної відповідності. Зміна багатьох факторів може впливати на зміну середньої величини результативної ознаки, при цьому деякі з цих факторів можуть залишатися невідомими [117, с. 304].

Кореляційний зв'язок встановлюється для визначення умовного взаємозв'язку між явищами, проте він не служить доказом причинно-наслідкового зв'язку між ними. Зазвичай, при вимірюванні кореляції використовується коефіцієнт кореляції. Кореляція може бути позитивною або негативною.

Позитивна кореляція (з позначкою «+» у коефіцієнті) виявляється в тих випадках, коли збільшення одного показника або ознаки супроводжується збільшенням іншого показника. Це означає, що вони змінюються в одному напрямку: якщо один показник зростає, то інший також зростає. Зв'язок між легалізацією майна і позитивною кореляцією може бути представлений наступним чином. Припустимо, що введення програми підтримки малого підприємництва сприяло збільшенню кількості підприємств та створило додаткові можливості для громадян отримувати доходи. Ця програма може

включати податкові пільги, фінансову підтримку або консультації щодо запуску бізнесу. Збільшення кількості підприємств та підтримка підприємництва можуть привести до зростання прибутку та доходів учасників цієї програми.

Отже, введення такої програми сприяло б збільшенню доходів та підвищенню рівня доходів серед учасників цієї ініціативи. Це є прикладом позитивної кореляції між запровадженням програми підтримки підприємництва та зростанням доходів учасників цієї програми.

При негативній кореляції (зі знаком «-» у коефіцієнті) збільшення одного показника супроводжується зменшенням іншого показника. Одним із можливих прикладів з негативною кореляцією в легалізації майна може бути наступний. Припустимо, що у країні економічна криза. Внаслідок цього, рівень заробітної плати в промисловості та інших секторах знижується, і багато людей втрачають свої робочі місця. Зростає рівень безробіття та зменшується рівень доходів серед населення. У таких умовах деякі особи можуть шукати альтернативні шляхи отримання активів, в тому числі через тіньові схеми або нелегальні джерела.

Таким чином, у ситуації економічної нестабільності та зростання безробіття може спостерігатися негативна кореляція між рівнем доходів та можливостями легальної легалізації майна відповідно до офіційних джерел.

Отже, кримінологічна детермінація легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом є складним і мінливим явищем, що потребує глибокого розуміння та системного аналізу. Вона включає аналіз усіх факторів, що стимулюють, сприяють або уможливлюють процес відмивання. Це включає в себе економічні, фінансові, соціальні, правові та політичні детермінанти, які утворюють сприятливе середовище для легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом.

Висновки до розділу 2

У даному розділі дисертаційного дослідження визначено стан, рівень, динаміку та зміст інших елементів кримінологічної характеристики кримінального правопорушення, передбаченого ст. 209 КК України.

1. Проаналізувавши стан і тенденції поширення легалізації злочинного майна в Україні можна констатувати, що відмічається здебільшого зменшення загальної кількості повідомлень про фінансові операції, надані ДСФМ СПФМ, що здійснюють антилегалізаційну діяльність на первинному рівні.

Водночас, за результатами розгляду офіційних статистичних даних ОГП виявлено також тенденцію збільшення частки кримінальних правопорушень за ст. 209 КК України в галузі господарської діяльності. Це свідчить про інтенсифікацію проблеми легалізації майна у цьому секторі з року в рік: 2019 рік – 4,8%, 2020 рік – 6,5%, 2021 рік – 7,2%, 2022 рік – значний зріст до 12,8%, і 2023 рік, який перевершує всі попередні роки, із показником 20%.

2. Однією з значущих соціальних проблем є латентна злочинність. На нашу думку, до основних причин латентності кримінального правопорушення, передбаченого ст. 209 КК України, слід віднести: 1) недоліки у звітності та контролі, що перешкоджають розкриттю злочинів, здійснених у сфері господарської діяльності; 2) низький рівень виявлення та фіксації злочинів за ст. 209 КК України; 3) приховування фактів з боку окремих працівників правоохоронних органів, наявність корупційного механізму для прикриття протиправних діянь; 4) приховування фактів злочину з боку окремих підприємців, працівників банківських установ, фізичних осіб тощо; 5) припинення кримінального провадження на стадії досудового розслідування або судового розгляду; 6) неправомірне виправдання винного; 7) недосконалість ст. 209 КК України.

3. Центральна увага кримінології спрямована на вивчення особи кримінального правопорушника, зокрема на його дії, які мають соціально

небезпечний, протиправний характер. На основі даних опитування респондентів та аналізу матеріалів кримінальних проваджень наведено узагальнений кримінологічний опис особи, яка вчиняє кримінальне правопорушення за ст. 209 КК України за наступними критеріями: 1) стать та вік – чоловік від 35 до 60 років (65,1%); 2) громадянство та освіта – громадянин України (95,2 %) з вищою освітою (57,2 %); 3) сімейний стан та соціальний статус – одружений (80,4 %), може обіймати керівну посад; 4) місце проживання – мешканець великого міста з постійним місцем проживання; 5) має низьку моральну свідомість та відсутність етичних принципів.

4. Розроблено типологізацію особи кримінального правопорушника за посадово-рольовою функцією у сфері легалізації майна, одержаного злочинним шляхом: 1) представники банківських установ; 2) особи, які виконують функції контролю та нагляду в банківській сфері; 3) особи, які професійно займаються процесом легалізації в офшорних юрисдикціях; 4) ІТ-фахівці; 5) особи, які завдяки своєму високому службовому статусу сприяють легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом.

5. Дослідження найпоширеніших причин, які впливають на вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 209 КК України дозволило їх диференціювати на: соціально-економічні, політико-ідеологічні, правові, соціально-психологічні та організаційно-управлінські.

6. Щодо умов, які сприяють злочинності, на нашу думку, це: відсутність належного контролю з боку державних органів, недоліки в організації служби економічної безпеки підприємств і банків, недостатньо ретельна перевірка кандидатів при найманні на роботу, недоліки нормативного регулювання підприємницької діяльності, неналежне виконання службовими особами своїх обов’язків, недостовірне відображення відомостей у документації фінансової звітності тощо.

РОЗДІЛ 3.
ЗАХОДИ ЗАПОБІГАННЯ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ (ВІДМИВАННЮ) МАЙНА, ОДЕРЖАНОГО ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ В УКРАЇНІ

3.1. Загальносоціальні заходи запобігання легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом

Сучасне українське суспільство визнає основним завданням – зменшення та контроль злочинності. Такий підхід до запобігання кримінальним порушенням базується на ідеї повного залучення усіх можливостей суспільства, держави та громадян для реалізації заходів, спрямованих на запобігання кримінальному розвитку подій у різних масштабах – від національного рівня до конкретних криміногенних ситуацій у регіонах.

Незважаючи на багаторічні дослідження та внесок видатних вітчизняних вчених у розробку теорії запобігання злочинам – серед яких В. В. Голіна, Л. М. Давиденко, І. М. Даньшин, О. М. Джужа, А. П. Закалюк, А. Ф. Зелінський, О. М. Костенко, І. П. Лановенко, Ф. О. Лопушанський, П. П. Михайленко, І. К. Туркевич, В. І. Шакун, С. С. Яценко та інші – залишаються невирішеними певні аспекти щодо термінологічного та концептуального апарату цієї теорії.

Запобігання злочинності – це соціальна політика держави, спрямована на подолання криміногенно небезпечних протиріч у суспільних відносинах з метою їх позитивного вирішення і поступового витиснення (так зване загальносоціальне запобігання), а також спеціальна випереджальна практика протидії формуванню і реалізації на різних стадіях злочинних проявів (спеціально-кримінологічне запобігання) [127, с. 16-17].

Загальносоціальне запобігання злочинності – це насамперед комплекс перспективних соціально-економічних і культурно-виховних заходів,

спрямованих на подальший розвиток та вдосконалення суспільних відносин і усунення або нейтралізацію разом з тим причин та умов злочинності. Запобіжний потенціал цієї діяльності полягає в тому, що вона протидіє негативним явищам і процесам, які сприяють відтворенню або збільшенню рівня злочинів, стимулює законослухняну поведінку людини. Загальносоціальне запобігання – це позитивний ефект продуманої соціальної політики, яка здійснюється не тільки і не стільки з метою безпосереднього попередження злочинності. Вона спрямована перш за все на вирішення загальних економічних і соціальних завдань держави [128].

Як відзначив О. М. Джужа, цей рівень запобігання кримінальним подіям характеризується тим, що його складові елементи є неодмінною частиною розвитку соціально-економічної ситуації, покращення морально-психологічної та духовної сфер життя суспільства [129, с. 53-54].

Згідно з поглядами В. В. Голіни, головною метою запобігання є подолання або обмеження протиріч у суспільстві, які мають криміногенний потенціал [130, с. 19].

В. В. Василевич прийшов до висновку, що загальносоціальне запобігання злочинам є позитивним наслідком уважно розробленої соціальної політики. Ця політика спрямована не лише або не стільки на безпосереднє запобігання злочинам, скільки на вирішення широкого спектру економічних та соціальних завдань держави [79, с. 20].

Ми спільно з О. М. Литвиновим поділяємо розуміння заходів загальносоціального (державного) характеру як комплексу ефективних заходів різних напрямів, таких як соціально-економічні, правові, ідеологічні, організаційно-управлінські та культурно-виховні. Ці заходи спрямовані на подальший розвиток та удосконалення соціальних відносин, а також на усунення або нейтралізацію факторів, що сприяють виникненню злочинності [131, с. 114].

Забезпечення внутрішньої безпеки суспільства визначається впливом багатьох факторів: об’єктивних і суб’ктивних, матеріальних і духовних,

практичних і теоретичних, відкритих і прихованих. У світлі цього загальносоціальна профілактика проводиться для всього суспільства. Ця стратегія не має специфічної адресності, оскільки спрямована на усунення загроз і чинників, які можуть спричинити злочини загалом, що сприяє їх послабленню або нейтралізації. Загальносоціальні заходи, хоча і не є безпосереднім засобом боротьби або запобігання злочинності, створюють умови, які ускладнюють можливість виникнення злочинності як такої. Це означає, що безпека суспільства має пряму залежність від ризиків і загроз, які можуть породжувати небезпеку [132, с. 153].

У вітчизняній кримінологічній літературі була і залишається важливою темою дослідження питання запобігання економічних злочинів [98; 129].

Відповідно до специфіки відмивання злочинного майна заходи запобігання кримінальному правопорушенню за ст. 209 КК України можна поділити на дві групи: загально-соціальні та спеціально-кримінологічні.

Аналізуючи загально-соціальні заходи запобігання легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом можна відзначити складність підходу, що проявляється у двох основних формах:

- *різноманіття учасників процесу запобігання*, зокрема: ВРУ, Президент України, КМУ, Мінцифри, Мінфін, ДСФМ, СПФМ, МВС, ДБР, БЕБ, СБУ, НПУ, ДПС, банки та фінансові установи, міжнародні організації;
- *різноманітність заходів*, спрямованих на досягнення цілей запобігання кримінальному правопорушенню за ст. 209 КК України: правові, процесуальні, організаційно-управлінські, інформаційні.

Пропонуємо розглянути першу групу, а саме суб’єктів, які залучені до загальносоціального запобігання кримінальному правопорушенню за ст. 209 КК України та аналізу їх повноважень в даній сфері.

КМУ є головним органом в системі виконавчої влади, відповідальним за управління внутрішньою та зовнішньою політикою держави, дотримання Конституції та ЗУ, а також актів, виданих Президентом України. Його статус як найвищого органу виконавчої влади затверджений положеннями п. 9 ч. 1 ст.116

Конституції України [133] та відповідною нормою ЗУ «Про Кабінет Міністрів України».

ВРУ, як найвищий орган законодавчої влади в державі, перш за все, приймає ЗУ, спрямовані на регулювання питань відмивання незаконно одержаного майна та вносить в них необхідні зміни та доповнення.

Так, до основних законодавчих актів, які регулюють відносини, пов'язані з відмиванням майна в Україні, відносимо: Закон про ПВК/ФТ (встановлює механізми та заходи боротьби з відмиванням доходів (майна), визначає обов'язки фінансових установ та контролюючих органів); ЗУ «Про банки та банківську діяльність» (містить положення про запобігання використанню банків для відмивання коштів, встановлює вимоги до банків у цьому плані); ЗУ «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» (має положення, спрямовані на запобігання фінансовими установами використовувати свою діяльність для відмивання коштів); ЗУ «Про НБУ» (містить положення про контроль та нагляд за фінансовими установами для запобігання використанню їх для відмивання коштів); ЗУ «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» (встановлює стандарти фінансової звітності для контрольованих осіб і підприємств); КК України (містить статтю, пов'язану з криміналізацією відмивання майна, визначенням відповідальності за ці дії та покаранням за них). Ці законодавчі акти визначають основні положення та вимоги щодо запобігання відмиванню майна та встановлюють відповідальність за порушення ст. 209 КК України.

Додатковим аспектом у роботі найвищого законодавчого органу України є функціонування й активність його комітетів. Комітет ВРУ, який відповідає за розгляд законопроєктів та ініціатив, пов'язаних з питаннями легалізації майна, може варіюватися залежно від конкретної тематики цих питань та розподілу компетенції між комітетами. Законопроєкти, пов'язані з відмиванням майна, можуть бути направлені до комітетів з окремими компетенціями для розгляду, аналізу та формування висновків щодо їх прийняття чи внесення змін до існуючого законодавства.

Зазвичай такі питання можуть відноситися до декількох комітетів, зокрема: Комітет з питань бюджету; Комітет з питань фінансів, податкової та митної політики; Комітет з питань економічного розвитку; Комітет з питань податкової та митної політики, інші.

Так, до прикладу, протягом 2019 – 2023 років Комітетом ВРУ з питань фінансів, податкової та митної політики розроблено 10 законопроєктів щодо внесення змін до окремих положень Закону про ПВК/ФТ.

Також слід зазначити, що створення тимчасових слідчих комісій та проведення парламентських слухань можна вважати дієвими та ефективними засобами загальносоціального запобігання легалізації майна у державі.

Так, Постановою ВРУ від 30 травня 2023 року утворено тимчасову слідчу комісію ВРУ з питань розслідування можливих фактів незаконної діяльності у сфері фінансових послуг та ринків фінансових послуг, яка здійснюється з використанням інформаційних, електронних комунікаційних, інформаційно-комунікаційних систем та електронних комунікаційних мереж [134].

Протягом 6 місяців роботи активної роботи членів Тимчасової слідчої комісії разом зі співробітниками НПУ було виявлено, задокументовано та припинено незаконну діяльність більше 50 центрів незаконної діяльності у сфері фінансових послуг та ринків фінансових послуг [135].

За даними ОГП та обласних прокуратур, упродовж 2023 року здійснювалось досудове розслідування у 179 кримінальних провадженнях за фактами можливого вчинення кримінальних правопорушень у складі так званих «кол-центрів», які діяли у формі організованих груп та злочинних організацій та здійснювали легалізацію (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом [135].

Президент України має важливу роль у нормотворчій діяльності, яка має вирішальне значення для регулювання відносин у запобіганні легалізації майна, одержаного злочинним шляхом.

Так, з метою визначення правового механізму протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму

та розповсюдження зброї масового знищення Президент України в 2014 році підписав закон № 1702-VII «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», який передбачав створення загальнодержавної аналітичної бази даних, щоб надати правоохоронним органам України та іноземним державам можливість виявляти, перевіряти і проводити розслідування щодо злочинів, пов'язаних із відмиванням коштів та іншими незаконними фінансовими операціями [136].

Міністерство фінансів (Мінфін) є основним та ключовим органом серед центральних органів виконавчої влади, який відповідає за формування та втілення державної політики у сфері ПВК/ФТ. Це може включати удосконалення законодавства, розробку систем моніторингу та контролю за фінансовими транзакціями, співпрацю з міжнародними організаціями з метою впровадження міжнародних стандартів протидії легалізації майну та інші заходи для підтримки ефективного фінансового контролю та протидії фінансовим кримінальним правопорушенням [137].

Так, Мінфіном у 2022 році розроблено проєкт наказу «Про затвердження Критеріїв ризиків легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення», а саме: критерії ризику за типом клієнта; критерії ризику, що пов'язані з географічним розташуванням держави проживання (перебування, реєстрації) клієнта або установи, через яку він здійснює передачу (отримання) активів; критерії ризику за типом послуги (продукту) та за способом (каналом) надання чи отримання послуги (продукту).

Міністерство юстиції України (Мін'юст), що є також центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується КМУ, відіграє важливу роль щодо запобігання легалізації злочинно одержаного майна через його функції у виконанні та забезпеченні дотримання законодавства, яке стосується боротьби з корупцією, фінансовою злочинністю.

Мінюстом та головними територіальними управліннями юстиції в областях та місті Києві здійснюється перевірка СПФМ, в тому числі нотаріусів, адвокатів, суб'єктів господарювання, які надають юридичні послуги.

Так, наприклад, у 2019 році у СПФМ було виявлено 928 порушень законодавства у сфері фінансового моніторингу. В подальшому комісіями Мін'юсту та управлінь юстиції з питань застосування санкцій за порушення вимог законодавства, що регулює діяльність у сфері ВК/ФТ, розглянуто 449 справ, за результатами розгляду яких застосувано санкції до СПФМ у вигляді накладення штрафу на загальну суму 308 190 грн [138].

Наступним суб'єктом є Міністерство цифрової трансформації України (Мінцифри) – центральний орган виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується КМУ.

Мінцифри грає важливу роль у сфері ВК, особливо у контексті цифрових технологій та електронного середовища. Так, Мінцифри відповідно до покладених на нього завдань здійснює державне регулювання і нагляд у сфері фінансового моніторингу щодо постачальників послуг, пов'язаних з обігом віртуальних активів [139].

Важливо зауважити, що ВА за останні 5 років стали невід'ємною частиною нашого світу. Навколо них виникають ринки, відбуваються транзакції, вони стають об'єктом інвестицій, а також слугують джерелом інвестицій в інші об'єкти. З очевидністю можна стверджувати, що з кожним днем все більше суб'єктів права стають учасниками правовідносин, пов'язаних з цим явищем. Ураховуючи розмір реального капіталу, який пов'язаний з віртуальними активами, законодавче регулювання цієї області стає вкрай важливим для України.

Так, Мінцифри спільно з депутатами розроблено та зареєструвано у ВРУ проєкт закону № 10225-1, що регулює обіг ВА в Україні. Цей законопроєкт має на меті створення сприятливих умов для розвитку криптоіндустрії, збільшення доходів до бюджету та підвищення інвестиційної привабливості країни.

Зокрема, запропонований законопроєкт: визначає правовий статус ВА; класифікує цифрові активи та послуги в сфері, враховуючи європейські стандарти регулювання криптоактивів (MiCA); створить інноваційну зону, де працювати можна тривалий час без попередньої авторизації; адаптує рекомендації FATF з питань фінансового моніторингу ринку криптоактивів.

Слід зазначити, що в Законі про ПВК/ФТ існує визначення для ВА, яке є застарілим та таким, що не дає можливості ефективно його використовувати в правозастосовчій діяльності. Також чинне законодавство не містить класифікації ВА, в той час як економічна природа різних їх видів має дуже суттєві відмінності, які слід враховувати при визначенні правового режиму їх емісії та обігу, а також оподаткування доходів від операцій з ними [10; 140].

З метою систематизації та розуміння різноманітності ВА у цифровому середовищі, рекомендуємо використовувати розроблену нами класифікацію, що наведена в окремому розділі методичних рекомендацій [додаток Д].

Ключову роль у запобіганні проведенню незаконних фінансових операцій, таких як ВК та ФТ, відіграє Держфінмоніторинг, який здійснює аналіз фінансової інформації, збирає дані про сумнівні транзакції та співпрацює з правоохоронними органами для забезпечення безпеки та законності в фінансовій системі країни.

Згідно із ЗУ «Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму» ДСФМ є органом, уповноваженим Україною на виконання функцій ПФР (Financial Intelligence Unit, FIU) [141].

Обов’язки, права, функції та повноваження ДСФМ визначені Законом про ПВК/ФТ та Положенням, затвердженим постановою КМУ від 29.07.2015 № 537 [142].

Відповідно до законодавства України, ДСФМ спільно із правоохоронними органами здійснює заходи, направлені на попередження ВК/ФТ [143].

До прикладу, за 2022 рік від СПФМ ДСФМ взято на облік 1 179 392 повідомлення про фінансові операції, що підлягають фінмоніторингу, з них: 52 123 повідомлення про підозрілу діяльність; 1 117 829 повідомлень про порогові операції; 194 повідомлення про порогові та підозрілі операції; 9 246 повідомлень на запит про відстеження фінопераций [144].

Крім того, ДСФМ на постійній основі проводиться навчання в Академії фінансового моніторингу (див. рисунок 2.8) з курсу «Боротьба з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванням тероризму та фінансуванням розповсюдження зброї масового знищення [145].

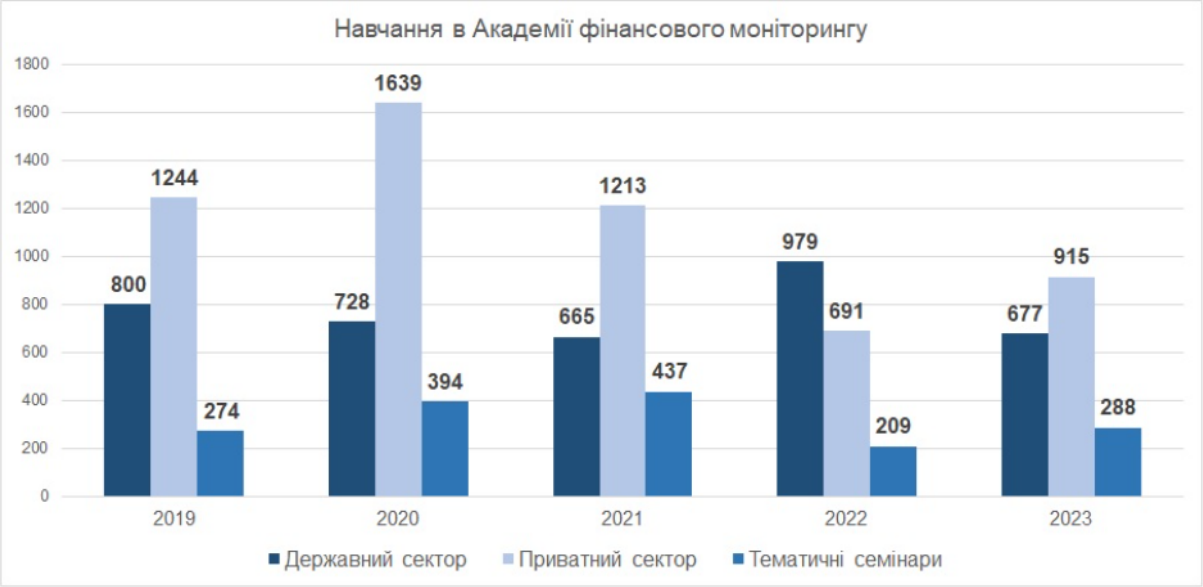

Рисунок 2.8

Розпорядженням КМУ від 27 грудня 2023 року № 1207-р затверджено План заходів, спрямованих на запобігання виникненню та зменшенню негативних наслідків легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом на період до 2026 року [146]. План заходів розроблений на підставі результатів третьої Національної оцінки ризиків у сфері ВК/ФТ. Заходи умовно поділені на кілька груп, що включають такі аспекти: удосконалення законодавства у сфері запобігання та протидії, та його адаптація до міжнародних стандартів; підвищення ефективності діяльності правоохоронних та інших державних органів; координація системи запобігання та протидії; взаємодія із СПФМ, неприбутковими організаціями та громадськістю; міжнародне співробітництво.

НБУ є центральним банком країни і відповідно до ЗУ «Про Національний банк» [147] здійснює державне регулювання та нагляд у сфері ВК/ФТ за банками та філіями іноземних банків, страховиками (перестраховиками), страховими (перестраховими) брокерами, кредитними спілками, ломбардами, іншими фінансовими установами, реєстрацію чи ліцензування діяльності яких здійснює Національний банк, операторами поштового зв'язку, які надають платіжні послуги та/або послуги поштового переказу, та/або здійснюють валютні операції, операторами платіжних систем, філіями або представництвами іноземних суб'єктів господарської діяльності, які надають фінансові послуги на території України, іншими юридичними особами, які за своїм правовим статусом не є фінансовими установами, але надають окремі фінансові послуги.

Так, до прикладу, упродовж 2021 року за наявності обґрунтованих підстав НБУ здійснив 6 позапланових виїзних перевірок та 91 перевірку банків у порядку безвиїзного нагляду, а також дві позапланові виїзні перевірки та 235 перевірок у порядку безвиїзного нагляду за небанківськими установами. Такі заходи здійснювалися для забезпечення належного нагляду за дотриманням банками та небанківськими установами вимог законодавства з питань фінансового моніторингу, валютного та санкційного законодавства [148].

Упродовж 2022 року НБУ надіслано до ДСФМ 13 листів стосовно фінансових операцій клієнтів 11 банків та 10 повідомлень стосовно фінансових операцій клієнтів 13 небанківських установ з інформацією, що може бути пов'язана з підозрою у ВК/ФТ.

Наступний орган – Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку. Відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 18 Закону про ПВК/ФТ [10] державне регулювання і нагляд у сфері запобігання та протидії щодо професійних учасників організованих товарних ринків; установ накопичувального пенсійного забезпечення; управителів фондів фінансування будівництва/фондів операцій з нерухомістю; професійних учасників ринків капіталу (крім банків), включаючи Центральний депозитарій цінних паперів, здійснюється НКЦПФР.

Так, до прикладу, НКЦПФР протягом 2021 року у сфері фінансового моніторингу проведено 21 перевірку СПФМ – професійних учасників ринків капіталу та організованих товарних ринків, крім банків, з яких планових – 19, позапланових – 2. За результатами перевірок в діяльності 13 СПФМ виявлено 51 порушення вимог законодавства у сфері ПВК/ФТ, що становить 62% від загальної кількості перевірених суб'єктів [149].

З метою протидії непродуктивному відтоку капіталу за межі України, ухилення від оподаткування, ВК, НКЦПФР направлено інформацію до ДСФМ, НБУ та ДПС про операції, предметом яких виступають цінні папери емітентів, які відсутні за місцем державної реєстрації та можуть мати ознаки фіктивних товариств, на загальну суму 226 млн грн [150].

Таким чином, запобігання легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом передбачає розробку, впровадження та реалізацію на загальнодержавному та відомчому (міжвідомчому) рівнях комплексу правових, організаційних та практичних заходів з метою системного кримінологічного аналізу сфери ВК, виявлення та усунення детермінантів, які сприяють учиненню правопорушень у цій галузі, викриття осіб (організованих форм злочинності), які вчиняють дії, передбачені ст. 209 КК України, припинення їх діяльності на стадіях підготовки або замаху, а також відвернення (мінімізації) негативних наслідків (повернення активів).

Загальносоціальні заходи запобігання легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом є системою кримінологічних заходів впливу на особу, за яких створюються умови, що унеможливлюють або зводять до мінімуму можливість вчинення нею суспільно-небезпечного протиправного діяння. Зазначені заходи запобігання повинні базуватись на: постійному аналізі змін характеру кримінальних правопорушень та їх причин; визначенні стратегій та тактики боротьби з ними з урахуванням реальних соціально-економічних, політичних, правових, організаційно-управлінських умов; розробці цільових взаємопов'язаних програм запобігання зловживанню, корупції в усіх сферах розвитку суспільства й ВК зокрема; сприянні різних інститутів громадянського

суспільства, населення, юридичних осіб у сфері ПВК; систематичній оцінці результатів роботи та коригування заходів; посиленні контролю за майном, яке отримують представники державних органів та приватного сектору економіки. Також потребують уточнення окремі напрями, орієнтири діяльності СПФМ та суб'єктів державного фінансового моніторингу. Проаналізувавши Закон про ПВК/ФТ, з'ясовано, що однією з прогалин в ньому є визначення та закріплення чіткого законодавчого поділу заходів запобігання протиправним діям, зокрема легалізації майна, одержаного злочинним шляхом, а також існує колізія щодо уніфікації основних термінів (майно, одержане злочинним шляхом; доходи; запобігання; протидія).

Зауважимо, що головні напрями загальносоціального запобігання легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом, як складові реалізації кримінологічної політики повинні бути спрямовані, в першу чергу, на удосконалення кримінального, кримінального процесуального законодавства та Закону про ПВК/ФТ.

Щодо визначення найбільш ефективних основних заходів загальносоціального запобігання легалізації (відмиванню) незаконно здобутого майна, на думку опитаних нами респондентів ними є: 1) створення спільних робочих груп, до складу яких входять суб'єкти держаного фінансового моніторингу та СПФМ, підрозділи правоохоронних органів, представники органів місцевого самоврядування, представники громадськості, а також запровадження спільного алгоритму відпрацювання детінізації економіки; 2) використання баз (банків) даних МВС та інших відомчих баз, здійснення інформаційно-пошукової та інформаційно-аналітичної роботи; 3) проведення систематичного, безперервного моніторингу всіх змін і тенденцій розвитку «ризикових» підприємств та умов зовнішнього і внутрішнього середовища господарювання; 4) впровадження загальнодержавних програм, стратегій, доктрин, планів профілактики даного кримінального правопорушення; 5) правова пропаганда та правове виховання громадян, а також інформування громадськості про стан злочинності в державі; 6) удосконалення наявної

законодавчої бази, розроблення та прийняття нових законів, відомчих нормативно-правових актів (інструкцій, наказів, постанов), що регулюють економічні відносини та діяльність суб'єктів запобігання економічним злочинам; 7) негайне накладення арешту на поточні рахунки особи в банківських установах, яка вчинила правопорушення у сфері господарської діяльності, в результаті якого виникло майно, що є предметом кримінального правопорушення за ст. 209 КК України; 8) здійснення взаємодії суб'єктів фінансового моніторингу з органами НПУ, прокуратури, СБУ, БЕБ, НАБУ, ДБР, а також іншими органами державної влади України, органами правопорядку іноземних держав та міжнародними організаціями; 9) швидке узгодження та підписання меморандумів про стратегічне партнерство та обмін інформацією з зарубіжними країнами [додаток Б].

Отже, узагальнюючи результати дослідження, слід зазначити, що на загальносоціальному рівні запобігання потребують вирішення такі основні завдання: 1) удосконалення національного законодавства, зокрема шляхом підготовки пропозицій для внесення змін до нормативно-правових актів у сфері ПВК; 2) формування ефективної системи інституційного забезпечення запобігання; 3) боротьба з незаконною діяльністю організованих форм злочинності у сфері ВК; 4) інформаційно-аналітичне та наукове забезпечення системи запобігання; 6) залучення громадськості; 7) міжнародне співробітництво.

Реалізація даних завдань повинна ґрунтуватися на принципах законності, системності, комплексності, динамічності, плановості, послідовності, прозорості, підзвітності та наукової визначеності.

Виконання таких задач, дасть можливість: удосконалити національне законодавство та інші нормативно-правові акти, що регламентують засади державної політики у сфері запобігання вчиненню кримінального правопорушення, передбаченого ст. 209 КК України; імплементувати правові засади ЄС та інших країн, що успішно запобігають та протидіють ВК; привести наявне інституційне забезпечення у відповідність з рівнем поширення

економічної злочинності, мінімізації факторів, детермінуючих її виникнення; удосконалити та посилити антикорупційні заходи, спрямовані на нейтралізацію причин та умов, що зумовлюють діяльність як окремої особи кримінального правопорушника, так і осіб, що вчиняють ВК у складі організованих форм злочинності; удосконалити міжнародну співпрацю органів, які здійснюють боротьбу з легалізацією (відмиванням) незаконного майна; забезпечити дотримання прав громадян і юридичних осіб під час здійснення заходів запобігання; запровадити єдині підходи та стандарти до професійної освіти та підготовки співробітників органів, які здійснюють ПВК; залучити до запобігання представників інших зацікавлених державних органів та інститутів громадянського суспільства; підвищити рівень поінформованості громадськості про небезпеку протиправних посягань у сфері ВК.

Отже, з огляду на викладене та аналіз специфіки кримінологічних причин і умов, що були проаналізовані у попередньому розділі дисертаційної роботи, і які впливають на зростання рівня злочинності у сфері легалізації майна, одержаного злочинним шляхом, можна виявити складність та інтегрованість системи загальносоціального запобігання. Ця інтегрованість виявляється через різноманітність суб’єктів, які займаються запобіганням, та широкий спектр заходів, спрямованих на досягнення цілей запобігання легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом, охоплюючи правові, процесуальні, організаційно-управлінські, інформаційні та технічні аспекти.

3.2. Спеціально-кримінологічні заходи запобігання легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом

Спеціально-кримінологічне та загальносоціальне запобігання взаємопов’язані між собою, спеціальне запобігання розширює та уточнює загальне, але заходи спеціальної профілактики обмежені в часі та застосовуються до конкретних компонентів. Воно базується на загальних

принципах та використовує профілактичні можливості загального суспільного розвитку.

О. М. Джужа вважає, що спеціально-кримінологічне запобігання злочинам у широкому розумінні включає в себе: 1) осмислене здійснення цієї форми запобіжної діяльності як функції; 2) взаємодію з елементами системи «по горизонталі» (взаємодія) і «по вертикалі» (підпорядкування); 3) неухильне виконання команд управляючого механізму системи; 4) вибір лінії поведінки відповідно до стану об'єкта профілактичного впливу [129, с. 63].

Вчені А. І. Долгов, В. М. Бурлаков та А. Ф. Зелінський визначають під спеціальним запобіганням злочинності систему впливу на процеси детермінації та причинності злочинності, які стосуються конкретних соціальних груп, сфер діяльності та об'єктів, що характеризуються підвищеною ймовірністю вчинення злочинів [151].

А. Е. Жалинський при розгляді структури спеціально-кримінологічного попередження, пропонує визначити наступні компоненти: мету, методи та вміння, організаційні форми заходів, умови та попереджувальний ефект. За його концепцією, спеціальні заходи для запобігання злочинів можна класифікувати за механізмом впливу на криміногенні фактори наступним чином: заходи-норми, заходи-команди (сигнали), заходи-дії [152, с. 158-161].

На нашу думку, подібні точки зору на проблему визначення сутності спеціально-кримінологічного запобігання варто враховувати й вони мають право на існування.

Під *спеціально-кримінологічним запобіганням легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом* пропонуємо розуміти комплексну діяльність суб'єктів фінансового моніторингу, інших державних органів, спрямовану на виявлення причин та умов вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 209 КК України та способів їх усунення, а також встановлення осіб, схильних до його вчинення.

В. В. Голіна висловлює думку, що запобігання злочинності на спеціально-кримінологічному рівні не обмежується простою сукупністю різних заходів, а

представляє собою складний комплекс спеціально розроблених заходів [153, с. 7].

Система заходів спеціально-кримінологічного запобігання розглядається як комплекс дій, спрямованих на виконання взаємопов'язаних завдань. Серед цих завдань можна виділити: моніторинг криміногенної ситуації в економічній сфері країни; вивчення зарубіжного досвіду у ПВК та врахування наукових досягнень з цього питання; планування та реалізація цільових, комплексних операцій для запобігання та припинення правопорушень у сфері економічної діяльності держави; передбачення, виявлення, розкриття та розслідування злочинів, пов'язаних з відмиванням доходів, отриманих злочинним шляхом; аналіз ефективності проведених заходів та усунення причин і умов цього виду злочинності, публікація результатів у медіа; формування в суспільстві правослухняної свідомості і поведінки, а також негативного ставлення до легалізації «брудних» доходів [154, с. 193].

До основних учасників, які активно займаються запобіжною діяльністю, належать, передусім, правоохоронні органи. Згідно з Конституцією, ці органи забезпечують державну безпеку України, підтримують правопорядок та ведуть боротьбу зі злочинністю [155, с. 78-84].

У законодавстві України відсутній чіткий перелік державних органів, які мають статус правоохоронних. ЗУ «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» надає лише обмежений перелік органів, що вважаються правоохоронними за його положеннями [156]. Водночас, ряд підзаконних нормативно-правових актів містять неповні списки таких органів. Таким чином, серед державних органів в Україні, або їх структурних підрозділів, які здійснюють правоохоронні функції, можна визначити такі: прокуратура, поліція, судові органи, органи служби безпеки, антикорупційні органи, БЕБ, ДБР, інші.

Цей перелік може змінюватися внаслідок утворення, ліквідації або реорганізації різних органів.

Розглядаючи питання протидії легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом, правоохоронні органи користуються такою законодавчою базою: Закон про ПВК/ФТ від 06 грудня 2019 року [10], ЗУ від 02 липня 2015 року № 580-VIII «Про Національну поліцію» [157], ЗУ від 18 лютого 1992 року№ 2135-XII «Про оперативно-розшукову діяльність» [158], ЗУ від 30 червня 1993 року № 3341-XII «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» [159], наказ МВС України від 07 липня 2017 року № 575 «Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні» [160], ЗУ «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14 жовтня 2014 року [161], ЗУ від 25 березня 1992 року № 2229-XII «Про службу безпеки України» [162], ЗУ від 28 січня 2021 року № 1150-IX «Про Бюро економічної безпеки України» [163], ЗУ від 12 листопада 2015 року №794-VIII «Про Державне бюро розслідувань» [164], ЗУ від 10 листопада 2015 року №772-VIII «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» [165], постанова КМУ «Про затвердження Положення про Державну службу фінансового моніторингу України» від 25 липня 2015 року [142] та інші.

Враховуючи предмет нашого дослідження, ми будемо акцентувати увагу на характеристиці спеціально-кримінлогічних заходів, які здійснюються здебільшого правоохоронними органами. До основних структур, які здійснюють спеціально-кримінологічне запобігання легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом, відносяться: ДСФМ, НПУ, СБУ, БЕБ, ДБР, НАБУ, НАЗК, АРМА, ДПС та інші.

Зважаючи на важливість цієї проблеми та з метою забезпечення економічної безпеки держави, підрозділи *НПУ* здійснюють наступні заходи:

- узагальнення інформації про виявлені схеми легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, з урахуванням набутого у

2019 – 2023 роках досвіду компетентних органів іноземних держав, фінансових, контролюючих і правоохоронних органів України для використання з метою запобігання вчиненню зазначених злочинів та доведення її до відома СПФМ шляхом розміщення на офіційному вебсайті ДСФМ;

- виявлення фактів надання представниками міжнародних терористичних організацій фінансової підтримки їх прихильникам на території України, зокрема за рахунок легалізованого майна, одержаного злочинним шляхом;
- виявлення представників незаконних збройних формувань, які діють на території іноземних держав, та припинення в Україні їх фінансової діяльності, спрямованої на протиправне одержання майна та його легалізацію;
- виявлення та припинення протиправної діяльності «конвертаційних центрів» і підприємств, діяльність яких має ознаки фіктивності (зокрема з використанням механізмів «транзиту», «скруток» та «зустрічних потоків»), задіяних у відмиванні майна, або ФТ, а також здійснення заходів з припинення їх діяльності;
- виявлення злочинів, пов’язаних з комп’ютерними системами і даними (кіберзлочинів), ВА та відмиванні майна, одержаних унаслідок учинення таких злочинів;
- заходи із забезпечення реалізації Плану дій щодо вдосконалення національної системи фінансового моніторингу за результатами п’ятого раунду взаємної оцінки України Комітетом експертів Ради Європи з оцінки заходів протидії відмиванню майну та ФТ (MONEYVAL);
- забезпечення організації взаємодії та інформаційного обміну з відповідними органами іноземних держав і міжнародними організаціями, діяльність яких спрямована на протидії відмиванню майну, одержаного злочинним шляхом [166].

У 2022 році в 1036 кримінальних провадженнях за ст. 209 КК України досудове розслідування здійснювалось органами НПУ, 131 особі повідомлено про підозру, 97 обвинувальних актів направлено до суду. Установлена вартість

легалізованого майна, одержаного злочинним шляхом (за обвинувальними актами) становить 334 615,226 тис грн. Накладено арешт на майно на суму 53 178,649 тис грн [167].

У провадженні слідчих підрозділів НПУ протягом 2023 року перебувало 1547 кримінальних проваджень за ст. 209 КК України. Досудове розслідування у 273 кримінальних провадженнях закінчено, з яких 199 направлено до суду з обвинувальними актами щодо 265 осіб.

Протягом 2022 року здійснено розслідування 59 кримінальних проваджень щодо легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, фінансування тероризму, розповсюдження зброї масового знищення, учинених ОГ і ЗО. 63 особам повідомлено про підозру, 27 обвинувальних актів направлено до суду. Установлена вартість легалізованого майна, одержаного злочинним шляхом (за обвинувальними актами) становить 75 662,846 тис грн. Накладено арешт на майно на загальну суму 48 004,829 тис грн. Виявлено організованих груп та злочинних організацій – 21.

Протягом 2023 року здійснено розслідування 92 кримінальних проваджень щодо легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, фінансування тероризму, розповсюдження зброї масового знищення, учинених ОГ і ЗО. 106 особам повідомлено про підозру, 54 обвинувальні акти направлено до суду. Установлена вартість легалізованого майна, одержаного злочинним шляхом (за обвинувальними актами) становить 147341,036 тис грн. Накладено арешт на майно на загальну суму 6800 тис. грн. Виявлено організованих груп та злочинних організацій – 41.

За результатами роботи Міжвідомчої робочої групи, яка була створена відповідно до наказу № 248 Генерального прокурора 11 листопада 2022 року, до складу учасників якої входять очільники ОГП, МВС, Міністерства юстиції, ДБР, СБУ, НПУ, БЕБ, Державної прикордонної служби, Державної митної служби, а також представники ОГП, КМУ, експерт Центру політико-правових реформ, міжнародні експерти від КМЄС, проєкту ЄС «PRAVO-JUSTICE», Офісу Ради Європи в Україні, відділу з правоохоронних питань Посольства

США в Україні, Міжнародної організації права розвитку (IDLO), указом Президента України від 11 травня 2023 року № 273/2023 схвалено комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023 – 2027 роки. План закріплює концепцію проведення реформ у сфері діяльності органів правопорядку та прокуратури, що дадуть змогу вирішити низку проблемних питань, а саме: надмірну тривалість досудового розслідування внаслідок перевантаження та подекуди неефективності органів досудового розслідування й прокуратури, нечіткість у розмежуванні компетенції та повноважень різних органів правопорядку, дублювання їхніх функцій, наявність корупційних ризиків у діяльності органів правопорядку та прокуратури, недосконалість механізмів призначення на посади й просування по службі, а також позитивно вплинуть на подальшу гармонізацію кримінального та кримінального процесуального законодавства України зі стандартами ЄС [168].

Комплексний стратегічний план застосовується, зокрема, до органів прокуратури, МВС, НПУ, Державної прикордонної служби України, ДБР, БЕБ, СБУ та Державної митної служби України.

СБУ вживаються системні заходи із недопущення втрат державного бюджету та блокування роботи осіб, причетних до схем, пов’язаних з легалізацією (відмиванням) майна, одержаного злочинним шляхом.

Безумовно, в рамках співпраці між правоохоронними органами та фінансовими установами вживаються заходи для посилення контролю над банками та іншими фінансовими установами, що виконують функції первинного фінансового моніторингу. Особлива увага зосереджена на беззаперечному виконанні Закону про ПВК/ФТ щодо організації внутрішнього фінансового моніторингу, своєчасному поданні ДСФМ та відповідним органам інформації про фінансові операції, які обов’язково підлягають фінансовому моніторингу.

Варто зазначити, що на виконання п. 7 розділу X «Прикінцеві та перехідні положення» Закону про ПВК/ФТ, підпункту 5 п. 4 Положення про

Міністерство фінансів України, затвердженого постановою КМУ від 20 серпня 2014 року № 375, та з метою визначення порядку надання ДСФМ узагальнених матеріалів СБУ та їх розгляду наказом Міністерства фінансів України та СБУ від 14 липня 2021 року № 394/237 затверджено порядок надання ДСФМ СБУ узагальнених (додаткових узагальнених) матеріалів та отримання ДСФМ інформації про хід їх розгляду [169].

БЕБ створено у 2021 році як єдиний орган державної влади, відповідальний за боротьбу з економічними злочинами. Одним із основних заходів БЕБ є ефективне виявлення ризиків економічній безпеці держави, їх оцінювання, встановлення ступеня небезпеки для економіки, визначення спроможності ефективно реагувати на такі ризики, а також розроблення й вжиття заходів щодо їх мінімізації та/або усунення. Відповідно до п. 6 ч. 1 ст. 2 Закону «Про Бюро економічної безпеки України» ризик – це загроза, що ідентифікується в бюджетній, податковій, митній, грошово-кредитній або інвестиційній сфері, вплив якої призводить до тінізації економіки та послаблення економічної безпеки держави [163].

Важливим напрямом аналітичної діяльності БЕБ є протидія приховуванню незаконно отриманих прибутків та подальшої їх легалізації, які незаконно виводяться/переміщуються особами резидентами та нерезидентами за межі України.

Крім того, БЕБ у співпраці із ДПС, НАЗК, АРМА та ДСФМ вживаються заходи щодо виявлення та накладення арешту на активи фізичних осіб громадян України на території іноземних держав, доходи яких не підтверджено на території України.

Наказом БЕБ від 01 лютого 2023 року № 36 затверджено порядок застосування ризик-орієнтованого підходу. Ризик-орієнтовний підхід передбачає: 1) виявлення, оцінювання (повторне оцінювання) та визначення ризиків вчинення кримінальних правопорушень у сфері економіки; 2) вжиття заходів щодо управління ризиками; 3) періодичну фіксацію результатів

застосування ризик-орієнтованого підходу; 4) підтримання в актуальному стані інформації щодо оцінки ризиків [170].

ДБР системно протидіє легалізації незаконного майна високопосадовців і представників «злочинних еліт». Відповідно до ЗУ «Про Державне бюро розслідувань» ДБР у межах компетенції вирішує завдання із запобігання, виявлення, припинення, розкриття і розслідування кримінальних правопорушень, вчинених: 1) високопосадовцями: Президент України, повноваження якого припинено; Прем'єр-міністр України; члени КМУ; народні депутати України; Голова НБУ, його перший заступник та заступник тощо; 2) суддями та правоохоронцями: працівники прокуратури, Національної поліції України, СБУ тощо; 3) особами, які вчинили військові злочини, крім передбачених ст. 422 КК України (розголошення відомостей військового характеру, що становлять державну таємницю, або втрата документів чи матеріалів, що містять такі відомості).

На виконання п. 7 розділу X «Прикінцеві та перехідні положення» Закону про ПВК/ФТ, підпункту 5 п. 4 Положення про Міністерство фінансів України, затвердженого постановою КМУ від 20 серпня 2014 року № 375, та з метою визначення порядку надання ДСФМ узагальнених матеріалів ДБР та їх розгляду наказом Міністерства фінансів України та ДБР від 31 грудня 2020 року № 836/888 затверджено порядок надання ДСФМ ДБР узагальнених (додаткових узагальнених) матеріалів та отримання ДСФМ інформації про хід їх розгляду. Таким чином працівники Держфінмоніторингу та ДБР в установленому законодавством порядку беруть участь у вжитті заходів у сфері ПВК/ФТ.

Крім того, стратегічною програмою діяльності ДБР на 2022 – 2026 роки визначено основні вектори руху, пріоритетні завдання органу на найближчі п'ять років, сформовано розуміння працівників ДБР щодо шляхів раціонального розподілу наявних ресурсів та заходів, яких необхідно вжити для успішного виконання його місії, а також про готовність до конструктивної співпраці з партнерами [171].

НАБУ. Відповідно до Стратегії розвитку НАБУ на 2021 – 2023 роки Міжнародна та міжвідомча співпраця є одним з ключових напрямків діяльності НАБУ. Це особливо актуально, оскільки особи, задіяні у корупційних схемах, часто використовують суб'єкти господарювання, зареєстровані в іноземних юрисдикціях. Такі компанії зазвичай є інструментом виведення коштів із України та подальшої їхньої легалізації. НАБУ скеровує запити в межах міжнародної правової допомоги для з'ясування обставин вчинення корупційних злочинів, встановлення кінцевих бенефіціарів таких структур та наявних в них активів за кордоном [172].

Завдяки налагодженню ефективної комунікації з іноземними правоохоронними органами вдалося реалізувати низку успішних операцій із викриття топ-корупціонерів. Вперше в історії України за сприяння Євроюсту створено міжнародну спільну слідчу групу між НАБУ та Спеціалізованою антикорупційною прокуратурою, Центральним антикорупційним бюро Польщі та Окружною прокуратурою міста Варшава [172].

На виконання п. 7 розділу X «Прикінцеві та перехідні положення» Закону про ПВК/ФТ, підпункту 5 п. 4 Положення про Міністерство фінансів України, затвердженого постановою КМУ від 20 серпня 2014 року № 375, та з метою визначення порядку надання ДСФМ узагальнених матеріалів НАБУ та їх розгляду наказом Міністерства фінансів України та НАБУ від 03 березня 2021 року № 144/32 затверджено порядок надання ДСФМ НАБУ узагальнених (додаткових узагальнених) матеріалів та отримання ДСФМ інформації про хід їх розгляду [173].

НАЗК реалізує державну політику у сфері ПВК. Зокрема, НАЗК на постійній основі проводиться моніторинг рівня, способу життя публічного службовця, насамперед, щодо наявного у нього та членів сім'ї майна й одержаними ними доходів згідно з декларацією.

Моніторинг способу життя суб'єктів декларування не є за своїм сутнісним змістом слідчим (розшуковим) заходом, а тому не передбачає надмірного втручання у реалізацію права на особисте та сімейне життя.

Положення про те, що Національне агентство здійснює «вибірковий моніторинг», жодним чином не зумовлює будь-якої дискримінації чи порушення принципу рівності громадян, адже такий моніторинг здійснюється лише у тих випадках, коли наявні для цього підстави, встановлені ч. 2 ст. 51 ЗУ «Про запобігання корупції». При цьому Національне агентство не наділене будь-якою дискрецією у цьому питанні [174].

Так, до прикладу, НАЗК у липні 2020 року розпочато моніторинг способу життя 47 високопосадовців, матеріали щодо 7 з яких були передані для проведення повної перевірки декларацій, оскільки було встановлено невідповідність рівня життя посадовців задекларованому ними майну і доходам.

ОГП. Наказом Генерального прокурора від 08 лютого 2021 року № 28 затверджено порядок координації діяльності правоохоронних органів у сфері протидії злочинності [175]. Відповідно до п. 6 наказу завданнями координації є наступні:

- розробка та впровадження у діяльність правоохоронних органів та органів прокуратури пріоритетів кримінально-правової політики, сучасних підходів до протидії злочинності;

- визначення основних напрямів та проблем у правозастосовній і правоохоронній діяльності щодо запобігання та протидії злочинності на основі аналізу її структури, динаміки та прогнозування тенденцій, підготовка пропозицій щодо шляхів вирішення відповідних проблем із метою сприяння у виконанні завдань кримінального провадження;

- розробка, узгодження і реалізація спільних заходів, спрямованих на запобігання, виявлення, розкриття, припинення та розслідування кримінальних правопорушень, причин та умов, які сприяли їх вчиненню;

- підготовка пропозицій щодо вдосконалення законодавства у сфері протидії злочинності.

Відповідно до статті 214 КПК України [176] , ст. 1 ЗУ «Про державну статистику» [177], Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань,

порядок його формування та ведення, затвердженого наказом Генерального прокурора від 30 червня 2020 року № 298 [178], з метою забезпечення єдиного обліку даних про кримінальні правопорушення щодо легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, фінансування тероризму, розповсюдження зброї масового знищення, осіб, що їх вчинили, та рух кримінальних проваджень, керуючись статтями 8, 9, 25 ЗУ «Про прокуратуру» [179] наказом ОГП від 29 червня 2022 року № 110 [180] затверджено звітність за формою № 1-ЛФТ «Звіт про результати розслідування кримінальних проваджень про кримінальні правопорушення щодо легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, фінансування тероризму, розповсюдження зброї масового знищення». Даний звіт є адміністративною звітністю, яка формується автоматично органами прокуратури щороку загалом по державі та регіону на підставі відомостей, внесених реєстраторами до Єдиного реєстру досудових розслідувань (ЄРДР).

Протягом 2023 року до ЄРДР внесено 2468 кримінальних проваджень за ст. 209 КК України, в яких в подальшому 328 особам повідомлено про підозру, 240 обвинувальних актів направлено до суду. Установлена вартість легалізованого майна, одержаного злочинним шляхом (за обвинувальними актами) на суму 2 998 279,27 тис грн. Накладено арешт на майно на суму 52 391,221 тис грн.

Крім того, 11 серпня 2023 року генеральним прокурором підписано концепцію проєкту «Прокурор Громади» [181] та визначено наступні основні завдання: 1) аналіз причин злочинності, вдосконалення шляхів протидії злочинам; 2) запровадження людиноцентричного підходу в роботі; 3) збір інформації про потреби і запити громади; 4) розробка комплексних механізмів для посилення безпеки громади спільно з місцевою владою, поліцією та іншими зацікавленими органами чи організаціями; 5) взаємодія з громадськими організаціями та медіа; 6) змістовніше інформування про результати роботи.

Реалізація концепції забезпечуватиметься завдяки ефективній взаємодії між такими зацікавленими сторонами: органи місцевого самоврядування;

місцеві державні адміністрації; органи виконавчої влади та правопорядку (Національна поліція, Міністерство освіти, Міністерство юстиції, Міністерство соціальної політики); інститути громадянського суспільства та інші представники громади (ГО та ініціативи, в т.ч. ветеранські та волонтерські; асоціації, які об'єднують представників громад); незалежні національні та міжнародні інституції (міжнародні партнери України, Рада бізнес-омбудсмена, бізнес-асоціації).

Завдяки такій співпраці будуть сформовані адаптивні безпекові стратегії, які враховуватимуть особливості кожного регіону чи окремої громади.

З метою забезпечення координаційної діяльності правоохоронних та інших державних органів щодо ефективного розслідування кримінальних правопорушень, внаслідок вчинення яких отримано незаконне майно, з урахуванням висновків, викладених у звіті експертів MONEYVAL за результатами 5-го раунду оцінки заходів протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму, керуючись ст. 9 ЗУ «Про прокуратуру» наказом Генерального прокурора від 08 листопада 2023 року № 305 створено міжвідомчу робочу групу з питань забезпечення протидії кримінальним правопорушенням, передбаченим ст. 209 КК України, зокрема шляхом повноти кримінально-правової кваліфікації діянь, пов'язаних з одержанням незаконних доходів, унаслідок вчинення корисливих злочинів.

АРМА здійснює заходи з виявлення та розшуку активів за зверненнями правоохоронних органів в рамках кримінальних проваджень щодо розслідування злочинів у сфері ВК. Щодо законодавчого забезпечення процедур виявлення та розшуку активів, які можуть бути арештовані в рамках кримінального провадження, АРМА регламентує необхідну співпрацю з усіма правоохоронними органами.

Наказом АРМА, НАБУ, ОГП, СБУ, МВС, Міністерства фінансів України від 20 жовтня 2017 року №115/197-о/297/586/869/857, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 02 листопада 2017 року № 1342/31210, затверджено Порядок взаємодії при розгляді звернень органів, що здійснюють

досудове розслідування, прокуратури та виконанні запитів іноземних держав щодо виявлення та розшуку активів [182].

Наказом АРМА, ДБР від 26 квітня 2021 року № 151/262, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 14 травня 2021 року за № 642/36264, затверджено Порядок взаємодії АРМА і ДБР щодо виявлення та розшуку активів [183].

Наказом АРМА, ДБР від 27 жовтня 2021 року № 420/570, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 15 листопада 2021 року за № 1497/37119, затверджено Порядок взаємодії при розгляді АРМА звернень ДБР щодо активів, на які може бути накладено арешт у справі про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави [184].

Наказом АРМА, БЕБ від 22 лютого 2022 року № 54/50, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 11 травня 2022 року за № 507/37843, затверджено Порядок взаємодії АРМА і БЕБ щодо виявлення та розшуку активів [185].

Крім того, з метою забезпечення виконання звернень ОГП щодо виявлення та розшуку активів відповідно до частини першої статті 568 КПК України наказом АРМА, ОГП від 24 травня 2022 року № 75/81, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 30 травня 2022 року за № 582/37918 затверджено Порядок взаємодії АРМА та ОГП щодо виявлення та розшуку активів в межах міжнародної правової допомоги при проведенні процесуальних дій [186].

Швидкий розвиток сучасних IT-технологій та загальне цифрове перетворення у практично усіх аспектах суспільного життя ставлять перед АРМА завдання активно впроваджувати передові підходи і технології для ефективного виявлення та розшуку активів.

Віртуальні активи, зокрема криптовалюта, знаходять все більше застосування у злочинній діяльності, включаючи операції, спрямовані на легалізацію та відмивання майна.

Повністю масштабна війна в Україні вплинула на розвиток світового ринку криптовалюти. Зацікавленість великих корпорацій та малих приватних

інвесторів в вигідне вкладання капіталу збільшило зацікавленість у ВА, зумовивши високий рівень використання їх злочинцями та шахраями.

Враховуючи поточні тенденції, у 2022 році АРМА розпочала взаємодію з провідними світовими криптовалютними біржами з метою обміну інформацією, яка може бути корисною при виявленні та розшуку активів.

Національне агентство налагодило канали комунікації та взаємодії з провідними криптобіржами, що створило можливість отримання ідентифікаційних даних власника криптовалютного гаманця. Ці дані включають такі аспекти, як особистий документ, електронна адреса, IP-адреса, назва та IMEI пристрою, з якого здійснюється вхід до облікового запису криптовалютної біржі, інформація про проведені операції, наявність інших криптовалютних гаманців та банківських рахунків для поповнення гаманців, а також номери рахунків для виведення коштів та інше.

Крім того, співпраця з криптовалютними біржами дозволяє додатково підтверджувати факти існування цифрових і ВА у фігурантів кримінальних проваджень та сприяє підвищенню ефективності взаємодії з правоохоронними органами щодо надання додаткової інформації для накладення арешту на виявлені криптовалютні активи.

З другої половини 2022 по 16 жовтня 2023 років працівники АРМА виявили та розшукали ВА фігурантів кримінальних проваджень на орієнтовну суму 223 531 USDT (стейблкойн, прив’язаний до долара США, що гарантує, що його вартість залишається стабільною та дорівнює одному долару США). За той самий період АРМА спрямувало на адреси криптовалютних бірж понад 19 запитів [187].

Водночас АРМА, Кіберполіцією, СБУ та ДБР планується розробка порядку управління арештованими цифровими активами, зокрема криптовалютами. Ініційовано перед ОГП створення первинного законодавчого підґрунтя для управління ВА у вигляді юстованого спільного наказу (методичної інструкції) РНБО, ГПУ, АРМА, ДКП, СБУ та ДБР, який має врегулювати питання управлінських ризиків і збереження вартості волатильних

криптоактивів (Bitcoin та інших), що становить для АРМА особливий інтерес у рамках дискреції Агентства зберігати економічну цінність арештованих активів.

В Україні досі не набрав чинності закон № 2074-IX «Про віртуальні активи», який ВРУ ухвалила у лютому 2022 року, тому повноцінної легалізації ринку цифрових валют не відбулося. Робота над оновленим законопроєктом про ВА триває та очікується, що регулювання в Україні, яке розповсюдиться і на криптогалузь, буде побудоване на європейських нормах MiCA [187].

Варто зазначити, що постановою КМУ від 04 березня 2023 року № 220 затверджено Державну антикорупційну програму на 2023 – 2025 роки в якій проблемою 3.3.3. визначено, що законодавство, яке регулює діяльність АРМА, містить значну кількість прогалин та корупційних ризиків. Низька результативність процесів передачі в управління АРМА активів для збереження їх економічної вартості, а також процесів запобігання та протидії легалізації коштів, одержаних злочинним шляхом [188].

В програмі мова йде також про те, що співпраця та координація зусиль АРМА, Держфінмоніторингу, органів досудового розслідування та прокуратури не мають системного та оперативного характеру, що уповільнює виявлення, розшук та убезпечення активів, які можуть бути доказом або предметом конфіскації/спеціальної конфіскації від приховування.

Крім того, значною проблемою для національних компетентних органів є відсутність Єдиного реєстру рахунків фізичних/юридичних осіб та індивідуальних банківських сейфів відповідно до європейських стандартів та найкращих практик. Це ускладнює оперативне виявлення активів та проведення фінансових розслідувань. Розпочато цифровізацію процесів обміну інформацією з питань фінансового моніторингу, який слід продовжувати. ПВК матиме вищу ефективність завдяки системному запровадженню заходів, визначених за результатами національної оцінки ризиків [188].

Ще одним суб’єктом спеціально-кримінологічного запобігання ВК є ДПС, а саме – *Департамент запобігання фінансовим операціям, пов’язаним з*

легалізацією доходів, одержаних злочинним шляхом, основними завданнями якого є: 1) участь у реалізації та вдосконаленні комплексної Системи ПВК/ФТ через виконання ЗУ, указів та доручень Президента України, постанов ВРУ, актів КМУ, інших нормативно-правових актів та розпорядчих документів ДПС; 2) організація роботи в органах ДПС щодо виявлення, аналізу та перевірки фінансових операцій, які можуть бути пов'язані з ВК або ФТ [189].

Крім того, суб'єктом здійснюється виявлення підозрілих фінансових операцій (участь у контрольно-перевірочній роботі, виявлення схем легалізації доходів, ухилення від сплати податків), написання аналітичних матеріалів (за самостійно виявленими матеріалами та за матеріалами правоохоронних органів), встановлення ймовірних сум збитків та легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, передача матеріалів до правоохоронних органів тощо. Так, у 2019 році виявлено 3203 ПФО, в 2020 – 4483. Складено 1135 аналітичних матеріалів з ознаками кримінальних правопорушень, у 2020 році – 1585. За ознаками ст. 209 КК України за 2019 – 2020 роки складено 554 дослідження. Прийнято рішень за аналітичними матеріалами (зареєстровано/приєднано до кримінальних проваджень) у 2019 році – 826, у 2020 році – 1237. За власною ініціативою (на основі своїх аналітичних даних) складено 512 досліджень.

Протягом 2021 року Департаментом підготовлено 900 досліджень, що стали основою для кримінальних проваджень і визначення збитків, які були завдані державі внаслідок протиправної діяльності.

Досліджувана сума легалізованих коштів за 2021 рік склала 3,8 млрд грн, загальна сума збитків – 4,2 млрд грн [190].

Також звертаємо увагу, що ДСФМ на постійній основі надсилаються матеріали до правоохоронних органів, які сприяють запобіганню кримінальному правопорушенню за ст. 209 КК України на різних стадіях його вчинення, та в окремих випадках є підставою для порушення кримінальних проваджень (див. рисунок 2.9).

Рисунок 2.9

Враховуючи, що відмивання незаконно одержаного майна має міжнародний характер, провідну роль у запобіганні даному кримінальному правопорушенню відведено заходам щодо обміну інформацією про валютні операції. Проблеми у роботі правоохоронних органів у цьому напрямі виникають у зв’язку з небажанням або неможливістю банківських установ та організацій спияти у цій діяльності. Доволі часто на практиці складаються прецеденти, що останні фактично не надають необхідну інформацію, мотивуючи це власним законодавством. Ця проблема є актуальною не лише щодо співробітництва з іноземними фінансовими організаціями, але й для організації даної роботи на національному рівні. Цей факт вказує на те, що правоохоронним органам складніше виявити та запобігти даному кримінальному правопорушенню на стадії готування або замаху.

Досить ефективному запобіганню незаконного майна може сприяти моніторинг рахунків та операцій, які проводяться банківськими установами. Від якості цього моніторингу залежить результативність запобіжної діяльності, а також кількість виявлених підозрілих фінансових операцій.

Проведеним аналізом та враховуючи зазначене вище, встановлено, що в Україні система взаємодії суб'єктів, що здійснюють запобігання у сфері ВК досить налагоджена (підтверджено опитуванням, 92%).

Така співпраця полягає у: спільній підготовці та поданні до органів влади країни узагальненої інформації про стан криміногенної ситуації, пропозицій про заходи щодо її поліпшення (24,6%), взаємному інформуванні правоохоронними органами один одного про виявлені ними в процесі здійснення своїх функцій причини та умови, що сприяють легалізації майна (29,7%), розробці та поданні до проєктів державних програм боротьби із злочинністю погоджених пропозицій з питань профілактики кримінального правопорушення за ст. 209 КК України, в тому числі загальної профілактики (10,3%), підготовці та внесенні до відповідних інстанцій, міністерств і відомств спільних пропозицій про усунення причин і умов, що сприяють вчиненню легалізації майна (12,6%), проведенні спільних засідань колегій міністерств і відомств, що взаємодіють, оперативних нарад керівників структурних підрозділів з метою розгляду найбільш проблемних питань з запобігання відмиванню майна, а також прийняття погоджених рішень щодо ефективної реалізації державних програм з профілактики легалізації майна (21,1%) [додаток Б].

Проте, враховуючи сучасні тенденції економічної злочинності, слід на постійній основі удосконалювати таку взаємодію, оскільки при швидкій та якісній узгодженості дій, результати роботи будуть ефективнішими, буде досягнута мета та цілі щодо запобігання відмиванню злочинного майна, викриття таких фактів, їх розслідування та притягнення до відповідальності винних, що сприятиме зниженню рівня злочинності як загалом, так і в сфері ВК. Окрім цього, слід налагодити про взаємодію з громадськістю, медіа та іншими зацікавленими інституціями.

Разом з тим, пропонуємо для удосконалення системи запобігання відмиванню незаконно одержаного майна створити спільну базу даних зареєстрованих фактів вчинення підозрілих фінансових операцій, які

потребують негайної перевірки, а також факти, за якими порушені кримінальні провадження або ухвалені судові рішення.

Доцільно також створити електронну картотеку, яка у взаємозв'язку з розробленим Мінцифрою застосунком «Дія», відомчими базами МВС, НПУ, Державною міграційною службою, ДПС та іншими, міститеме повну інформацію (анкетні дані, наявність рухомого та нерухомого майна, транспортних засобів, об'єктів оподаткування, доходів, інше) щодо фізичних та юридичних осіб, діяльність яких є, була, або може бути ризиковою (підозрілою).

Отже, досліджуючи спеціально-кримінологічне запобігання відмиванню майна, одержаного злочинним шляхом, можна стверджувати про тісний двосторонній взаємозв'язок із загальносоціальними заходами. Заходи загальносоціального характеру є основою для впровадження спеціально-кримінологічних заходів, а останні, у свою чергу, взаємодіють з першими, розширюючи та уточнюючи їх суть.

Навіть при удосконаленні спеціально-кримінологічних заходів щодо легалізації майна, отриманого злочинним шляхом, їх реальна ефективність не завжди означає досягнення цілей запобігання цьому виду кримінального правопорушення. Особи, які вчиняють відмивання, адаптуються до сучасних умов і заходів запобігання злочинності, що вимагає систематичного дослідження цих взаємодіючих процесів.

На сучасному етапі ключовими напрямами запобігання кримінальному правопорушенню за ст. 209 КК України є: проведення профілактичних заходів за участю всіх зацікавлених структур державної влади; вдосконалення законодавчого регулювання та нормативної бази; розробка та впровадження наукового підґрунтя і новітніх технологій у сфері запобігання економічним злочинам; ефективне використання можливостей міжнародного співробітництва.

3.3. Удосконалення національної системи заходів запобігання легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом

Сьогодні необхідність впровадження змін, модифікацій і нововведень у функціонуванні організаційно-правових і практичних аспектів діяльності суб'єктів, що забезпечують запобігання легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом, зумовлені як потребами підвищення її ефективності, так і впливом умов воєнного стану. Питання адаптації чинних нормативно-правових актів у сфері легалізації незаконно отриманого майна до сучасних реалій залишається актуальним та невирішеним.

Як правильно відзначив В. О. Навроцький, проблема тлумачення та використання норм, призначених для воєнного періоду, а також їхнє вдосконалення, довгий час не вважались пріоритетними [191, с. 37] .

М. І. Хавронюк зауважує, що на початок повномасштабного вторгнення можна віднести низку прогалин у законодавстві України. Ці прогалини включають недосконалість нормативно-правових актів, які застосовуються в умовах війни, несумісність окремих норм з міжнародними стандартами, перебільшення юридичної відповідальності за певні дії та відсутність спеціалізованих елементів у системі кримінальної юстиції [192, с. 251].

Удосконалення нормативно-правового регулювання щодо легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, зазнало викликів у зв'язку з новою фазою проблем, що виникли внаслідок поточних подій, пов'язаних із повномасштабним вторгненням росії в Україну. Адже попередження, своєчасне виявлення і запобігання зовнішнім та внутрішнім загрозам державній безпеці України, зокрема проведення заходів із метою протидії виведенню коштів до країни-агресора стали першочерговими для української держави.

Як вже зазначалось, сьогодні в Україні наявна система органів, суб'єктів фінансового моніторингу, які здійснюють свої повноваження у відповідності до Закону про ПВК/ФТ та КК України. Разом з тим, у розділі 1 нами зазначено про нову редакцію ст. 209 з відповідними змінами, які, на нашу думку, мають певні

розбіжності та колізії з законом, що в свою чергу може ускладнювати ефективне застосування нормативно-правових актів в практичній діяльності.

Мова йде, зокрема, про заміну терміну «доходи» на «майно» у назві статті 209 КК України (в редакції статті відповідно до Закону про ПВК/ФТ). Така заміна обгрунтована тим, що визначення терміну «майно», яке міститься в Цивільному кодексі, є ширшим поняттям і включає в себе поняття терміну «дохід».

Однак, звертаємо увагу, що в Законі про ПВК/ФТ як і у заголовку, так і в тексті, продовжується застосування терміну «доходи». Ми вважаємо, що це може створювати певну неоднозначність та розбіжності в інтерпретації, особливо в контексті правового регулювання. У зв'язку з цим, пропонується вважати за доцільне використання уніфікованого терміну, та здійснити заміну поняття «доходи» на «майно».

Аргументи за таку заміну можуть бути наступними.

1) прецизія термінології: використання терміну «майно» у контексті законодавства про легалізацію може забезпечити більшу точність і чіткість. «Майно» являє собою більш широке поняття, що включає в себе різноманітні об'єкти, такі як грошові кошти, нерухомість, цінні папери тощо. Така зміна дозволить враховувати різноманітні джерела доходів і уникати неоднозначностей в тлумаченні закону;

2) уніфікація термінології: заміна терміну «доходи» на «майно» сприятиме уніфікації термінологічних визначень у законодавстві. Це спростить розуміння та застосування закону як для фахівців, так і для громадян;

3) відповідність міжнародним стандартам: застосування терміну «майно» може забезпечити відповідність українського законодавства міжнародним стандартам у сфері боротьби з легалізацією. Багато міжнародних документів та угод використовують термін «майно» для опису активів, які можуть бути предметом легалізації. Наприклад, у Конвенції ООН проти корупції (2003 рік): термін «майно» використовується для опису активів, що

можуть бути предметом корупції та легалізації незаконно отриманих коштів [193].

Разом з тим, пропонуємо власне визначення *«майно, одержане злочинним шляхом»* до Закону про ПВК/ФТ– це комплекс об'єктів, що складається з речей, майнових прав та обов'язків, які були прямо або опосередковано набуті в результаті вчинення кримінального правопорушення, незалежно від їх матеріальної вартості. Ми вважаємо, що дане визначення є важливим в правовому аспекті, оскільки сприятиме більш ефективному забезпеченню виконання заходів, зокрема щодо виявлення, конфіскації такого майна, а також покарання осіб, які його незаконно отримали та легалізували.

Враховуючи зазначене, пропонуємо виключити наявний підпункт 23 «доходи, одержані злочинним шляхом» пункту 1 ст. 1 «Визначення термінів» Закону про ПВК/ФТ та відповідно додати підпункт 33 щодо наведеного вище визначення «майно, одержане злочинним шляхом».

Крім того, пропонуємо внести відповідні термінологічні зміни до назви Закону про ПВК/ФТ – ЗУ «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) *майна*, одержаного злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», а також по тексту здійснити заміну *«доходи»* на *«майно»*. Дані уточнення забезпечать більш чітке розуміння цілей та сфери застосування Закону. Крім того, використання терміну «майно» визначить та законодавчо закріпить більш ширший спектр майнових об'єктів, які є предметом легалізації (відмивання).

Водночас, доцільно внести зміни і до ст. 209-1 КК України щодо термінології, зокрема, замінити термін «доходи» на «майно», для узгодження з зазначеними нами змінами в Законі про ПВК/ФТ.

Зазначимо, що в подальшому також мають бути відображені відповідні зміни в інших нормативно-правових актах, які стосуються контролю за легалізацією майна, фінансуванням тероризму та поширенням зброї масового знищення. Приведення таких актів у відповідність до Закону є важливим

кроком для забезпечення юридичної узгодженості в системі правового регулювання даного негативного явища.

Крім того, проаналізувавши норми Закону про ПВК/ФТ слід зауважити про відсутність чітких визначень для термінів *«запобігання»* та *«протидія»*. Тому пропонуємо внести зміни до ст. 1 «Визначення термінів» зазначеного закону та викласти їх у наступній редакції:

- *запобігання* – це система заходів, що здійснюється уповноваженими суб'єктами фінансового моніторингу, спрямованих на виявлення та усунення причин, умов і наслідків протиправної діяльності щодо незаконного отримання майна, його подальшого використання, а також на попередження фінансування терористичних активностей та поширення зброї масового знищення, з метою забезпечення фінансової стійкості та безпеки держави;
- *протидія* – це система заходів, що здійснюється уповноваженими суб'єктами фінансового моніторингу, спрямованих на припинення відмивання незаконно здобутого майна, блокування фінансування терористичних дій та поширення зброї масового знищення, а також на належне розслідування таких фактів, притягнення до кримінальної відповідальності правопорушників відповідно до національно-правових норм і міжнародних стандартів.

Звертаємо також увагу на те, що в Законі про ПВК/ФТ відсутній окремий розділ, присвячений важливому аспекту – «Запобігання та протидія легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом», який містив би перелік заходів, що здійснюються СПФМ та суб'єктами державного фінансового моніторингу. Водночас, нами виявлено, що в II розділі «Система фінансового моніторингу» окремі пункти статтей щодо завдань, обов'язків та прав суб'єктів запобігання та протидії (ст. 8, 18) містять заходи, про які не зазначено в назві розділу в загальному та статтей зокрема. Таким чином, зазначена прогалина в законодавчому акті, на нашу думку, потребує впровадження додаткового розділу з систематизацією таких заходів.

Пропонується внести відповідні зміни до вказаного закону, а саме доповнити його окремим розділом *«Заходи запобігання та протидії»*,

розмежувавши окремі пункти ст. 8 та 18, які в подальшому виключити з зазначених статей, адже вони не стосуються завдань, обов'язків та прав суб'єктів запобігання та протидії. На основі виокремлених пунктів та підпунктів сформувати зазначений розділ [додаток Е].

Крім того, під час проведеного нами аналізу кримінальних проваджень з'ясовано, що непрозора структура власності юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань, відсутність достовірної інформації про структуру власності та інформації про КБВ власників компаній в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань створює труднощі для суб'єктів під час запобігання та протидії кримінальному правопорушенню, передбаченому ст. 209 КК України (12,4%) [додаток А].

Структура власності та легалізація (відмивання) незаконно отриманого майна пов'язані з механізмами володіння та контролю над самим майном, а також процесами його перетворення у легальні, офіційно визнані активи. Вона може бути різноманітною в залежності від типу організації. Наприклад, у корпораціях структура власності відображається через акціонерів, які володіють певною кількістю акцій компанії. У партнерствах чи товариствах структура власності може бути представлена пайовими частками, які належать кожному партнеру чи учаснику. Тобто, для організацій та економічних суб'єктів ця структура є важливим аспектом в управлінні та прийнятті стратегічних рішень.

Таким чином, з метою удосконалення заходів щодо виявлення непрозорої структури власності, нами розроблено окремий розділ методичних рекомендацій, який містить схематичні зображення з поясненнями усієї структури власності України. Даний розділ має на меті полегшити розуміння потенційних схем легалізації (відмивання) майна, що надходить злочинним шляхом до нашої держави [додаток Д].

Система запобігання та протидії легалізації (відмиванню) майна, яке отримано злочинним шляхом, в рамках документів ООН, міжнародних

конвенцій, які були ратифіковані Україною, а також відповідно до стандартів FATF та аналогічних стандартів, що визнані ЄС, є необхідною складовою економічної безпеки сучасної держави. З урахуванням актуальності проблеми, з метою забезпечення економічної безпеки держави та на виконання вимог Закону про ПВК/ФТ нами розроблено проєкт Програми запобігання та протидії легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом в Україні, фінансуванню тероризму та розповсюдження зброї масового знищення, на період 2024 – 2029 роки [додаток В]. Основна увага програми зосереджена на запобіганні та протидії зростанню рівня криміногенної ситуації в Україні, офшоризації економічних відносин та «тінізації» національної економіки; використанню сучасних технологій інформаційного сектору, ВА з підвищеним рівнем анонімності та організацій, що не приносять прибутку, з метою відмивання майна; незаконному відтоку фінансового капіталу з держави, боротьбі з корупцією, проявам легалізації майна, одержаного злочинним шляхом в умовах військової агресії росії проти України тощо.

Також важливою умовою підвищення ефективності протидії кримінальному правопорушенню за ст. 209 КК України є фахова підготовка суб’єктів, що займаються запобіганням і протидією цьому явищу. Такі суб’єкти, які діють відповідно до законодавства та наділені повноваженнями, мають володіти правовими, фінансовими, технічними, аналітичними, комунікаційними, етичними знаннями та навичками, які дозволяють взаємодіяти з складною сферою фінансової безпеки та легалізації майна, забезпечуючи високий рівень ефективності та відповідальності у виконанні своїх завдань.

На нашу думку, такі суб’єкти можуть впроваджувати різні заходи та ініціативи для підвищення своєї ділової якості. Наведемо декілька ключових напрямків роботи, які можуть бути корисними для досягнення цієї мети:

1) навчання та підвищення кваліфікації, яке полягає в забезпеченні періодичного та систематичного навчання співробітників щодо сучасних

тенденцій легалізації (відмивання) незаконно одержаного майна, нових методів фінансового моніторингу, аналізу ризиків та технологічних інновацій тощо;

2) впровадження технологічних рішень, що передбачає використання сучасних технологій для покращення систем фінансового моніторингу, автоматизації процесів виявлення підозрілих транзакцій та аналізу даних;

3) розвиток аналітичних компетенцій, що полягає в залученні фахівців з новітніми аналітичними навичками, для більш ефективного виявлення та аналізу нестандартних фінансових операцій;

4) створення спільної ініціативи та співпраці, тобто участь у взаємодії з іншими суб’єктами, такими як банки, фінансові установи, правоохоронні органи та міжнародні організації для обміну інформацією та спільного вирішення завдань;

5) розробка та впровадження інноваційних підходів, зокрема використання штучного інтелекту, блокчейн-технологій та аналітичних інструментів;

6) створення системи внутрішнього контролю та аудиту, яка включає процедури аудиту, оцінку ризиків та вдосконалення внутрішніх процесів;

7) підвищення свідомості та публічності, тобто здійснення заходів для підвищення свідомості громадськості, бізнес-середовища та інших зацікавлених сторін щодо проблеми легалізації майна та ролі суб’єктів у протидії цьому явищу.

Ці заходи спрямовані на підвищення ефективності діяльності суб’єктів щодо запобігання та протидії легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом та забезпечення їхньої відповідності сучасним вимогам та стандартам.

Важливо відзначити, що протягом тривалого періоду сформувалася система професійної підготовки та перепідготовки кадрів, забезпечена належною методичною та навчальною літературою, сучасними програмами та тестами. Ця система дозволяє налагоджено підтримувати статус суб’єктів, що здійснюють запобігання і протидію легалізації майна. Проводяться заняття,

тренінги, тестування, а також активно проводиться робота над удосконаленням кваліфікаційних вимог для фахівців. Значна увага приділяється вивченню нормативно-правових актів, а також поглибленому навчанню майбутніх представників у навчальних закладах.

Однак, ми вважаємо, що доцільно у вітчизняну модель запобігання та протидії відмиванню майна, одержаного злочинним шляхом впровадити окрему спеціальність «Організація роботи суб'єктів, які здійснюють запобігання і протидію легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом».

До основних завдань організації освітньої діяльності включити: 1) визначення сучасних кваліфікаційних вимог (розробка навчальних програм, що відповідають актуальним вимогам сьогодення у сфері запобігання і протидії легалізації майна; удосконалення змісту навчальних матеріалів для відповідності високим стандартам професійної підготовки суб'єктів); 2) підбір і розстановка кандидатів (впровадження системи відбору, орієнтованої на визначення компетентностей кандидатів, необхідних для ефективної роботи в даній сфері; організація професійного відбору та адаптації співробітників для оптимального використання їхнього потенціалу); 3) постійне підвищення освітнього та професійного рівнів (впровадження системи безперервного освітнього процесу, що передбачає регулярні курси підвищення кваліфікації та перепідготовки суб'єктів; забезпечення доступу до актуальних ресурсів та інформаційних технологій для постійного оновлення знань та навичок).

Взаємодія ВНЗ, зокрема магістратури університетів з факультетами права, економіки, комп'ютерних наук та кібернетики, фінансів та банківської справи, виступає важливим кроком у формуванні даної освітньої системи. Така взаємодія допоможе вузам адаптувати свої програми підготовки, враховуючи актуальні потреби сучасного ринку праці. Основні аспекти цього підходу включають: 1) мультидисциплінарний підхід (врахування комплексної підготовки фахівців, які поєднують знання з права, економіки, комп'ютерних систем та банківської справи; розробка іммерсивних програм, що дозволяють студентам отримати широкий спектр навичок і взаємодіяти з різними аспектами

протидії легалізації майна); 2) активна робота з ВНЗ (залучення фахівців з практики та досвідчених викладачів для розробки та удосконалення навчальних програм; співпраця із ВНЗ для визначення ключових вимог ринку праці та адаптації навчальних програм під ці вимоги); 3) підготовка на основі державних бюджетних програм (визначення завдань, які можуть виконувати університети для забезпечення належної підготовки фахівців у сфері протидії легалізації майна; забезпечення фінансової підтримки для реалізації програм, що спрямовані на підготовку висококваліфікованих кадрів); 4) постійне коригування програм (систематичний огляд та аналіз ефективності навчальних програм з метою їхньої постійної оптимізації; співпраця з експертами та представниками сфери протидії відмиванню майна для впровадження сучасних тенденцій та методик).

Зміст роботи фахівців, які взяли на себе завдання запобігання та протидії легалізації майна, одержаного злочинним шляхом визначає певні групи якостей, які мають бути характерними для цих спеціалістів. На наш погляд, такі компетентності мають бути наступні:

1) аналітичні навички – здатність ретельно аналізувати інформацію, виявляти аномалії та неправомірні дії в фінансових операціях;

2) знання нормативно-правового поля – розуміння чинного законодавства та міжнародних стандартів щодо даного кримінального правопорушення;

3) фінансові компетенції – розуміння фінансових механізмів, економічних процесів та здатність виявляти фінансові аномалії;

4) технологічні вміння – використання сучасних технологій для виявлення та моніторингу фінансових трансакцій;

5) комунікативні навички – здатність ефективно спілкуватися з іншими фахівцями, представниками влади, клієнтами та іншими зацікавленими сторонами;

6) етичні стандарти – дотримання високих етичних стандартів та відсутність конфлікту інтересів;

7) здатність до прийняття рішень – спроможність швидко та об’єктивно реагувати на потенційні загрози та вживати необхідні заходи;

8) креативність та гнучкість – здатність розвивати нові підходи та адаптуватися до змін в обстановці;

9) співпраця та командний дух – здатність працювати в команді, співпрацювати з іншими відділами та організаціями для досягнення загальної мети;

10) саморозвиток – бажання постійно вдосконалювати свої знання та навички в сфері запобігання легалізації майна.

Указаний комплекс якостей є необхідним фундаментом для ефективного функціонування суб’єктів, які займаються запобіганням та протидією вчинення кримінального правопорушення за ст. 209 КК України. Недостатня професійна підготовка може ускладнити застосування заходів до осіб, що порушують закон у економічній сфері, тому вирішальною стає належна компетентність у законодавстві, фінансових аспектах, технологіях та юридичних відносинах.

Отже, вдосконалення вказаних якостей є стратегічно важливим напрямом, а сам суб’єкт повинен активно вдосконалювати власні навички. Важливо, щоб йому надавалася підтримка з боку старших колег, керівників та висококваліфікованих фахівців у різних сферах, зокрема, економічній. Взаємодія з досвідченими партнерами сприятиме необхідному освоєнню знань та навичок, що впливає на підвищення результативності його професійної діяльності.

Досягненню визначеної мети сприяє впровадження повної комп’ютеризації робочих місць, застосування програмного забезпечення та автоматизації робочих процесів, що передбачає високий рівень інтеграції з системами баз даних. Автоматизоване робоче місце (АРМ) розглядається як не лише платформа для науково-організаційної оптимізації праці, але й засіб підвищення продуктивності праці співробітників, спроможне забезпечити виконання поставленого завдання в більш стислий часовий проміжок.

Використання досягнень АРМ в сфері запобігання та протидії злочинній легалізації сприяє ідентифікації вкладених зусиль у загальну діяльність колективу, що працює в даній сфері. Це створює систематизовану структуру та послідовність проведених дій, сприяє підвищенню організаційної ефективності та раціоналізації робочих процесів, забезпечуючи оптимальне використання ресурсів та підвищення оперативності вирішення завдань.

Впровадження нової спеціальності «Організація роботи суб'єктів, які здійснюють запобігання і протидію легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом» у спеціалізованих освітніх установах, а також впровадження АРМ співробітника, спрямовані на перш за все досягнення якісного підвищення кваліфікації працівників, які займаються запобіганням. У кінцевому результаті ці заходи мають сприяти досягненню основної мети – запобіганню та протидії відмиванню незаконно здобутого майна.

Узагальнюючи вказане вище, важливість наявності освіти або навичок у працівника в галузі запобігання та протидії вчиненню кримінального правопорушення за ст. 209 КК України обумовлена декількома аспектами. По-перше, це сприяє більш глибокому розумінню суб'єктами системи запобігання та протидії індивідуальних характеристик особи кримінального правопорушника та сприйняттю її особистості, що може призвести до позитивних змін. По-друге, це дозволяє здійснювати професійні судження в складних ситуаціях, які можуть становити загрозу як суб'єкту запобігання, так і громадськості. По-третє, освічений працівник може якісно планувати відповідні заходи для кожного конкретного суб'єкта з метою сприяння позитивним змінам у сфері запобігання. По-четверте, це сприяє якісному збалансуванню потреб, прав та обов'язків як суб'єктів запобігання, так і загальних потреб захисту громадськості.

Висновки до розділу 3

В даному розділі розглянуто теоретичні та практичні питання по удосконаленню запобіжних заходів легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом. Запропоновано законодавчі та практичні рекомендації щодо покращення організації та проведення даної діяльності. Розроблено методичні рекомендації щодо організаційно-правових основ запобігання, виявлення та розкриття працівниками правоохоронних органів незаконних фінансових операцій та інших протиправних дій з подальшою легалізацією (відмиванням) майна, одержаного злочинним шляхом.

1. У ході аналізу загальносоціальних заходів запобігання кримінальному правопорушенню, передбаченому ст. 209 КК України, досліджено повноваження учасників (суб'єктів) щодо запобігання. Зокрема, надано характеристику діяльності ВРУ, Президента України, КМУ, ДСФМ, ДБР, БЕБ, СБУ, НПУ, ДПС, НБУ та іншим. Разом з тим, вивчено систему заходів, які спрямовані на протидію вчинення зазначеного правопорушення, що включає правові, процесуальні, організаційно-управлінські, інформаційні заходи.

2. Надано авторське визначення поняття «спеціально-кримінологічне запобігання легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом». Зазначено, що це комплексна діяльність суб'єктів фінансового моніторингу, інших державних органів, спрямована на виявлення причин та умов вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 209 КК України та способів їх усунення, а також встановлення осіб, схильних до його вчинення.

3. Досліджено систему заходів запобігання як комплексу дій, які націлені на: удосконалення законодавства, включаючи розробку та впровадження сучасних та ефективних нормативно-правових актів, що визначають процедури виявлення та припинення вчинення відмивання майна; створення баз даних та електронної картотеки, що удосконалить роботу по

виявленню підозрілих операцій та реагуванню на них; підвищення кваліфікації кадрів через організацію навчань та тренінгів для СПФМ, правоохоронних органів та інших суб'єктів, які відповідають за виявлення та запобігання кримінального правопорушення за ст. 209 КК України; поширення інформації та співпраця, включаючи ефективну комунікацію та обмін інформацією між різними органами влади, бізнес-структурами, медіа, громадськістю, міжнародними організаціями.

4. Для підвищення ефективності запобіжної діяльності щодо відмивання незаконно здобутого майна, пропонується ввести систему додаткових змін та доповнень як на організаційно-управлінському, так і на законодавчому рівнях. У цьому контексті розроблено проєкт Програми запобігання та протидії легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом в Україні, фінансуванню тероризму та розповсюдженню зброї масового знищення на період 2024 – 2029 років. Ця програма включає план заходів, що передбачає формування, реалізацію та координацію державної політики у сфері діяльності уповноважених суб'єктів запобігання.

5. З метою результативного запобігання правопорушенню за ст. 209 КК України важливо забезпечити фахову підготовку суб'єктів, що наділені на законодавчому рівні відповідними повноваженнями. Знання і навички, які дозволяють їм успішно взаємодіяти з складною сферою фінансової безпеки мають включати правові, фінансові, технічні, аналітичні, комунікаційні та етичні компетентності.

Крім того, запропоновано удосконалити вітчизняну модель запобігання та протидії легалізації майна шляхом включення спеціальності «Організація роботи суб'єктів, які здійснюють запобігання і протидію легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом» до освітнього процесу.

6. Науково аргументовано та запропоновано низку змін до Закону про ПВК/ФТ, зокрема, щодо: уніфікації термінів, як у назві так і по тексту (заміна «доходи» на «майно»); виокремлення окремого розділу «Заходи запобігання та

протидії»; визначення термінів «запобігання», «протидія», «майно, одержане злочинним шляхом».

7. З метою сприяння професійній діяльності з запобігання відмиванню майна нами розроблено та впроваджено в практичну діяльність правоохоронних органів (додаток И) методичні рекомендації «Організаційно-правові основи запобігання, виявлення та розкриття працівниками правоохоронних органів незаконних фінансових операцій та інших протиправних дій з подальшою легалізацією (відмиванням) майна, одержаного злочинним шляхом», якими передбачено розгляд таких аспектів: загальні положення, найпоширеніші способи відмивання злочинних доходів (майна), схематичне зображення структури власності, класифікація віртуальних активів та правові основи запобігання відмиванню майна, одержаного злочинним шляхом.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження вирішено наукове завдання, що полягає в наданні кримінологічної характеристики запобігання легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом в Україні, визначенні детермінант його вчинення, розробленні та удосконаленні запобіжних заходів даного кримінального правопорушення. Враховуючи викладене вище, до найбільш вагомих висновків та рекомендацій, сформульованих за результатами дослідження, слід віднести такі:

1. Сьогодні удосконалення організаційно-правових засад боротьби з економічною злочинністю взагалі та легалізацією (відмиванням) майна, одержаного у результаті злочинної діяльності зокрема, передбачає необхідність створення вітчизняної моделі такої діяльності, яка повинна реалізовуватись як складова системи загальносоціальних та спеціально-кримінологічних, кримінально-правових заходів. З метою ефективного запобігання легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом важливо враховувати його невід’ємний стійкий зв'язок з політичними, соціально-економічними процесами та явищами в державі.

Легалізація (відмивання) злочинного майна, не втрачає актуальності серед досліджень в науковому просторі, оскільки дане явище є недостатньо вивченим на сьогодні.

В умовах постійної технологічної та економічної динаміки, процеси легалізації набувають більш високого ступеня складності та таємності, ускладнюючи їх вчасне виявлення та запобігання. Механізм ефективної боротьби з даним кримінальним правопорушенням вимагає постійного оновлення різного роду інформації, новітніх досліджень, пропозицій по запобіганню та протидії незаконному відмиванню майна як на території нашої держави, так і запобіганню виведенню коштів за межі України.

2. Досліджено, що історія правової регламентації відмивання майна сягає далеко в минуле і пов'язана з розвитком правових норм, спрямованих на боротьбу з фінансовою злочинністю та запобігання легалізації майна, одержаного злочинним шляхом. Саме така історія свідчить про те, як поступово зростаюче розуміння загрози фінансової злочинності спонукало держави та міжнародні організації вживати заходів для запобігання легалізації відмиванню майна, одержаного злочинним шляхом та ефективної боротьби з цим явищем.

Аналіз наукових праць, а також в подальшому законодавства, що регулює відносини щодо предмету дослідження, дали можливість виокремити та запропонувати періодизацію формування процесу запобігання легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом та виокремити шість його етапів:

Перший етап – ранні етапи до 20 століття. Перші прояви відмивання майна можна відстежити ще в давніх цивілізаціях, де були відсутні конкретні законодавчі акти, спрямовані на боротьбу з цим явищем. 1) Римська імперія; 2) цивілізація Стародавнього Єгипту; 3) середньовічна Європа (X–XVI століття) – у ці періоди злочинці та грабіжники намагалися продати або обміняти набуте незаконно майно, таке як награбовані коштовності чи цінності, через торгівельні операції; 4) Ера Великих географічних відкриттів (XV-XVII століття) – розвиток торгівлі між різними частинами світу створив нові можливості для відмивання грошей, злочинці вкладали свої набуті незаконні кошти в міжнародні торговельні операції, щоб вивести їх з підозрілого контексту; 5) первісна біржова торгівля – розвиток біржової торгівлі, особливо великих товарних бірж, таких як Амстердамська біржа у XVII столітті, дав можливість злочинцям легалізувати свої кошти через участь у біржових операціях.

Другий етап – початок 20 століття. Під час Першої та Другої світових воєн відмивання грошей відігравало значну роль для забезпечення фінансової підтримки ворожих держав та злочинних організацій. Вперше це явище почало активно вивчатися та дискутуватися на міжнародних форумах. Цей період став

важливим етапом у формуванні свідомості про проблему відмивання грошей та необхідності прийняття міжнародних заходів для її протидії: 1) Перша та Друга світові війни; 2) наявність злочинних організацій; 3) створення першої міжнародної організації – Фінансова діяльність проти відмивання грошей (FATF); 4) Конвенція ООН проти транснаціональної злочинності.

Третій етап – 70-80 роки 20 століття. Цей період в історії боротьби з відмиванням грошей характеризувався значущими зусиллями національних та міжнародних організацій для розробки стандартів та заходів для протидії цьому явищу. Пріоритет віддавався виявленню, запобіганню та переслідуванню фінансової злочинності через співробітництво та спільні зусилля. В 1988 році відбулося прийняття Першої Гаазької конвенції про боротьбу зі відмиванням доходів, отриманих злочинним шляхом, яка встановила міжнародні стандарти та обов’язковість країн-учасниць впроваджувати ефективні закони та заходи для протидії відмиванню грошей, а також прийняття у США Закону про боротьбу з відмиванням грошей (Bank Secrecy Act) та впровадження програми з перевірки клієнтів на відмивання грошей (KYC – Know Your Customer).

Четвертий етап – 90-ті роки. Процес глобалізації, швидкість і обсяги міжнародних фінансових транзакцій створили сприятливе середовище для фінансової злочинності та відмивання грошей. В 90-ті роки відбувалися такі ключові аспекти: 1) міжнародний характер фінансових ринків та глобальна торгівля; 2) недостатність правового регулювання; 3) створення перших 40 рекомендацій для країн щодо запобігання та виявлення відмивання грошей; 4) законодавчі зміни (приєднання України до Віденської Конвенції ООН про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин, до Конвенції про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом та Європейської конвенції про взаємну допомогу в кримінальних справах).

П’ятий етап – 2000-ні роки. У 2000-х роках боротьба з відмиванням грошей набула ще більшого значення та інтенсивності. Цей період відзначався розвитком міжнародних стандартів, прийняттям ключових міжнародних

документів та активними зусиллями країн та організацій для запобігання та протидії фінансовій злочинності та відмиванню грошей: 1) фінансовий діалог Стабілізаційного фонду; 2) створення фінансових розвідок; 3) зміни до ст. 209 КК України та введення нового визначення терміну «легалізація»; 4) доповнення КК України новою ст. 209-1 «Умисне порушення вимог законодавства про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення»; 5) набрання чинності Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом»; 6) приєднання Держфінмоніторингу до Егмонтської групи; 7) Глобальна фінансова криза; 7) післякризовий період; 8) зростання уваги до криптовалют та віртуальних активів.

Шостий етап – сучасність. На сучасному етапі боротьба з відмиванням грошей залишається актуальною та важливою проблемою для всього світу. Період сучасності, починаючи з початку 21 століття, характеризується розвитком технологій, змінами у фінансовому секторі, посиленням міжнародного співробітництва та зусиллями країн для виявлення та запобігання фінансовій злочинності, законодавчими змінами, застосуванням санкційних обмежень, повномасштабним вторгненням рф в Україну.

Враховуючи визначене вище, розглянувши наявну термінологію, наукові та правові погляди щодо поняття легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, запропоновано власне його визначення, а саме – це процес приховування походження незаконно набутих речей, а також майнових прав та обов’язків шляхом їх інтеграції в легальну економічну систему через різноманітні транзакції та операції з метою уникнення відповідальності та правового переслідування.

3. Встановлено, що соціальна обумовленість кримінальної відповідальності за легалізацію майна, одержаного злочинним шляхом відображає важливість цієї відповідальності як для індивідів, так і для суспільства в цілому. Система кримінальної відповідальності за легалізацію

майна злочинного походження також має значний соціальний вплив на формування поведінкових норм та цінностей у суспільстві.

Важливо відзначити, що відмивання коштів та інших цінностей, що надходять в результаті злочинних дій, виступає ключовим супутником різноманітних форм кримінальної діяльності. Спроби подолати чи суттєво обмежити організовану економічну злочинність виявляються недостатньо ефективними без радикальних заходів щодо викорінення легалізації злочинного майна.

У ході аналізу ст. 209 КК України, зроблено висновок про наявну в ній колізію щодо визначення міри покарання (санкція), за вчинення даного кримінального правопорушення у складі *організованої групи* та *злочинної організації,* а саме за вчинення легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом у складі ОГ в великому розмірі (ст. 209 КК України), покарання буде тяжчим, ніж за вчинення аналогічного протиправного діяння у складі ЗО (ст. 209, ст. 255 КК України). На підставі чого запропоновано здійснити відповідне врегулювання покарань у санкції ч. 3 даної статті, а саме доповнити статтю ч. 4 шляхом розмежування ч. 3, а також привести у відповідність санкції, та викласти їх у такій редакції:

- ч. 3 «дії, передбачені частиною першою або другою цієї статті, вчинені організованою групою, караються позбавленням волі на строк від *шести до десяти років* з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років та з конфіскацією майна»;
- ч. 4 «дії, передбачені частиною першою або другою *або третьою* цієї статті, *вчинені в особливо великому розмірі*, караються позбавленням волі на строк від *восьми до дванадцяти років* з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років та з конфіскацією майна».

4. Вивчення міжнародного досвіду запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом засвідчило, що провідну роль у формуванні політики превенції у цій сфері та застосування кращих практик

відіграють впровадження різних стратегій та інструментів, спрямованих на боротьбу з цим явищем, і є важливим джерелом для України та інших країн у веденні ефективної боротьби з даним кримінальним правопорушенням.

Проведено порівняльний аналіз організаційно-правових заходів запобігання легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом в зарубіжних країнах. На основі вивчення законодавства та відповідної правозастосовної практики США, Польщі, Федеративної Республіки Німеччини, Іспанії, Італії встановлено, що система ПВК кожної країни має відповідні джерела права, які наділяються відповідною юридичною силою, а також спеціальні заходи та спеціальні органи.

З'ясовано, що США – одна з перших країн світу, що почала вживати заходи щодо ВК, та в якій на сьогодні найбільш ефективна система ПВК. В даній країні запроваджено досить ефективний механізм запобігання та протидії цій загрозі. Тому запропоновано імплементувати в практичну діяльність України досвід США щодо ефективної взаємодії між підрозділами фінансової розвідки, іншими державними та зацікавленими органами. Підвищенню ефективності діяльності правоохоронних органів в Україні може слугувати зарубіжний досвід щодо активного залучення до процесу запобігання легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом громадських організацій, журналістів і громадських активістів. Запропоновано перейняти досвід стосовно впровадження передових технологій для виявлення незаконних фінансових операцій, таких як штучний інтелект, який є ефективним інструментом для запобігання легалізації майна злочинного походження.

Заслуговує на увагу діяльність виконавчої служби Комісії з питань запобігання відмиванню грошей та грошових правопорушень Іспанії – SEPBLAC, яка як система нагляду працює ефективно та оперативно, регулярно виявляє осіб, усуває причини та умови, накладає штрафні санкції у зв'язку із допущеними порушеннями під час здійснення відмивання майна, одержаного злочинним шляхом.

5. Сучасний стан, рівень та динаміка показує, що легалізація майна стає

все більш складним та схематичним процесом, зокрема за рахунок розвитку нових технологій та міжнародної діяльності. Крім того, зміни в політичних, економічних умовах та геополітичних факторах можуть впливати на способи та обсяги легалізації. Наявність в державі тривалий час збройних конфліктів між українськими силами та бойовиками рф, викликали нестабільність, включаючи загострення соціальних проблем, створили умови, які сприяють зростанню різних видів злочинності, а в першу чергу – економічної.

Протягом 2019 – 2023 років у Єдиному реєстрі досудових розслідувань обліковано 2432 кримінальних правопорушення за ст. 209 КК України. За результатами дослідження встановлено тенденцію зростання питомої ваги даних кримінальних правопорушень, що свідчить про інтенсифікацію проблеми легалізації (відмивання) майна, а саме: 2019 рік – 4,8%, 2020 рік – 6,5%, 2021 рік – 7,2%, 2022 рік –значне зростання до 12,8%, 2023 рік вище за всі попередні роки – 20%.

6. За результатами аналізу статистичних даних, вивченням кримінальних проваджень, проведеним анкетуванням надано кримінологічну характеристику кримінальних правопорушників. На основі чого встановлено, що серед осіб, які вчиняють кримінальне правопорушення, передбачене ст. 209 КК України, найбільшу частку становить чоловіча категорія осіб, віком від 35 до 60 – 65,1%, здебільшого громадянин України, з вищою або базовою вищою освітою – 87%, одружений – 80,4%, раніше не судимий – 99,2%, а також може обіймати керівну посаду – 40,6%, мешканець великих міст, з постійним місцем проживання, має низьку моральну свідомість та відсутність етичних принципів.

Вивчення контингенту правопорушників засвідчило існування основних п’яти груп (типів) кримінальних правопорушників за посадово-рольовою функцією у сфері легалізації майна, одержаного злочинним шляхом: 1) представники банківських установ; 2) особи, які виконують функції контролю та нагляду в банківській сфері 3) особи, які професійно займаються процесом легалізації, в тому числі в офшорних юрисдикціях 4) IT-фахівці, що беруть участь у фінансових операціях 5) особи, які завдяки своєму високому

службовому статусу сприяють легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом.

7. Причини легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом класифіковано за змістом на соціально-економічні, організаційно-управлінські, політико-ідеологічні, правові, соціально-психологічні.

Соціально-економічні включають економічну нерівність, відсутність економічних можливостей для всіх шарів суспільства, нестабільність фінансової системи, недостатність ефективних механізмів контролю за фінансовими потоками та інше.

Політико-ідеологічні охоплюють політичні системи, їх стійкість, корупцію в політичних структурах, відсутність або недостатню прозорість у прийнятті рішень, вплив політичних еліт на фінансові процеси тощо.

Правові – недоліки в законодавстві, відсутність або недостатність ефективних правових механізмів для протидії відмиванню майна, слабкість або неспроможність судово-правових органів в ефективному розслідуванні та покаранні винних тощо.

Соціально-психологічні включають такі аспекти, як культура, усвідомлення суспільства щодо відношення до закону, ставлення до моральних та етичних норм, психологічні мотивації особистості, включаючи недостатню осудність і толерантність до вчинення протиправних дій.

Організаційно-управлінські включають різноманітні стратегії, методи та недоліки, які використовуються для приховування походження незаконно здобутих коштів.

За результатами вивчення матеріалів кримінальних проваджень щодо економічних злочинів, зокрема ст. 209 КК України, специфічні умови, які сприяли вчиненню кримінального правоплорушення, можна узагальнити так: відсутність належного контролю з боку державних органів – 28,4%; недоліки в організації служби економічної безпеки підприємств і банків – 20,8%; недостатньо ретельна перевірка кандидатур при найманні на роботу – 22,4%; недоліки нормативного регулювання підприємницької діяльності – 6,8%;

неналежне виконання службовими особами своїх обов’язків – 9,2%; недостовірне відображення відомостей у документації фінансової звітності – 12,4%.

8. Сформульовано положення про те, що ефективність профілактичної діяльності суб’єктів державної системи запобігання легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом перш за все залежить від організації даної роботи, яка спрямована на оптимальне використання ресурсів, засобів та коштів для максимально повного та успішного вирішення завдань в цій сфері.

Організація запобігання легалізації (відмиванню) майна може бути розглянута через два ключових аспекти: 1) *організаційний*, що означає спрямовану діяльність керівників державних суб’єктів системи запобігання кримінальним правопорушенням для створення умов, що сприяють ефективному розв’язанню завдань з запобігання злочинності (загальне запобігання); 2) *тактичний*, що включає безпосереднє проведення заходів для виявлення та усунення причин і умов, які сприяють кримінальним правопорушенням, пошуку осіб, що можуть вчинити кримінальне правопорушення, та впливу на них, а також запобігання можливим кримінальним правопорушенням, у яких підозрюють підготовчі дії (спеціальне запобігання).

Під спеціально-кримінологічним запобіганням легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом пропонуємо розуміти комплексну діяльність суб’єктів фінансового моніторингу та інших державних органів, спрямовану на виявлення причин та умов вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 209 КК України та способів їх усунення, а також встановлення осіб, схильних до його вчинення.

Наголошено, що для підвищення ефективності запобігання кримінальному правопорушенню, передбаченого ст. 209 КК України слід: проводити профілактичні заходи за участю всіх зацікавлених структур державної влади; вдосконалити законодавче регулювання та нормативну базу; розробити та впровадити наукове підґрунтя і новітні технології у сфері ПВК та

забезпечити ефективне використання можливостей міжнародного співробітництва.

Для реалізації завдання щодо підвищення ефективності запобігання легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом в Україні розроблено проєкт Програми запобігання та протидії легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та розповсюдження зброї масового знищення на період 2024 – 2029 років, яка передбачає систему заходів формування реалізації та координації державної політики у сфері діяльності уповноважених на те державних органів, з урахуванням модернізованих тенденцій злочинності, використання державних, регіональних та локальних ресурсів, удосконалення та впровадження нормативно-правового забезпечення, міжнародного співробітництва, практичних та організаційно-управлінських заходів [додаток В].

9. Обґрунтовано необхідність запровадження низки змін і доповнень до до ЗУ «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення»:

1) до назви закону внести термінологічні зміни та викласти її у такій редакції: *Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення»*, а також по тексту здійснити заміну *«доходи»* на *«майно»*.

2) до ст. 1 п. 1 Закону «Визначення термінів»:

а) виключити підпункт 23 *«доходи, одержані злочинним шляхом»* та додати підпункт 33, в якому надати визначення поняття *«майно, одержане злочинним шляхом»* – це комплекс об’єктів, що складається з речей, майнових прав та обов’язків, які були прямо або опосередковано набуті в результаті вчинення кримінального правопорушення, незалежно від їх матеріальної вартості.

б) доповнити поняттями *«запобігання», «протидія»* та викласти їх у наступній редакції:

- *запобігання* – це система заходів, що здійснюється уповноваженими суб'єктами фінансового моніторингу, спрямованих на виявлення та усунення причин, умов і наслідків протиправної діяльності щодо незаконного отримання майна, його подальшого використання, а також на попередження фінансування терористичних активностей та поширення зброї масового знищення, з метою забезпечення фінансової стійкості та безпеки держави;
- *протидія* – це система заходів, що здійснюється уповноваженими суб'єктами фінансового моніторингу, спрямованих на припинення відмивання незаконно здобутого майна, блокування фінансування терористичних дій та поширення зброї масового знищення, а також на належне розслідування таких фактів, притягнення до кримінальної відповідальності правопорушників відповідно до національно-правових норм і міжнародних стандартів.

3) доповнити Закон окремим розділом *«Заходи запобігання та протидії»* [додаток Е].

Наголошено про доцільність зміни і до ст. 209-1 КК України, яку запропоновано викласти у такій редакції: «Умисне порушення вимог законодавства про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) *майна,* одержаного злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», та *приведення інших нормативно-правових актів* у відповідність до Закону.

10. З метою сприяння організації професійній діяльності у сфері ПВК та забезпечення її ефективності підготовлено та впроваджено в практичну діяльність правоохоронних органів методичні рекомендації «Організаційно-правові основи запобігання, виявлення та розкриття працівниками правоохоронних органів незаконних фінансових операцій та інших протиправних дій з подальшою легалізацією (відмиванням) майна, одержаного злочинним шляхом», які містять: загальні положення, найпоширеніші способи відмивання злочинних доходів (майна), схематичне зображення структури

власності, класифікацію віртуальних активів та правові основи запобігання відмиванню майна, одержаного злочинним шляхом [додаток Д].

11. Для підготовки кадрів, які займаються запобіганням та протидією легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом обґрунтовано необхідність впровадження в освітній процес спеціальності «Організація роботи суб'єктів, які здійснюють запобігання та протидію легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом» у вищих навчальних закладах України.

Освітня діяльність, спрямована на реалізацію запропонованої спеціальності, забезпечить фахову підготовку суб'єктів, що займаються запобіганням і протидією цьому явищу. Так, представники різних органів та установ, які діють відповідно до законодавства та наділені повноваженнями від держави, матимуть можливість отримати правові, фінансові, технічні, аналітичні, комунікаційні, етичні знання та навички, які дозволяють виконувати покладені на них завдання. До основних складових цієї освітньої діяльності слід віднести: 1) визначення сучасних кваліфікаційних вимог (розробка навчальних програм, що відповідають актуальним вимогам сучасності у сфері запобігання і протидії легалізації доходів; удосконалення змісту навчальних матеріалів для відповідності високим стандартам професійної підготовки суб'єктів); 2) підбір і розстановка кандидатів (впровадження системи відбору, орієнтованої на визначення компетентностей кандидатів, необхідних для ефективної роботи в даній сфері; організація професійного відбору та адаптації співробітників для оптимального використання їхнього потенціалу); 3) постійне підвищення освітнього та професійного рівнів (впровадження системи безперервного освітнього процесу, що передбачає регулярні курси підвищення кваліфікації та перепідготовки суб'єктів; забезпечення доступу до актуальних ресурсів та інформаційних технологій для постійного оновлення знань та навичок).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Актуальні методи, способи, інструменти легалізації (відмивання) злочинних доходів та фінансування тероризму (сепаратизму) / Державна служба фінансового моніторингу України. Київ, 2021. 116 с. URL: https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/200/Typologies%20of%20the%20SFMS/UKR_Typology_2021_26_05.pdf

2. Доля Л. М. Небезпека легалізації (відмивання) грошових коштів та іншого майна, одержаних злочинним шляхом. *Право України*. 2002. № 2. С. 89–93.

3. Сутність феномену «відмивання коштів», його соціально-правова природа та наслідки. URL: https://pidru4niki.com/84032/finansi/sutnist_fenomenu_vidmivannya_koshtiv_sotsialno-pravova_priroda_naslidki.

4. Бандурка А. М., Сімов'ян С. В. Україна проти «брудних» грошей: наук.-практ. посіб. / Нац. ун-т внутр. справ. Харків: Основа, 2003. 224 с.

5. Мироненко Н. М. Легалізація (відмивання) коштів – різні підходи до поняття. *Бюлетень з обміну досвідом роботи*. 2001. № 136. С. 25–28.

6. Користін О. Є., Чернявський С. С. Протидія відмиванню коштів в Україні. Правові та організаційні засади правоохоронної діяльності : навч. посіб. / за ред. О. М. Джужі. Київ, 2009. 272 с.

7. Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі : матеріали II Міжнар. наук.- практ. конф. (Київ, 8 груд. 2017 р.) / [редкол.: В. В. Чернєй, С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2017. 412 с.

8. Чернявський С. С. Тіньова економіка як спадщина тоталітарного минулого. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2015. № 4 (97). С. 5–18.

9. Економічна енциклопедія : у 3 т. Т. 1. / [редкол.: С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін.]. *Бібліотека студента UaRus* : [сайт]. URL: http://studentbooks.com.ua/ content/view/40/39/1/32/#156713.

10. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів,одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Закон України від 6 груд. 2019 р. № 361-IX. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#top.

11. Відмивання грошей. *Енциклопедія сучасної України : багатотомне науково-енциклопедичне видання Інституту енциклопедичних досліджень НАН України* : [сайт]. URL: https://esu.com.ua/article-34391

12. Термінологічний словник з питань запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму, фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення та корупції / [А. Г. Чубенко, М. В. Лошицький, Д. М. Павлов, С. С. Бичкова, О. С. Юнін]. Київ : Ваіте, 2018. 826 с.

13. Протидія відмиванню коштів: міжнародні стандарти, зарубіжний досвід, адміністративно-правові, кримінологічні, кримінально-правові, криміналістичні засади та система фінансового моніторингу в Україні : підручник / [О. Є. Користін, Л. І. Аркуша, А. С. Беніцький та ін.] ; за ред. О. Є. Користіна. Одеса : Фенікс, 2015. 984 с.

14. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: http://zakon3.rada. gov.ua/laws/show/2341-14/

15. Петречко О. Історія Стародавнього Риму : підручник для студентів спец. 014.03 «Серед. Освіта» (Історія) / Дрогобиц. держ. пед. ун-т ім. Івана Франка. Дрогобич : ДДПУ ім. Івана Франка, 2017. 576 с.

16. Галушко К. Ю. Всесвітня історія. Вікінги. Історія Завоювань. Харків : Клуб Сімейного дозвілля, 2020. 320 с.

17. Крижанівський О. П. Історія Стародавнього Сходу : підручник для студ. іст. спец. вищ. навч. закл. Київ : Либідь, 2009. 590 с.

18. Войтович Л. В. Середні віки в Україні: хронологія, проблеми періодизації. *Український історичний журнал*. 2003. № 4. С. 134–139.

19. Солодкий М. О. Біржовий ринок : навч. посіб. [2-ге вид., випр.]. Київ : Джерела-М, 2005. 336 с.

20. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності : прийнята резолюцією 55/25 Генеральної Асамблеї ООН від 15 листоп. 2000 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789#Text.

21. Конвенція про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом : вчинено в Страсбурзі 8 листоп. 1990 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_029.

22. Bank Secrecy Act. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Bank_Secrecy_Act#cite_note-1.

23. Know your customer. *Wikipedia*. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Know_your_customer.

24. Сорок Рекомендацій Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF) : в ред. від. 25 верес 2003 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/835_001#Text.

25. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин : підписана Україною 16 берез. 1989 р. ; набуття чинності для України 27 листоп. 1991 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_096#Text.

26. Європейська конвенція про взаємну допомогу в кримінальних справах та відмивання доходів : прийнята в Страсбурзі 20 квіт. 1959 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_036#Text.

27. Anofficial website of the United States Government. URL: https://www. fincen. gov/.

28. Financial Transactions and Reports Analysis Centre of Canada. URL: https://fintrac-canafe.canada.ca/intro-eng.

29. Кодекс України про адміністративні правопорушення : прийняти1 7 груд. 1984 р. № 8073-X. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon. rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text.

30. Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України : Закон України від 16 січ. 2003 р. № 430-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 14. Ст. 95. URL: https://zakon.rada. gov.ua/laws/show/430-15#Text.

31. Бисага К. В. Національна система запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та розповсюдженню зброї масового знищення України: етапи становлення й розвитку. *Держава та регіони*. 2016. № 1. С. 37–49.

32. Данилишин Б. Світова фінансова криза — тест для України. *Дзеркало тижня*. 2008. № 38.

33. Белінська Я. В. Феномен криптовалюти: сутність, механізм виникнення, проблеми використання. *Економічний вісник*. Серія : Фінанси, облік, оподаткування. 2018. Вип. 2. С. 11–20. URL: http://nbuv.gov.ua /UJRN/ehsfat_2018_2_5.

34. Про введення воєного стану в Україні : указ Президента України від 24 лют. 2022 р. № 64/2022. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text

35. Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану : постанова Національного Банку України від 24 лют. 2022 р. № 18. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov. ua/laws/show/ v0018500-22#Text.

36. Про основні засади примусового вилучення в Україні об'єктів права власності Російської Федерації та її резидентів : Закон України від 3 берез.

2022 р. № 2116-IX. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2116-20#Text

37. FATF Statement on the Russian Federation. URL: https://www.fatf-gafi.org/en/publications/Fatfgeneral/fatf-statement-russian-federation.html.

38. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / [М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін, В. І. Борисов та ін.] ; за ред. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. [2-ге вид., переробл. і допов.]. Київ : Юрінком Інтер, 2005. 480 с.

39. Гузоватий О. І. Кримінальна відповідальність за незаконне збагачення (порівняльне дослідження) : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.08. Дніпро, 2016. 273 с.

40. Хавронюк М. І. Довідник з Особливої частини Кримінального кодексу України. Київ : Істина, 2004. 504 с.

41. Грищук В. К. Кримінальне право України: Загальна частина : навч. посіб. для студентів юрид. фак. вищ. навч. закл. Київ : Ін Юре, 2006. 568 с.

42. Фріс П. Л. Криміналізація і декриміналізація у кримінально-правовій політиці. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2014. № 1 (2). С. 19–28.

43. Кримінальне право і законодавство України. Загальна частина : курс лекцій / за ред. М. Й. Коржанського. Київ : Атіка, 2001. 432 с.

44. Франчук В. В. Кримінально-правові засоби охорони економіки України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Львів, 2015. 272 с.

45. Балобанова Д. О. Теорія криміналізації : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.08. Одеса, 2007. 208 с.

46. Фріс П. Л. Нарис історії кримінально-правової політики Украни : монографія. Київ : Атіка, 2005. 124 с.

47. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. Київ ; Ірпінь : Перун, 2005. 1728 с.

48. Олійник О. С. Принципи кримінального права : дис. … д-ра юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2020. 480 с.

49. Корж В. П. Теоретичні засади методики розслідування злочинів, що скоюються організованими злочинними утвореннями у сфері економічної діяльності: монографія. Харків : Нац. ун-т внутр. дел, 2002. 412 с.

50. Столярський О. В. Міжнародно-правове співробітництво у боротьбі з відмиванням грошей від наркобізнесу : автореф. дис. … канд. юрид. наук : 12.00.11. Київ, 2006. 19 с.

51. Дудоров О. О., Тертиченко Т. М. Протидія відмиванню «брудного» майна: європейські стандарти та Кримінальний кодекс України : монографія. Київ : Ваіте, 2015. 392 с.

52. Кундельська І. С. Щодо визначень поняття запобігання легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом. *Кримінально-правові, кримінологічні та кримінально-виконавчі заходи попередження злочинності* : матеріали Всеукраїнської наук.-практ. Інтернет-конф. (26 лист. 2021 р.). Одеса, 2021. 108 с.

53. Кундельська І. С. Соціальна обумовленість кримінальної відповідальності за легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення* : матеріали ІУ міжвідомчого науково-практичного круглого столу (Київ, 2 листопада 2023 р.). Київ, 2023. С. 121–124.

54. Хомяк А. В. Окремі аспекти запобігання та протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом. *Problems and prospects of implementation of innovativeresearchresults.* 2019. Vol. 1. С. 80–82. doi: 10.36074/13.12.2019.v1.04.

55. Пономаренко В. С., Колодізєв О. М., Лебідь О. В., Вейц О. І. Оцінювання системи запобігання та протидії легалізації сумнівних доходів клієнтів банку. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2018. № 3 (26). С. 17–28. doi: 10.18371/fcaptp.v3i26.143845.

56. Москаленко Н. В. Досвід США щодо побудови системи запобігання та протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом / Н. В.

Москаленко // Фінанси, облік, банки. - 2014. - Вип. 1. - с. 209-214. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fub_2014_1_30.

57. Миненко С. В., Золковер А. О. Еволюція системи протидії легалізації кримінальних доходів. *Інтернаука*. Серія : Економічні науки. 2019. № 2. doi: 10.25313/2520-2294-2019-2-7005. URL: https://www.inter-nauka.com/issues/economic2019/?author=41

58. Копиця І. М., Смагло О. В. Зарубіжний досвід організації системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом. *Вісник Державного університету «Житомирська політехніка»*. Серія : Економіка, управління та адміністрування. 2014. № 2 (64). С. 240–246. doi: 10.26642/jen-2013-2(64)-240-246.

59. Shepitko M. To the problem of structure and classifications of criminalpolicy for mation. *Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*. 2020. No. 27 (4). P. 282–293. doi: 10.37635/jnalsu.27(4).2020.282-293.

60. Основні напрями розвитку системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення в Україні на період до 2023 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 12 трав. 2021 р. № 435-р. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/R0435.pdf.

61. Керівництво з ризик-орієнтованого підходу для спеціально визначених суб’єктів первинного фінансового моніторингу. *Zakon.help* : [сайт]. URL: https://zakon.help/files/article/11148/200923_1239_book_kerivnc.pdf.

62. Про протидію легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму : Закон Республіки Польща від 1 берез. 2018 р. URL: https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20180000723/U/D20180723Lj.pdf.

63. Служба Республіки Польща. URL: https://www.gov.pl/web/gov/katalog-jednostek.

64. Обробка розвідувальних даних і дії проти таємних фінансових схем. URL: https://www.economie. gouv.fr/tracfin.

65. Про внесення змін до Директиви (ЄС) 2015/849 про запобігання використанню фінансової системи для цілей відмивання грошей або фінансування тероризму та про внесення змін до директив 2009/138/ЄС і 2013/36/ЄС : директива Європейського парламенту І ради (ЄС) 2018/843 від 30 трав. 2018 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_010-18#Text.

66. Боротьба з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму. URL: https://www.amf-france.org/ fr/actualites-publications/dossiers-thematiques/lutte-anti-blanchiment.

67. Про удосконалення боротьби з відмиванням грошей та боротьбою з фінансуванням тероризму : Закон Федеративної Республіки Німеччини від 8 серп. 2002 р. URL: https://www.bgbl.de/ xaver/bgbl/start.xav?start=%2F%2F*%5B%40attr_id%3D%27bgbl102s3105.pdf%27%5D#__bgbl__%2F%2F*%5B%40attr_id%3D%27bgbl102s3105.pdf%27%5D__1650381198697.

68. Колдовський М. В. Світовий досвід боротьби з відмиванням грошей банківського сектора в сучасних умовах глобалізації фінансових ринків. *Європейський вектор економічного розвитку*. 2008. Т. 1, № 4. С. 26–32.

69. VPE-Bank. URL: https://citywire.de/news/bafin-besiegelt-ende-der-vpe-wertpapierhandelsbank/a1405917.

70. Ревенков П. В. Протидія легалізації злочинних доходів у Європі. *Міжнародні банківські операції.* 2009. № 5. С. 48–54.

71. Prevenciónde blanqueodecapitales y financiaciónde lterrorismo. *Tesoro Público.* URL: https://www.tesoro.es/.

72. Cambi. *Bancad'Italia.* URL: https://www.bancaditalia.it/homepage/index.html.

73. Кундельська І. С. Досвід окремих країн Європейського Союзу з побудови системи запобігання легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2022. № 2. С. 108–117.

74. Кундельська І. С. Щодо визначень поняття запобігання легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом // Priority Areas of Science Innovations. Abstracts of the 26th International scientific and practical conference. Primedia E-launch LLC, USA, Washington. 2021. Pp 34-41. https://el-conf.com.ua/wp-content/uploads/2021/12/%D0%905_%D0%A1%D0%A8%D0%90_-2021.pdf.

75. Кундельська І. С. Кримінологічна детермінація легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом. *Людина, кримінологія, наука* : Міжнар. наук. конф., присвячена 40-річчю діяльності в галузі освіти і науки та 65-річчю життя криміналіста Валеріу Буйора (Молдова, м. Кишинів, 24 берез. 2023 р.). Кишинів, 2023. Вип. 2. С. 776–770.

76. Погорецький М. А. Особливості розслідування легалізації (відмивання) грошових коштів, отриманих злочинним шляхом, з використанням кредитно-банківської системи. *Розслідування окремих видів злочинів* : навч. посіб. / за ред. М. А. Погорецького та Д. В. Сергєєвої. Київ, 2015. С. 279–300.

77. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика : у 3 кн. Київ : Ін Юре, 2007. Кн. І. Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. 424 с.

78. Кримінологія : Загальна і Особлива частини : підручник / І. М. Даньшин, В. В. Голіна, О. Г. Кальман, О. В. Лисодєд ; за заг. ред. проф. І. М. Даньшина. Харків : Право, 2003. 352 с.

79. Профілактика злочинів : підручник / [О. М. Джужа, В. В. Василевич, О. Ф. Гіда та ін.] ; за заг. ред. О. М. Джужі. Київ : Атіка, 2011. 720 с.

80. Кримінологія : підручник / за заг. ред. В. В. Чернєя та О. М. Джужі. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. 612 с.

81. Динаміка інформування СПФМ про фінансові операції протягом 2019-2023 років: *Державна служба фінансового моніторингу* : [сайт]. URL: https://fiu.gov.ua/pages/dijalnist/funkcional/statistika-ta-infografika/Infografika/

Infografika-za-2023-rik/dinamika-informuvannya-spfm-pro-finansovi-operacziji-protyagom-2019-2023-rokiv.html.

82. Звіт Державної служби фінансового моніторингу за 2022 рік. Київ, 2023. 61с.

83. Статистичні дані щодо отриманих Держфінмоніторингом повідомлень про фінансові операції протягом 2023 року. *Державна служба фінансового моніторингу* : [сайт]. URL: https://fiu.gov.ua/pages/dijalnist/funkcional/statistika-ta-infografika/statistika/Informacziya-za-2022-rik.

84. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2023 року. *Офіс Генерального прокурора* : [сайт]. URL: https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2.

85. Тхор Р. І. Типологізація методів дослідження та протидії фінансовимзлочинам в національній економіці : кваліфікаційна робота «магістр» : 072. Львів, 2022. 67 с. URL: https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/4468/1/%D0%9A%D0%B2%D0%B0%D0%BB%D1%96%D1%84%D1%96%D0%BA%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B0_%D0%A2%D1%85%D1%96%D1%80._%D0%B3%D0%BE%D1%82%D0%BE%D0%B2%D0%B0.pdf

86. Рєзнік О. М., Щербак Н. М. Вплив легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, на фінансову систему України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 3. С. 290–293.

87. Звіт про проведення національної оцінки ризиків у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення у 2022 році / Державна служба фінансового моніторингу. Київ : Державна служба фінансового моніторингу, 2023. 507 с.

88. Звіт судів про стан розгляду справ про злочини щодо легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення, Форма № 1-ЛТ. *Державна судова адміністрація України* : [сайт]. URL: https://bit.ly/3F7W8WY.

89. Результати аналізу судових вироків за ВК з реєстру судових рішень. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: http://reyestr.court.gov.ua/.

90. Аналітична довідка про практику розгляду судами України проваджень про кримінальні правопорушення у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення за 2019–2021 роки : лист Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 24 трав. 2022 р. № 185/0/158-22. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/pro_sud/kas_krim/

91. Статистичні дані. *Світовий банк* : [сайт]. URL: https://bit.ly/3uIDhxW.

92. Експрес випуск Державної служби статистики. 2022. 11 березня. *Державна служба статистики* : [сайт]. URL: https://bit.ly/3rxuAVn.

93. Загальні тенденції тіньової економіки в Україні у 2021 році, Мінекономіки. *Міністерство економіки України* : [сайт]. URL: https://bit.ly/3ToI6FO.

94. Макроекономічні показники. Ціни. Індекси споживчих цін. URL: https://bit.ly/3ruL5Br.

95. ПРЕС-РЕЛІЗ №: 2023/ECA/18. *Світовий банк* : [сайт]. URL: https://bit.ly/3uY5hwP.

96. Експрес випуск Державної служби статистики. 2022. 31 березня. *Державна служба статистики* : [сайт]. URL: https://bit.ly/3rA5oNR.

97. Ukraine-Development-Impact-UNDP-22-March-22. URL: https://bit.ly/3GldKzk.

98. Кримінологія: Загальна та Особлива частини : підручник / [В. В. Голіна, Б. М. Головкін, М. Ю. Валуйська, О. В. Лисодєд та ін.] ; за ред. В. В. Голіни і Б. М. Головкіна. Харків : Право, 2014. 513 с.

99. Кримінологія : навч. посіб.-практикум / [С. А. Шалгунова, А. М. Орлеан, О. С. Скок, Т. В. Шевченко, Ю. М. Крамаренко, Г. В. Барабаш, Ю. В. Волошина, І. В. Шило] ; за заг. ред. канд. юрид. наук, доц. С. А. Шалгунової. Дніпро : ДДУВС, 2020. 332 с.

100. Денисова Т. А. Поняття функцій покарання та їх загальна характеристика. *Університетські наукові записки* : часопис Хмельницького ун-ту управління та права. 2006. № 1. С. 222–227.

101. Джужа О. М., Горлач С. В. Злочинець або особа, яка вчинила злочин (порівняльний аналіз). *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ.* 2014. № 2 (91). С. 15–21.

102. Кримінологія : підручник / за заг. ред. Л. С. Сміяна, Ю. В. Нікітіна. Київ : Нац. акад. управління, 2010. 496 с.

103. Курс кримінології : Загальна частина : у 2 кн. / [О. М. Джужа, П. П. Михайленко, О. Г. Кулик та ін.]. Київ : Юрінком Інтер, 2001. 352 с.

104. Блага А. Б. Насильство в сім’ї (кримінологічний аналіз і запобігання) : монографія. Харків : Макаренко, 2014. 360 с.

105. Коновалова В. О., Шепітько В. Ю. Юридична психологія : Академічний курс : підручник. Київ : Ін Юре, 2004. 424 с.

106. Мельничок В. М. Криміналістична характеристика соціально-психологічних ознак особистості злочинця. *Юридична Україна*. 2008. № 11. С. 97–102.

107. Луняк О. М. Кримінологічна характеристика психології злочинця та профілактика економічних злочинів: навч. посіб. Ніжин, 2004. 131 с.

108. Коваленко В. В. Профілактика економічної злочинності в Україні: гонцептуальні засади, організаційно-правові основи, проблеми управління : монографія. Харків : Нац. ун-т внутр. справ, 2004. 420 с.

109. Євдокімова М. О. Кримінологічна характеристика жіночої злочинності в сфері економіки : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2020. 240 с.

110. Кримінологія : підручник для студентів вищ. навч. закл. / [О. М. Джужа, Я. Ю, Кондратьєв, О. Г. Кулик та ін.] ; за заг. ред. О. М. Джужи. Київ : Юрінком Інтер, 2002. 416 с.

111. Даньшин І. М. Загальнотеоретичні проблеми кримінології: монографія. Харків : Прапор, 2005. 223 с.

112. Бойко А. М. Детермінація економічної злочинності в Україні в умовах переходу до ринкової економіки (теоретико-кримінологічне дослідження) : монографія. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2008. 380 с.

113. Костенко О. М. У світлі соціального натуралізму (вибране) : вибрані твори. Київ : Паливода А. В., 2020. 812 с.

114. Про адміністративні послуги : Закон України від 06 верес. 2012 р. № 5203-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 32. Ст. 409.

115. Науково-практичний коментар до Закону України «Про адміністративні послуги» / за заг. ред. В. П. Тимощука. Київ : Москаленко О. М. 392 с.

116. Курс кримінології: Особлива частина : підручник : у 2 кн. / [М. В. Корнієнко, Б. В. Романюк, І. М. Мельник та ін.] ; за заг. ред. О. М. Джужі. Київ : Юрінком-Інтер, 2001. 480 с.

117. Кальман О. Г., Христич І. О. Правова статистика : підручник. Харків : Право, 2004. 304 с.

118. Маслій І. В. Про систему заходів протидії тіньовій економіці. *Вісник Вищої ради юстиції*. 2011. № 2 (6). С. 118–125.

119. Дивнич А. В., Статівка Д. І., Дивнич О. Д. Вплив економічних чинників на сучасний рівень злочинності в Україні та підвищення ролі експерта-економіста у кримінальному провадженні. *Криміналістичний вісник*. 2016. № 1. С. 141–148. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/krvis_2016_1_25.

120. Криміналістична профілактика економічних злочинів : наук.-практ. посіб. / [С. В. Веліканов, А. Ф. Волобуєв, В. А. Журавель та ін.] ; за ред. В. А. Журавля. Харків : Харків юридичний, 2006. 236 с.

121. Кисельова С. С. Причини та умови, що сприяють вчиненню злочинів у сфері обігу цінних паперів, та заходи їх запобігання. *Питання боротьби зі злочинністю* : зб. наук. праць. 2006. Вип. 11. С. 180–186.

122. Кримінологія : навч. посіб. / [О. М. Джужа, В. В. Василевич, Ю. Ф. Іванов, П. М. Опансенко, В. Г. Пшеничний, В. Г. Сюравчик] ; за заг. ред. О. М. Джужи. Київ : Прецедент, 2004. 208 с.

123. Кальман О. Г. Злочинність у сфері економіки України: теоретичні та прикладні проблеми попередження : автореф. дис. … д-ра юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2004. 48 с.

124. Кундельська І. С. Проблемні питання легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, і вдосконалення протидії цьому явищу в Україні. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2020. № 2. С. 73–80.

125. Кундельська І. С. Особливості кримінологічної характеристики особи злочинця, що вчиняє легалізацію (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом. *Інтернаука*. 2021. № 19. Doi: https://doi.org/10.25313/2520-2308-2021-12.

126. Джужа О. М. Профілактика злочинів. Розділ 8.2. Причини та умови злочинів, що вчиняються неповнолітніми. *Бібліотека українських підручників* : [сайт]. URL: https://westudents.com.ua/glavy/68776-rozdl-8-proflaktika-zlochinv-scho-vchinyayutsya-nepovnoltnmi.html.

127. Запобігання злочинності (теорія і практика): навч. посіб. / Голіна В.В. – Х.: Нац. юрид. акад. України, 2011. – 120 с.

128. Поняття і система запобігання злочинності, класифікація запобіжних заходів. Кримінологія: Загальна та Особлива частини: [сайт]. URL: http://lib-net.com/content/9628_Ponyattya_i_sistema_zapobigannya_zlochinnosti_klasifikaciya_zapobijnih_zahodiv.html.

129. Кримінологія : навч. посіб. / [О. М. Джужа, В. В. Василевич, О. Г. Колб та ін.] ; за заг. ред. О. М. Джужі. Київ : Прецедент, 2009. 348 с.

130. Голіна В. В. Запобігання злочинності (теорія і практика) : навч. посіб. Харків: Нац. юрид. акад. України, 2011. 120 с.

131. Литвинов О. М. Загальносоціальний вектор у механізмі протидії злочинності та фактори, що його обумовлюють. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2008. Вип. 41. С. 111–117.

132. Нікітін Ю. В. Протидія злочинності в системі забезпечення внутрішньої безпеки українського суспільства : монографія. Київ : Національна академія управління, 2009. 373 с.

133. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80.

134. Про утворення Тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України з питань розслідування можливих фактів незаконної діяльності у сфері фінансових послуг та ринків фінансових послуг, яка здійснюється з використанням інформаційних, електронних комунікаційних, інформаційно-комунікаційних систем та електронних комунікаційних мереж : постанова Верховної Ради України від 30 трав. 2023 р. № 3128-IX. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3128-20#Text

135. Про звіт Тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України з питань розслідування можливих фактів незаконної діяльності у сфері фінансових послуг та ринків фінансових послуг, які здійснюються з використанням інформаційних, електронних комунікаційних, інформаційно-комунікаційних систем та електронних комунікаційних мереж про виконану роботу : проєкт постанови Верховної Ради України еєстр. № 10303 від 29 листоп. 2023 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=77245.

136. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню

розповсюдження зброї масового знищення : Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1702-VII. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-18/ed20141014#Text.

137. Про затвердження Положення про Міністерство фінансів України : постанова Кабінету Міністрів України від 20 серп. 2014 р. № 375. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/375-2014-%D0%BF#Text.

138. Заходи, вжиті протягом 2019 року Міністерством юстиції України та Головними територіальними управліннями юстиції у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення. *Міністерство юстиції України* : [сайт]. URL: https://minjust.gov.ua/m/zahodi-vjiti-protyagom-2019-roku-ministerstvom-yustitsii-ukraini-ta-golovnimi-teritorialnimi-upravlinnyami-yustitsii-u-sferi-zapobigannya-ta-protidii-legalizatsii-vidmivannyu-dohodiv-oderjanih-zlochinnim-shlyahom-finansuvannyu-terorizmu-ta-finansuvannyu-ro.

139. Положення про Міністерство цифрової трансформації України : постанова Кабінету Міністрів України від 18 верес. 2019 р. № 856. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/856-2019-%D0%BF#n12.

140. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо врегулювання обороту віртуальних активів в Україні : проект Закону України реєстр. № 10225-1 від 17 листоп. 2023 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43232.

141. Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму : Закон України від 17 листоп. 2010 р. № 2698-VI. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2698-17#Text.

142. Про затвердження Положення про Державну службу фінансового моніторингу України : Постанова Кабміну від 29 лип. 2015 р. № 537. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/537-2015-%D0%BF#Text.

143. Інформування про результати роботи Держфінмоніторингу за 2021 рік. *Державна служба фінінансового моніторингу України* : [сайт]. URL: https://fiu.gov.ua/pages/dijalnist/funkcional/news/Informuvannya-pro-rezultati-roboti-derzhfinmonitoringu-za-2021-rik.html.

144. Інформування про результати роботи Держфінмоніторингу за 2022 рік. *Державна служба фінінансового моніторингу України* : [сайт]. URL: https://fiu.gov.ua/pages/dijalnist/funkcional/news/Informuvannya-pro-rezultati-roboti-derzhfinmonitoringu-za-2022-rik.html.

145. Навчання в Академії фінансового моніторингу. *Державна служба фінінансового моніторингу України*: [сайт]. URL: https://fiu.gov.ua/pages/dijalnist/funkcional/statistika-ta-infografika/Infografika/Infografika-za-2023-rik/5700-navchannya-v-akademiji-finansovogo-monitoringu.html.

146. План заходів, спрямованих на запобігання виникненню та зменшенню негативних наслідків легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом на період до 2026 року : затв. розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27 груд. 2023 р. № 1207-р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-2023-%D1%80#Text

147. Про Національний банк : Закон України від 20 трав. 1999 р. № 679-XIV. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14#top.

148. Річний звіт Національного банку за 2021 рік: ключові маркери змін у економіці та фінансовій системі впродовж року. *Національний банк України* : [сайт]. URL: https://bank.gov.ua/ua/news/all/richniy-zvit-natsionalnogo-banku-za-2021-rik-klyuchovi-markeri-zmin-u-ekonomitsi-ta-finansoviy-sistemi-vprodovj-roku

149. Річний звіт Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку за 2019 рік. *Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку* : [сайт]. URL: https://www.nssmc.gov.ua/documents/richnyi-zvit-nktspfr-za-2019-rik/.

150. Річний звіт Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку за 2021 рік. *Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку* : [сайт]. URL: https://www.nssmc.gov.ua/document/?id=12887934.

151. Кримінологія: Загальна та Особлива частини : підручник / [І. М. Даньшин, В. В. Голіна, М. Ю. Валуйська та ін.] ; за заг. ред. В.В. Голіни. [2-ге вид. перероб. і допов.] Харків : Право, 2009. 288 с.

152. Жалінський А. Е. Спеціальне попередження злочинів у СРСР. Львів : Вища шк., 1976. 193 с.

153. Голіна В. В. Кримінологічна профілактика, запобігання та припинення злочинів : навч. посіб. Київ, 1989. 189 с.

154. Соловій Я. І., Дутка В. В., Дутка А. В. Легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом : монографія. Івано-Франківськ : Надвірнянський друк, 2008. 231 с.

155. Осадчий В. І. Кримінально-правовий захист правоохоронної діяльності : монографія. Київ : Атіка, 2004. 336 с.

156. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів : закон України від 23 груд. 1993 р. № 3781-XII *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3781-12#Text

157. Про Національну поліцію : Закон України від 02 лип. 2015 р. № 580-VIII. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text.

158. Про оперативно-розшукову діяльність : закон України від 18 лют. 1992 р. № 2135-XII. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text.

159. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю : Закон України від 30 черв. 1993 р. № 3341-XII *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3341-12#Text.

160. Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 07 лип. 2017 р. № 575. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua /laws/show/z0937-17#Text.

161. Про Національне антикорупційне бюро України : Закон України від 14 жовт. 2014 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua /laws/show/1698-18#Text.

162. Про Службу безпеки України : Закон України від 25 берез. 1992 р. № 2229-XII. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/ show/2229-12#Text.

163. Про Бюро економічної безпеки України : Закон України від 28 січ. 2021 р. № 1150-IX. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon.rada. gov.ua/laws/show/1150-20#Text.

164. Про Державне бюро розслідувань : Закон України від 12 листоп. 2015 р. №794-VIII *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua /laws/show/794-19#Text.

165. Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів : Закон України від 10 листоп. 2015 р. №772-VIII *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/772-19#Text.

166. Про затвердження Основних напрямів розвитку системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення в Україні на період до 2023 року та плану заходів щодо їх реалізації : розпорядження Кабінету Міністрів України від 12 трав. 2021 р. № 435-р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-2021-%D1%80.

167. Про результати розслідування кримінальних проваджень про кримінальні правопорушення щодо легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, фінансування тероризму, розповсюдження зброї масового знищення. *Офіс Генерального прокурора* : [сайт]. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/posts/pro-rezultati-rozsliduvannya-kriminalnih-provadzhen-pro-kriminalni-pravoporushennya-shodo-legalizaciyi-vidmivannya-majna-oderzhanogo-zlochinnim-shlyahom-finansuvannya-terorizmu-rozpovsyudzhennya-zbroyi-masovogo-znishennya.

168. Про Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки : указ Президента України від 11 трав. 2023 р. № 273/2023. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/273/2023#Text.

169. Порядок надання Державною службою фінансового моніторингу України Службі безпеки України узагальнених (додаткових узагальнених) матеріалів та отримання Державною службою фінансового моніторингу України інформації про хід їх розгляду : затв. наказом Міністерства фінансів України, Служби безпеки України від 14 лип. 2021 р. № 394/237. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1025-21#Text

170. Про затвердження Порядку застосування ризик-орієнтованого підходу в Бюро економічної безпеки України : наказ Бюро економічної безпеки України від 01 лют. 2023 р. № z0350-23. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0350-23#Text.

171. Стратегічна програма діяльності на 2022–2026 рік. *Державне бюро розслідувань* : [сайт]. URL: https://dbr.gov.ua/assets/files/diyalnist/strategichna-programa-diyalnosti/strategichna-prog.pdf

172. Стратегія розвитку НАБУ на 2021–2023 роки. Київ : НАБУ, 2021. 66 с. URL: https://nabu.gov.ua/about-the-bureau/zasadi-roboti/strategiya-rozvytku-nabu-na-2021-2023-roky/.

173. Порядок надання Державною службою фінансового моніторингу України Національному антикорупційному бюро України узагальнених

(додаткових узагальнених) матеріалів та отримання Державною службою фінансового моніторингу України інформації про хід їх розгляду : затв. наказом Міністерства фінансів України, Національного антикорупційного бюро України від 03 березня 2021 року № 144 та зареєстровано в Міністерстві юстиції України 11 трав. 2021 р. за № 624/36246. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0624-21#Text.

174. Національна доповідь щодо реалізації засад антикорупційної політики у 2020 році. *Національне агентство з питань запобігання корупції* : [сайт]. URL: https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2021/06/NAZK_Nats.dopovid_15_06.pdf

175. Про затвердження Порядку координації діяльності правоохоронних органів у сфері протидії злочинності : наказ Офісу Генерального прокурора від 08 лют. 2021 р. № 28. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/ show/v0028905-21#Text.

176. Кримінальний процесуальний кодекс України : затв. Законом України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text.

177. Про державну статистику : Закону України від 17 верес. 1992 р. № 2614-XII. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2614-12.

178. Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення : затв. наказом Генерального прокурора від 30 черв. 2020 р. № 298. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0298905-20#Text.

179. Про прокуратуру : Закон України від 14 жовт. 2014 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text.

180. Про затвердження звітності за формою № 1-ЛФТ «Звіт про результати розслідування кримінальних проваджень про кримінальні правопорушення щодо легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, фінансування тероризму, розповсюдження зброї масового знищення» : наказ

Офісу Генерального прокурора від 29 черв. 2022 р. № 110. *Офіс Генерального прокурора* : [сайт]. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/posts/inshi-organizacijno-rozporyadchi-dokumenti-2022-roku

181. Андрій Костін підписав концепцію проєкту «Прокурор Громади» *Офіс Генерального прокурора* : [сайт]. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/posts/andrii-kostin-pidpisav-koncepciyu-projektu-prokuror-gromadi.

182. Порядок взаємодії при розгляді звернень органів, що здійснюють досудове розслідування, прокуратури та виконанні запитів іноземних держав щодо виявлення та розшуку активів : затв. наказом АРМА, Національного антикорупційного бюро України, Генеральної прокуратури України, Служби безпеки України, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства фінансів України від 20 жовт. 2017 р. №115/197-о/297/586/869/857, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 02 листоп. 2017 р. № 1342/31210. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1342-17#Text.

183. Порядок взаємодії АРМА і Державного бюро розслідувань щодо виявлення та розшуку активів : затв. наказом АРМА, Державного бюро розслідувань від 26 квіт. 2021 р. № 151/262, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 14 трав. 2021 р. за № 642/36264. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0642-21#Text.

184. Порядок взаємодії при розгляді АРМА звернень Державного бюро розслідувань щодо активів, на які може бути накладено арешт у справі про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави : затв. наказом АРМА, Державного бюро розслідувань від 27 жовт. 2021 р. № 420/570, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 15 листоп. 2021 р. за № 1497/37119. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1497-21#Text.

185. Порядок взаємодії АРМА і Бюро економічної безпеки України щодо виявлення та розшуку активів : затв. наказом АРМА, Бюро економічної безпеки України від 22 лют. 2022 р. № 54/50, зареєстрованим в Міністерстві юстиції

України 11 трав. 2022 за № 507/37843. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0507-22#Text.

186. Порядок взаємодії АРМА та Офісу Генерального прокурора щодо виявлення та розшуку активів в межах міжнародної правової допомоги при проведенні процесуальних дій : затв. наказом АРМА, Офісу Генерального прокурора від 24 трав. 2022 р. № 75/81, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 30 трав. 2022 р. за № 582/37918. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0582-22#Text.

187. АРМА і силовики думають, що робити з арештованою криптовалютою. Для управління не вистачає законодавчого підґрунтя. *Форбес* : [сайт]. URL: https://forbes.ua/news/arma-i-siloviki-dumayut-shcho-robiti-z-areshtovanoyu-kriptovalyutoyu-i-tsifrovimi-aktivami-18102023-16763.

188. Про затвердження Державної антикорупційної програми на 2023-2025 роки : постанова Кабінету Міністрів України від від 4 берез. 2023 р. № 220. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/220-2023-%D0%BF#Text.

189. Департамент запобігання фінансовим операціям, пов’язаним з легалізацією доходів, одержаних злочинним шляхом. *Державна податкова служба України* : [сайт]. URL: https://tax.gov.ua/pro-sts-ukraini/struktura/aparat/departament-zapobigannya/.

190. Основні результати роботи підрозділів боротьби з відмиванням доходів, одержаних злочинним шляхом. *Державна податкова служба України* : [сайт]. URL: https://tax.gov.ua/data/material/000/355/451063/slayd_buklet_rezultati.pdf

191. Ягунов Д. В. Європейські стандарти діяльності служб пробації та впровадження концепції пробації до національної системи кримінальної юстиції. *Вісник адвокатури*. 2012. № 3. С. 31–37.

192. Навроцький В. О. Виклики, що постали перед українським кримінальним правом з початком українсько-російської війни. *Кримінально-правові, кримінологічні, кримінальні процесуальні та криміналістичні проблеми*

протидії злочинності в умовах воєнного стану : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (20 квіт. 2022 р.) / Нац. акад. внутр. справ ; Львів. держ. ун-т внутр. справ ; Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ;Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка. Київ – Львів – Дніпро, 2022. С. 36–41.

193. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text.

ДОДАТКИ

Додаток А

АНКЕТА
вивчення кримінальних проваджень за ст. 209 КК України протягом 2019 – 2023 років

(250 кримінальних проваджень)

№ з/п	Питання, яке досліджується	Кількість кримінальних проваджень	Примітка
1.	**Область, в якій вивчались кримінальні провадження**		
	Дніпропетровська	33	13,2%
	Житомирська	28	11,2 %
	Київська	59	23,6 %
	Львівська	46	18,4 %
	Одеська	52	20,8 %
	Харківська	32	12,8 %
2.	**Форма співучасті:**		
	проста співучасть (співвиконавство)	44	17,6 %
	складна співучасть (розподіл ролей)	206	82,4 %
3.	**Вікова характеристика особи, що вчиняє легалізацію (відмивання) майна:**		
	18–25 років	29	11,6 %
	25–35 років	88	35,2 %
	35–60 років	117	46,8 %

	60 і більше років	16	6,4 %
4.	**Характеристика осіб, які вчиняють легалізацію (відмивання) майна, за статтю:**		
	чоловіки	160	64 %
	жінки	90	36 %
5.	**Характеристика осіб, які вчиняють легалізацію (відмивання) майна, за освітою:**		
	середня і середня спеціальна	95	38 %
	вища	143	57,2 %
	не мають освіти	12	4,8 %
6.	**Характеристика осіб, які вчиняють легалізацію (відмивання) майна, за громадянством:**		
	громадянин України	238	95,2 %
	іноземець	12	4,8 %
	особа без громадянства	-	-
7.	**Характеристика осіб, які вчиняють легалізацію (відмивання) майна, за сімейним станом:**		
	одружені	201	80,4 %
	неодружені	49	19,6 %
8.	**Характеристика осіб, які вчиняють легалізацію (відмивання) майна за джерелом доходу:**		
	з постійним джерелом доходу (працюючі)	212	84,8 %
	без постійного джерела доходу	38	15,2 %

	(безробітні)		
9.	**Наявність судимості:**		
	раніше судимі	2	0,8%
	не судимі	248	99,2 %
10.	**Наявність предикатних правопорушень, що передували легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом:**		
	зловживання владою або службовим становищем	22	8,8 %
	перевищення влади або службових повноважень	20	8%
	службова недбалість	12	4,8 %
	неправомірна вигода (хабарництво)	23	9,2 %
	підроблення документів, печаток, штампів та бланків	24	9,6 %
	шахрайство	41	16,4 %
	ухилення від сплати податків	14	5,6 %
	незаконне виробництво, збут наркотичних засобів	35	14 %
	незаконна порубка, перевезення, збут лісу	11	4,4 %
	незаконне виготовлення, зберігання, збут або транспортування з метою збуту підакцизних товарів	34	13,6 %
	зловживання впливом	9	3,6 %
	предикат відсутній	5	2 %
11.	**Посадово-рольові функції особи кримінального правопорушника**		

	представники банківських установ	61	24,4 %
	особи, які виконують функції контролю та нагляду в банківській сфері	40	16 %
	особи, які професійно займаються процесом легалізації (відмивання) «брудного» майна, переважно в офшорних юрисдикціях	52	20,8 %
	особи, які беруть участь у фінансових операціях, використовуючи комп'ютерну технологію (IT-фахівці)	49	19,6 %
	особи, які внаслідок свого високого службового становища сприяють суб’єктам легалізації (депутати, чиновники різних відомств)	46	18,4 %
	інші	2	0,8 %
12.	**Вид освіти кримінальних правопорушників (представників банківських установ)**		
	економічна	29	47,5 %
	технічна	12	19,7 %
	юридична	18	29,5 %
	інша	2	3,3 %
13.	**Підкатегорії правопорушників (представників банківських установ)**		
	особи, що керують банківськими установами, їх філіями та заступниками	13	21,3 %
	керівники відділів в банківських установах (такі як кредитні, кредитно-фінансові, валютних операцій, інноваційного розвитку тощо), а також	27	44,3 %

	головні бухгалтера банків		
	інші працівники банку (кредитні інспектори, економісти, операціоністи, касири та інші)	21	34,4 %
14.	**Вчинення кримінального правопорушення представниками банківської сфери за стійкістю умислу:**		
	групою осіб	59	96,7 %
	самостійно	2	3,3 %
15.	**Стать особи кримінального правопорушника (представника банківської сфери)**		
	особи чоловічої статі	49	80,3 %
	особи жіночої статі	12	19,7 %
16.	**Вік особи кримінального правопорушника (представника банківської сфери):**		
	18-25 років, з досвідом роботи до 5 років	9	14,8 %
	25-35 років, з досвідом роботи понад 5 років	23	37,7 %
	35-45 років, з досвідом роботи понад 7 років	29	47,5 %
17.	**Вид освіти осіб кримінальних правопорушників (працівників підрозділів НБУ):**		
	вища економічна	29	72,5 %
	спеціалізована освіта в області фінансів або банківської справи	11	27,5 %

18.	**Види зловживань повноваженнями та маніпулювання фінансовими ресурсами посадовими особами НБУ:**		
	незаконне одержання фінансових пільг або підкуп у зв'язку з наданням банківських ліцензій, видачею кредитів чи іншими фінансовими послугами	6	15 %
	підробка фінансової документації з метою виведення коштів або приховання фактів фінансових операцій	10	25 %
	використання конфіденційної інформації для особистого збагачення або передачі третім особам	7	17,5 %
	втручання у функціонування ринку цінних паперів з метою маніпулювання цінами акцій або інших фінансових інструментів	4	10 %
	сприяння незаконним фінансовим схемам або шахрайствам, включаючи відмивання майна та фінансування тероризму	13	32,5 %
19.	**Професійна діяльність осіб, які займаються процесом легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, в тому числі в офшорних юрисдикціях**		
	адвокати	5	9,6 %
	бухгалтера	25	48,1 %
	брокери	10	19,2 %
	трейдери	3	5,8 %
	агенти, які займаються виявленням осіб, що мають намір проводити	9	17,3 %

	легалізацію в офшорних зонах		
20.	**Освіта осіб, які професійно займаються процесом легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, в тому числі в офшорних юрисдикціях:**		
	вища освіту в галузі фінансів, економіки, права або бізнесу	39	75 %
	додаткова (спеціальні курси з міжнародного банкінгу або фінансового моніторингу)	11	21,2 %
	інша	2	3,8 %
21.	**Освіта ІТ-фахівців, які вчиняють легалізацію (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом:**		
	вища технічна	29	59,2 %
	спеціалізована освіта в галузі інформаційних технологій, комп'ютерних наук або суміжних областях	19	38,8 %
	інша	1	2 %
22.	**Вік ІТ-фахівців, які вчиняють легалізацію (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом::**		
	молоді спеціалісти (18-30 років)	22	44,9 %
	більш досвідчені професіонали (30 і більше років)	27	55,1 %
23.	**Освіта осіб кримінальних правопорушників, які внаслідок свого високого службового становища, сприяють суб’єктам**		

	легалізації (відмиванню) майна:		
	вища, часто в галузі економіки, права, фінансів, бізнес-адміністрування або інших суміжних областях	28	60,9 %
	базова вища в галузі фінансової діяльності	17	37 %
	інша	1	2,1 %
24.	**Вік осіб кримінальних правопорушників, які внаслідок свого високого службового становища, сприяють суб'єктам легалізації (відмиванню) майна:**		
	до 40 років	28	60,9 %
	44- 60 років	15	32,6 %
	60 і більше	3	6,5 %
25.	**Фактори, які обумовлюють поширення легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом:**		
	недоліки функціонування механізму державного управління економічними процесами та формування його апарату	32	12,8 %
	здійснення контрольно-розпорядчих функцій без урахування їх економічної доцільності й завдань профілактики економічної злочинності	36	14,4 %
	недостатня професійна підготовка працівників правоохоронних органів та їх надмірна завантаженість на роботі	49	19,6 %
	низький рівень координації діяльності правоохоронних органів по боротьбі з	46	18,4 %

	корисливими злочинами		
	відсутність високоефективного механізму пошуку за кордоном (насамперед в офшорних зонах) і повернення незаконно надбаного і (або) вивезеного майна	56	22,4 %
	непрозора структура власності юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань, відсутність достовірної інформації про структуру власності та інформації про КБВ компаній в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань	31	12,4 %
26.	**Умови, які сприяли вчиненню кримінального правопорушення за ст. 209 КК України**		
	відсутність належного контролю з боку державних органів	71	28,4 %
	недоліки в організації служби економічної безпеки підприємств і банків	52	20,8 %
	недостатньо ретельна перевірка кандидатур при найманні на роботу	56	22,4 %
	недоліки нормативного регулювання підприємницької діяльності	17	6, 8%
	неналежне виконання службовими особами своїх обов’язків	31	12,4 %
	недостовірне відображення відомостей у документації фінансової звітності	23	9,2 %
27.	**Причини легалізації (відмивання) майна,одержаного злочинним**		

	шляхом		
	соціально-економічні (недоліки організації, координації та функціонування економічної системи; відсутність прозорості і чесної конкуренції та інші)	62	24,8 %
	політико-ідеологічні (нестабільність фінансової, валютної, податкової, митної, промислової, сільськогосподарської політики держави; непорозуміння між різними гілкам влади, особливо законодавчою і виконавчою та інші)	48	19,2 %
	правові (відсутність упорядкованості в господарському законодавстві; послаблення режиму фінансового моніторингу на період дії воєнного стану та інші)	36	14,4 %
	соціально-психологічні (розшарування суспільства за майновим станом; правовий нігілізм та інші)	26	10,4 %
	організаційно-управлінські (недоліки функціонування механізму державного управління; відсутність високоефективного механізму пошуку за кордоном (насамперед в офшорних зонах) і повернення незаконно надбаного і (або) вивезеного майна та інші)	78	31,2 %
28.	**Способи відмивання злочинного майна:**		
	використання зовнішньо економічних операцій для виведення капіталів	30	12%
	використання зовнішньоекономічних	26	10,4%

	операцій для безпідставного формування податкового кредиту, незаконного відшкодування ПДВ і ухилення від його сплати		
	використання зовнішньоекономічних операцій для отримання податкових пільг	38	15,2%
	відмивання злочинного майна на фондовому ринку	29	11,6%
	відмивання злочинного майна через комерційні позики та фінансову допомогу	16	6,4%
	використання віртуальних активів	12	4,8%
	відмивання майна від злочинів, пов’язаних з шахрайським заволодінням коштами громадян та юридичних осіб, шляхом обману	39	15,6%
	відмивання майна від злочинів, пов’язаних з комп’ютерними системами і даними (кіберзлочини)	31	12,4%
	незаконне використання коштів державного підприємства з використанням суб’єктів господарювання з ознаками фіктивності	29	11,6%

Додаток Б

Результати анкетування працівників центрального апарату Департаменту стратегічних розслідувань Національної поліції України та працівників міжрегіональних територіальних управлінь в Львівській, Одеській, Київській областях

(опитано 175 співробітників)

		Кількість працівників	Частка у %
1	**Вік**		
	а) до 25 років	22	12,6
	б) 26-35 років	80	45,7
	в) 36-50 років	55	31,4
	г) 51 рік і більше	18	10,3
2	**Відомство, в якому здійснюється професійна діяльність**		
	а) центральний апарат	101	57,7
	б) міжрегіогальне територіальне управління	74	42,3
3	**Стаж роботи в органах Національної поліції**		
	а) до 5 років	19	10,9
	б) 5-10 років	80	45,7
	в) 10-15 років	58	33,1
	г) 15-20 років	18	10,3
4	**Чи доводилося братиучасть у виявленні, запобіганні або розкритті кримінального правопорушення, передбаченого ст. 209 КК України?**		
	а) так	150	85,7
	б) ні	25	14,3
5	**Чи були порушені кримінальні провадження за Вашими матеріалами щодо набуття, володіння, використання, розпорядження майном, щодо якого фактичні обставини свідчать про його одержання злочинним шляхом (ч. 1 ст. 209 КК України)?**		
	а) так	77	44
	б) ні	98	56
6	**Чи були порушені кримінальні провадження за Вашими матеріалами щодо набуття, володіння, використання, розпорядження майном щодо якого фактичні обставини свідчать про його одержання злочинним**		

	шляхом повторно або за попередньою змовою групою осіб, або у великому розмірі (ч. 2 ст. 209 КК України)?		
	а) так	82	46,9
	б) ні	93	53,1
7	**Чи були порушені кримінальні провадження за Вашими матеріалами щодо набуття, володіння, використання, розпорядження майном щодо якого фактичні обставини свідчать про його одержання злочинним шляхом організованою групою або в особливо великому розмірі (ч. 3 ст. 209 КК України)?**		
	а) так	81	46,3
	б) ні	94	53,7
8	**Які були прийняті рішення по даним кримінальним провадженням?**		
	а) направлені до суду	120	68,6
	б) закриті	55	31,4
9	**Який рівень латентності кримінального правопорушення, передбаченого ст. 209 КК України?**		
	а) високий	78	44,6
	б) середній	77	44
	в) низький	20	11,4
10	**Які, на Вашу думку, причини латентності кримінального правопорушення, передбаченого ст. 209 КК України?**		
	а) недоліки у звітності та контролі, що перешкоджають розкриттю кримінальних правопорушень, здійснених у сфері господарської діяльності	32	18,3
	б) низький рівень виявлення та фіксації кримінальних правопорушень за ст. 209 КК України	51	29,1
	в) приховуванням фактів з боку окремих працівників правоохоронних органів, наявність корупційного механізму для прикриття протиправних діянь	32	18,3
	г) приховуванням фактів кримінальних правопорушень з боку окремих підприємців, працівників банківських установ, фізичних осіб тощо	34	19,4
	ґ) припинення кримінального провадження на	4	2,3

	стадії досудового розслідування або судового розгляду		
	д) неправомірне виправдання винного	7	4
	е) недосконалість статті 209 КК України	15	8,6
11	**Які основні причини, на Вашу думку, зумовлюють кримінальне правопорушення, пов'язане з незаконним відмиванням майна? (Можливо кілька варіантів відповіді)**		
	а) *соціально-економічні* (недоліки організації, координації та функціонування економічної системи, високий рівень тіньового сектору економіки, значний рівень корупції)	42	24
	б) *соціально-психологічні* (недоліки правовиховної роботи з населенням, розшарування суспільства за майновим станом, правовий нігілізм)	24	13,7
	в) *нормативно-правові* (правові заходи, що регулюють економічні відносини не відповідають завданням соціально-економічного розвитку суспільства і вимогам об'єктивних економічних законів)	28	16
	г) *організаційно-управлінські* (недоліки функціонування механізму державного управління економічними процесами, низький рівень координації діяльності правоохоронних органів по боротьбі з корисливими злочинами)	33	18,9
	ґ) *політико-ідеологічні* (непорозуміння між різними гілками влади, корумпованість державного і муніципального апарату)	14	8
	д) *політико-правові* (ескалація військового конфлікту на території України, послаблення режиму фінансового моніторингу на період дії воєнного стану)	25	14,3
	е) ваш варіант відповіді	9	5,1
12	**Які найбільш поширені способи вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 209 КК України? (Можливо кілька варіантів відповіді)**		
	а) фінансові операції з переказу коштів за кордон («офшорні зони»)	74	42,3
	б) незаконна конвертація грошових коштів з використанням фіктивних підприємств	36	20,6
	в) відмивання коштів через здійснення	18	10,3

	фінансових операцій з цінними паперами		
	г) відмивання коштів через операції з об’єктами нерухомого майна	31	17,7
	д) відмивання коштів у процесі приватизації державного майна	16	9,1
13	**Яке соціально-рольове місце займає особа, яка вчиняє легалізацію майна, одержаного злочинним шляхом? (Можливо кілька варіантів відповіді)**		
	а) керівники суб’єктів підприємницької діяльності (директори, головні бухгалтери, засновники та власники)	71	40,6
	б) технічні працівники (економісти, операціоністи)	16	9,1
	в) працівники банківських установ (керівники банку, керівники та службові особи відділів обслуговування клієнтів), фіктивних фірм (юридичних осіб, які мають ознаки фіктивності)	75	42,9
	г) колишні банківські працівники	4	2,3
	д) інші посадові особи	9	5,1
14	**В якому віці та якою статтю вчиняється легалізація майна, одержаного злочинним шляхом?**		
	а) особами чоловічої статі у віці 35-60 років	114	65,1
	б) особами жіночої статі у віці 35-60 років	61	34,9
	в) ваш варіант відповіді	-	-
15	**Визначте найбільш поширені форми вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 209 КК України?**		
	а) вчиняється групами осіб без попередньої змови між собою	4	2,3
	б) вчиняється групами осіб за попередньою змовою	44	25,1
	в) вчиняється організованими групами	89	50,9
	г) вчиняється злочинними організаціями	36	20,6
	д) вчиняється одноособово	2	1,1
16	**Яку переважно роль виконує особа, яка притягується до кримінальної відповідальності за легалізацію майна, одержаного злочинним шляхом?**		
	а) організатора	60	34,3
	б) виконавця	34	19,4
	в) пособника	59	33,7

	г) підбурювача	22	12,6
17	**Чи вважаєте Ви, що стаття 209 КК України потребує змін та доповнень?**		
	а) так, потрібно збільшити розмір санкції	16	9,1
	б) так, слід додати кваліфікуючі обставини щодо вчинення злочину під час воєнного або надзвичайного стану	24	13,7
	в) так, визначити в статті вчинення злочину службовою особою з використанням службового становища	36	20,6
	г) так, встановити відповідальність за вчинення кримінального правопорушення злочинною організацією	88	50,3
	д) ні, зміни не потрібні	8	4,6
	е) інше (вкажіть)	3	1,7
18	**Чи є ефективною превентивна діяльність правоохоронних органів щодо легалізації майна, одержаного злочинним шляхом?**		
	а) так, адже злочин припиняється на стадії готування, окрім цього, одночасно блокується зовнішній вплив на службових осіб/осіб, які спонукають до вчинення правопорушення	3	1,7
	б) ні, так як є проблематика в своєчасному виявленні на стадії задуму та готування вчинення відмивання майна особою	166	94,9
	в) Ваш варіант відповіді	6	3,4
19	**Які заходи, на Вашу думку, є найбільш ефективними щодо запобігання відмиванню майна? (можливо кілька варіантів відповіді)**		
	а) створення спільних робочих груп, до складу яких входять підрозділи правоохоронних органів, суб’єкти державного фінансового моніторингу та первинного фінансового моніторингу, представники органів місцевого самоврядування, громадськості та запровадження спільного алгоритму відпрацювання детінізації економіки	19	10,9
	б) використання баз (банків) даних МВС та інших відомчих баз, здійснення інформаційно-пошукової та інформаційно-аналітичної роботи	11	6,3
	в) проведення систематичного, безперервного моніторингу всіх змін і тенденцій розвитку «ризикових» підприємств та умов зовнішнього і внутрішнього середовища господарювання	15	8,6

	г) впровадження загальнодержавних програм, стратегій, доктрин, планів профілактики даного кримінального правопорушення	8	4,6
	ґ) правова пропаганда та правове виховання громадян, а також інформування громадськості про стан злочинності в державі	7	4
	д) удосконалення наявної законодавчої бази, розроблення та прийняття нових законів, відомчих нормативно-правових актів (інструкцій, наказів, постанов), що регулюють економічні відносини та діяльність суб'єктів щодо запобігання економічним злочинам	36	20,6
	е) негайне накладення арешту на поточні рахунки особи в банківських установах, яка вчинила правопорушення у сфері господарської діяльності, в результаті якого виникло майно, що може стати предметом ст. 209 КК України	37	21,1
	є) здійснення взаємодії суб'єктів фінмоніторингу з органами Національної поліції, органами прокуратури, СБУ, БЕБ, НАБУ, ДБР, а також іншими органами державної влади України, органами правопорядку іноземних держав та міжнародними організаціями	38	21,7
	ж) швидке узгодження та підписання меморандумів про стратегічне партнерство та обмін інформацією з зарубіжними країнами	2	1,1
	з) ваш варіант відповіді	2	1,1
20	**Чи достатньо, на Ваш погляд, у відомчих нормативно-правових актах закріплені повноваження підрозділів щодо здійснення функцій запобігання кримінального правопорушення з легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом?**		
	а) так	116	66,3
	б) ні	59	33,7
21	**Чи взаємодієте Ви на постійній основі з слідчими, представниками інших структурних правоохоронних підрозділів, міжнародними організаціями, громадськістю щодо запобігання вчиненню економічних злочинів, що порушують порядок здійснення законних операцій з**		

	грошовими коштами?		
	а) так	161	92
	б) ні	14	8
22	**Якщо «так», то в чому саме полягає ця співпраця?**		
	а) спільна підготовка та подання до органів влади країни узагальненої інформації про стан криміногенної ситуації, пропозицій про заходи щодо її поліпшення	43	24,6
	б) взаємне інформування правоохоронними органами один одного про виявлені ними в процесі здійснення своїх функцій причини та умови, що сприяють легалізації майна	52	29,7
	в) розробка та подання до проєктів державних програм боротьби із злочинністю погоджених пропозицій з питань профілактики кримінального правопорушення за ст. 209 КК України, в тому числі загальної профілактики	18	10,3
	г) спільне вивчення проблем профілактики кримінального правопорушення і розробка пропозицій та заходів щодо їх вирішення	-	-
	ґ) підготовка та внесення до відповідних інстанцій, міністерств і відомств спільних пропозицій про усунення причин і умов, що сприяють вчиненню легалізації майна	22	12,6
	д) проведення спільних засідань колегій міністерств і відомств, що взаємодіють, оперативних нарад керівників структурних підрозділів з метою розгляду найбільш проблемних питань з запобігання відмиванню майна, а також прийняття погоджених рішень щодо ефективної реалізації державних програм з профілактики легалізації майна	37	21,1
	е) інше	3	1,7

Додаток В

Проєкт

Програми запобігання та протидії легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та розповсюдження зброї масового знищенння на 2024 – 2029 роки

Головною метою цієї програми є вжиття заходів для подальшого удосконалення системи протидії легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та розповсюдження зброї масового знищенння.

1. Нормативно-правове забезпечення

1.1. Здійснювати заходи, спрямовані на впровадження новітніх міжнародних стандартів у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом, а також фінансуванню тероризму та розповсюдження зброї масового знищенння, зокрема:

- розробити і подати на розгляд Кабінету Міністрів України пропозиції щодо вдосконалення наявних законодавчих актів;

- внести необхідні зміни до власних нормативно-правових актів.

Відповідальні за виконання: Держфінмоніторинг, Мін'юст, Мінекономіки, Держмитслужба, СБУ, МВС, ДПС, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку, Нацкомфінпослуг, інші заінтересовані державні органи, за участю Національного банку.

Термін виконання: протягом 2024 – 2029 років.

1.2. Приведення підзаконних нормативно-правових актів у відповідність із законом України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення».

Відповідальні за виконання: Мінфін, Держфінмоніторинг, НКЦПФР, Національний банк, інші заінтересовані державні органи.

Термін виконання: протягом 2024 – 2029 років.

2. Організаційно-управлінські заходи

2.1. Здійснювати методологічне забезпечення діяльності учасників первинного фінансового моніторингу, а також навчання та підвищення кваліфікації спеціалістів у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та розповсюдження зброї масового знищенння.

Відповідальні за виконання: Держфінмоніторинг, Національний банк, Національна поліція України, МВС, інші заінтересовані державні органи в межах компетенції.

Термін виконання: протягом 2024 – 2029 років.

2.2. Провести аналіз практики притягнення осіб до кримінальної відповідальності за вчинення кримінального правопорушення за ст. 209 КК України, та на підставі цього аналізу розробити відповідні методичні рекомендації щодо розкриття та розслідування даного протиправного діяння.

Відповідальні за виконання: МВС, СБУ, БЕБ, Національна поліція України, НАБУ, ДБР, інші заінтересовані державні органи.

Термін виконання: протягом 2024 – 2029 років.

2.3. Удосконалити форми та методи оперативно-розшукової діяльності щодо запобігання та протидії вчиненню кримінального правопорушення за ст. 209 КК України.

Відповідальні за виконання: МВС, СБУ,Національна поліція України, інші заінтересовані державні органи в межах компетенції.

Термін виконання: протягом 2024 – 2029 років.

2.4. Запровадити у вищих навчальних закладах, що здійснюють підготовку фахівців для правоохоронних органів, спеціальність «Організація роботи суб’єктів, які здійснюють запобігання і протидію легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом».

Відповідальні за виконання: МВС, СБУ, Національна поліція України, Держфінмоніторинг, інші заінтересовані державні органи в межах компетенції.

Термін виконання: протягом 2024 – 2029 років.

2.5. Внести зміни до навчальних програм ВНЗ і розробити методичні рекомендації щодо освітнього процесу та підвищення кваліфікації працівників правоохоронних органів і фінансових установ, враховуючи завдання щодо запобігання та протидії легалізації (відмиванню) майна, отриманого злочинним шляхом.

Відповідальні за виконання: МВС, СБУ, ДПС, інші заінтересовані державні органи, за участю Національного банку.

Термін виконання: протягом 2024 – 2029 років.

2.6. Забезпечити систематичне інформування в медіа про заходи, які вживаються суб’єктами запобігання та протидії в межах їх компетенції у галузі протидії легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та розповсюдження зброї масового знищенння, представлення результатів цих заходів.

Відповідальні за виконання: Держфінмоніторинг, МВС, Національна поліція України, ОГП, СБУ, ДБР, БЕБ, Національний банк, інші заінтересовані державні органи в межах компетенції.

Термін виконання: протягом 2024 – 2029 років.

2.7. Проводити систематичний аналіз зовнішньоекономічних операцій, які здійснюють суб’єкти підприємницької діяльності через офшорні зони, з метою перевірки їх законності.

Відповідальні за виконання: Мінекономіки, Держмитслужба, МВС, Національна поліція України, СБУ,інші заінтересовані державні органи в межах компетенції.

Термін виконання: протягом 2024 – 2029 років.

2.8. Здійснювати заходи щодо виявлення фактів приховування або маскування незаконного походження майна, визначення джерел його походження, місцезнаходження та переміщення, а також напрямків його

використання (зокрема в контексті підприємницької, інвестиційної, іншої господарської та благодійної діяльності, розрахункових і кредитних операцій). Вжити заходів щодо пошуку, арешту та конфіскації такого майна.

Відповідальні за виконання: Держфінмоніторинг, МВС, Національна поліція України, АРМА, СБУ, Держмитслужба,інші заінтересовані державні органи в межах компетенції.

Термін виконання: протягом 2024 – 2029 років.

2.9. Провести аналіз використання сучасних банківських та фінансових технологій з метою легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, фінансування тероризму та розповсюдження зброї масового знищенння, та з урахуванням результатів здійснити заходи щодо внесення змін до відповідних нормативно-правових актів.

Відповідальні за виконання: Держфінмоніторинг, Мінцифри, Мінекономіки, МВС, Національна поліція України, СБУ, Національний банк, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку, Нацкомфінпослуг, інші заінтересовані державні органи в межах компетенції.

Термін виконання: протягом 2024 – 2029 років.

3. Практичні заходи

3.1. Підвищити ефективність оперативно-розшукової роботи з метою виявлення організованих угруповань, які планують та вчиняють злочинну діяльність у фінансовій, банківській та зовнішньоекономічній сферах, здійснюють операції з незаконним обігом вогнепальної зброї, наркотичними засобами та психотропними речовинами, а також займаються торгівлею людьми та легалізацією (відмиванням) майна, одержаного злочинним шляхом.

Відповідальні за виконання: СБУ, МВС, адміністрація Держприкордонслужби, Держмитслужба, інші заінтересовані державні органи в межах компетенції.

Термін виконання: протягом 2024 – 2029 років.

3.2. Здійснювати механізми контролю та нагляду за функціонуванням суб’єктів первинного фінансового моніторингу з метою впровадження

безумовного виконання вимог, визначених у законодавстві. Про виявлені порушення інформувати Держфінмоніторинг.

Відповідальні за виконання: Національний банк, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку, Нацкомфінпослуг, інші заінтересовані державні органи в межах компетенції.

Термін виконання: протягом 2024 – 2029 років.

3.3. Забезпечити проведення скоординованих заходів, спрямованих на ефективне виявлення можливих зловживань зі сторони відповідальних посадових осіб у стратегічно важливих для економіки підприємствах.

Відповідальні за виконання: ДПС,МВС, Національна поліція України, СБУ, ОГП, ДБР, БЕБ, інші заінтересовані державні органи в межах компетенції.

Термін виконання: протягом 2024 – 2029 років.

3.4. Провести аналіз поточного стану досудового розслідування у кримінальних провадженнях, що стосуються правопорушень, спрямованих на завдання збитків бюджету та відмивання майна за допомогою надання дистанційних послуг і використання віртуальних активів. На основі цього аналізу розробити пропозиції з усунення виявлених недоліків.

Відповідальні за виконання: ОГП, СБУ, МВС, Національна поліція, НАЗК, ДБР, БЕБ, НАБУ, інші заінтересовані державні органи в межах компетенції.

Термін виконання: протягом 2024 – 2029 років.

3.5. Здійснити заходи, спрямовані на запобігання фінансуванню тероризму, розповсюдження зброї масового знищенння та легалізації (відмиванню) майна як частини фінансування військової агресії російської федерації проти України, колабораційній діяльності, пособництву державі-агресору, сепаратизму, фінансуванню терористичної діяльності, фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення.

Відповідальні за виконання: СБУ,МВС, Національна поліція, інші заінтересовані державні органи в межах компетенції.

Термін виконання: протягом дії воєнного стану.

3.6. Провести комплекс заходів, направлених на виявлення ймовірних фактів розкрадання гуманітарної та іншої допомоги, яка спрямовується на протидію військовій агресії російської федерації проти України.

Відповідальні за виконання: СБУ, МВС, Національна поліція, інші заінтересовані державні органи в межах компетенції.

Термін виконання: протягом дії воєнного стану.

3.7. Забезпечити виявлення злочинів, пов'язаних із комп'ютерними системами і даними (кіберзлочинів), віртуальними активами, запобігання легалізації (відмиванню) майна, одержаного внаслідок вчинення таких злочинів.

Відповідальні за виконання: МВС, Національна поліція, БЕБ, ДБР, НАБУ, інші заінтересовані державні органи в межах компетенції.

Термін виконання: протягом 2024 – 2029 років.

3.8. Здійснити перевірку діяльності суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, які здійснюють перерахування нехарактерних для звичайної ділової активності обсягів грошових коштів без очевидної економічної суті та мети на адресу підконтрольних нерезидентів у вигляді повернення кредитів (позик) та виплати дивідендів.

Відповідальні за виконання: МВС, Національна поліція, НБУ, інші заінтересовані державні органи в межах компетенції.

Термін виконання: протягом 2024 – 2029 років.

4. Міжнародне співробітництво

4.1. Забезпечення подальшої структурованої координації та обміну інформацією з компетентними органами іноземних держав і міжнародними організаціями, діяльність яких спрямована на запобігання та протидію легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом.

Відповідальні за виконання: Держфінмоніторинг, Мін'юст, МЗС, інші заінтересовані державні органи в межах компетенції.

Термін виконання: протягом 2024 – 2029 років.

4.2. Здійснення подальшого надання інформації заінтересованим міжнародним організаціям, зокрема Групі з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF), Спеціальному комітету експертів Ради Європи з питань взаємної оцінки заходів протидії відмиванню грошей (MONEYVAL) та Офісу ООН з протидії наркотикам та злочинності (UNODC), про заходи, що вживаються в Україні для боротьби з легалізацією (відмиванням) майна, одержаного злочинним шляхом, фінансуванням тероризму та розповсюдження зброї масового знищенння, подолання корупції та організованої злочинності.

Відповідальні за виконання: Держфінмоніторинг, Національний банк, Мін'юст, МВС, СБУ, ДПС, Мінекономіки, МЗС, Нацкомфінпослуг.

Термін виконання: протягом 2024 – 2029 років.

4.3. Удосконалення механізмів нагляду суб'єктів державного фінансового моніторингу за учасниками первинного фінансового моніторингу стосовно їх відповідності встановленим вимогам щодо ідентифікації кінцевого бенефіціарного власника та повідомлення про виявлені розбіжності, зокрема шляхом обміну інформацією із компетентними органами іноземних держав.

Відповідальні за виконання: Мін'юст, НКЦПФР, Національний банк, Мінфін, Держфінмоніторинг, інші заінтересовані державні органи в межах компетенції.

Термін виконання: протягом 2024 – 2029 років.

4.4. Забезпечити участь України у міжнародних заходах.

Відповідальні за виконання: Держфінмоніторинг, Мін'юст, МЗС, Національний банк, НКЦПФР, Нацкомфінпослуг.

Термін виконання: протягом 2024 – 2029 років.

Додаток Д

НАЦІОНАЛЬНА ПОЛІЦІЯ УКРАЇНИ

Департамент стратегічних розслідувань

Національна академія внутрішніх справ

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

Організаційно-правові основи запобігання, виявлення та розкриття працівниками правоохоронних органів незаконних фінансових операцій та інших протиправних дій з подальшою легалізацією (відмиванням) майна, одержаного злочинним шляхом

Київ – 2024

Ці рекомендації відповідно до Конституції України, законів України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», «Про Національну поліцію», Кримінального процесуального кодексу України, Кримінального кодексу України та інших нормативно-правових актів, визначають порядок запобігання та протидію легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом в Україні.

1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Відповідно до ст. 5 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму» до легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, належать будь-які дії, пов’язані із вчиненням фінансової операції чи правочину з доходами, одержаними злочинним шляхом, а також вчиненням дій, спрямованих на приховання чи маскування незаконного походження таких доходів, чи володіння ними, прав на такі доходи, джерел їх походження, місцезнаходження, переміщення, зміну їх форми (перетворення), а так само набуттям, володінням або використанням доходів, одержаних злочинним шляхом.

2. НАЙПОШИРЕНІШІ СПОСОБИ ВІДМИВАННЯ ЗЛОЧИННОГО МАЙНА

Способи відмивання злочинного майна, що притаманні міжнародній торгівлі

Міжнародна торгівля, за своєю природою, стає вразливою до ризиків, що надають можливість злочинцям відмивати майно з відносною низькою ймовірністю виявлення.

Основними протиправними схемами при здійсненні експортно-імпортних операцій є:

1) використання зовнішньоекономічних операцій для виведення капіталів з України:

- ***використання фіктивних імпортних контрактів (так зване «псевдоімпортування»).*** У таких схемах задіяні як вітчизняні юридичні особи, так і компанії-нерезиденти, контроль за якими здійснюється громадянами України, а також іноземними «компаніями-оболонками», їх реєстрація призначена для створення лише видимості фінансово-господарської діяльності. Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» передбачає можливість імпорту товарів без їх фактичного ввезення на митну територію України, коли імпортна поставка товарів здійснюється в треті країни за умовами CIP («Інкотермс 2000»). Внаслідок цього сформувалася стала тенденція: валютні кошти перераховуються за кордон і подальше направляються на рахунки в іноземних банках або повертаються в Україну у вигляді інвестицій;

- ***експорт за заниженими цінами*** створює можливість мінімізації податкових та митних виплат, дозволяючи накопичувати різницю між декларованими та світовими цінами за рахунок контрольованих іноземних структур, зокрема офшорних. Продукція, реалізована за заниженими цінами, часто продається компаніям, що зареєстровані в офшорних зонах, і контролюють українські підприємства чи фізичні особи. Офшорна компанія перепродає продукцію за світовими цінами, утримуючи весь прибуток на своїх рахунках. Після цього засоби повертаються в країну у вигляді іноземних інвестицій або пільгових кредитів;

- ***імпорт за завищеними цінами з використанням імітації виробництва товарів, які призначені для експорту,*** є характерною схемою, де основною ланкою виступає реальне підприємство з виробничими площами, яке імітує виробництво продукції, призначеної для експорту. У таких схемах «фіктивні» та «транзитні» підприємства використовуються на етапі постачання сировини за значно завищеними цінами на користь зазначеного підприємства-виробника.

2) використання зовнішньоекономічних операцій для безпідставного формування податкового кредиту, незаконного відшкодування ПДВ і ухилення від його сплати:

- ***використання фіктивних експортних контрактів, відомих як «псевдоекспорт» чи «нетиповий» експорт,*** є стратегією мінімізації податкових зобов’язань. У схемі «нетипового» експорту підприємство-експортер (комітент) залучається до співпраці з комісіонерами, які, діючи за дорученням та за рахунок комітента, організовують закупівлю та експорт нетипового товару. Ці операції дозволяють комітенту формувати податковий кредит за ставкою 20 відсотків, при цьому податкові зобов'язання складають нуль відсотків;

- придбання товарів, призначених для експорту, за завищеними цінами з використанням фіктивних підприємств, відома як ***схема завищених закупівель;***

- ***імпорт за заниженими цінами*** – це схема здійснення імпортних операцій з товарно-матеріальними цінностями за значно заниженими цінами з метою мінімізації обов'язків з оплати податків і мита. Ця схема включає значне заниження митної вартості імпортованого товару, що досягається через використання офшорних підприємств у ланцюжку постачальників товарів. Ці офшорні підприємства спеціально створюються для таких операцій. Імпортер, який отримує товари, в подальшому їх реалізує на адресу кінцевого споживача через ряд «фіктивних» та «транзитних» підприємств, які завищують їхню вартість до рівня цін, що сформувалися на внутрішньому ринку України для даної групи товарів.

3) ***використання зовнішньоекономічних операцій для отримання податкових пільг*** – це стратегія, при якій підприємство використовує міжнародні економічні операції для зменшення своїх податкових зобов'язань.

Це дозволяє маніпулювати вартістю виробництва продукції, завищуючи її штучно в сотні разів, і подальшим експортом за цінами, визначеними на етапі виробництва. Розрахунки за придбані комплектуючі та реалізовану готову продукцію здійснюються через векселі, зазвичай, з підприємством-виробником.

На практиці, це підприємство отримує лише обмежену готівкову суму в оплату за виконану роботу.

Таким чином, **основними ознаками та критеріями виявлення легалізації злочинного майна у контексті зовнішньоторговельних операцій є:**

- проведення передоплати за зовнішньоекономічними контрактами, за якими подальше розірвання цих контрактів та повернення передоплати мають місце;
- здійснення операцій купівлі-продажу цінних паперів з ознаками фіктивності, де однією зі сторін є компанія-нерезидент;
- надання митним органам документів, які містять неправдиві відомості про товар, що ввозиться або вивозиться з митної території;
- укладання договорів про фінансову допомогу між резидентом і нерезидентом на тривалий термін користування;
- надання нерезидентом тривалої позики в іноземній валюті без виплати відсотків за користування або за мінімальною відсотковою ставкою;
- здійснення покупки і подальше виведення значних валютних коштів за кордон резидентом, при цьому надання звітності про низькі фінансові результати діяльності.

Відмивання злочинного майна на фондовому ринку

Галузь цінних паперів, поруч з банківською діяльністю, виступає ключовою для забезпечення доступу юридичних та фізичних осіб до фінансової системи. Її унікальність у порівнянні з іншими галузями полягає в можливості використання як для відмивання майна, одержаного в результаті незаконної діяльності в інших сферах, так і для отримання прибутку від протизаконних дій саме в цій галузі через вчинення шахрайства.

Цінні папери на позабіржовому ринку є вразливішими до легалізації (відмивання) злочинного майна, порівняно з цінними паперами, що реєструються на традиційних фондових біржах.

Операції з «технічними (сміттєвими) цінними паперами включають у себе торгівлю фінансовими інструментами, вартість яких не забезпечена реальними активами, і може значно перевищувати їх ринкову вартість. Ці операції спрямовані на формальне збільшення витрат вітчизняних підприємств з метою мінімізації їх податкових зобов'язань.

«Технічні» цінні папери використовуються для маніпулювання фінансовою звітністю та мінімізації податкових обов'язків. Номінальна вартість цих цінних паперів штучно збільшується, і вони перепродаватимуться на ринку за завищеними цінами, при цьому учасники фондового ринку не висвітлюють реально отримані доходи від операцій з такими цінними паперами. Це використовується для формального збільшення витрат та зниження прибутку, що обкладається податком.

Крім того, «технічні» цінні папери можуть використовуватися для штучного збільшення розміру статутного капіталу підприємств та в схемах виведення ліквідних активів. Підприємства можуть формувати статутний капітал цими цінними паперами з завищеною балансовою вартістю, що може бути використано для маскування дійсної фінансової стійкості компанії та надання необґрунтованого вигляду підвищення її капіталізації.

У схемах легалізації злочинного майна підприємства можуть використовувати різні підходи до формування статутного капіталу, включаючи такі дії, як формування статутного капіталу за рахунок грошових коштів та їх подальший вивід через укладання угод на придбання «технічних» цінних паперів.

Вексель є одним із поширених фінансових інструментів, який використовується в таких операціях. Вексель часто виписується покупцем під час оплати за отримані товари чи послуги. Важливо відзначити, що у схемах легалізації цей фінансовий інструмент може бути використаний для маніпуляцій та виведення грошей.

При цьому вексель може обиратися як інструмент для формального збільшення витрат та отримання фінансових вигод. Особливо важливим стає те,

що більшість угод з векселями укладаються на неорганізованому ринку, що надає їм «приватний» характер і може сприяти уникненню публічного контролю.

Акції також можуть використовуватися в схемах легалізації для виведення та маніпулювання грошима. У цьому контексті підприємства можуть виписувати або придбавати акції з метою створення фіктивних транзакцій та збільшення розміру статутного капіталу.

Діюче законодавство України не містить обмежень на використання векселів у розрахунках в рамках будь-якої господарської діяльності. Характеристикою їх обігу є:

- відсутність державного контролю за випуском та обігом векселів;
- легкість обігу векселів на фондовому ринку, оскільки вони випускаються та обертаються виключно у паперовій формі, і для здійснення розрахунків не потрібно звертатися до реєстратора;
- відсутність обігу векселів на організованому ринку, де існують вимоги до ліквідності та котирування;
- відсутність єдиного державного реєстру векселів, що ускладнює контроль за їх випуском та обігом;
- відсутність обмежень на обсяг випуску векселів одним суб'єктом господарської діяльності залежно від обсягу його активів;
- відсутність реєстру ліквідованих підприємств, що були емітентами векселів, та підприємств, векселі яких визнані недійсними.

Комісія з цінних паперів та фондового ринку визначила програму для попередження фактів випуску та обігу цінних паперів, які можуть використовуватись для непродуктивного відтоку капіталів, ухилення від оподаткування та легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом.

У межах виконання цієї ініціативи визначено характеристики фіктивності цінних паперів і деривативів, до яких відносяться:

- відсутність емітента за місцезнаходженням;
- нерозкриття регулярної інформації відповідно до законодавства;

- відсутність чистих доходів;
- значна частка фінансових інвестицій або дебіторської заборгованості у структурі активів емітента;
- випадки, коли кількість працівників емітента менше двох осіб, а середньомісячні витрати емітента на оплату праці менше законодавчо встановленого мінімального розміру заробітної плати;
- відсутність бухгалтера або бухгалтерської служби на чолі з головним бухгалтером.

Це надає можливість проводити моніторинг вказаних емітентів, осіб, пов'язаних з випуском та обігом «технічних» акцій, а також учасників фондового ринку, що здійснюють операції з ними. Крім того, в рамках цієї програми передбачено можливість зупиняти обіг та анулювати реєстрацію цінних паперів, що мають ознаки фіктивності.

Відмивання злочинного майна через комерційні позики та фінансову допомогу

Операції, пов'язані з наданням грошових коштів під формою позики або зворотної фінансової допомоги, широко використовуються для створення враження повної легальності та звичайності комерційних операцій. Це дозволяє приховати походження коштів, отриманих у результаті повсякденної господарської діяльності.

Податковим кодексом передбачено, що безповоротна фінансова допомога, одержана суб'єктом господарювання – платником податку, включається до доходів, за винятком випадків, коли вона отримана та повернута протягом того ж звітного періоду. Натомість, сума поворотної фінансової допомоги не враховується при обчисленні об'єкта оподаткування. Комерційні позики або поворотна фінансова допомога, які не підлягають оподаткуванню, є основним способом передачі коштів між учасниками «конвертаційного центру».

Термін дії угод щодо комерційних позик чи фінансової допомоги не обмежений у часі, і вони існують до моменту погашення боргових зобов'язань,

коли держатель боргових зобов'язань припиняє існування. Термін надання такої допомоги може сягати навіть 50 років, вони є безпроцентними та не вимагають реєстрації в контролюючих органах. Права на боргові зобов'язання можуть переходити до інших суб'єктів господарювання для здійснення інших фінансових операцій.

Відмивання через фінансові операції з переказу коштів за кордон («офшорні зони»)

Відмивання майна через фінансові операції з переказом коштів за кордон, часто з використанням «офшорних зон», є складним і кримінальним процесом, який включає кілька кроків та стратегій для приховання походження незаконно набутого майна. Це складний процес, тому вимагає співпраці зі спеціалістами у фінансовій сфері. Такий вид відмивання грошей є серйозним порушенням закону в більшості юрисдикцій.

Розглянемо загальну схему, яку часто використовують у таких ситуаціях:

Створення «офшорної компанії»: це може бути компанія, зареєстрована в країні з «м’якими» законами щодо фінансової звітності та оподаткування, де інформація про власників може бути конфіденційною. Часто такі компанії реєструються в так званих офшорних зонах або країнах з низькими податками.

Передача грошей на рахунок офшорної компанії: злочинці передають кошти на рахунок офшорної компанії, які зазвичай можуть бути відкриті у банках в різних країнах.

Перехід через кілька країн: грошові кошти можуть бути переміщені через кілька країн, щоб ускладнити слідство та унеможливити відстеження. Це може включати використання банківських переказів, криптовалютних обмінників або інших фінансових послуг.

Змішування коштів та їх виведення: грошові кошти можуть бути змішані з легальними фінансовими потоками, щоб приховати їх незаконне походження. Це може включати інвестування у нерухомість, цінні папери або інші активи.

Незаконна конвертація грошових коштів з використанням фіктивних підприємств

Незаконна конвертація грошових коштів з використанням фіктивних підприємств – це ще один спосіб відмивання грошей, який використовується кримінальними елементами для приховування походження незаконних коштів:

Створення фіктивних підприємств: кримінальні елементи створюють фіктивні компанії або використовують існуючі, але неактивні підприємства, які існують лише на папері. Часто ці компанії реєструються в країнах з низькими стандартами фінансової звітності або з слабким валютним регулювання.

Незаконне одержання грошей: кримінальні групи отримують незаконні кошти, наприклад, від продажу наркотиків, розкрадання державних коштів або іншої злочинної діяльності.

Передача коштів через фіктивні підприємства: грошові кошти передаються через банківські рахунки фіктивних підприємств або за допомогою платіжних систем. Це може включати використання фальшивих договорів, інвойсів або інших документів для вигляду легальності операцій.

Фіктивна торгівля або послуги: фіктивні підприємства можуть здійснювати торговельні або послугові компанії, щоб приховати справжню природу операцій. Наприклад, вони можуть виписувати фіктивні рахунки за товари або послуги, які насправді ніколи не були поставлені або надані.

Виведення коштів: Після того, як гроші пройшли через фіктивні підприємства, їх можна вивести на банківські рахунки або використати для інших цілей, наприклад, інвестицій або покупок активів.

Відмивання коштів через операції з об’єктами нерухомого майна

Відмивання грошей через операції з нерухомим майном – це ще один широко вживаний метод, який використовується кримінальними елементами для приховування походження незаконних коштів. Таку схему зазвичай складно виявити, оскільки нерухоме майно здебільшого є складним активом, а процес купівлі-продажу може бути довгим.

Схема полягає в наступному:

Придбання нерухомого майна: кримінальні групи або індивіди купують нерухоме майно за допомогою незаконно набутих коштів, таких як гроші від злочинних діянь, корупційних правопорушень тощо.

Перепродаж або переоцінка нерухомості: після придбання нерухомого майна, його можуть перепродати або переоцінити, з метою надання йому виду, що ніби воно коштує більше, ніж вони його придбали.

Фіктивні транзакції: кримінальні елементи можуть укладати угоди про купівлю-продаж або оренду з комплексом нерухомості на завищені суми, або взаємно купувати нерухомість один у одного за завищеними цінами.

Використання посередників: можуть також використовувати посередників або компанії зі зв'язками в сфері нерухомості, щоб укласти відповідні операції та приховати свою причетність.

Виведення грошей: після проведення фіктивних транзакцій або переоцінки нерухомості, кошти можуть бути виведені через продаж нерухомості або інші фінансові операції.

Відмивання коштів у процесі приватизації державного майна

Розглянемо можливі шляхи, які можуть використовувати злочинці для відмивання грошей у процесі приватизації державних активів:

Корупція та підкуп: злочинні елементи можуть надавати неправомірну вигоду посадовим особам, учасникам або консультантам, які займаються процесом приватизації, для вигоди у придбанні активів за завищеними або несправедливими цінами.

Фальшиві торгові операції: можуть укладати фіктивні торгові операції або контракти, з метою надання законного вигляду приватизованим активам (були продані за справедливою ринковою вартістю, але насправді гроші використовувалися для відмивання).

Незаконні договори та перепродаж: приватизовані активи можуть бути незаконно перепродані або переведені у власність інших компаній за завищеними цінами, щоб вивести незаконні кошти та надати їм видимість легальності.

Використання офшорних компаній та банківських рахунків: злочинці можуть використовувати офшорні компанії та банківські рахунки для виведення грошей, отриманих від незаконної приватизації, забезпечуючи анонімність та недоторканність.

Відмивання майна з використанням криптовалюти

Загальноприйнятий метод відмивання майна через криптовалюти включає в себе наступні кроки:

Конвертація в криптовалюту: перший етап цієї схеми передбачає конвертацію незаконно набутих коштів у криптовалюту. Для цього можуть використовуватися різні криптобіржі або платіжні системи, що дозволяють обмінювати традиційні валюти на криптовалюту, забезпечуючи високий рівень анонімності.

Змішування коштів: отримавши криптовалютні активи, злочинці можуть використовувати сервіси змішування, які перемішують кошти з різних джерел, ускладнюючи слідування транзакціям і підтримуючи конфіденційність.

Обмін на інші криптовалюти або токени: після змішування коштів, злочинці можуть обмінювати їх на інші криптовалюти або токени, що є менш анонімними або менш регульованими. Це може включати альткоїни або токени на децентралізованих фінансових платформах.

Використання неправомірних сервісів обміну: деякі злочинці можуть використовувати неправомірні або неліцензовані сервіси обміну криптовалюти, які дозволяють здійснювати транзакції без перевірки особистості чи дотримання вимоги до звітності.

Виведення коштів у традиційні валюти: нарешті, кошти можуть бути виведені з криптовалютної системи через різні способи, включаючи конвертацію у традиційні валюти через легальні або нелегальні фінансові установи або використання децентралізованих бірж або платіжних систем.

Класифікація віртуальних активів наведена в розділі 4.

Отже, зазначені способи відмивання майна, одержаного злочинним шляхом не є вичерпними. Вони постійно еволюціонують і адаптуються до змін

у законодавстві та технологіях. Злочинні елементи постійно шукають нові способи протиправних дій, щоб приховати походження незаконно набутого майна. Наприклад, із зростанням популярності криптовалют, злочинці можуть використовувати їх для відмивання грошей, оскільки ці цифрові активи можуть забезпечити анонімність та невідстежуваність. Також можуть з'являтися нові технічні методи, такі як використання штучного інтелекту для створення складних фінансових схем або використання децентралізованих фінансових послуг.

Однак, не зважаючи на постійні зміни, багато з цих методів відмивання майна мають певні загальні риси, які можуть бути використані для їх виявлення та протидії. До них відносяться зміни великих сум грошей без підтвердження їхнього легального походження, використання фіктивних компаній або осіб, шаблонні або незвичайні фінансові транзакції тощо.

3. СХЕМАТИЧНЕ ЗОБРАЖЕННЯ СТРУКТУРИ ВЛАСНОСТІ.

Одним із актуальних ризиків і загроз у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом належить непрозора структура власності юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань, відсутність достовірної інформації про структуру власності та інформації про кінцевих бенефіціарних власників компаній в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань.

Структура власності – це спосіб організації та розподілу власності на різних ресурсах, таких як акції, пайові частки, нерухомість, інтелектуальна власність, фінансові інструменти тощо. Вона вказує на те, хто і в яких кількостях володіє, контролює або має право на користування конкретними активами чи ресурсами.

Структура власності може бути різноманітною в залежності від типу організації. Наприклад, у корпораціях структура власності відображається через акціонерів, які володіють певною кількістю акцій компанії. У товариствах

структура власності може бути представлена пайовими частками, які належать кожному партнеру чи учаснику.

Розглянемо структуру власності більш детально за допомогою схематичних зображень.

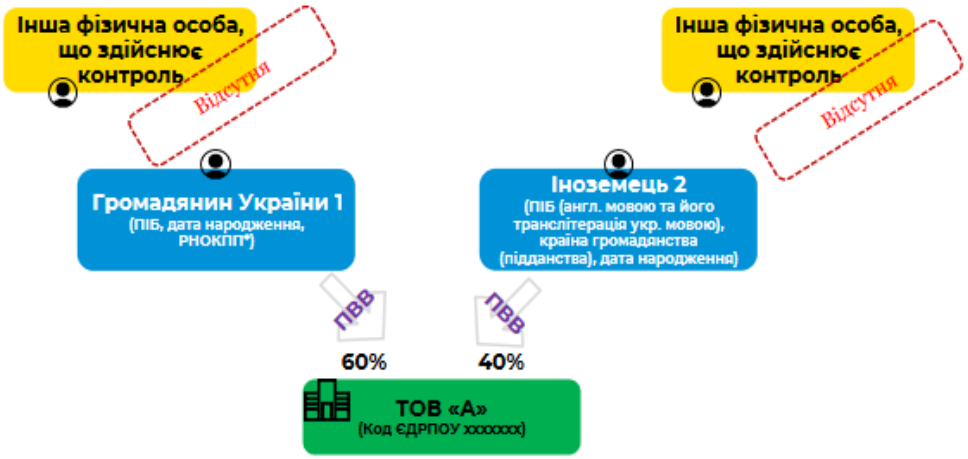

Схема 1. Простий прямий вирішальний вплив

Громадянин України 1 та Іноземець 2 є кінцевими бенефіціарними власниками, які здійснюють прямий вирішальний вплив (ПВВ) на діяльність компанії, оскільки є власниками більше 25 відсотків статутного (складеного) капіталу або прав голосу юридичної особи.

Важливо підкреслити, що Громадянин України 1 та Іноземець 2 не є посередниками, агентами чи номінальними власниками. Інакше, кінцевим бенефіціарним власником(ами) виступала б інша особа(и), яка б могла здійснювати непрямий вирішальний вплив на діяльність компанії.

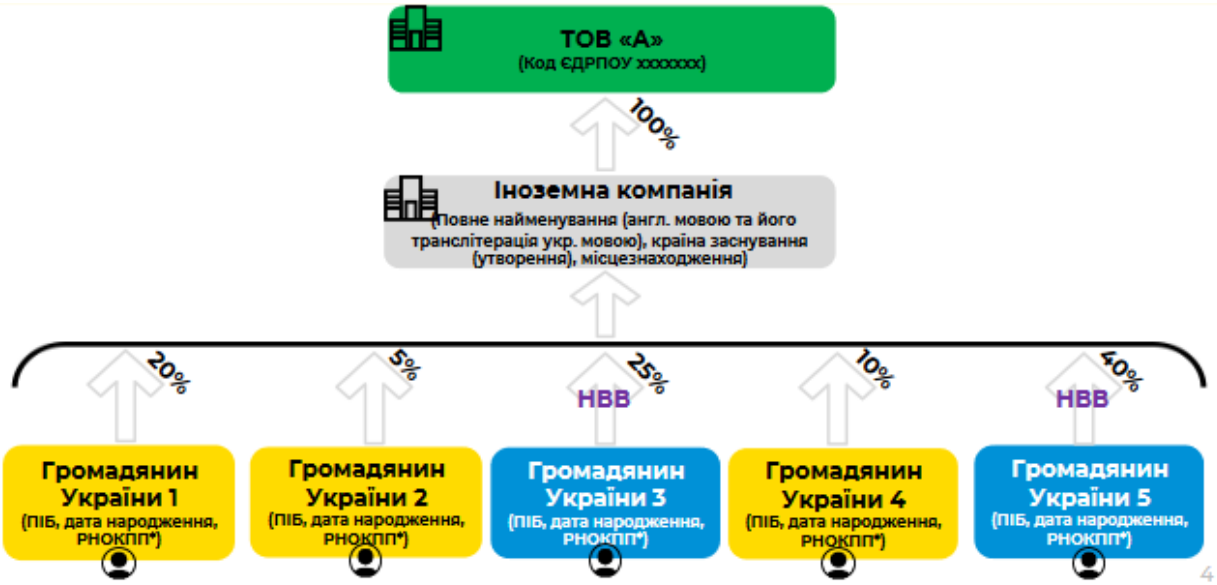

Схема 2. Непрямий вирішальний вплив

Гр. України 1 не є кінцевим бенефіціарним власником ТОВ «А», оскільки, його частка непрямого володіння ТОВ «А» складає 20% (20% х 100%), що є менше 25%.

Гр. України 2 також не є кінцевим бенефіціарним власником ТОВ «А», оскільки, його частка непрямого володіння ТОВ «А» складає 5% (5% х 100%), що є менше 25%.

Гр. України 3 є кінцевим бенефіціарним власником ТОВ «А», оскільки, його частка непрямого володіння юридичною особою 1 складає 25% (25% х 100%).

Гр. України 4 також не є кінцевим бенефіціарним власником ТОВ «А», оскільки, його частка непрямого володіння ТОВ «А» складає 10% (10% х 100%), що є менше 25%.

Гр. України 5 є кінцевим бенефіціарним власником ТОВ «А», оскільки, його частка непрямого володіння юридичною особою 1 складає 40% (40% х 100%).

Необхідно зазначити, що Громадянин України 3 і Громадянин України 5 не є посередниками, агентами чи номінальними власниками. Відсутні інші особи, які могли б здійснювати непрямий вирішальний вплив на діяльність компанії. Інакше, кінцевим бенефіціарним власником(ами) виступала б інша особа(и), яка б могла здійснювати непрямий вирішальний вплив на діяльність компанії.

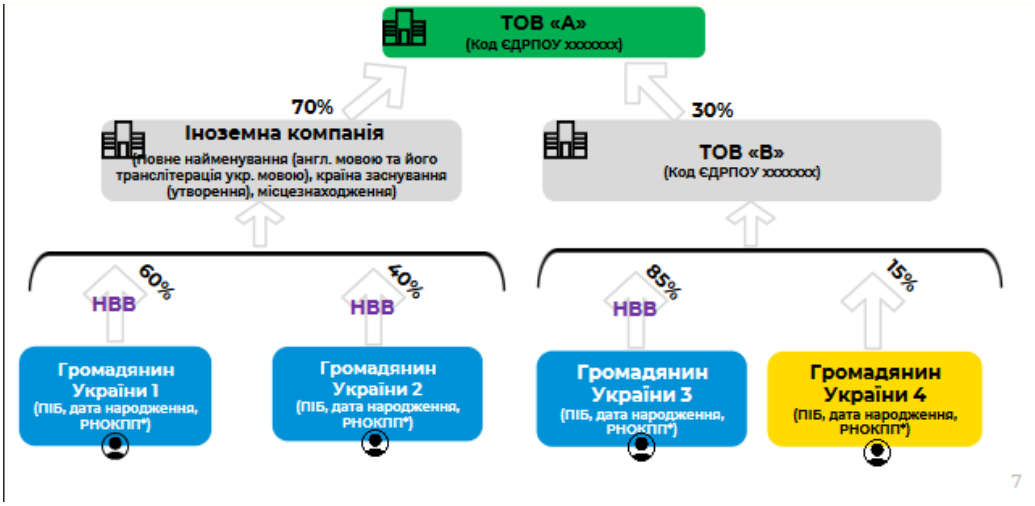

Схема 2.1. Непрямий вирішальний вплив

Гр. України 1 є кінцевим бенефіціарним власником ТОВ «А», оскільки, його частка непрямого володіння ТОВ «А» складає 42% (60% х 70%).

Гр. України 2 також є кінцевим бенефіціарним власником ТОВ «А», оскільки, його частка непрямого володіння ТОВ «А» складає 28% (40% х 70%).

Гр. України 3 є кінцевим бенефіціарним власником ТОВ «А», оскільки, його частка непрямого володіння ТОВ «А» складає 25,5% (85% х 30%).

Гр. України 4 не є кінцевим бенефіціарним власником ТОВ «А», оскільки, його частка непрямого володіння ТОВ «А» складає 4,5% (15% х 30%), що є менше 25%.

Необхідно зазначити, що Гр. 1, 2, 3 не є посередниками, агентами чи номінальними власниками. Відсутні інші особи, які могли б здійснювати непрямий вирішальний вплив на діяльність компанії. Інакше, кінцевим бенефіціарним власником(ами) виступала б інша особа(и), яка б могла здійснювати непрямий вирішальний вплив на діяльність компанії.

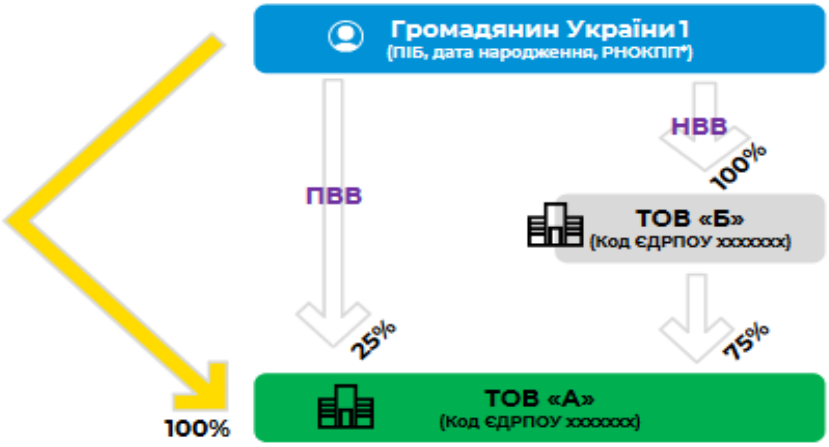

Схема 3. Прямий і непрямий вирішальний вплив

Гр. України 1 є кінцевим бенефіціарним власником та здійснює прямий вирішальний вплив на діяльність ТОВ «А», оскільки є власником 25 % статутного (складеного) капіталу або прав голосу ТОВ «А», а також є власником 100% ТОВ «Б», яке володіє 75% статутного (складеного) капіталу ТОВ «А». Таким чином, Громадянин України 1 здійснює як прямий, так і непрямий вирішальний вплив на діяльність компанії.

Важливо підкреслити, що Гр. України 1 не є посередником, агентом чи номінальним власником. Відсутні інші особи, які могли б здійснювати непрямий вирішальний вплив на діяльність компанії. Інакше, кінцевим бенефіціарним власником(ами) виступала б інша особа(и), яка б могла здійснювати непрямий вирішальний вплив на діяльність ТОВ «А».

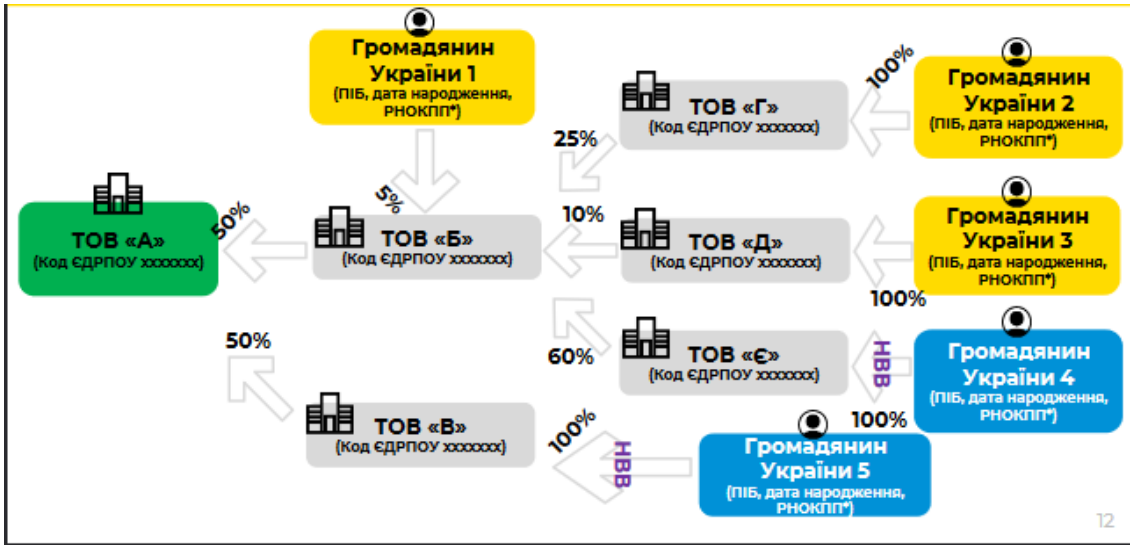

Схема 4. Непрямий вирішальний вплив(опосередковане володіння)

Гр. України 1 не є кінцевим бенефіціарним власником ТОВ «А», оскільки, його частка непрямого володіння ТОВ «А» складає 2,5% (5% x 50%), що є менше 25%.

Гр. України 2 також не є кінцевим бенефіціарним власником ТОВ «А», оскільки, його частка непрямого володіння ТОВ «А» складає 12,5% (100% x 25% x 50%), що є менше 25%.

Гр. України 3 не є кінцевим бенефіціарним власником ТОВ «А», оскільки, його частка непрямого володіння юридичною особою 1 складає 5% (100% x 10% x 50%), що є менше 25%.

Гр. України 4 є кінцевим бенефіціарним власником ТОВ «А», оскільки, його частка непрямого володіння ТОВ «А» складає 30% (100% x 60% x 50%), що є більше 25%.

Гр. України 5 є кінцевим бенефіціарним власником ТОВ «А», оскільки, його частка непрямого володіння ТОВ «А» складає 50% (100% x 50%), що є більше 25%.

Важливо підкреслити, що Гр.4 та 5 не є посередниками, агентами чи номінальними власниками та відсутні інші особи, які могли б здійснювати непрямий вирішальний вплив на діяльність компанії.

Схема 5. Непрямий вирішальний вплив (ефективний контроль)

Гр. України 1 не є кінцевим бенефіціарним власником ТОВ «А», оскільки, його частка непрямого володіння ТОВ «А» складає 20% (20% х100%), що є менше 25%.
Гр. України 2 не є кінцевим бенефіціарним власником ТОВ «А», оскільки, його частка непрямого володіння ТОВ «А» складає 20% (20% х100%), що є менше 25%.
Гр. України 3 не є кінцевим бенефіціарним власником ТОВ «А», оскільки, його частка непрямого володіння ТОВ «А» складає 20% (20% х100%), що є менше 25%.
Гр. України 4 не є кінцевим бенефіціарним власником ТОВ «А», оскільки, його частка непрямого володіння ТОВ «А» складає 20% (20% х100%), що є менше 25%.
Гр. України 5 є кінцевим бенефіціарним власником ТОВ «А», оскільки, незважаючи на те, що його частка непрямого володіння ТОВ «А» складає 20% (20% х100%), що є менше 25%, але Громадянин України 5 має непрямий вирішальний вплив на діяльність ТОВ «А» (наприклад, має вирішальний вплив на формування складу органів управління та результати голосувань).
Відсутні інші особи, які могли б здійснювати непрямий вирішальний вплив на діяльність компанії.

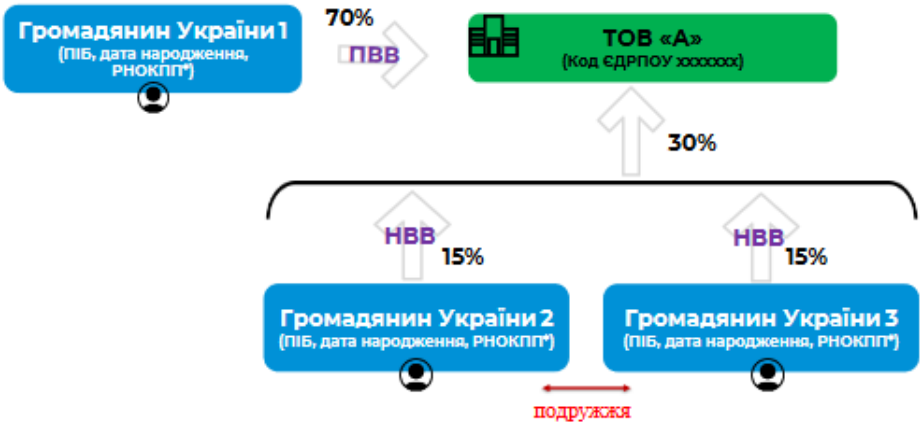

Схема 6. Непрямий вирішальний вплив (родинні стосунки

Гр. України 1 є кінцевим бенефіціарним власником ТОВ «А», оскільки, його частка прямого володіння ТОВ «А» складає 70%
Гр. України 2 та Громадянин України 3 є кінцевими бенефіціарними власниками ТОВ «А», незважаючи на те, що частка кожного з них у прямому володінні ТОВ «А» складає 15%, що є менше 25%, але ці особи є подружжям і сукупно їх частка сягає 30%.
Отже, Гр. 2, 3 здійснюють непрямий вирішальний вплив (НВВ) на діяльність ТОВ «А».
Відсутні інші особи, які могли б здійснювати непрямий вирішальний вплив на діяльність компанії.

Згідно з положеннями Глосарію до стандартів Групи з розробки фінансових заходів з відмивання грошей (FATF) бенефіціарним власником вважається фізична особа (особи), яка в кінцевому результаті володіє або контролює клієнта та/або фізична особа, від імені якої проводиться операція.
Посилання на «в кінцевому результаті володіє або контролює» відноситься до ситуацій, в яких власність/контроль здійснюється через ряд (ланцюг) власників або іншим непрямим способом контролю.
Водночас у керівних настановах «Прозорість і бенефіціарна власність (Рекомендації FATF 24 і 25)» FATF рекомендує при визначені фізичної особи, яка може управляти юридичною особою через свою долю у власності враховувати підхід, за яким бенефіціарними власниками визнаються особи, що здійснюють управління одноособово або спільно з іншими особами, включаючи будь-які контракти, домовленості, взаємовідносини, посередницькі відносини або багаторівневі підприємства.
FATF наголошує на тому, що співвласники можуть співпрацювати з метою підвищення ступеню впливу певної особи через укладення формальних і неформальних угод або через використання номінальних (підставних власників).

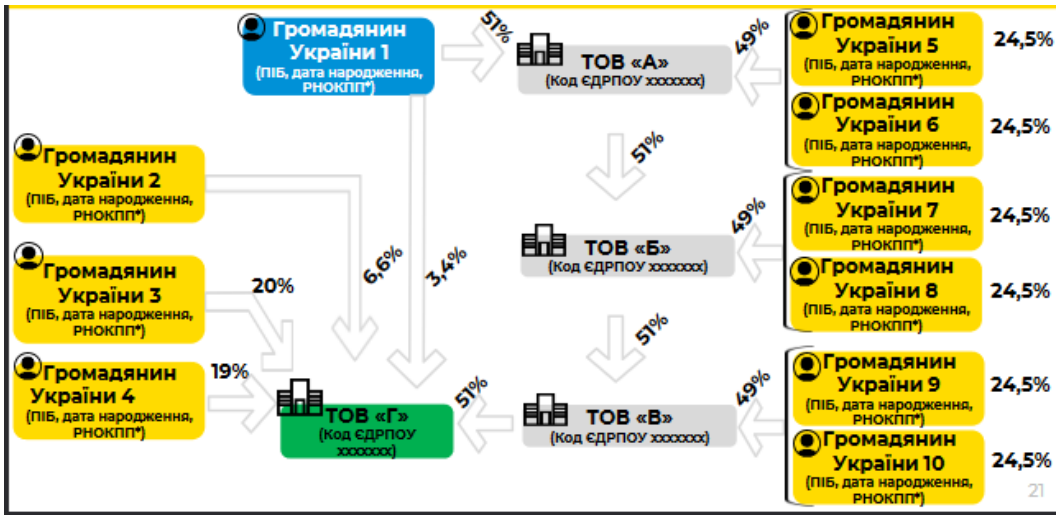

Схема 7. Непрямий вирішальний вплив (фрагментарний контроль)

Оскільки Громадянин України 1 напряму володіє 3,4% ТОВ «Г», а також володіє 51% ТОВ «А», яка володіє 51% ТОВ «Б», що володіє 51% ТОВ «В», що, в свою чергу, володіє 51% ТОВ «Г», то він один є кінцевим бенефіціарним власником ТОВ «Г», оскільки, наприклад, через зазначені компанії має можливість здійснювати вирішальний вплив на формування складу, результати голосування органів управління, а також вчинення правочинів, які дають можливість визначати основні умови господарської діяльності ТОВ «Г», приймати обов'язкові до виконання рішення, що мають вирішалний вплив на діяльність ТОВ «Г», незалежно від формального володіння.

Важливо підкреслити, що решта учасників ТОВ «А», ТОВ «Б», ТОВ «В», ТОВ «Г» є міноритарними (не володіють значним відсотком власності), Громадянин України 1 не є номінальним власником і відсутні інші особи, які б могли здійснювати непрямий вирішальний вплив на діяльність компанії.

Схема 8. Непрямий вирішальний вплив (зацикльоване володіння)

Громадянин України 1 напряму володіє 10% ТОВ «А», яке володіє 100% ТОВ «Б», яке, в свою чергу, володіє 90% ТОВ «А». Громадянин України 1 є кінцевим бенефіціарним власником, оскільки має контроль і непрямий вирішальний вплив на діяльність компанії (є єдиним власником, хто отримує прибуток від діяльності компанії). Відсутні інші особи, які могли б здійснювати непрямий вирішальний вплив на діяльність компанії.

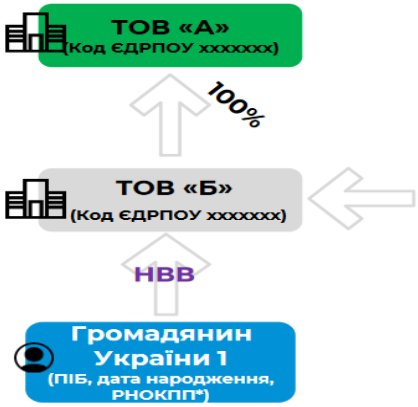

Громадянин України 2 (ПІБ, дата народження, РНОКПП*), розмір участі (відсоток корпоративних прав -3,32%)	Іноземець 1 (ПІБ (англ. мовою, його транслітерація), країна громадянства (підданства), дата народження), розмір участі (відсоток корпоративних прав -3,33%)
Громадянин України 3 (ПІБ, дата народження, РНОКПП*), розмір участі (відсоток корпоративних прав -2,55%)	Іноземець 2 (ПІБ (англ. мовою, його транслітерація), країна громадянства (підданства), дата народження), розмір участі (відсоток корпоративних прав -3,33%)
Громадянин України 4 (ПІБ, дата народження, РНОКПП*), розмір участі (відсоток корпоративних прав -2,55%)	Іноземець 3 (ПІБ (англ. мовою, його транслітерація), країна громадянства (підданства), дата народження), розмір участі (відсоток корпоративних прав -3,33%)
Громадянин України 5 (ПІБ, дата народження, РНОКПП*) , розмір участі (відсоток корпоративних прав -5,00%)	Іноземець 4 (ПІБ (англ. мовою, його транслітерація), країна громадянства (підданства), дата народження), розмір участі (відсоток корпоративних прав -3,33%)
Громадянин України 6 (ПІБ, дата народження, РНОКПП*), розмір участі (відсоток корпоративних прав -3,33%)	Іноземець 5 (ПІБ (англ. мовою, його транслітерація), країна громадянства (підданства), дата народження), розмір участі (відсоток корпоративних прав -3,33%)
Громадянин України 7 (ПІБ, дата народження, РНОКПП*), розмір участі (відсоток корпоративних прав -3,33%)	Іноземець 6 (ПІБ (англ. мовою, його транслітерація), країна громадянства (підданства), дата народження), розмір участі (відсоток корпоративних прав -3,33%)
Громадянин України 8 (ПІБ, дата народження, РНОКПП*), розмір участі (відсоток корпоративних прав -3,33%)	Іноземець 7 (ПІБ (англ. мовою, його транслітерація), країна громадянства (підданства), дата народження), розмір участі (відсоток корпоративних прав -3,33%)
Громадянин України 9 (ПІБ, дата народження, РНОКПП*), розмір участі (відсоток корпоративних прав -3,33%)	Іноземець 8 (ПІБ (англ. мовою, його транслітерація), країна громадянства (підданства), дата народження), розмір участі (відсоток корпоративних прав -3,33%)
Громадянин України 10 (ПІБ, дата народження, РНОКПП*), розмір участі (відсоток корпоративних прав -3,33%)	Іноземець 9 (ПІБ (англ. мовою, його транслітерація), країна громадянства (підданства), дата народження), розмір участі (відсоток корпоративних прав -3,33%)
Громадянин України 11 (ПІБ, дата народження, РНОКПП*), розмір участі (відсоток корпоративних прав -3,33%)	Іноземець 10 (ПІБ (англ. мовою, його транслітерація), країна громадянства (підданства), дата народження), розмір участі (відсоток корпоративних прав -3,33%)
Громадянин України 12 (ПІБ, дата народження, РНОКПП*), розмір участі (відсоток корпоративних прав -3,33%)	Іноземець 11 (ПІБ (англ. мовою, його транслітерація), країна громадянства (підданства), дата народження), розмір участі (відсоток корпоративних прав -3,33%)
Громадянин України 13 (ПІБ, дата народження, РНОКПП*), розмір участі (відсоток корпоративних прав -3,33%)	Іноземець 12 (ПІБ (англ. мовою, його транслітерація), країна громадянства (підданства), дата народження), розмір участі (відсоток корпоративних прав -3,33%)
Громадянин України 14 (ПІБ, дата народження, РНОКПП*), розмір участі (відсоток корпоративних прав -3,33%)	Іноземець 13 (ПІБ (англ. мовою, його транслітерація), країна громадянства (підданства), дата народження), розмір участі (відсоток корпоративних прав -3,33%)
Громадянин України 15 (ПІБ, дата народження, РНОКПП*), розмір участі (відсоток корпоративних прав -3,33%)	Іноземець 14 (ПІБ (англ. мовою, його транслітерація), країна громадянства (підданства), дата народження), розмір участі (відсоток корпоративних прав -3,33%)
Громадянин України 16 (ПІБ, дата народження, РНОКПП*), розмір участі (відсоток корпоративних прав -3,33%)	Іноземець 15 (ПІБ (англ. мовою, його транслітерація), країна громадянства (підданства), дата народження), розмір участі (відсоток корпоративних прав -3,33%)

Схема 9. Непрямий вирішальний вплив (велика кількість фізичних осіб)

100% статутного капіталу ТОВ «А» належить ТОВ «Б», яким володіють 30 фізичних осіб. Найбільший відсоток власності фізичних осіб у статутному капіталі ТОВ «А» – 5%.

Громадянин України 1 здійснює непрямий вирішальний вплив на діяльність ТОВ «А» формально не маючи прямого чи опосередкованого володіння, а шляхом вчинення різних правочинів, які дають можливість визначати, зокрема, основні умови господарської діяльності компанії чи приймати обов'язкові до виконання рішення, що мають вирішальний вплив на діяльність компанії чи мати вирішальний вплив на формування складу органів управління та результатів їх голосування.

Таким чином, Громадянин України 1 є кінцевим бенефіціарним власником, оскільки контролює і здійснює непрямий вирішальний вплив на діяльність компанії. Відсутні інші особи, які могли б здійснювати непрямий вирішальний вплив на діяльність компанії.

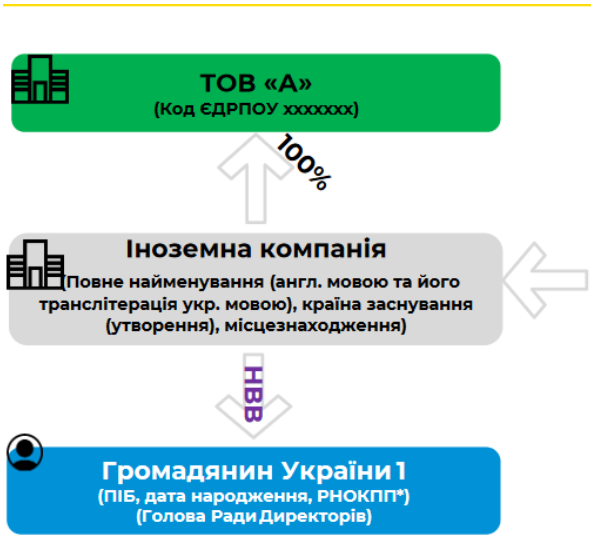

Громадянин України 2 (ПІБ, дата народження, РНОКПП*) , розмір участі (відсоток корпоративних прав - 2,24%)	Іноземець 1 (ПІБ (англ. мовою, його транслітерація), країна громадянства (підданства), дата народження), розмір участі (відсоток корпоративних прав - 2,08%)	Громадянин України 18 (ПІБ, дата народження, РНОКПП*) , розмір участі (відсоток корпоративних прав - 2,08%)
Громадянин України 3 (ПІБ, дата народження, РНОКПП*) , розмір участі (відсоток корпоративних прав - 2,08%)	Іноземець 2 (ПІБ (англ. мовою, його транслітерація), країна громадянства (підданства), дата народження), розмір участі (відсоток корпоративних прав - 2,08%)	Громадянин України 19 (ПІБ, дата народження, РНОКПП*) , розмір участі (відсоток корпоративних прав - 2,08%)
Громадянин України 4 (ПІБ, дата народження, РНОКПП*) , розмір участі (відсоток корпоративних прав - 2,08%)	Іноземець 3 (ПІБ (англ. мовою, його транслітерація), країна громадянства (підданства), дата народження), розмір участі (відсоток корпоративних прав - 2,08%)	Громадянин України 20 (ПІБ, дата народження, РНОКПП*) , розмір участі (відсоток корпоративних прав - 2,08%)
Громадянин України 5 (ПІБ, дата народження, РНОКПП*) , розмір участі (відсоток корпоративних прав - 2,08%)	Іноземець 4 (ПІБ (англ. мовою, його транслітерація), країна громадянства (підданства), дата народження), розмір участі (відсоток корпоративних прав - 2,08%)	Громадянин України 21 (ПІБ, дата народження, РНОКПП*) , розмір участі (відсоток корпоративних прав - 2,08%)
Громадянин України 6 (ПІБ, дата народження, РНОКПП*) , розмір участі (відсоток корпоративних прав - 2,08%)	Іноземець 5 (ПІБ (англ. мовою, його транслітерація), країна громадянства (підданства), дата народження), розмір участі (відсоток корпоративних прав - 2,08%)	Громадянин України 22 (ПІБ, дата народження, РНОКПП*) , розмір участі (відсоток корпоративних прав - 2,08%)
Громадянин України 7 (ПІБ, дата народження, РНОКПП*) , розмір участі (відсоток корпоративних прав - 2,08%)	Іноземець 6 (ПІБ (англ. мовою, його транслітерація), країна громадянства (підданства), дата народження), розмір участі (відсоток корпоративних прав - 2,08%)	Громадянин України 23 (ПІБ, дата народження, РНОКПП*) , розмір участі (відсоток корпоративних прав - 2,08%)
Громадянин України 8 (ПІБ, дата народження, РНОКПП*) , розмір участі (відсоток корпоративних прав - 2,08%)	Іноземець 7 (ПІБ (англ. мовою, його транслітерація), країна громадянства (підданства), місцезнаходження), розмір участі (відсоток корпоративних прав - 2,08%)	Громадянин України 24 (ПІБ, дата народження, РНОКПП*) , розмір участі (відсоток корпоративних прав - 2,08%)
Громадянин України 9 (ПІБ, дата народження, РНОКПП*) , розмір участі (відсоток корпоративних прав - 2,08%)	Іноземець 8 (ПІБ (англ. мовою, його транслітерація), країна громадянства (підданства), дата народження), розмір участі (відсоток корпоративних прав - 2,08%)	Громадянин України 25 (ПІБ, дата народження, РНОКПП*) , розмір участі (відсоток корпоративних прав - 2,08%)
Громадянин України 10 (ПІБ, дата народження, РНОКПП*) , розмір участі (відсоток корпоративних прав - 2,08%)	Іноземець 9 (ПІБ (англ. мовою, його транслітерація), країна громадянства (підданства), дата народження), розмір участі (відсоток корпоративних прав - 2,08%)	Громадянин України 26 (ПІБ, дата народження, РНОКПП*) , розмір участі (відсоток корпоративних прав - 2,08%)
Громадянин України 11 (ПІБ, дата народження, РНОКПП*) , розмір участі (відсоток корпоративних прав - 2,08%)	Іноземець 10 (ПІБ (англ. мовою, його транслітерація), країна громадянства (підданства), дата народження), розмір участі (відсоток корпоративних прав - 2,08%)	Громадянин України 27 (ПІБ, дата народження, РНОКПП*) , розмір участі (відсоток корпоративних прав - 2,08%)
Громадянин України 12 (ПІБ, дата народження, РНОКПП*) , розмір участі (відсоток корпоративних прав - 2,08%)	Іноземець 11 (ПІБ (англ. мовою, його транслітерація), країна громадянства (підданства), дата народження), розмір участі (відсоток корпоративних прав - 2,08%)	Громадянин України 28 (ПІБ, дата народження, РНОКПП*) , розмір участі (відсоток корпоративних прав - 2,08%)
Громадянин України 13 (ПІБ, дата народження, РНОКПП*) , розмір участі (відсоток корпоративних прав - 2,08%)	Іноземець 12 (ПІБ (англ. мовою, його транслітерація), країна громадянства (підданства), дата народження), розмір участі (відсоток корпоративних прав - 2,08%)	Громадянин України 29 (ПІБ, дата народження, РНОКПП*) , розмір участі (відсоток корпоративних прав - 2,08%)
Громадянин України 14 (ПІБ, дата народження, РНОКПП*) , розмір участі (відсоток корпоративних прав - 2,08%)	Іноземець 13 (ПІБ (англ. мовою, його транслітерація), країна громадянства (підданства), дата народження), розмір участі (відсоток корпоративних прав - 2,08%)	Громадянин України 30 (ПІБ, дата народження, РНОКПП*) , розмір участі (відсоток корпоративних прав - 2,08%)
Громадянин України 15 (ПІБ, дата народження, РНОКПП*) , розмір участі (відсоток корпоративних прав - 2,08%)	Іноземець 14 (ПІБ (англ. мовою, його транслітерація), країна громадянства (підданства), дата народження), розмір участі (відсоток корпоративних прав - 2,08%)	Громадянин України 31 (ПІБ, дата народження, РНОКПП*) , розмір участі (відсоток корпоративних прав - 2,08%)
Громадянин України 16 (ПІБ, дата народження, РНОКПП*) , розмір участі (відсоток корпоративних прав - 2,08%)	Іноземець 15 (ПІБ (англ. мовою, його транслітерація), країна громадянства (підданства), дата народження), розмір участі (відсоток корпоративних прав - 2,08%)	Громадянин України 32 (ПІБ, дата народження, РНОКПП*) , розмір участі (відсоток корпоративних прав - 2,08%)
Громадянин України 17 (ПІБ, дата народження, РНОКПП*) , розмір участі (відсоток корпоративних прав - 2,08%)	Іноземець 16 (ПІБ (англ. мовою, його транслітерація), країна громадянства (підданства), дата народження), розмір участі (відсоток корпоративних прав - 2,08%)	Громадянин України 33 (ПІБ, дата народження, РНОКПП*) , розмір участі (відсоток корпоративних прав - 2,08%)

Схема 10. Публічна компанія

100% статутного капіталу ТОВ «А» належить іноземній компанії, 100% акцій якої обертається на фондовій біржі та якими володіють 48 акціонерів. Найбільший відсоток власності фізичних осіб у статутному капіталі іноземної компанії – 2,24%.

Громадянин України 1 – Голова Ради Директорів іноземної компанії здійснює непрямий вирішальний вплив на діяльність компанії.

Громадянин України 1 є кінцевим бенефіціарним власником, оскільки володіє контролем і здійснює непрямий вирішальний вплив на діяльність компанії. Відсутні інші особи, які могли б здійснювати непрямий вирішальний вплив на діяльність компанії.

Законодавством України не встановлено будь-яких особливостей чи виключень щодо відображення на структурі власності осіб, які прямо або опосередковано володіють публічними компаніями (через публічні компанії,) чиї акції торгуються на фондових біржах.

Відображення на структурі власності осіб які розташовані в багатьох та/або різних юрисдикціях потребують особливої уваги та аналізу з огляду на різне регулювання механізмів володіння і контролю в окремих правових системах.

Схема 11. Трасти та інші подібні правові утворення

Траст є правовим утворенням (не є юридичною особою) і здійснює свою діяльність відповідно до законодавства країни утворення.

Всі учасники трастової угоди, а саме: Громадянин України 1 - Засновник/Довіритель Трасту, і Громадянин України 2 – Захисник, Іноземець - Довірчий власник, Громадянин України 4 - Вигодонабувач, а також будь-яка інша фізична особа, яка здійснює вирішальний вплив на діяльність трасту, є кінцевими бенефіціарними власниками ТОВ «А», яким володіє такий траст через іноземну компанію.

При цьому, засновниками, довірчими власниками та вигодонабувачами трасту можуть бути також і юридичні особи. У такому випадку необхідно зазначити та розкрити інформацію щодо всіх осіб, які прямо або опосередковано володіють такими юридичними особами та осіб, які є кінцевими бенефіціарними власниками таких осіб.

Схема 12. Інвестиційний Фонд

Інвестиційний Фонд (ІФ) може як бути, так і не бути юридичною особою і здійснює свою діяльність відповідно до законодавства країни утворення. ІФ володіє 100% статутного капіталу іноземної компанії , яка, в свою чергу, володіє 100% статутного капіталу ТОВ «А».

Громадянин 1 є кінцевим бенефіціарним власником ТОВ «А», оскільки він є власником Менеджера Фонду і є кінцевим бенефіціарним власником Менеджера фонду.

Громадянин України 2 і Громадянин України 3 є кінцевими бенефіціарними власниками ТОВ «А», оскільки вони є інвесторами Інвестиційного Фонду та його кінцевими бенефіціарними власниками.

Таким чином, Громадянин України 2 і Громадянин України 3 – інвестори з часткою власності 25% або більше, а також кінцеві бенефіціарні власники компанії Менеджера фонду (Фізична особа 1), Менеджери (Керівники) Інвестиційного Фонду, які приймають інвестиційні рішення щодо Інвестиційного Фонду та всі фізичні, особи, які контролюють активи Інвестиційного Фонду і приймають інвестиційні рішення) є кінцевими бенефіціарними власниками ТОВ «А».

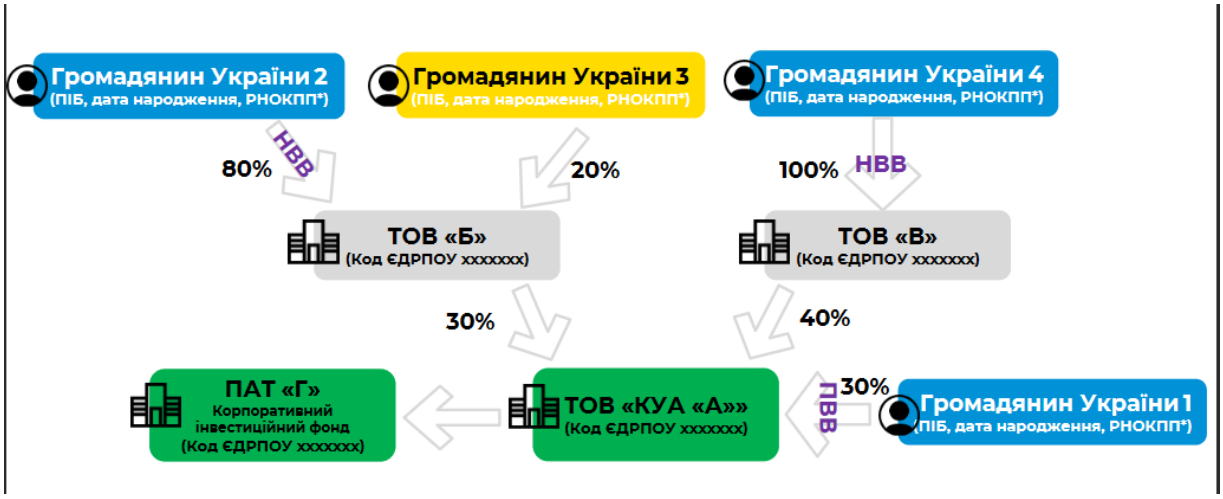

Схема 13. Компанія з управління активами

ТОВ «КУА «А»» – компанія з управління активами, яка здійснює управління ПАТ «Г», який є корпоративним інвестиційним фондом. 30% статутного капіталу ТОВ «КУА «А»» належить ТОВ «Б», 40% статутного капіталу належить ТОВ «В», 30% статутного капіталу належить Громадянину України 1.

Громадянин України 1 є кінцевим бенефіціарним власником ТОВ «КУА «А»», оскільки його частка прямого володіння ТОВ «КУА«А»» складає 30%. Незважаючи на те, що Громадянин України 2 володіє менше ніж 25% статутного капіталу у ТОВ «КУА «А»», він вважається кінцевим бенефіціарним власником ТОВ «КУА «А», оскільки має повний контроль над ТОВ «Б» (володіє 80% статутного капіталу ТОВ «Б») і здійснює особистий непрямий контроль стосовно частки ТОВ «Б» в ТОВ «КУА «А»» в розмірі 30% (що більше ніж 25%).

Громадянин України 3 не є кінцевим бенефіціарним власником ТОВ «КУА «А»», оскільки його частка непрямого володіння ТОВ «А» складає 6%, що є менше 25%.

Громадянин України 4 є кінцевим бенефіціарним власником ТОВ «КУА «А»», оскільки його частка непрямого володіння ТОВ «КУА«А»» складає 40%через пряме володіння ТОВ «В» у розмірі 100% статутного капіталу. Усі вищезазначені кінцеві бенефіціарні власники ТОВ «КУА «А»» також є кінцевими бенефіціарними власниками ПАТ «Г» (корпоративногоінвестиційного фонду), оскільки ТОВ «КУА «А»» здійснює управління активами цього фонду (при необхідності визначення кінцевих бенефіціарних власників ПАТ «Г» (корпоративного інвестиційного фонду).

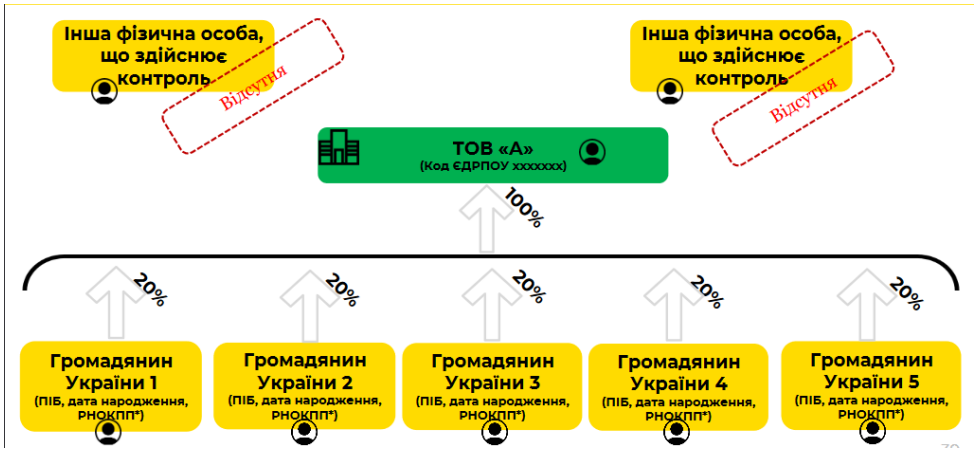

Схема 14. Відсутність кінцевого бенефіціарного власника

Громадянин України 1 не є кінцевим бенефіціарним власником ТОВ «А», оскільки, його частка прямого володіння ТОВ «А» складає 20%, що є менше 25%.
Громадянин України 2 не є кінцевим бенефіціарним власником ТОВ «А», оскільки, його частка прямого володіння ТОВ «А» складає 20%, що є менше 25%.
Громадянин України 3 не є кінцевим бенефіціарним власником ТОВ «А», оскільки, його частка прямого володіння ТОВ «А» складає 20%, що є менше 25%.
Громадянин України 4 не є кінцевим бенефіціарним власником ТОВ «А», оскільки, його частка прямого володіння ТОВ «А» складає 20%, що є менше 25%.
Громадянин України 5 не є кінцевим бенефіціарним власником ТОВ «А», оскільки, його частка прямого володіння ТОВ «А» складає 20%, що є менше 25%.
Важливо підкреслити, що жоден з Громадян України, що наведені на схемі, не здійснює непрямий вирішальний вплив на діяльність ТОВ «А».
Таким чином, жодних офіційних документів до структури власності додавати не потрібно, оскільки жодна з осіб на наведеній схемі не є кінцевим бенефіціарним власником ТОВ «А».

Схема 15. Державне підприємство

Державне підприємство «Управління з експлуатації майнового комплексу» належить до сфери управління Міністерство фінансів України. Відповідно до положення про Міністерство фінансів України, Мінфін є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України. Відповідно до Закону України «Про Кабінет Міністрів України», Кабінет Міністрів України (Уряд України) є вищим органом у системі органів виконавчої влади і є підконтрольний і підзвітний Верховній Раді України у межах, передбачених Конституцією України.

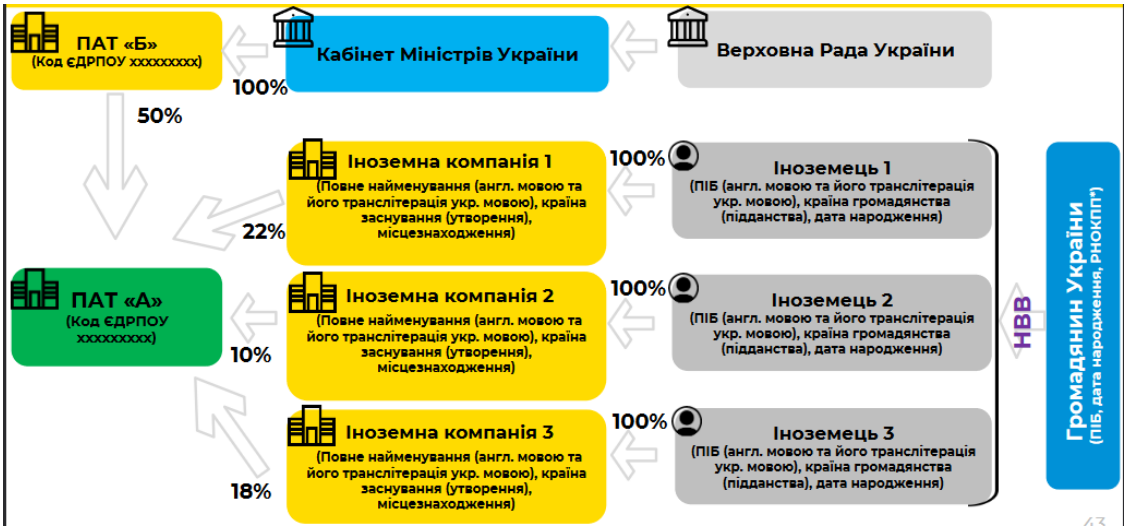

Схема 16. Держава володіє 50% капіталу компанії

50% статутного капіталу ПАТ «А» належить ПАТ «Б», яким володіє держава. Також статутним капіталом ПАТ «А» володіють іноземні компанії, якими, в свою чергу, володіють іноземні громадяни, які здійснюють управління корпоративними правами від імені громадянина України.

Громадянин України здійснює непрямий вирішальний вплив на діяльність ПАТ «А» та має статус кінцевого бенефіціарного власника.

ПАТ «Б» належить до сфери управління Кабінету Міністрів України. Відповідно до Закону України «Про Кабінет Міністрів України», Кабінет Міністрів України (Уряд України) є вищим органом у системі органів виконавчої влади і є підконтрольний і підзвітний Верховній Раді України у межах, передбачених Конституцією України.

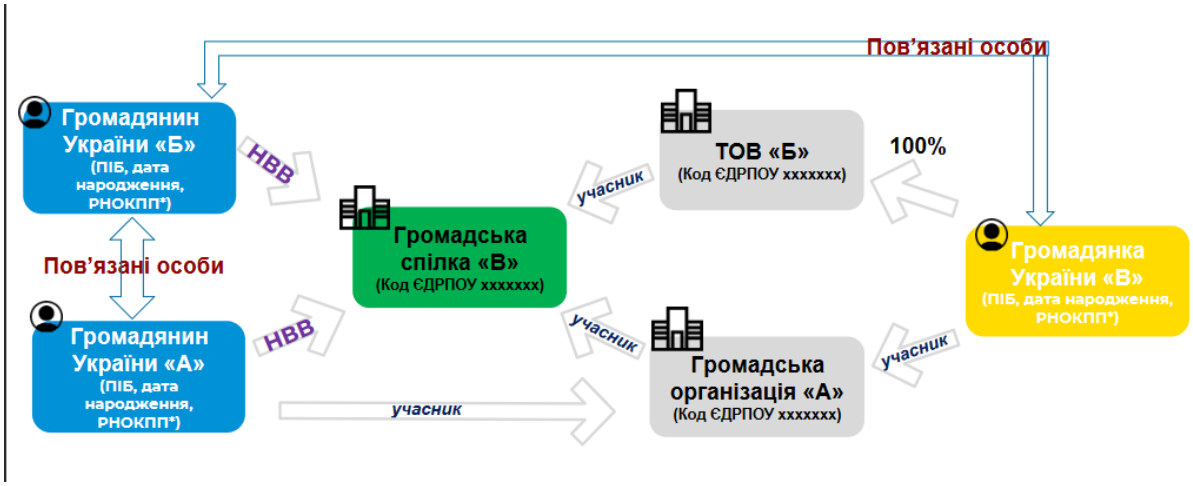

Схема 17. Громадська спілка

Громадянин України «А» є директором Громадської спілки «В» (далі – ГС) та здійснює непрямий вирішальний вплив на діяльність ГС шляхом реалізації права контролю і розпорядження всіма активами ГС, права вирішального впливу на результати голосування органів управління ГС, а також вчинення правочинів, які дають можливість визначати основні умови господарської діяльності ГС.

Таким чином, Громадянин України «А» є кінцевим бенефіціарним власником Громадської спілки «В».

Громадянин України «Б» є почесним головою Громадської спілки «В», а Громадянин України «А» та Громадянка України «В» (директор та засновник ТОВ «Б» та ГО «А») є його довіреними особами (пов'язані особи) через яких він здійснює непрямий вирішальний вплив на діяльність ГС. Таким чином, Громадянин України «Б» є кінцевим бенефіціарним власником Громадської спілки «В».

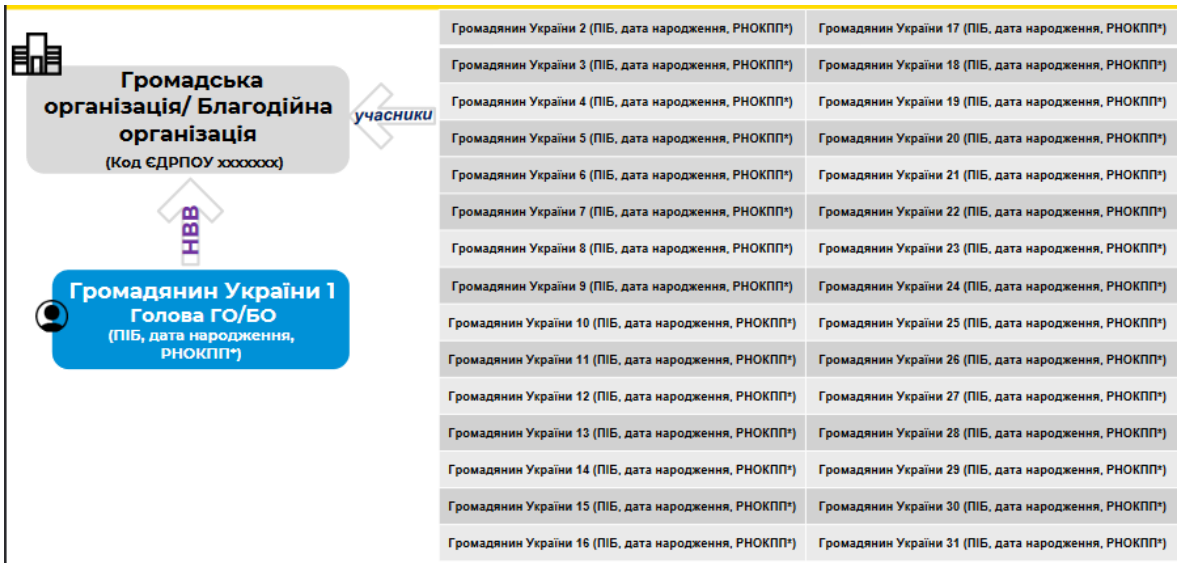

Схема 18. Громадська / Благодійна організація

На схематичному зображенні структури власності ГО/БО зазначаються всі учасники юридичної особи – 31 громадянин України (пункт 7 Положення про форму та зміст структури власності, затвердженого наказом Мінфіну від 19.03.2021 року № 163, зареєстрований в Мін'юсті 08.06.2021 за № 768/36390).

Громадянин України 1 є учасником та Головою ГО/БО - здійснює непрямий вирішальний вплив на діяльність ГО/БО, маючи можливість приймати обов'язкові до виконання рішення, що мають вирішальний вплив на діяльність ГО/БО, має вирішальний вплив на формування складу органів управління та результатів їх голосування, та можливість визначати основні умови господарської діяльності ГО/БО.

Схема 19. Управління корпоративними правами кінцевого бенефіціара

На схемі наведено приклад непрямого вирішального впливу на компанію через укладення з компанією-управителем договору управління майном. Між Громадянином України 1, Громадянином України 2 та Компанією-Управителем 1 укладено договір управління майном, а саме договір управління корпоративними правами, згідно з яким Громадянин України 1 та Громадянином України 2 передали належні їм частки у ТОВ «А» в управління Компанії- Управителю 1.

Між Громадянином України 3 та Компанією-Управителем 2 укладено договір управління майном, а саме договір управління корпоративними правами, згідно з яким Громадянин України 3 передав належні йому частку у ТОВ «А» в управління Компанії-Управителю 2.

Компанія-Управитель 1 та Компанія-Управитель 2 відповідно до положень договору зобов'язані здійснювати управління частками Громадянина України 1, Громадянина України 2 та Громадянина України 3, відповідно в їх інтересах, зокрема, але не виключно, представляти їх інтереси на загальних зборах учасників ТОВ «А» з правом голосу по питанням порядку денного зборів, своєчасно та добросовісно виконувати обов'язки, покладені на учасників підприємства законодавством, статутом та\або рішенням органів ТОВ «А».

Громадянин України 1, Громадянин України 2 та Громадянин України 3 є кінцевими бенефіціарними власниками, які здійснюють прямий вирішальний вплив (ПВВ) на діяльність ТОВ «А», оскільки є власниками більше 25 відсотків статутного (складеного) капіталу або прав голосу юридичної особи. Компанія-Управитель 1 та Компанія-Управитель 2 є номінальними власниками, які від свого імені управляють корпоративними правами Громадянина України 1, Громадянина України 2 та Громадянина України 3 в інтересах останніх.

Схема 20. Учасником юридичної особи є малолітня або неповнолітня особа

Громадянин України 1 є кінцевим бенефіціарним власником, який здійснює прямий вирішальний вплив (ПВВ) на діяльність компанії, оскільки є власником більше 25 відсотків статутного (складеного) капіталу або прав голосу юридичної особи.

Важливо підкреслити, що малолітня/неповнолітня особа та Громадянин України 1 не є посередниками, агентами чи номінальними власниками. При цьому, оскільки законодавством встановлено, що батьки (усиновлювачі) є законними представниками малолітніх та неповнолітніх дітей, то кінцевим бенефіціарним власником є також законний представник малолітньої\неповнолітньої особи, за умови, що відсутня третя особа, яка здійснює вирішальний вплив на ТОВ «А» через такого законного представника.

4. КЛАСИФІКАЦІЯ ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ.

Віртуальний актив – це форма цифрового чи електронного майна, яка існує у віртуальному середовищі та виявляється у вигляді цифрових або електронних записів, що можуть бути об’єктом власності, обміну чи використання в інтерактивному чи мережевому середовищі.

Віртуальні активи можуть включати криптовалюту, цифрові токени, віртуальні об’єкти у віртуальних світах та інше. Їхні характеристики визначаються за допомогою криптографії та технологій розподіленого реєстру, що забезпечують децентралізований характер та надійність власності та обігу віртуальних активів у цифровому просторі.

Класифікація віртуальних активів – це систематизований підхід до групування цифрових елементів віртуального середовища за заздалегідь визначеними характеристиками та властивостями. З урахуванням сучасних тенденцій в цифровому просторі, пропонуємо наступну класифікацію віртуальних активів:

1) За призначенням:

1.1. КРИПТОВАЛЮТИ:

Біткоїн – це криптовалюта, що існує в цифровій формі та базується на технології блокчейн. Вона була створена в 2009 році невідомою особою чи групою людей, відомою під псевдонімом Сатосі Накамото. Біткоїн є першою і найбільш відомою криптовалютою, і його концепція базується на ідеях децентралізації, анонімності та безпеки. Біткоїн не має централізованого емітента чи управління, що означає, що немає центрального банку або уряду, який контролює його випуск чи обіг. Відкритий для участі для будь-якої особи, яка має доступ до Інтернету та криптографічного гаманця (wallet). Блоки генеруються кожні 10 хвилин. Має максимальний ліміт у 21 мільйон монет.

Біткоїн використовується як засіб обміну, зберігання вартості, а також для інвестицій та спекуляцій. Однією з основних переваг є те, що він надає можливість здійснювати транзакції без посередників.

Ефіріум – це блокчейн-платформа та криптовалюта, створена у 2015 році. Головною метою є надання можливості створення розумних контрактів та децентралізованих додатків (DApps), які можуть виконуватися на його блокчейні. Ефір (ETH) є криптовалютою, яка використовується для оплати транзакцій та обчислювальних ресурсів в мережі. Є однією з провідних блокчейн-платформ, яка використовується для розробки різноманітних децентралізованих застосунків та технологій.

Ріпл – це валюти із реальними активами, такими як золото чи фіатні валюти. Криптовалюта Ріпл також називається XRP, і вона служить як міжнародна система платежів, спрямована на швидкі та ефективні фінансові транзакції. Ріпл використовує власний протокол валютного обміну, який дозволяє перетворювати одну валюту в іншу без необхідності в посередниках чи банках. Спрямований на удосконалення міжнародних платежів та забезпечення фінансової доступності, зокрема для осіб та компаній, що здійснюють транскордонну торгівлю та переказують гроші.

Лайткойн – це криптовалюта, яка була створена в 2011 році Чарльзом Лі, як відгалуження від Біткоїна. Побудована на технології блокчейн, спрямованій на забезпечення швидких та ефективних транзакцій. Лайткойн відомий своєю високою швидкістю обробки транзакцій. Блоки у Лайткойні генеруються кожні 2.5 хвилини. Має максимальний ліміт у 84 мільйони монет. Використовується для мікроплатежів та щоденних фінансових операцій.

1.2. ТОКЕНИ ТА ТОКЕНІЗОВАНІ АКТИВИ:

Security tokens або токени безпеки, представляють собою криптовалютні токени, які відповідають фінансовим інструментам чи активам, і їх власники можуть очікувати прибутку від їх утримання. Вони є формою цифрового представлення цінних паперів та інших активів. Security tokens є одним із способів перевести традиційні фінансові інструменти у цифрову сферу, використовуючи переваги блокчейн технології для покращення ліквідності та доступності фінансових активів.

Utility tokens або токени корисності, є криптовалютними токенами, які надають власнику право на отримання певних послуг чи користування платформою, розробленою командою, яка випустила ці токени. Вони використовуються в основному для отримання доступу до функціоналу чи певних переваг на платформі, розробленій командою емітента. Не піддаються регулюванню як цінні папери, оскільки їх використання обмежується внутрішньою платформою, а не взаємодіє з фінансовими ринками. Часто використовуються у блокчейн-проєктах для залучення інвесторів та користувачів, які зацікавлені в користуванні продуктами чи послугами платформи.

Non-fungible tokens (NFTs) – це унікальні цифрові активи, що використовують технологію блокчейн для унікальної ідентифікації та відстеження власності. Основна відмінність NFT від інших криптовалют, таких як біткоїн чи ефіріум, полягає в їхній унікальності. Кожен NFT є унікальним і відрізняється від інших, навіть якщо вони представляють однаковий вид активу чи мають схожий вміст.NFT не можуть бути поділені на частки, і власник володіє ними в цілому. Широко використовуються у галузі мистецтва, музики, відеоігор та інших творчих сферах для випуску та продажу унікальних цифрових творів.

2) За технологічним стеком:

2.1. *БЛОКЧЕЙН-ПЛАТФОРМИ* – програмна система, яка дозволяє розробникам створювати та використовувати блокчейн-додатки, а також управляти розподіленою мережею блокчейн:

Ethereum – це децентралізована платформа для створення та виконання смарт-контрактів і децентралізованих додатків (DApps). Створений у 2015 році, Ethereum є однією з найбільш впливових блокчейн-платформ у світі. Це програми, що автоматизовано виконують угоди при виконанні умов, визначених в їхньому коді. Ethereum пропагує концепцію децентралізації, що означає відсутність централізованого контролю чи управління.

Binance Smart Chain (BSC) – це блокчейн-платформа, розроблена і підтримувана криптовалютною біржею Binance. Вона була введена для розширення функціоналу біржі та забезпечення швидшого та вартісного обслуговування транзакцій, особливо для децентралізованих фінансових (DeFi) додатків, таких як децентралізовані обмінники, платіжні системи та інші фінансові послуги.

Cardano – це блокчейн-платформа, яка була розроблена з метою створення екосистеми для розумних контрактів та децентралізованих додатків (DApps). Створений експертами з криптографії та академічного середовища, Cardano прагне забезпечити більш безпечний та стійкий до масштабування блокчейн. Розробка Cardano базується на наукових дослідженнях. Використовує двошарову архітектуру, розділяючи блокчейн на дві окремі шари – шар розрахунків (Settlement Layer) та шар обслуговування контрактів (Computational Layer). Cardano активно розвивається з метою надання високоякісного блокчейн-простору, що відповідає принципам безпеки, стабільності та інновацій.

Solana – це високошвидкісна блокчейн-платформа, розроблена для покращення масштабованості та продуктивності децентралізованих додатків (DApps) та криптовалютних транзакцій. Однією з основних характеристик є висока швидкість обробки транзакцій, яка досягає тисяч операцій за секунду. Може автоматично збільшуватися або зменшуватися залежно від обсягу транзакцій, що дозволяє підтримувати високу продуктивність. Має низькі витрати на транзакції, що робить його привабливим для розробників та користувачів, особливо в області децентралізованих фінансів (DeFi) та інших додатків.

2.2. *КОНСЕНСУС-ПРОТОКОЛИ* визначають спосіб, за яким учасники мережі досягають єдності стану блокчейну та погоджуються щодо транзакцій, які будуть включені в новий блок*:*

Proof of Work (PoW). Учасники мережі, відомі як «майнери», вирішують складні математичні завдання, і перший, хто вирішить завдання, отримує право

створити новий блок та внести його в блокчейн. PoW використовується, наприклад, в біткоїні/

Proof of Stake (PoS). Право на створення нового блоку отримують учасники, які мають велику кількість криптовалюти в заставі (ставка). PoS менше енергозатратний порівняно з PoW та використовується, наприклад, в Cardano, Ethereum 2.0 та BinanceSmartChain.

Delegated Proof of Stake (DPoS). При DPoS володарі монет можуть обирати делегатів, які будуть вирішувати, хто створить новий блок.

Proof of Authority (PoA). В PoA право на створення блоків отримують визначені авторитетні учасники, які мають велику довіру. Це використовується, наприклад, в ряді приватних блокчейн-мереж.

*Proof of Burn (PoB).*Учасники мережі знищують або «спалюють» свої токени, щоб отримати право на створення блоків. Це може використовуватися як спосіб обмеження кількості доступних токенів.

Кожен консенсус-протокол має свої переваги та обмеження, і вибір конкретного протоколу залежить від конкретних вимог та цілей блокчейн-мережі.

3) За ступенем централізації:

3.1. ЦЕНТРАЛІЗОВАНІ ВІРТУАЛЬНІ АКТИВИ. Відноситься до криптовалют чи токенів, що видаються та контролюються централізованою організацією чи емітентом. У випадку централізованих віртуальних активів, контроль над їхнім випуском, регулюванням та роботою знаходиться у руках одного суб’єкта чи обмеженої групи осіб:

Цифрові валюти центральних банків (CBDC) – це цифрові форми національних валют, які емітуються та гарантовані центральним банком країни. Вони представляють собою цифровий еквівалент традиційних банкнот і монет, і їх випуск та регулювання належать виключно центральному банку. Центральні банки досліджують можливість впровадження *CBDC* для покращення ефективності фінансових систем та забезпечення стабільності валют.

Стейблкоїни (stablecoins) призначені для підтримки стабільності вартості та, як правило, пов'язані з традиційними фіатними валютами, такими як долар, євро чи інші.

3.2. ДЕЦЕНТРАЛІЗОВАНІ ВІРТУАЛЬНІ АКТИВИ відносяться до криптовалют та токенів, які не мають централізованого контролю та емітації. Їх створення та обіг базується на принципах децентралізації, які передбачають розподілення влади та контролю між всіма учасниками мережі. Вони можуть бути створені та випущені на основі криптографічних алгоритмів та протоколів.

Криптовалюти на блокчейні представляють собою форму цифрових або віртуальних валют, які функціонують на основі технології блокчейн. Блокчейн є децентралізованим реєстром транзакцій, що забезпечує надійність та безпеку фінансових операцій. Усі транзакції в блокчейні є публічними та доступними для перевірки. Це сприяє високому рівню відкритості та довіри.

Децентралізовані фінансові (defi) токени представляють собою цифрові активи, які використовуються у децентралізованих фінансових платформах або протоколах. Дозволяють користувачам самостійно контролювати свої фінанси та здійснювати фінансові операції без посередництва. Можуть використовуватися для різноманітних фінансових операцій, таких як участь в ліквідності, надання позик, стейкінг, управління активами та інші.

4) За способом використання:

4.1. ПЛАТІЖНІ СИСТЕМИ – це механізми, які забезпечують електронний або фізичний обмін грошових коштів між особами, бізнесами чи установами. Ці системи можуть включати різноманітні технології, протоколи та сервіси, які дозволяють проводити платежі, трансферти коштів та здійснювати інші фінансові операції:

Біткоїн та інші криптовалюти (див. 1.1.).

4.2. ДЕЦЕНТРАЛІЗОВАНІ ФІНАНСИ (DeFi). Відносяться до екосистеми фінансових послуг, яка базується на технології блокчейн та криптовалют. У сфері DeFi, фінансові послуги надаються без посередництва традиційних

фінансових установ чи посередників, замість цього використовуючи смарт-контракти на блокчейні та децентралізовані протоколи:

Управління активами (Asset Management) – процес, що включає в себе стратегічне планування, придбання, утримання, реалізацію та управління ризиками криптовалютних активів з метою оптимізації їхньої вартості та досягнення фінансових цілей власника чи інвестора. Оскільки криптовалюти є віртуальними та високоволатильними активами, управління ними вимагає високого рівня освіти та свідомого підходу до прийняття рішень у сфері криптовалютних інвестицій.

Децентралізовані обмінники (Decentralized Exchanges, DEX) – це платформи, які дозволяють користувачам обмінювати криптовалюту та інші цифрові активи без посередництва централізованих фінансових установ чи посередників. Основна відмінність DEX від традиційних централізованих обмінників є відсутність потреби довіряти свої кошти третім особам, оскільки обмін та розподіл ліквідності здійснюються за допомогою смарт-контрактів на блокчейні.

Децентралізовані позики та інші фінансові послуги (Decentralized Finance, DeFi) – це новий напрямок у фінансовій сфері, який використовує блокчейн та смарт-контракти для створення та надання різноманітних фінансових продуктів та послуг без посередництва традиційних фінансових установ. DeFi надає можливість користувачам отримувати позики, здійснювати обмін, заробляти відсотки та інше, не вдаючись до традиційних банків чи посередників.

4.3. НЕКЕРОВАНІ АКТИВИ (NFTS) – цифрові активи, які представляють унікальність чи власність цифрового об’єкта/ресурсу. Кожен NFT зберігається на блокчейні, найчастіше на основі Ethereum, і має унікальний ідентифікатор, що робить його неповторним та відмінним від інших. Володар NFT має право власності на цифровий об’єкт чи ресурс, який він представляє:

Цифрове мистецтво представлене у вигляді цифрових файлів, які можуть бути унікальними, мають власника та є торговельними об’єктами,

оформленими у формі некерованих активів (NFTs). Власник NFT отримує право власності на конкретний цифровий об’єкт та може торгувати ним на відкритих ринках.

Віртуальні земельні ділянки представляють собою цифрові простори, які існують в ігрових чи віртуальних середовищах та можуть бути власністю і управлятися за допомогою некерованих активів. Користувачі можуть розвивати свої віртуальні ділянки, будувати на них об'єкти, інвестувати в ігрові реалізації та отримувати прибуток від віртуального власництва. Можуть бути об’єктом торгівлі на віртуальних ринках, де користувачі можуть купувати та продавати їх іншим гравцям.

5) За рівнем конфіденційності:

5.1. ПРОЗОРІ ВІРТУАЛЬНІ АКТИВИ – цифрові активи, що можна легко перевірити за допомогою громадських реєстрів чи блокчейн-експлорерів. Програмний код, який лежить в основі прозорих віртуальних активів, може бути відкритим та доступним для перевірки та аудиту:

Біткоїн (див. 1.1.).

Ефіріум (див. 1.1.).

5.2. КОНФІДЕНЦІЙНІ ВІРТУАЛЬНІ АКТИВИ – активи, для яких забезпечено підвищений рівень конфіденційності шляхом шифрування та анонімізації особистих даних, включаючи адреси гаманців, суми транзакцій та іншу інформацію:

Monero (XMR) – це криптовалюта, яка була створена з метою забезпечення приватності та анонімності користувачів під час здійснення транзакцій. Запущена у квітні 2014 року як відгалуження від іншої криптовалюти, Bytecoin. Кожен отримувач у Monero має свою унікальну приватну адресу, яка не пов’язана з реальним іменем чи ідентифікатором користувача.

Zcash (ZEC) – це криптовалюта, яка була створена з метою забезпечення максимальної конфіденційності та приватності транзакцій. Запущена в жовтні 2016 року, Zcash використовує технологію з назвою zk-SNARKs (Zero-

Knowledge Succinct Non-Interactive Argumentsof Knowledge), що дозволяє проводити транзакції з абсолютною анонімністю.

5. ПРАВОВІ ОСНОВИ ЗАПОБІГАННЯ ВІДМИВАННЮ МАЙНА, ОДЕРЖАНОГО ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ

ЩОДО ВАЛЮТНОГО КОНТРОЛЮ:

1. ЗУ № 2473-VIII від 21.06.2018 «Про валюту і валютні операції».
2. Постанова Правління НБУ від 02.01.2019 № 1 «Про затвердження Положення про структуру валютного ринку України, умови та порядок торгівлі іноземною валютою та банківськими металами на валютному ринку України».
3. Постанова Правління НБУ від 02.01.2019 № 2 «Про затвердження Положення про здійснення операцій із валютними цінностями».
4. Постанова Правління НБУ від 02.01.2019 № 3 «Про затвердження Положення про транскордонне переміщення валютних цінностей».
5. Постанова Правління НБУ від 02 січня 2019 року № 4 «Про затвердження Положення про перелік заходів захисту, порядок та критерії їх запровадження, подовження та дострокового припинення».
6. Постанова Правління НБУ від 02 січня 2019 року № 5 «Про затвердження Положення про заходи захисту та визначення порядку здійснення окремих операцій в іноземній валюті».
7. Постанова Правління НБУ від 02 січня 2019 року № 6 «Про затвердження Положення про порядок надання банками Національному банку України інформації щодо договорів, які передбачають виконання резидентами боргових зобов’язань перед нерезидентами-кредиторами за залученими резидентами кредитами, позиками».
8. Постанова Правління НБУ від 02 січня 2019 року № 7 «Про затвердження Інструкції про порядок валютного нагляду банків за дотриманням резидентами граничних строків розрахунків за операціями з експорту та імпорту товарів».

9. Постанова Правління НБУ від 02 січня 2019 року № 8 «Про затвердження Положення про порядок здійснення уповноваженими установами аналізу та перевірки документів (інформації) про валютні операції».

10. Постанова Правління НБУ № 18 від 24.02.2022 «Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану».

11. Постанова Правління НБУ від 02 січня 2019 року № 10 «Про затвердження Правил функціонування Системи підтвердження угод на валютному ринку України».

12. Постанова Правління НБУ від 03 січня 2019 року № 13 «Про затвердження Положення про валютний нагляд».

13. Постанова КМУ від 26.12.1995 № 1044 «Про заходи щодо забезпечення контролю за зовнішньоекономічною діяльністю та валютного контролю».

ЩОДО ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ:

1. ЗУ № 361-IX від 06.12.2019 «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення».

2. Постанова Правління Національного банку від 19.05.2020 № 65 «Про затвердження Положення про здійснення банками фінансового моніторингу».

3. Постанова Правління Національного банку від 26.08.2022 № 193 «Про затвердження Інструкції щодо формування файлів інформаційного обміну між спеціально уповноваженим органом та банками (філіями)».

4. Постанова Правління Національного банку від 17.08.2012 № 346 «Про затвердження Положення про застосування Національним банком України заходів впливу».

5. Постанова Правління Національного банку від 28.07.2020 № 107 «Про затвердження Положення про здійснення установами фінансового моніторингу».

6. Постанова Правління Національного банку від 13.11.2018 № 120 «Про затвердження Правил організації статистичної звітності, що подається до Національного банку України» (зі змінами).

7. Постанова Правління Національного банку від 28.07.2020 № 106 «Про затвердження Положення про застосування Національним банком України заходів впливу до установ за порушення законодавства з питань фінансового моніторингу».

8. Постанова Правління Національного банку від 30.06.2020 № 90 «Про затвердження Положення про порядок організації та здійснення нагляду у сфері фінансового моніторингу, валютного нагляду, нагляду з питань реалізації і моніторингу ефективності персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)».

9. Постанова Правління НБУ № 315 від 12.05.2015 «Про затвердження Положення про визначення пов’язаних із банком осіб».

10. Постанова Правління НБУ № 64 від 11.06.2018 «Про затвердження Положення про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах».

11. Постанова Правління НБУ № 276 від 17.07.2001 «Про затвердження Положення про організацію та проведення інспекційних перевірок».

ЛИСТИ-РОЗ’ЯСНЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ:

1. Повідомлення 25-0005/41569 від 15 червня 2022 року «Про практичне застосування банками вимог щодо реалізації персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій), запроваджених РНБО України».

2. Повідомлення Р/25-0006/89709 від 24 вересня 2021 року «Про заходи банків-еквайрів у сфері фінансового моніторингу».

3. Повідомлення Р/25-0006/45577 від 04 вересня 2019 року «Роз’яснення з питань здійснення ідентифікації та верифікації клієнтів».

Додаток Е

РОЗДІЛ III
ЗАХОДИ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ

Стаття 1. Заходи, що здійснюються суб’єктами первинного фінансового моніторингу

1. До заходів у сфері запобігання та протидії належать:

1) виявлення порогових та підозрілих фінансових операцій (діяльності) незалежно від рівня ризику ділових відносин з клієнтом (проведення фінансових операцій без встановлення ділових відносин) та повідомлення про них спеціально уповноваженого органу, а також запобігання використанню послуг та продуктів суб’єкта первинного фінансового моніторингу для проведення клієнтами фінансових операцій з протиправною метою;

2) забезпечення функціонування належної системи управління ризиками, застосування у своїй діяльності ризик-орієнтовного підходу та вжиття належних заходів з метою мінімізації ризиків;

3) здійснення належної перевірки нових клієнтів, а також існуючих клієнтів;

4) забезпечення моніторингу фінансових операцій клієнта (у тому числі таких, що здійснюються в інтересах клієнта) на предмет відповідності таких фінансових операцій наявній у суб’єкта первинного фінансового моніторингу інформації про клієнта, його діяльність та ризик, включаючи в разі необхідності інформацію про джерело коштів, пов’язаних з фінансовою (ими) операцією (ями);

5) забезпечення виявлення, зокрема з використанням засобів автоматизації, фінансових операцій, що підлягають фінансовому моніторингу, до початку, у процесі, у день виникнення підозри, після їх проведення або під час спроби їх проведення чи після відмови клієнта від їх проведення;

6) реєстрація фінансових операцій, що підлягають фінансовому моніторингу, зокрема з використанням засобів автоматизації;

7) повідомлення спеціально уповноваженого органу про порогові фінансові операції;

8) сприяння в межах законодавства працівникам спеціально уповноваженого органу у проведенні аналізу фінансових операцій;

9) надання на запит спеціально уповноваженого органу додаткової інформації, що може бути пов’язана з фінансуванням тероризму чи фінансуванням розповсюдження зброї масового знищення, з колабораційною діяльністю, пособництвом державі, що здійснює збройну агресію проти України, найманством або державною зрадою, а також інформацію, що може бути пов’язана із зупиненням фінансових операцій, замороженням активів, пов’язаних з тероризмом та його фінансуванням, розповсюдженням зброї масового знищення та його фінансуванням;

10) надання на запит спеціально уповноваженого органу додаткової інформації, необхідної для виконання ним запиту, що надійшов від уповноваженого органу іноземної держави, зокрема інформацію з обмеженим доступом;

11) надання на запит спеціально уповноваженого органу, що вчинений в межах його повноважень, інформацію щодо відстеження (моніторингу) фінансових операцій клієнта, операції якого стали об’єктом фінансового моніторингу, у порядку, встановленому центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, за погодженням із відповідними суб’єктами державного фінансового моніторингу, що відповідно до цього Закону виконують функції державного регулювання і нагляду за суб’єктами первинного фінансового моніторингу, та Фондом гарантування вкладів фізичних осіб;

12) оформлення, засвідчення у порядку, встановленому відповідним суб’єктом державного фінансового моніторингу, що відповідно до цього Закону виконує функції державного регулювання і нагляду за суб’єктом первинного фінансового моніторингу, на запит цього суб’єкта державного фінансового моніторингу достовірну інформацію та/або документи (висновки, рішення тощо), копії документів або витяги з документів, що стосуються виконання суб’єктом первинного фінансового моніторингу вимог законодавства у сфері запобігання та протидії та необхідні суб’єкту державного фінансового моніторингу для здійснення ним нагляду у сфері запобігання та протидії, у тому числі для перевірки фактів порушень вимог законодавства у сфері запобігання та протидії, здійснення контролю за виконанням суб’єктами первинного фінансового моніторингу рішень суб’єктів державного фінансового моніторингу про застосування заходів впливу, письмових вимог;

13) документування заходів, вжитих з метою виконання вимог законодавства у сфері запобігання та протидії шляхом створення (ведення) відповідних документів (у тому числі електронних);

14) зупинення проведення або забезпечення моніторингу фінансової операції відповідної особи в установленому законодавством порядку за дорученням спеціально уповноваженого органу, наданим з метою виконання запиту уповноваженого органу іноземної держави;

15) зупинення проведення видаткових фінансових операцій або забезпечення моніторингу фінансової операції (фінансових операцій) відповідної особи в установленому законодавством порядку за рішенням спеціально уповноваженого органу;

16) здійснення управління ризиками, пов’язаними із запровадженням чи використанням нових та існуючих інформаційних продуктів, ділової практики або технологій, у тому числі таких, що забезпечують проведення фінансових операцій без безпосереднього контакту з клієнтом;

17) взаємодія з Національним банком України, Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку, органами виконавчої влади, правоохоронними органами, державними реєстраторіами.

2. Всі ці заходи повинні проводитись вчасно та комплексно для досягнення найвищого профілактичного ефекту, припинення виявленої злочинної діяльності та запобігання можливому вчиненню злочину.

Стаття 2. Заходи, що здійснюються суб’єктами державного фінансового моніторингу

1. До заходів у сфері запобігання та протидії належать:

1) здійснення нагляду у сфері запобігання та протидії за діяльністю відповідних суб’єктів первинного фінансового моніторингу, зокрема, шляхом проведення планових та позапланових перевірок, у тому числі безвиїзних, у порядку, встановленому: Національним банком України, Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку та Кабінетом Міністрів України;

2) застосування заходів впливу, передбачених законом, у разі виявлення порушень вимог законодавства у сфері запобігання та протидії, та/або вимагати від суб’єктів первинного фінансового моніторингу виконання вимог законодавства у сфері запобігання та протидії, у тому числі усунення порушень та/або вжиття заходів для усунення причин, що сприяли їх вчиненню, а також вжиття заходів з усунення виявлених за результатами нагляду недоліків щодо організації та проведення первинного фінансового моніторингу;

3) здійснення з урахуванням ризик-орієнтованого підходу регулювання та нагляду у сфері запобігання та протидії з метою визначення відповідності заходів, що здійснюються суб’єктами первинного фінансового моніторингу, для мінімізації ризиків під час їх діяльності, у тому числі встановлювати ознаки неналежної системи управління ризиками (система управління

ризиками вважається неналежною, зокрема, у разі встановлення фактів багаторазового, у великих обсягах, проведення фінансових операцій, щодо яких є підозри використання суб’єкта первинного фінансового моніторингу для легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, фінансування тероризму, фінансування розповсюдження зброї масового знищення чи вчинення іншого кримінального правопорушення);

4) узагальнення та облік інформації, що надійшла від суб’єктів первинного та державного фінансового моніторингу, спеціально уповноваженого та правоохоронних органів, у порядку, визначеному відповідними суб’єктами державного фінансового моніторингу;

5) подання до визначених законом суб’єктів державного фінансового моніторингу, правоохоронних та інших державних органів відомостей, що можуть свідчити про ознаки вчинення правопорушень, отриманих під час здійснення нагляду у сфері запобігання та протидії;

6) інформування спеціально уповноважений орган про виявлені порушення законодавства у сфері запобігання та протидії суб’єктами первинного фінансового моніторингу, а також про заходи, вжиті до суб’єктів первинного фінансового моніторингу та/або їх посадових осіб за вчинені порушення законодавства у цій сфері;

7) надання спеціально уповноваженому органу узагальненої інформації про дотримання суб’єктами первинного фінансового моніторингу, за якими вони здійснюють функції державного регулювання і нагляду, вимог законодавства у сфері запобігання та протидії, у тому числі про виявлені порушення та заходи, вжиті до суб’єктів первинного фінансового моніторингу та/або їх посадових осіб з метою їх усунення та/або недопущення у подальшій діяльності;

8) здійснення відповідної перевірки інформації спеціально уповноваженого органу про ознаки можливого порушення суб’єктами первинного фінансового моніторингу вимог законодавства у сфері запобігання та протидії;

9) надання методологічної, методичної та іншої допомоги суб’єктам первинного фінансового моніторингу у сфері запобігання та протидії (в тому числі надання рекомендацій та роз’яснень з питань застосування законодавства у цій сфері);

10) розробка процедури застосування відповідних запобіжних заходів щодо держав (юрисдикцій), що не виконують або неналежним чином виконують рекомендації міжнародних, міжурядових організацій, задіяних у сфері боротьби з легалізацією (відмиванням) майна, одержаного злочинним шляхом, або фінансуванням тероризму чи фінансуванням розповсюдження зброї масового знищення;

11) розробка проєктів будь-яких нормативно-правових актів з питань, пов’язаних з виконанням вимог цього Закону;

12) звернення із запитами до органів виконавчої влади, державних реєстраторів, правоохоронних органів, юридичних осіб;

13) взаємодія щодо обміну інформацією з обмеженим доступом за умови дотримання встановлених законодавством вимог щодо її захисту.

2. Всі ці заходи повинні проводитись вчасно та комплексно для досягнення найвищого профілактичного ефекту, припинення виявленої злочинної діяльності та запобігання можливому вчиненню злочину.

Додаток Є

Кількість обвинувальних вироків за злочини, які передували (предикатні кримінальні правопорушення) легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом у 2022 році

Статті Кримінального кодексу України (за довідником)	частини статті КК України	Кількість
А	Б	1
Злочини проти власності		**17**
Стаття 185. Крадіжка		3
Стаття 187. Розбій		1
Стаття 190. Шахрайство		11
Стаття 191. Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем		1
Стаття 198. Придбання, отримання, зберігання чи збут майна, одержаного злочинним шляхом		1
Злочини у сфері господарської діяльності		**1**
Стаття 229. Незаконне використання знака для товарів і послуг, фірмового найменування, кваліфікованого зазначення походження товару	ч.2,3	1
Злочини проти громадської безпеки		**4**
Стаття 255. Створення злочинної організації		1
Стаття 263. Незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами		3
Злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення		**37**
Стаття 305. Контрабанда наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів		2
Стаття 307. Незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів		23
Стаття 311. Незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання прекурсорів	ч.2,3	5
Стаття 313. Викрадення, привласнення, вимагання обладнання, призначеного для виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, чи заволодіння ним шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем та інші незаконні дії з таким обладнанням	ч.2,3	3
Стаття 317. Організація або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів		1
Стаття 321. Незаконне виробництво, виготовлення, придбання, перевезення, пересилання, зберігання з метою збуту або збут отруйних чи сильнодіючих речовин або отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів		1
Стаття 321-1. Фальсифікація лікарських засобів або обіг фальсифікованих лікарських засобів		2
Злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян та злочини проти журналістів		**1**
Стаття 358. Підроблення документів, печаток, штампів та бланків, збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів	ч.3	1
Злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку		**1**
Стаття 361. Несанкціоноване втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку	ч.2	1
Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг		**2**
Стаття 364. Зловживання владою або службовим становищем		1
Стаття 366. Службове підроблення	ч.2	1

Кількість обвинувальних вироків за злочини, які передували (предикатні кримінальні правопорушення) легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом у 2023 році

Статті Кримінального кодексу України (за довідником)	частини статті КК України	Кількість
А	Б	1
Злочини проти життя та здоров'я особи		**2**
Стаття 115. Умисне вбивство	п.6,9 ч.2	2
Злочини проти власності		**51**
Стаття 185. Крадіжка		10
Стаття 187. Розбій		4
Стаття 190. Шахрайство		32
Стаття 191. Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем		4
Стаття 198. Придбання, отримання, зберігання чи збут майна, одержаного злочинним шляхом		1
Злочини у сфері господарської діяльності		**12**
Стаття 200. Незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, електронними грошима, обладнанням. . .		8
Стаття 204. Незаконне виготовлення, зберігання, збут або транспортування з метою збуту підакцизних товарів	ч.2,3	1
Стаття 212. Ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів)	ч.2,3	3
Злочини проти громадської безпеки		**11**
Стаття 257. Бандитизм		3
Стаття 263. Незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами		8
Злочини проти безпеки руху та експлуатації транспорту		**3**
Стаття 289. Незаконне заволодіння транспортним засобом		3
Злочини проти громадського порядку та моральності		**1**
Стаття 304. Втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність		1
Злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення		**29**
Стаття 305. Контрабанда наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів		1
Стаття 307. Незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів		19
Стаття 310. Посів або вирощування снотворного маку чи конопель	ч.2	1
Стаття 311. Незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання прекурсорів	ч.2,3	4
Стаття 313. Викрадення, привласнення, вимагання обладнання, призначеного для виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, чи заволодіння ним шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем та інші незаконні дії з таким обладнанням	ч.2,3	2
Стаття 317. Організація або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів		2
Злочини у сфері охорони державної таємниці, недоторканності державних кордонів, забезпечення призову та мобілізації		**1**
Стаття 332. Незаконне переправлення осіб через державний кордон України		1
Злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян та злочини проти журналістів		**8**
Стаття 358. Підроблення документів, печаток, штампів та бланків, збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів	ч.3	8
Злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку		**2**
Стаття 362. Несанкціоновані дії з інформацією, яка оброблюється в електронно-обчислювальних машинах (комп'ютерах), автоматизованих системах, комп'ютерних мережах або зберігається на носіях такої інформації, вчинені особою, яка має право доступу до неї	ч.3	2
Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг		**1**
Стаття 369. Пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі		1

Додаток Ж

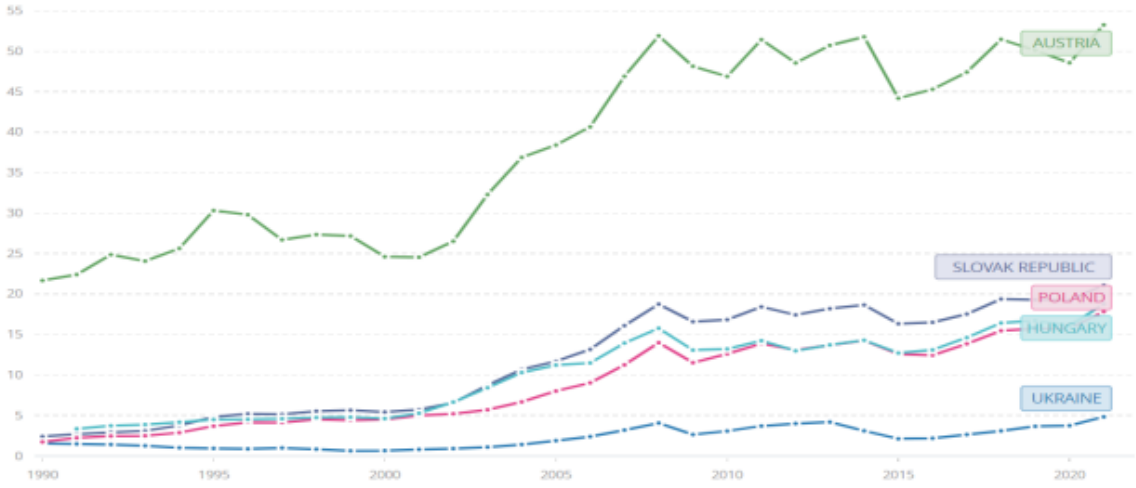

Рисунок 1. Порівняння ВВП України та іноземних країн

Примітка. Україна має один із найнижчих показників ВВП на душу населення в регіоні, становлячи приблизно 3 725 доларів США.

Валовий внутрішній продукт України з 2012 по 2021 рр. (млн UAH.)			
	Номінальний ВВП (у фактичних цінах)	Реальний ВВП (у цінах попереднього року)	Номінальний ВВП (млрд USD)
2012	1 408 889	1 304 064	175,707
2013	1 454 931	1 410 609	179,572
2014	1 566 728	1 365 123	130,571
2015	1 979 458	1 430 290	90,489
2016	2 383 182	2 034 430	93,313
2017	2 982 920	2 445 587	112,125
2018	3 558 706	3 083 409	124,603
2019	3 974 564	3 675 728	153,78
2020	4 194 102	3 818 456	155,58
2021	5 459 574	4 363 582	200,14

Рисунок 2. Рівень ВВП в Україні

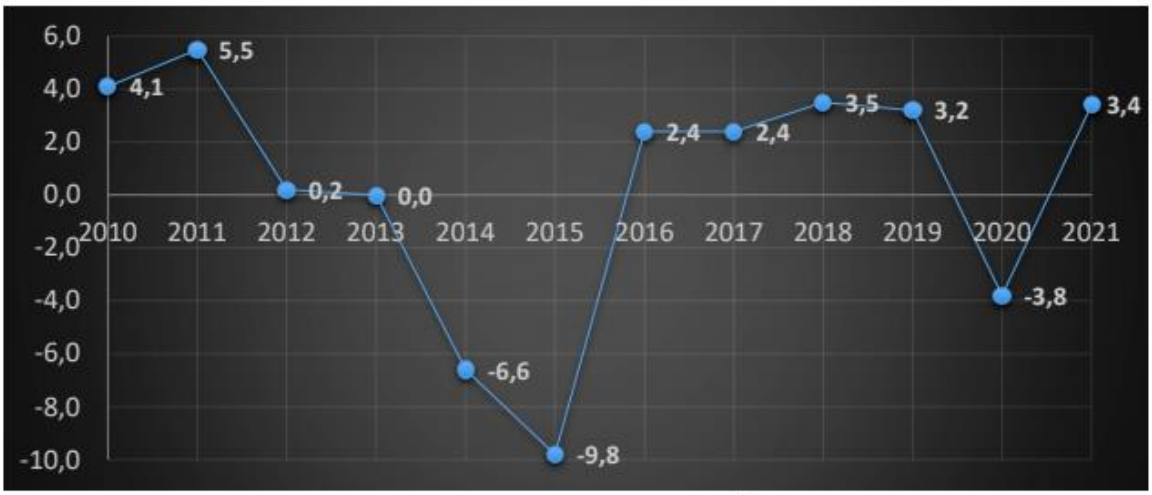

Рисунок 3. Зміна реального ВВП

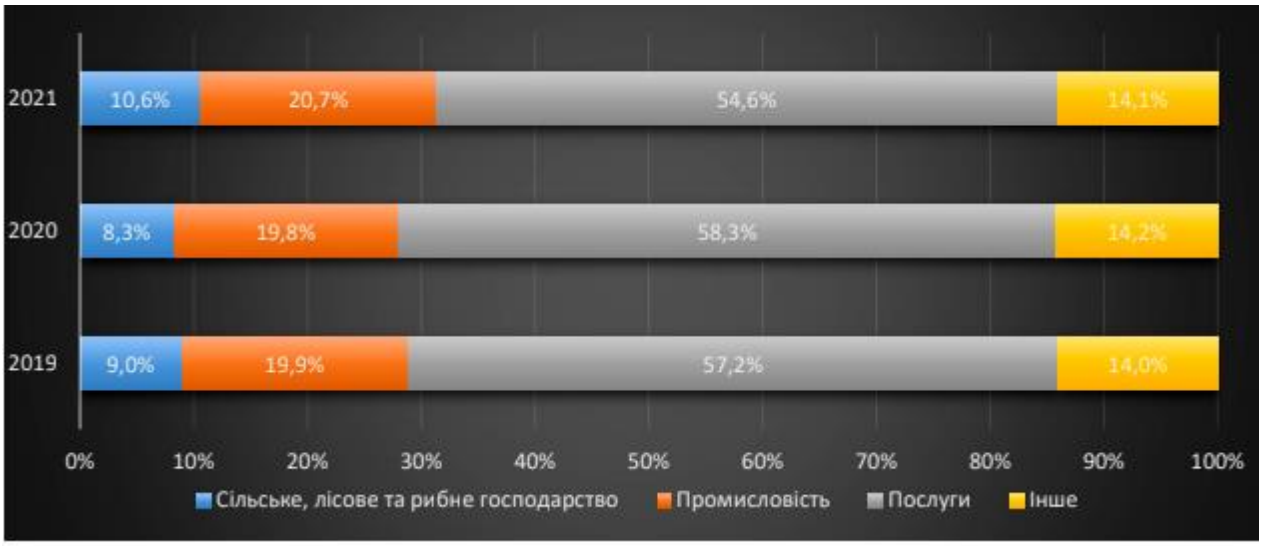

Рисунок 4. Структура ВВП за видами економічної діяльності (без урахування ТОТ АРК, м. Севастополя та частини ТОТ у Донецькій та Луганській областях

Рисунок 5. Інтегральний показник рівня тіньової економіки в Україні (у % від обсягуофіційного ВВП) і темпи приросту/зниження рівня реального ВВП (у % до відповідного періоду попереднього року)

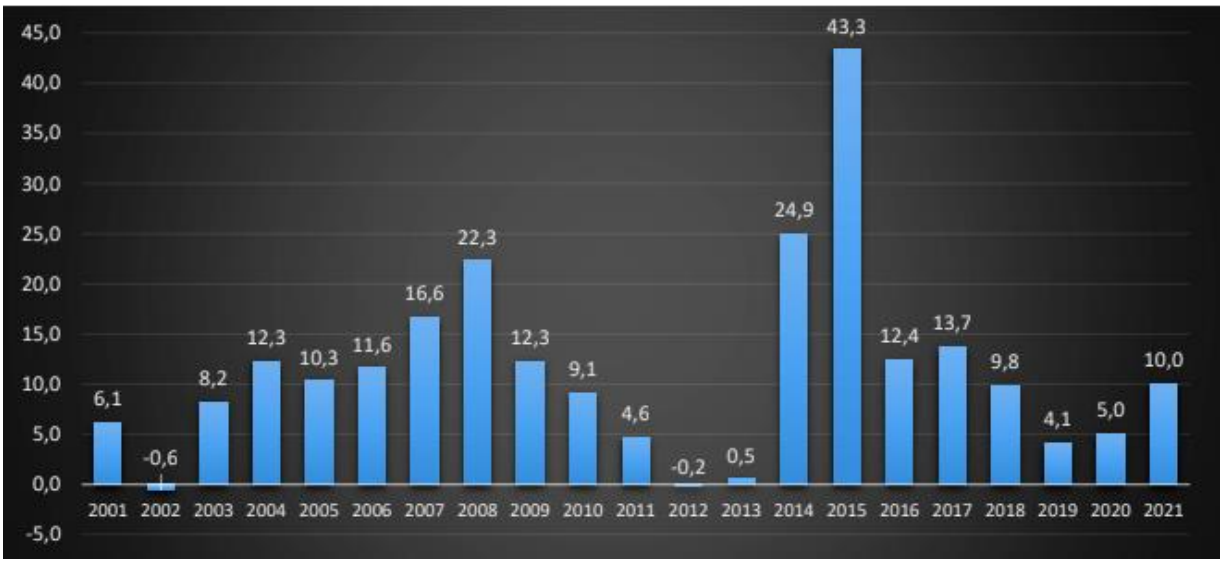

Рисунок 6. Зміна споживчих цін (інфляція) в Україні

Примітка. У 2021 році рівень інфляції в галузі споживчих цін становив 10%, у порівнянні з 5% у 2020 році. Згідно з даними Світового банку, у 2022 році економіка України скоротилася на 35% через військові дії, передусім терористичні акти рф та тимчасову окупацію окремих територій України. Порушення ланцюгів постачання, руйнування виробничих потужностей та інфраструктури, зменшення обсягів пропозиції, збільшення виробничих витрат, включаючи корекцію обмінного курсу гривні, а також значна внутрішня та зовнішня міграція населення – це все наслідки війни.

Рисунок 7. Динаміка середньої заробітної плати у розрахунку на одного штатного працівника

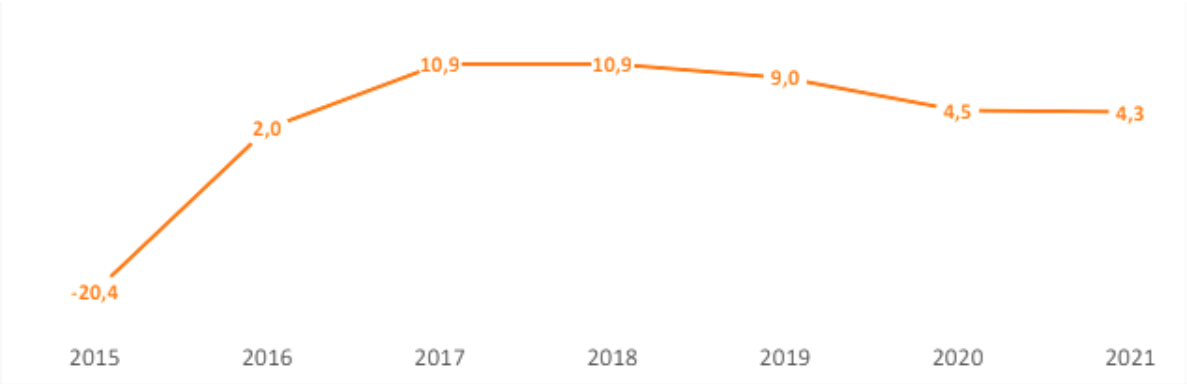

Рисунок 8. Зміна реального наявного доходу (у % до попереднього року)

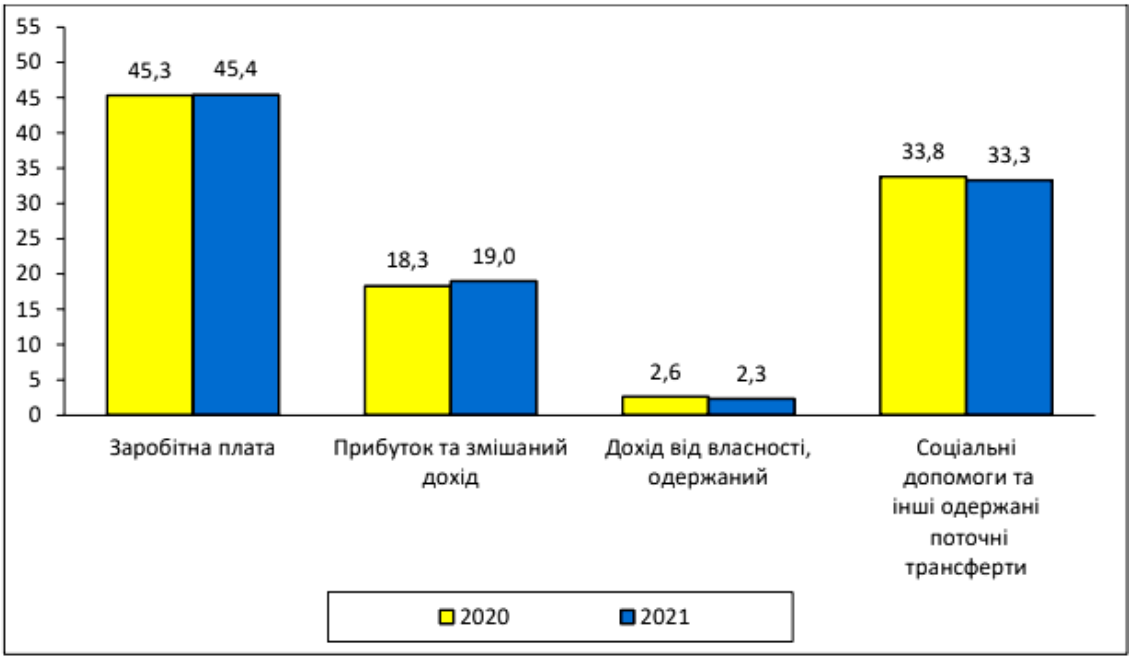

Рисунок 9. Структура доходів населення, %

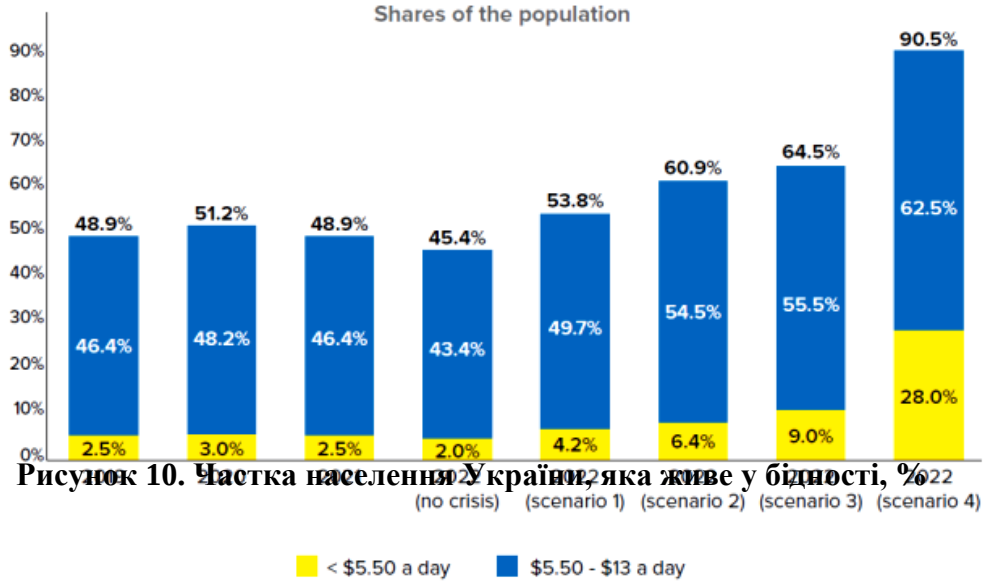

Рисунок 10. Частка населення України, яка живе у бідності, %

Примітка. Середня номінальна величина заробітної плати працівників підприємств, установ і організацій станом на грудень 2021 року становила 14 014 грн. Цей показник перевищує мінімальний розмір заробітної плати, що становив 6 500 грн, у 2,2 рази.

Доходи громадян в 2021 році склали 4698,6 млрд грн, витрати – 4876,0 млрд грн, що призвело до скорочення заощаджень на суму 177,4 млрд грн. Середній дохід на одну особу становив 86016 грн. Дохід на кожну особу у 2021 році склав 86 016 грн.

Масштабна військова агресія рф на Україну суттєво погіршила фінансове положення населення. Згідно зі Звітом Програми Розвитку ООН, можливо, що 90% населення України стане вразливими з економічної точки зору та опиняться в умовах бідності, якщо конфлікт з рф буде продовжуватися.

У звіті також вказується, що приблизно 30% населення буде потребувати негайної гуманітарної допомоги, і конфлікт зачепить близько 18 млн людей, з яких понад 7 млн стануть внутрішньо переміщеними особами.

Додаток З

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

Статті в наукових фахових виданнях України:

1. Кундельська І. С. Проблемні питання легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, і вдосконалення протидії цьому явищу в Україні. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ.* 2020. № 2. с. 73–80. DOI: https://doi.org/10.33270/04202002.73. URL: https://lawjournal.com.ua/uk/journals/tom-10-2-2020/problemni-pitannya-legalizatsiyi-vidmivannya-dokhodiv-oderzhanikh-zlochinnim-shlyakhom-i-vdoskonalennya-protidiyi-tsomu-yavishchu-v-ukrayini.

2. Кундельська І. С. Особливості кримінологічної характеристики особи злочинця, що вчиняє легалізацію (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: «Юридичні науки».* 2021. № 12. DOI: https://doi.org/10.25313/2520-2308-2021-12-7831. URL: https://www.inter-nauka.com/issues/law2021/12/.

3. Kundelska I. S. Experience of individual European Countries in building a system to prevent money laundering. 2022. Vol. 27, №. 2. PP. 108-117. DOI: https://doi.org/10.56215/0122272.108.URL: https://lawscience.com.ua/web/uploads/pdf/Scientific%20Journal%20of%20the%20National%20Academy%20of%20Internal%20Affairs_Vol.%2027,%20No.%202+-108-117.pdf

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Кундельська І. С. Щодо визначень поняття запобігання легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом // Priority Areas of Science Innovations. Abstracts of the 26th International scientific and practical conference. Primedia E-launch LLC, USA, Washington. 2021. Pp 34-41.

2. Кундельська І. С. Кримінологічна детермінація легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом. *Людина, кримінологія, наука* : Міжнародна наукова конференція, присвячена 40-річчю діяльності в галузі освіти і науки та 65-річчю життя криміналіста Валеріу Буйора (Молдова, м. Кишинів, 24 берез. 2023 р.). Кишинів, 2023. Вип. 2. С. 776–770.

3. Кундельська І. С. Щодо визначень поняття запобігання легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом. *Кримінально-правові, кримінологічні та кримінально-виконавчі заходи попередження злочинності* : матеріали Всеукраїнської наук.-практ. Інтернет-конф. (26 листопада 2021 р.). Одеса: ОДУВС, 2021. 108 с.

4. Кундельська І. С. Соціальна обумовленість кримінальної відповідальності за легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення* : матеріали ІУ міжвідомчого науково-практичного круглого столу (Київ, 2 листопада 2023 р.). Київ, 2023. С. 121–124.

Додаток И

ЗАТВЕРДЖУЮ
Проректор Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор

Є.С. Черняевський

28 11 2023 р.

АКТ

про впровадження матеріалів дисертаційного дослідження здобувача кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Кундельської І.С. у освітній процес та науково-дослідну діяльність Національної академії внутрішніх справ

Комісія у складі: головного наукового співробітника відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності, доктора юридичних наук, професора Джужі О.М. (голова комісії); завідувача кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права, кандидата юридичних наук, професора Левченка Ю.О. та провідного наукового співробітника наукової лабораторії з проблем протидії злочинності, кандидата юридичних наук, старшого наукового співробітника Тичини Д.М. склала цей акт про те, що результати дисертації аспіранта Кундельської Ірини Сергіївни на тему: «Запобігання легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом в Україні», на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» мають необхідний теоретичний, методологічний рівень і практичну значимість, використовуються у науково-дослідній роботі наукових відділів та лабораторій під час проведення загальнотеоретичних і галузевих досліджень, спрямованих на вирішення теоретико-методологічних проблем кримінології та кримінального права в межах реалізації тем наукових досліджень «Актуальні питання протидії злочинності на сучасному етапі розвитку української держави» (номер державної реєстрації 0111U0011288), а також у освітньому процесі – у процесі підготовки освітньо-кваліфікаційних характеристик працівників слідства та оперативних підрозділів, навчальних планів і програм, лекцій, методичних рекомендацій, тестових завдань, тренінгів і дидактичних матеріалів, а також безпосередньо під час проведення різних видів занять за дисциплінами кримінально-правового та кримінологічного циклів й оперативно-тактичних навчань і комплексних вчень у системі підготовки та підвищення кваліфікації працівників, Національної поліції України, їх державної атестації.

Голова комісії: **О.М. Джужа**

Члени комісії: **Ю.О. Левченко**

Д.М. Тичина

ЗАТВЕРДЖУЮ
Начальник Департаменту
стратегічних розслідувань
Національної поліції України
полковник поліції

15.11.2023 **Андрій РУБЕЛЬ**

АКТ
впровадження в практичну діяльність працівників Департаменту стратегічних розслідувань Національної поліції України матеріалів дисертаційного дослідження аспіранта кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національної академії внутрішніх справ Кундельської Ірини Сергіївни на тему «Запобігання легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом в Україні»

Комісія у складі: заступника начальника Департаменту стратегічних розслідувань Національної поліції України, полковника поліції Ценова В. М., заступника начальника управління – начальника 5-го відділу (боротьби з організованою злочинністю) 2-го управління (протидії організованим формам злочинності в органах державної влади) Департаменту стратегічних розслідувань Національної поліції України, полковника поліції Шумака М. М., заступника начальника 5-го відділу (боротьби з організованою злочинністю) 2-го управління (протидії організованим формам злочинності в органах державної влади) Департаменту стратегічних розслідувань Національної поліції України, майора поліції Безрука В. С., розглянула матеріали дисертації аспіранта кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національної академії внутрішніх справ Кундельської Ірини Сергіївни на тему «Запобігання легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом в Україні», подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Комісія вважає, що одержані Кундельською І. С. узагальнені результати комплексного опрацювання проблем запобігання легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом в Україні, підготовлені на їх основі пропозиції та рекомендації правового, організаційного та методичного характеру виявили належний науковий рівень та мають значну практичну діяльність.

Зазначені матеріали рекомендовано для використання у діяльності оперативних підрозділів, а також під час проведення занять в системі службової підготовки.

Заступник начальника
Департаменту стратегічних розслідувань
Національної поліції України
полковник поліції **Володимир ЦЕНОВ**

Заступник начальника управління -
начальник 5-го відділу 2-го управління
Департаменту стратегічних розслідувань
Національної поліції України
полковник поліції **Михайло ШУМАК**

Заступник начальника 5-го відділу 2-го управління
Департаменту стратегічних розслідувань
Національної поліції України
майор поліції **Вадим БЕЗРУК**